~~Poeti~~

Filologia

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
12
F
2

JOANNIS ANTONII
VULPII
LIBER
DE SATYRÆ LATINÆ
natura & ratione, ejusque Scriptoribus qui supersunt,

HORATIO, PERSIO, JUVENALE:

Ubi eorum virtutes & vitia æqua lance perpenduntur; tempora Juvenalis, contra veterum & recentiorum errores, accurate notantur & stabiliuntur.

ITEM

Ejusdem VULPII Paraphrasis perpetua, & Commentarius uberrimus

IN X. SATYRAM JUVENALIS.

PATAVII. CIↃ IↃ CC XLIV.
EXCUDEBAT JOSEPHUS COMINUS.
SUPERIORUM PERMISSU.

VIRO ILLUSTRISSIMO
ATQUE EXCELLENTISSIMO
MARCO
FOSCARENO,
EQUITI,
D. MARCI PROCURATORI,
TRIUMVIRO ACADEMIÆ PATAVINÆ CURANDÆ,

Joannes Antonius Vulpius.

Ur Libellum hunc meum, illuſtri tuo nomine ornatum ac munitum in lucem prodire optaverim, duæ cauſſæ fuerunt, Marce Foscarene, Vir

Ampliſſime; altera, quod te permagno æſtimarem, altera, quod tibi deberem plurimum. Tua ſunt quidem ejuſmodi omnia, ut ſuſpici & laudari mereantur: Nobilitas Gentis vetuſtiſſima, lautum Patrimonium, Décora nobilitatem ac divitias conſequi ſolita; tres Legationes clariſſimæ, nempe ad Romanum Pontificem, ad Cæſarem, ad Regem Sardiniæ, quas magnifice, ſapienter, feliciter ſuſtinuiſti; Præmia ſplendidiſſima, quibus te Veneta Reſpublica optime de ipſa meritum auxit & cumulavit. Hæc tamen quæ ſola miratur populus, nunc ſepono ac prætermitto, aliis opportune commemoranda & celebranda relinquens. Mihi ratio potiſſimum illorum habenda eſt quæ a paucis in te animadverti & cognoſci poſſunt; cum ſtudiis vero noſtris proxime conjuncta ſunt. Eloquentia ſcilicet, qua præſtas, Bo-

næ Litteræ, quas colis, pectus Philosophiæ præceptis imbutum, Historia Civilis, quæ Decemvirûm Capitalium decreto tibi scribenda commissa est; Litteraria item Patriæ tuæ, quam diligentissime paratam, & luculente perscriptam habes, opus a nemine adhuc tentatum, varium, doctum, laboriosum; Scripta doctorum virorum omnis ævi, quæ undique collecta, in Bibliotheca elegantissima & multorum nummorum, honeste atque opipare domi tuæ excepisti; excellens denique Ingenium tuum, ac Mores probatissimi, me impulerunt, ut has qualescumque paginas tibi offerrem, callido & prudenti harum rerum æstimatori; quæ laus hoc tempore quo rarior, eo præstantior, & gloriosa magis haberi debet. Quum igitur omnes qui in Gymnasio Patavino, cujus tu procurationem haud ita pridem suscepisti, disciplinas

docent, de tuis virtutibus præclare ſentiant; tum ego in primis, ad hanc politiorem Humanitatem profitendam, te favente ac conciliante, olim vocatus, quanti te facerem, & quam accepti beneficii memor eſſem, certo aliquo teſtimonio ſignificare ac declarare volui, quod obſervantiæ & grati animi erga te mei perpetuum monumentum eſſet. Neque ſane Commentarius hic noſter de Satyra & Satyricis Poetis (ut, Vir ſapientiſſime, intelligis) ab Hiſtorici perſona & munere longe abhorret: habent enim Hiſtoria & Satyra plura communia; quod e ſuperiore locò propediem ſum oſtenſurus. Porro quum Satyram dico, Horatianam dico, urbanam, lenem, vitæ hominum corrigendæ accommodatam; non iſtam agreſtem, aſperam, feram, immanem, qua vitia potius irritantur quam tolluntur:

hæc

hæc nimirum Satyra non improbitati ſolum, ſed etiam virtuti atque innocentiæ infeſta & ſuſpecta eſt; quærit enim ſemper quod reprehendat, & niſi invenerit, comminiſcitur. Si quis autem rerum humanarum contexere Hiſtoriam velit, neque tamen de malis & ſtultis verbum ullum facere, inanem profecto cogitationem ſuſcipiet, atque operam omnino ludet: vitia enim erunt donec homines: πλεῖστοι autem κακοὶ, ut eſt in Græcorum παροιμίᾳ. Neceſſe eſt, Hiſtoricum res ejuſmodi idemtidem narrare quas Democritus Abderites ridebat ſuo tempore, Heraclitus Epheſius contra deplorabat: neceſſe eſt, illum ita deſcribere homines ut accepit; nævis inſignes, & morbis animorum ſemper affectos. Ne igitur Hiſtoria, brevis nimium & jejuna ſit; ne, mutatâ naturâ ſuâ, in laudationem evadat; ne

fidem omnem & auctoritatem amittat, bona & mala facinora simul comprehendere debet: virtutes tamen clarissima luce collustrare, vitia surripere quodammodo & obscurare dicendo. Haud mediocris igitur similitudo, immo necessitudo, Historiæ cum Satyra intercedit. Hæc tu me omnia præceptis & exemplo tuo satis docere potes: iccirco autem commemoravi, ut nonnullorum censuram effugerem, qui me ineptiarum crimine facile accusare potuissent, tamquam si nugacem Libellum & dissentaneum, ad Virum nobilissimum, eumdemque gravissimum mittere ausus fuerim. Te interea, flos Venetæ nobilitatis, oro atque obsecro, ut quum semel in fidem & clientelam tuam humaniter me receperis, adversus conatus malevolorum fortiter tueri pergas: qui enim honesto labore plerisque antecellimus,

limus, telis patemus eorum qui ſequuntur, neque aſſequi tamen poſſunt. Deus Optimus Maximus te incolumem atque fortunatum, Reipublicæ ac Litterarum bono, ſervet quam diutiſſime.

AUCTOR

AD LIBRUM SUUM.

LIBELLE *noster, sive inepte, seu frugi,*
Prodi libenter, ac pudore dimisso.
Quid lumen horres? quid manus reformidas?
Audacium nunc tempus est libellorum.
Scribit Minervâ, cerne, vulgus invitâ,
Nec pensitando conterit bonas horas,
Nec eligendo: sed diu laboratas
Chartas avorum spernit, ac moram limæ.
Hæc summa voti, si quis inter auctores
Recenseatur, si modo ambulet notus,
Et perfricata fronte dixerit, Scripsi.
At negliguntur, atque pulvere oppleti,
Mucore turpes, non inutiles blattis,
Nullo excitante dormiunt dies, noctes:
Vel in tabernis, angulisque prostantes,
Tegunt cuculla capparim, piper, scombros.
Fatemur ultro: sed parit voluptatem,
Quum stulta laudat scripta lector indoctus,
Operculum patellâ (ut autumant) dignum;
Recteque balbi verba percipit balbus.
Hæc tu, Libelle, cernis, ac times lucem?
Crevere pennæ: quid foves piger nidum?
Vaga-

AUCTOR AD LIBRUM SUUM.

Vagare per patentes aeris campos,
Tuo arbitratu compita & forum lustra.
Cœtus favebit si frequens amicorum,
Qui olim tuos tulere contubernales,
Ne sume magnos spiritus: amor fallit.
Verum vaganti cœtus alter occurret
Severiorum amara turba censorum,
Loliginis quos ater inficit succus;
Hos alloqui memento sic meis verbis:
Herus quiescit noster, & fugit lites,
Satis beatus si malus quidem scriptor,
Contra bonus vir audiat: quæ avis rara:
Sed masculâ fert turgidum jecur bile,
Et novit, unde sit petenda lorica,
Ut hostium tela arceat venenata:
Non est inermis, & potest remordere.
Tenet jocosi carmen & sales Flacci;
Et Persii præcepta, vimque Aquinatis.
Malum proinde, me, cavete, perlecto.
Heri, Libelle, sic agas tui caussam,
Nec jussa venti differant: abi felix.

JO.

JOANNIS ANTONII VULPII
LIBER
DE SATYRÆ LATINÆ
natura & ratione, ejusque scriptoribus qui supersunt, HORATIO, PERSIO, JUVENALE.

CAPUT PRIMUM.

Duæ sententiæ de Satyræ nomine. Satyra Latinorum, Satyrico poemati & Sillis Græcorum quodammodo affinis. Quid significet Satura. *Vetustioris Satyræ, & novæ seu Lucilianæ differentia. Prior illa fuit δραματική. Livius Andronicus quid in eam contulerit. De fabulis Atellanis, exodio, exodiariis. Lucilius novam Satyram vel condidit, vel certe propagavit. Definitio Satyræ Lucilianæ a Daniele Heinsio proposita. Ea τυπωδῶς primum explicatur.*

UNDE Satyra nomen traxerit, summa eruditorum hominum dissensione certatur.

tatur. Duæ tamen ſententiæ potiores videntur: de quibus Diomedes Grammaticus, atque alii. Una eſt, eam a Satyris, diis agreſtibus & petulantibus, vocatam fuiſſe: quodammodo enim ſimilis eſt Satyricæ Græcorum poëſi, de qua ſuo loco dicemus. Quamvis enim Satyra Romanorum, δρᾶμα non fuerit, nihilominus δράματι Satyrico aliqua ex parte reſpondet: ſalibus enim jociſque mordacibus abundat, quæ Græci appellant σκώμματα: ſicuti etiam Satyricum illud δρᾶμα olim abundabat, cujus veſtigia non obſcura deprehendimus adhuc in Cyclope Euripidis: & idemtidem perſonas alias, præter perſonam poetæ, loquentes inducit, vel inter ſe, vel cum poeta ipſo. Exempla hujus rei peti poſſunt ex Horatio, Perſio, Juvenale. Qua perſonarum introductione, formam Dramatis μέχρι τινὸς trahere videtur. Eſt etiam Latinorum Satyra ſimilis admodum Sillis Græcorum, quo ſcribendi genere acri & maledico excelluit antiquis temporibus Timon Phliaſius. Ἀπὸ τῶν Σατύρων derivatum eſt verbum σατυρίζειν: ἀπὸ τῶν σίλλων vero, σιλλαίνειν; ut docet Euſtathius ad librum 8. Homericæ Iliados. Utrumque horum verborum ſignificat διασύ-

ρειν

ρειν ϗ γελοιάζειν, nimirum *satyrice illudere ac deridere*. Neque alia sane ratione, a vetere Comœdia, quæ improbos homines acerbissime lacerabat, dicebantur κωμῳδεῖν qui alios perstringerent atque morderent. Plutarchus autem in Vita Catonis majoris narrat, Socratem fuisse σατυρικὸν ϗ ὑβριστὴν, *satyricum & derisorem*. Porro, si hanc ἐτυμολογίαν probemus, dicemus, Satyram esse a Σάτυρος, mutato genere, scilicet eo pacto quo Græci dicunt ὁ χάρτης, Latini *charta*. Neque illud prætermittendum est, Satyricum δρᾶμα etiam *Satyros* vocatum fuisse, a personis quæ in illo colloquebantur.

Alteram vocabulo Satyræ originem præbere videtur nomen vetus Latinum *Satura*, quo significabant rerum variarum commixtionem, & quasi farraginem. Nam & hujusmodi carmen varia complectitur argumenta, omnesque fere hominum actiones considerat, carpit, sugillat. Cum farragine certe comparare non dubitavit Juvenalis Satyra 1. v. 85.

Quicquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,
Gaudia, discursus, nostri farrago libelli.

Non semper autem vituperant Satyrici poe-

tæ : interdum etiam laudant. quo ſit ut virtutes quoque hominum haud raro commemorent, non vitia tantum inſectentur. Hæc ἐτυμολογία quum Satyræ novæ, nempe Lucilianæ, convenire poteſt, tum maxime convenit Satyræ mediæ, de qua poſtea; nimirum Ennii ac Terentii Varronis Satyræ: cujus erat non modo argumentum varium & multiplex, verum etiam oratio ipſa. Nam ea utebantur Ennius & Varro, quemadmodum Petronius quoque Arbiter, modo ſoluta, modo ligata: neque metro uno contenti erant, ſed plura verſuum genera adhibebant: quod olim fecerat Chæremon in Hippocentauro, ut notum ex Ariſtotele περὶ ποιητικῆς. *Satura* porro videtur dicta fuiſſe a *ſaturitate*, ſive abundantia. Hæc etiam ſignificatio a Græcis non obſcure derivatur. Nam σατήοροι ſunt σκάφαι βοτρύων παρὰ Λάκωσιν, Heſychio teſte in Lexico: *vaſa racemorum ſecundum Lacedæmonios*. Neque tamen ſoli racemi vaſibus his ſeu lancibus continebantur, ſed etiam omnis generis poma: unde illas vocabant παγκάρπους.

Hæc altera opinio de hujus vocabuli origine Donato Grammatico non placet; qui a Satyris diis petulantibus omnino appella-

tam

tam contendit. Gerardus tamen Joannes Vossius, vir apprime doctus, contra Donati sententiam, hanc alteram ἐτυμολογίαν censet probabiliorem. Animadvertit enim, Satyræ usum obtinuisse apud Romanos jam ante tempora Livii Andronici, poetæ vetustissimi: tametsi ea valde rudis, ac tantum inchoata tunc esset. Incomto autem illo sæculo non videtur instituta ad exemplum Satyrorum Græcorum. Neque in eo poemate Satyri interloquebantur: sed in id congerebantur joci, opprobria, sannæ, ridicularia, quisquiliæ omnis generis. Adde, quod nondum e Græcia litteræ atque artes advenerant ad excolendam (an ad corrumpendam?) urbem Romam: quod accidit demum eversa Corintho. Quum igitur neutri harum opinionum desit quo sustineri possit, hanc litem, non maximi sane momenti, sub judice relinquendam existimo.

Plurimum discrepat Satyra illa vetus atque incondita, qua Romani utebantur ante Livium Andronicum, a nova sive Luciliana. Naturam illius plane cognoscere non possumus nisi prius exponamus quomodo nata & primum usurpata fuerit. T. Livius Patavinus Histor. libro 7. narrat, an-

no U. C. CCCLXXXIX. inftitutos fuiffe ludos fcenicos ad petendam pacem deorum, quum peftilentia Romæ laboraretur. In his ludis convicia quædam alterna jactabantur ex tempore, fine ulla prorfus meditatione. Aberat quoque carmen, aberat σύστημα, aberat ὑπόκρισις, nempe artificium actionis. effutiebant quicquid in buccam. Poftea verfus impolitos, Fefcenninorum fimiles, fundere cœperunt, dicaces, maledicos. Acciti deinde ex Hetruria ludiones, qui, quod *hifter* Hetrufca lingua ludionem fignificaret, hiftriones etiam dicti. Hi paullatim decoram & aptam pronuntiationem, geftuumque imitationem addiderunt, modis inventis, & defcripto ad tibicinem cantu. Ita Satyra exorta eft: quæ nihilominus ufque ad tempora Livii Andronici poema rude fuit atque extemporale. Certum igitur eft, Romanam Satyram primo fcenicam fuiffe ac δραματικὴν. Quamobrem Horatius Epiftola 1. libri 2.

Fefcennina per hunc inventa licentia morem
Verfibus alternis opprobria ruftica fudit.

Ex his cognofci poteft, veteres illos rudibus ejufmodi poematis ad Græcorum σατυρικὸν δρᾶμα quodammodo acceffiffe; nam in fcena convicia jactabant, ficut & Græci. Sed

Sed erat insignis differentia: quia Romanorum Satyra Satyros deos non admittebat.

Livius Andronicus demum primus fuit qui ab hisce ludicris atque ineptiis ad fabularum argumenta spectantium animos transtulerit. Cujus rei testes locupletes producere possumus Livium Patavinum libro 7. & Valerium Maximum libro 2. Memorabilium capite 4. Fabulæ argumentum nihil aliud est quam plurium eventuum series apto quodam ordine contexta, & ad unum finem tendens: qui ordo efficit ut fabula sit una, ad spectatores docendos magis ac detinendos. Eo potissimum tempore actores a poeta distingui cœperunt. Antea enim, qui versuum auctores erant, eos in scena etiam recitabant: quæ cura translata est ad histriones. Porro quum ludus in artem paullatim vertisset, juventus Romána histrionibus quidem fabellarum actum reliquit; sed ipsa inter se, ab antiqua consuetudine non discedens, ridicula intexta versibus jactitare cœpit: quæ postea dicta sunt *exodia*. Inserebantur vero in fabulas, præsertim Atellanas. Hoc genus ludorum ab Oscis acceptum juventus Romana sibi proprium fecit, neque ab histrionibus pollui passa est. Atella oppidum

Oſcorum fuit, unde nomen fabulæ Atellanæ. Inter ludendum porro, primâ, mediâ, & extremâ fabula, ſolebant ſcurræ urbani prodire in ſcenam cum cithara, aut pſalterio, ubi ridicularia fundebant: illa vero dicta riſum excitantia, ſi ante fabulam proferrentur, dicebantur εἰσόδια, ſi mediâ fabulâ, ἐμβολα, ſi ad finem fabulæ, ἐξόδια. Tradit Diomedes Grammaticus lib. 3. Latinam Atellanam a Græca Satyrica differre, quod in Satyrica fere Satyrorum perſonæ inducerentur, aut ſi quæ eſſent ridiculæ Satyrorum ſimiles; Autolycus puta, aut Burris: in Atellana Oſcæ quædam perſonæ; ut Maccus. Exodium Atellanum continebat jocos non ſerviles, at ingenuis dignos, & Italica quadam gravitate temperatos, a quibus turpitudo & obſcœnitas abeſſe debebat. Propterea (id quod Livius animadvertit) *manſit inſtitutum, ut actores Atellanarum nec tribu moverentur, & ſtipendia, tamquam expertes artis ludicræ, facerent*. Nam alioqui (ut notum ex titulo 2. libri 3. Pandectarum Juris Civilis) hiſtriones ſive actores fabularum inhoneſtæ perſonæ habebantur, & infamia notabantur: carebant jure ſuffragii, neque poterant militare. Credibile

le tamen eſt, proceſſu temporis Atellanas etiam corruptas fuiſſe, ac nequitias omnes, abſque ullo delectu, exprimere cœpiſſe. Nam exodiarii certe male audiebant. Iccirco Gerardus Voſſius putat, hujuſmodi homines a Julio Firmico perſtringi lib. 6. Matheſeos hiſce verbis: *Cum effeminati corporis mollitie cinædos efficient, & qui veterum fabularum exitus in ſcenis ſæpe ſaltantes imitentur*. Qui ſunt, rogo, *veterum fabularum exitus*, niſi ἐξόδια? Scribendis Atellanis valde inclaruerunt Q. Novius, L. Pomponius Bononienſis, & Mummius: ex quorum fabulis fragmenta nonnulla adhuc leguntur.

Vetere Satyra exoleſcente, nova paullatim ſucceſſit. Nimirum hoc nomine appellari cœpit maledicum poema, veteris Comœdiæ non diſſimile, vitia & vitioſos per ora hominum traducens atque irridens. verum extra ſcenam. Hunc morem primus Lucilius induxit; quod Horatius & Quinctilianus teſtantur: vel ſi novæ Satyræ is inventor non fuit, certe illa ſcribenda gloriam primus omnium adeptus eſt. Fecit autem unius carminis plures libros, quos omnes conjunctos Donatus in Prolegomenis

Te-

Terentii, *poefin* appellat. Ab hoc nova Satyra, Luciliana etiam jure ac merito vocari poteft. Hujus novæ Satyræ definitionem, feu defcriptionem potius (in his enim rebus accurata definitio vix locum habet) valde probabilem attulit Daniel Heinfius, vir in litteratura fummus, libro 1. de Satyra Horatiana: *Satyra eft poefis, abfque eventuum ferie, ad purgandos hominum animos comparata, in qua vitia humana, ignorantia, errores, tum quæ ex his cauffis oriri folent, in fingulis hominibus, partim dramatico, partim fimplici, partim mixto ex utroque genere dicendi, occulte ut plurimum ac figurate perftringuntur; fermone conftans humili ac familiari, nonnumquam acri & dicaci, nonnumquam urbano & jocofo: quibus rebus odium, indignatio, vel rifus excitatur.* Hanc Satyræ definitionem ab Heinfio propofitam explicabimus primum τυπωδῶς & pinguiore Minerva, deinde ἀκριβέστερον & diftinctius.

Eft itaque Satyra nova feu Luciliana *poefis* quædam, *fine eventuum ferie*. Hac differentia potiffimum, a legitimo dramate & numeris omnibus abfoluto Satyra feparatur. Nam & Satyri Græcorum, & Comœdia,

mœdia, & maxime Tragœdia eventus continent plures, qui ſunt membra & partes actionis unius, circa quam fabula verſatur. In Romana Satyra nulla eſt actio, &, quod ſequitur, nulla fortunæ commutatio, ſeu περιπέτεια: quæ tamen Comœdiæ atque Tragœdiæ anima, ut ita dixerim, eſt. Satyra enim primo ac per ſe ſpectat mores; quos dramatici poetæ poſt fabulam ſive actionem conſiderandos ſuſcipiunt.

Dicimus porro, Satyram *ad purgandos hominum animos comparatam eſſe*. Eſt enim ad τὴν καθαρτικὴν καὶ ἐλεγκτικὴν philoſophiam tota referenda. Mores enimvero perfici non poſſunt niſi anteceſſerit emendatio vitiorum. Sequitur in definitione: *In qua vitia humana, ignorantia, errores, tum quæ ex his cauſſis oriri ſolent, perſtringuntur*. Hæc verba *adæquatum*, ut vulgus philoſophorum loqui amat, Romanæ Satyræ *ſubjectum* continent. Primo Satyra *perſtringit vitia*, non quælibet, ſed *humana*, quæ nimirum opponuntur virtutibus humanis: nam ſi quæ ſint vitia ferina & immania, ea Satyræ propoſitum & argumentum excedunt. *Ignorantia* etiam hominum, Satyræ ſcriptores exercet: nam & ipſa vitium eſt mentis hu-

manæ,

manæ, & multorum ridiculorum fons & origo; quemadmodum & innumeri errores, falſæque perſuaſiones. Porro fœtus uberrimi *vitiorum*, *errorum*, atque *ignorantiæ* ſunt pœnæ, infortunia, abſurda. Dicimus, *in ſingulis hominibus*: nam Satyra non eſt poema φιλοκάθολον, quod videlicet univerſe vitia perſequatur: id enim ſi fiat a Satyrico, umbram & ſcholam redolet, ſeu declamandi conſuetudinem: cujus rei exempla multa in Satyris Juvenalis. Utitur autem Satyra *dramatico* interdum *genere dicendi*, nonnumquam *ſimplici*, aliquando *ex utroque mixto*. Dramaticum dicendi genus ab Horatio plerumque adhibitum fuit, præſertim in Satyris libri ſecundi: ſimplex, in pleriſque Juvenalis apparet: mixtum ex dramatico & ſimplici, in tertia Juvenalis, & in quinta libri primi Horatii, ubi iter quoddam ſuum deſcribit. *Occulte ut plurimum* ludit Satyra; hoc eſt cum diſſimulatione, εἰρωνικῶς, ac *figurate*. Plures autem formæ ſunt obliquæ ac figuratæ orationis. Conſtat Satyra *ſermone humili ac familiari*: cujuſmodi eſt Horatianus. quare autem hunc ſermonem adhibere debeant Satyrici, ſuo loco docebimus. *Acer* idemtidem hic ſermo

eſt:

eſt: quo tamenetſi Horatius raro admodum utitur, nihilominus ipſe de ſe fateri non dubitat:

Sunt quibus in Satyra videar nimis acer ——

Addimus, *dicaci*. Nempe Satyrici poetæ quando leniter & placide loqui videntur, inexſpectata dicacitate pungere ac lædere ſolent. *Urbanum* autem Satyræ *ſermonem* eſſe oportet: in quo præcipue poſita eſt ἐπιδεξιότης illa ſive dexteritas, quæ vel præcipuum munus eſt Satyricorum, & qua Horatius mirifice excellit: intelligit enim optime, quæ, qualia, & quomodo dicat quum jocatur. id autem intelligere, pertinet ad urbanum. Porro Satyra *excitat odium*, in vitia nimirum & improbos homines: *indignationem* etiam ſeu νέμεσιν, quum bene aut male eſſe indignis videmus: *riſum* denique, ut remedium paretur adverſus triſtiores affectus odium atque indignationem, & animi lectorum auditorumque a ſeveritate ad hilaritatem traducantur. Singula quæ hac definitione Satyræ continentur, enucleatius jam exponemus.

CA-

CAPUT II.

Satyra nova Latinorum, est poema sine eventibus. Ad quam philosophiæ partem pertineat. Morum purgationis tres fuerunt species apud antiquos, Pythagoræa, Socratica, Stoica. Romanorum disciplina, inculta & robusta. Socrates in vitiis corrigendis lenis atque urbanus. Rationis καθαρτικῆς exempla varia. De materia Satyræ.

EST igitur nova Satyra Latinorum, poesis quædam sine eventuum serie ac nexu, qui eventus certam aliquam & unam actionem constituant. Hæc est nimirum præcipua differentia quæ Satyros Drama Græcorum, Comœdiam item ac Tragœdiam distinguit a Satyra de qua loquimur. Illa enim poemata plures eventus complectuntur, arte atque ordine connexos, unde absolvitur fabula. Quamobrem ut in illis fabula pars prima est ac necessaria, ita in Satyra, nulla est. Porro Satyri, sive Satyricum Drama, quod Græci usurpabant, actionem quidem continebat, non tamen eamdem quæ in Comœdia actionis mutationem,

tionem. Multo minus in Satyra noſtra Tragicam περιπέτειαν, ſive fortunæ inconſtantiam & volubilitatem, animadvertere licet: ſine qua, Tragœdia placere vix poteſt: hæc autem ex eventibus oritur, quomodo ex moribus laus & vituperatio. in quibus Romana Satyra primo ac per ſe verſatur. Enimvero Damaſippus & Catius apud Horatium libro 2. Sermonum, in ſcenam quaſi inducuntur, & agere videntur; ſic tamen ut neutri quicquam eveniat: contra quam fit in Ariſtophanis Comœdia cui *Nebulæ* nomen; ubi, præter alia non pauca, Socratis domus incendio corripitur. Idem fere nihilominus propoſitum fuit Horatio in duabus Satyris memoratis, quod Ariſtophani in ea Comœdia: ut enim hic Socratem irridendum ſumit, eodem pacto ille Damaſippum Stoicum, & Catium Epicureum.

Diximus vero, Satyræ σκοπὸν eſſe *animi purgationem*. Quo ſignificavimus, hoc poematis genus ad καθαρτικὴν τε καὶ ἐλεγκτικὴν φιλοσοφίαν omnino referendum eſſe; videlicet ad eam quæ purgat, & ad eam quæ caſtigat. Mores enim perfici atque expoliri non poſſunt niſi antecedat vitiorum emendatio. Propterea ſapienter Boethius libro 3. de Con-

Consolatione Philosophiæ Metro 1.

Qui serere ingenuum volet agrum,
Liberat arva prius fruticibus,
Falce rubos filicemque resecat,
Ut nova fruge gravis Ceres eat.

Hujus autem purgationis morum, sive expiationis, tres numerant species antiqui, Pythagoræam, Socraticam, & Stoicam. Pythagoræa, mitior ac lenior, nonnihil indulgere vitiis videbatur: non enim vitia statim tollebat, sed paullatim infirmabat. Hujus purgationis exemplum insigne habemus Ofellum rusticum, apud Horatium Satyra 2. libri 2. qui voluptati non bellum quidem indicit, vel usum ejus omnino prohibet, sed potius eam defæcat, moderatur, & moderando efficit jucundiorem: *voluptates* enim, quod & Juvenalis pronuntiavit, *commendat rarior usus*. Hac suavi purgatione in corporibus etiam curandis nonnumquam utebantur veteres medici, idque dicebant *σμικρῷ ἔλαττον*, *paullo minus*. Erraverunt iccirco qui Sermones Horatii quum interpretarentur, tradiderunt, Ofellum istum Stoicæ disciplinæ addictum fuisse. Nam ipse (ut animadvertit Daniel Heinsius) omnem philosophorum sectam ejurat, liberque a di-

ctatis

ctatis magiſtrorum, ſolam rationem ac rerum experientiam conſulere videtur. Quamobrem ab Horatio appellatur

Ruſticus, abnormis ſapiens, craſſaque Minerva.

Abnormis, in hoc verſu ſignificat ἀνάγωγον, ἀδίδακτον, ſeu potius αὐτοδίδακτον, cui præceptor nullus fuit, & qui ſibi ſoli ſapientiam debet. Miram propterea ſimplicitatem atque ingenuam Ofello tribuit Horatius, candorem eximium; qualem deprehendere ſolemus in iſtis patribus familiarum, ſui negotii bene gerentibus, illitteratis quidem, ſed longo rerum uſu probe ſubactis, qui nihil de ſchola trahunt, vel de ineptiis philoſophorum. Etiam patrem ſuum, libertini generis hominem, inducit poeta Sat. 4. libri 1. v. 115. philoſophiæ præcepta ſe ignorare fatentem, in moribus tantum & inſtitutis majorum ſervandis retinendiſque haud mediocriter exercitatum. Ita enim, ad filium:

-- -- -- Sapiens, vitatu quidque petitu
Sit melius, cauſſas reddet tibi: mî ſatis eſt, ſi
Traditum ab antiquis morem ſervare, tuamque,

B Dum

Dum custodis eges, vitam famamque tueri
Incolumem possum — — —

Sapientia hæc simplex & popularis, tamquam media, & ab omni affectatione aliena, Damasippi & Catii præceptis opponitur a poeta Venusino. Judicium etiam tanti scriptoris in eo elucet maxime, quod quum Græculorum sectas putidas & inanis gloriolæ plenas commemoraturus postea esset, hominis Romani primo incultam & robustam disciplinam, gerris omnibus tantisper sepositis, describere voluerit: quæ sine ulla morum institutione aut accuratis præceptionibus, in actione sola consisteret, quemadmodum olim & Lacedæmoniorum. Nam Romani magnifice admodum, ne dicam arroganter, de civium suorum virtute senserunt, exteris omnibus fere contemtis. Quinctiliani testimonium afferre placet ex libro 12. Instit. Orat. capite 2. *Quantum*, inquit, *Græci præceptis valent, tantum Romani (quod est majus) exemplis*. Etiam Floridus quidam, vetus poeta, in Catalectis, Romanorum virtutem καθ' ὑπερβολὴν ita extulit:

Sperne mores transmarinos. mille habent offucias.

Cive

Cive Romano per orbem nemo vivit rectius.
Quippe malim unum Catonem, quam trecentos Socratas.

Ceterum, ad lenem illam & mitem animi purgationem de qua ſermo nobis inſtitutus eſt, ea certe ſpectant:

Alter, ubi, dicto citius, curata ſopori
Membra dedit, vegetus præſcripta ad munia ſurgit.
Hic tamen ad melius poterit tranſcurrere quondam;
Sive diem feſtum veniens adduxerit annus,
Seu recreare volet tenuatum corpus: ubique
Accedent anni, & tractari mollius ætas
Imbecilla volet -- -- -- -- --

Sic autem de ſe ipſo bonus iſte Ofellus:

Ac mihi ſeu longum poſt tempus venerat hoſpes,
Sive operum vacuo gratus conviva per imbrem
Vicinus; bene erat, non piſcibus urbe petitis,
Sed pullo atque hædo. tum penſilis uva ſecundas
Et nux ornabat menſas cum duplice ficu.
Poſt hoc ludus erat cupa potare magiſtra.

 Ac

Ac venerata Ceres ut culmo surgeret alto,
Explicuit vino contractæ seria frontis.

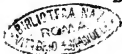
In quibus verbis ea suavitas, is Latinæ dictionis nitor, eæ Veneres insunt, ut qui non sentiat neque animadvertat, nihil profecto sentiat, atque ad hæc studia nostra ineptissimus haberi debeat. Ofellus hoc sermone rigorem nimium & ἀδιαστρεψίαν Stoicorum prorsus aspernatur, qui homini humanitatem quodammodo eripere conabantur. Sapientem, contra, & frugi patrem familias præ se fert, qui nec voluptate interdiceret, ut Stoici; neque nimiam concederet, ut eo tempore Epicurei: præterea fastum illum refugeret quem tantopere in plerisque falsi nominis philosophis urbani & elegantes homines riserunt semper, cordati & graves reprehenderunt. Sane Plato ipse hujusmodi sophistas libro de Republica sexto vocat δυσκοινωνήτους, δυσξυμβόλους, & ἀγροίκους, hoc est ad societatem & convictum hominum ineptos, duros insuper & agrestes. His autem opponit urbanos & horarum omnium philosophos, quos comiter ἐμμέτρους appellat & εὐχάριτας. Hi scilicet noverunt modum, & Gratiis litaverunt. Talem fuisse Ofellum, ipsa res docet. Quapropter Horatius

Ofel-

Ofelli verbis loquitur eodem pacto quo Socratis verbis divinus Plato. Primo igitur loco ponitur a poeta.

Sequuntur duæ sectæ philoſophorum, quarum una hiſpida & ſtrigoſa, nimio rigore, alia mollis ac diſſoluta, remiſſione nimia modum excedebat. De quarum altera, nempe de Stoicorum, in Satyris illis agit Horatius in quibus Damaſippi & Davi perſonas loquentes introducit: de altera vero, Epicureorum, in Satyra 4. libri 2. ubi Catium oblique irridet.

Sed, ut ad propoſitum redeamus, purgationis ſive expiationis modus alter ille eſt quem tribuunt Socrati; vocare autem poſſumus cum Heinſio ἀφ' ὁμοίων ἐφ' ὅμοια· *a ſimilibus ad ſimilia*. Hujuſmodi purgatio lenitatis plurimum atque urbanitatis in ſe continebat. Vitiis enim tollendis, quod vitio affine ac ſimillimum eſt, interdum commendabat. Socrates, verbi cauſſa, ut noxium amorem ac turpem ex animis adoleſcentium evelleret, ſe quoque amatorem profitebatur. Hoc vero minus animadverterunt docti quidam viri: propterea infandum crimen παιδεραστίας homini optimo impoſuerunt. In Convivio Xenophontis parens

ille philosophiæ lenonem se ipse appellat. Eodem pacto, si quem voluptati nimium deditum vidisset, continuo veram voluptatem indicabat: si quem ad rem plus æquo attentum, veras solidasque divitias miris laudibus efferebat; ut ex Platonis Dialogis manifestum. Suavissima profecto corrigendi ratio hæc est; quæ scilicet invitos non trahit, sed volentes atque illectos ducit: non exstirpat vitia cum vitiosorum dolore, sed eluit cum quadam jucunditate.

Tertiam purgandi viam secuti sunt Stoici, e regione Socraticæ oppositam. Hi enim ut maxima vitia ex animis hominum eradicent, ne minima quidem inesse patiuntur. Disputant enim atque concludunt, peccata omnia paria esse: adulterium puta vel homicidium a contumelia vel mendacio (qua peccata sunt) nihil differre. Immo, ut peccandi materiam omnem & fomitem auferant, affectiones quoque ipsas malas esse docent, ac propterea longe abjiciendas: inducunt porro celebrem illam ἀπάθειαν, quam recto rationis usui, animique tranquillitati necessariam omnino esse contendunt. Verum sapientiores & humaniores philosophi, quomodo sit utendum affectibus

bus, & qua potiſſimum ratione ad habitum virtutis perducendi ſint, pulchre demonſtrant: non enim fruſtra hos motus, has propenſiones animorum hominibus indidit ipſa natura. Quos philoſophos imitari placuit Horatio: Stoicorum autem purgationem Perſius probavit. Erat enim ſeveris moribus & auſteris, quos ex diſciplina Cornuti Stoicæ ſectæ philoſophi adoleſcens hauſerat. Neque ſolum ſcribenda Satyra hanc rationem καθαρτικὴν adamavit Venuſinus poeta, verum etiam in alio ſcriptionis genere. Libellus de Poetica hunc modum ſervat; quem libellum oſcitantes homines perperam inſcripſerunt *Artem*. quum cenſura ſit potius quam ars: ſive, ut Græci melius dicunt, οὐ τέχνη, ἀλλὰ ἔλεγχος: non enim κατὰ θέσιν, ſeu ponendis præceptis, verum κατ' ἄρσιν, ſeu vitiis tollendis & removendis, futurum poetam inſtituit. Quemadmodum fit in ſecundo Alcibiade Platonis, ubi non tam oſtenditur quid requiratur ad recte precandum, quam improbarum & noxiarum precationum exempla afferuntur: quod Satyrici maxime proprium eſt. Ita ſe inſtitutum cura parentis a teneris unguiculis, Horatius fatetur Satyra 4. libri 1.

 --- Li-

---- ---- --- --- Liberius si
Dixero quid, si forte jocosius, hoc mihi juris
Cum venia dabis. insuevit pater optimus hoc me,
Ut fugerem, exemplis vitiorum quæque notando.
Quum me hortaretur, parce, frugaliter, atque
Viverem uti contentus eo quod mî ipse parassem:
Nonne vides, Albî ut male vivat filius, utque
Barus inops? magnum documentum ne patriam rem
Perdere quis velit. a turpi meretricis amore
Quum deterreret, Sectani dissimilis sis.
Ne sequerer mœchas, concessa quum Venere uti
Possem, Deprensi non bella est fama Trebonî,
Ajebat ----- ---- --- -- -- --

Et paullo post:

-- -- -- Avidos vicinum funus ut ægros
Exanimat, mortisque metu sibi parcere cogit;
Sic teneros animos aliena opprobria sæpe
Exterrent vitiis ----- ---- --- -- --

Quæ legitima profecto est animorum expiatio, seu κάθαρσις, quam & ipse Flaccus in Sermonibus suis ubique secutus est.

Di-

Diximus deinde in definitione Satyræ: *In qua vitia humana, ignorantia, errores, tum quæ ex his cauſſis oriri ſolent, perſtringuntur*. Hæ res nimirum ſunt materia Satyricis propoſita. Primum quidem vitia; non quælibet, ſed humana: ſunt autem hujuſmodi quæcumque humanis opponuntur virtutibus. ea enim vituperantur in homine. Quod ſi aliquod ſit vitium ferinum, quale vitium θηριωδίαν Ariſtoteles vocavit, non videtur idoneum Satyræ argumentum eſſe poſſe. Hoc a contrario ſatis manifeſtum eſt. Ut enim divina virtus proprie non laudatur, ſed honore afficitur, ſi philoſophum audimus; eodem pacto feritatem non vituperamus, ſed abominamur, ut ne verba quidem de illa fieri coram nobis æquo animo patiamur. Nam ferini mores non ſunt in homine ab habitu, ſed præter illum: in bellua vero non ſunt præter rationem, ſiquidem ratio locum in bellua non habet: iccirco non vituperantur. Multo minus rideri feritas, vel urbane traduci poteſt. Riſus enim læta quædam eſt ac feſtiva vituperatio: iccirco res horribiles riſum excitare nullo modo poſſunt. Talia ſunt ſcelera τῶν ἀνθρωποφάγων, eorum ſcilicet qui hu-

humana carne veſcuntur. Propterea Juvenalis in Satyra decimaquinta, ſeu quiſquis eſt auctor ejus poematis, hoc ſcelere accurate deſcribendo, contra Satyræ leges vehementer peccavit. Ridiculum autem ut in Comœdia veteri primas tenuit, ſic in Romana Satyra: quod & Lucilius, & Horatius exemplo ſuo confirmaverunt.

CAPUT III.

Ignorantiæ duplex genus. Pœna, qua pœna eſt, Satyræ materia eſſe non poteſt. Abſurdorum exempla. Reprehenſionem ſingulorum, propriam eſſe Satyræ. Perſius, tamquam φιλοκάθολος, ab Heinſio notatus. Dicendi ratio varia in Satyra. Vitia occulte ac per ambages a Satyricis perſtringi. Orationis figuratæ plura genera. Potentium metus Satyricæ licentiæ modum imponit. Lucanus quam callide Neronem irriſerit.

PERGAMUS in explicanda Romanæ Satyræ definitione. Diximus, *vitia*, *ignorationem*, atque *errores*, item *ea quæ ex vitiis*, *ignoratione*, atque *erroribus naſcuntur*, Satyræ propoſita eſſe ad *perſtringendum*, tam-

quam

quam uberrimam lepórum & ridiculorum materiam. Hic profecto campus est Satyricorum. Lucilius in Satyris olim suis, quarum pauca tantum fragmenta hodie supersunt, fere totus fuit in malis Grammaticis & Poetis irridendis ac divexandis. Alter etiam Satyrarum liber Q. Horatii adversus ineptas philosophorum opiniones conscriptus est. Nec adeo, malorum poetarum ineptis carminibus parcit: verum urbane admodum & facete illa traducit: sicuti Lucilius Accium, Ennium, & reliquos eorum temporum, in opere longo interdum dormitantes, neque ad amussim exactos, tetigerat. Duplex porro est ignoratio: κατ' ἕξιν seu διάθεσιν una, ut eam vocavit Aristoteles: κατ' ἀπόφασιν altera. Prior, illa est quæ opinione veri, falsum tuetur: posterior, quæ principia ipsa ignorat; neque iccirco in hominem eruditum cadit, sed indocti vulgi propria est. Ignorationem primi generis plerumque Satyrici exagitant; quod solebant & poetæ Comœdiæ veteris apud Græcos: alterius generis, perquam raro. Nihilominus eam alicubi attingit Aristophanes: nam hujusmodi ἄπειρος & ἀμαθὴς inducitur ab eo in scenam Strepsiades quidam.

dam. Ea vero ſpecies ignorationis ut ridicula eſſe poſſit, nihil tamen peccat in ſcientiam, vel artem: quum homines κατ' ἀπόφασιν ignorantes, numquam exiſtiment aut profiteantur ſe ſcire quod neſciunt. Quare Plato in Alcibiade priore vocat illam ἀναμάρτητον: neque enim ea ignoratio fallitur, nec fallit. Quonam enim pacto fallatur, aut fallat, quæ principia omnino ignorat; ſcit etiam, ſi diis placet, ſe ignorare? Contra ignoratio κατ' ἕξιν ſeu διάθεσιν, convinci aut notari non poteſt niſi a doctiſſimis. Vulgus enim hominum ψευδοφιλοσόφους & ψευδοποιητὰς cognoſcere non ſolet: ac ſi interdum, quaſi per caliginem, cognoſcat & deprehendat, reprehendere tamen & confutare non valet. Ingenio ſiquidem, judicio, doctrina, exercitatione opus eſt, ut quis παραλογισμοὺς errantium, aptis validiſque argumentis diſſolvat & labefactet.

Additur in definitione Satyræ: *Tum quæ ex his cauſſis* (nimirum ex vitiis, ignorantia, erroribus) oriri ſolent. Ex vitiis conſequuntur ærumnæ, calamitates, pœnæ: ex ignorantia & erroribus ἀδύνατα vel ἀπεμφαίνοντα: Latine dicas, ea quæ fieri nullo modo poſſunt, & præterea abſurda. Exemplum infortunii

fortunii ſeu calamitatis fuerit Fabius in adulterio deprehenſus. Exemplum pœnæ, Galba, qui aliena uxore corrupta, caudam ſalacem ſub cultro relinquit: Vilius etiam, qui pugnis ac ferro cæditur. Hic autem animadvertere velim ſtudioſos, pœnam qua pœna eſt, Satyræ materiam eſſe non poſſe: nam pœna homini facinoroſo inflicta neque odium, neque indignationem, neque riſum movet, ſed commiſerationem potius quamdam: humanum enim eſt, etiam peccantium, & juſtas pœnas dantium miſereri; quamquam id Stoicis non placet. Verum ideo riſus interdum excitatur pœna commemoranda, quoniam ea facit in mentem venire commiſſi delicti, cui περιστάσεις quædam ridiculæ conjunctæ ſunt. Hujuſmodi porro delictum eſt adulterium, benigna ſemper & uberrima ſeges ridiculorum: de quibus videndus Horatius Satyra 2. libri 1. Exemplum ἀδυνάτων & ἀπεμφαινόντων, *impoſſibilium* ſcilicet atque *abſurdorum*, hoc fuerit: Si quis ex propoſita Epicuri doctrina colligat, hunc vel illum cibum ad bene beateque vivendum conferre plurimum: aut e Zenonis Stoicorum parentis pronuntiatis, eodem loco habendum qui gallum gallinaceum, &

qui

qui patrem ſuum occidat: quæ profecto ſunt ἄτοπα & ἀπίθανα, quum rectæ rationi & communi ſenſui adverſentur.

Definitioni addimus: *In ſingulis hominibus*. Enimvero Satyricorum reprehenſiones omnibus eodem vitii genere laborantibus univerſe accommodari quidem poſſunt: nam quod in Euclionem avarum belle convenit, in omnes peræque avaros convenire poteſt: verum in ſingulos torquentur. Et Satyra hoc proprium habet, qua Satyra eſt. Hanc autem reprehenſionem ſingulorum accepit Romana Satyra a vetere Græcorum Comœdia. Nam in ea olim ſummos etiam in republica viros poetæ nominatim tangebant: quod quum lex poſtea lata ſevere interdixiſſet, ut huic legi impune fraudem facerent, eo confugerunt maledici poetæ, ut, nominibus omiſſis, perſonas ſeu larvas induerent illorum ſimillimas quos in ſcena traducere, & populo irridendos proponere voluiſſent. id porro appellabant αὐτοπροσώπως κωμῳδεῖν. Unde lites, controverſiæ, inimicitiæ ingentes oriebantur, ſæpe cum auctorum pernicie. Hæc autem ſumtio perſonarum ſeu larvarum aliena eſt a Satyra: neque enim Satyra choragium habet, vel apparatum

paratum, ſicuti habent Dramata. Perſonæ autem ſeu larvæ pertinent ad ὑπόκρισιν & apparatum. Supereſt igitur ut verbis rem agat, vellicetque improbos homines non καθόλȣ, ſive univerſe, ſed καθ' ἕκαστον, nempe ſingillatim. Propterea Daniel Heinſius, vir interioribus litteris inſtructiſſimus, libro 1. de Satyra Horatiana, jure ac merito Perſium, auctorem alioqui doctiſſimum & moribus utilem, notat, quod ſe φιλοκάθολον præſtet in Satyra: pauciſſimos enim συγχρόνȣς, nempe ætatis ſuæ homines, perſtringit: ſed plerumque θετικοῖς utitur nominibus, cujuſmodi nomina ſunt apud veteres Juriſconſultos Titius & Sejus: apud Ariſtotelem ſæpe Socrates: quæ ſcilicet doctrinæ atque exempli cauſſa inducuntur. Quædam etiam a Perſio uſurpata nomina, e Satyris Horatii ſumta ſunt. Exiſtimat igitur Heinſius, Perſianam Satyram totam, poeſin eſſe umbraticam, imbellem, edentulam, utpote ad pompam magis & oſtentationem, quam ad veram pugnam comparatam. Fortaſſe autem adoleſcens φιλοσοφώτατος exercendi ſtili gratia id opus elaboraverat, cui morte prohibitus manum ultimam imponere non potuit. Eamdem rationem ſervavit fere Ju-

venalis,

venalis, qui a superioribus ætatibus non semel nomina mutuatur. Hoc sane & ipse fatetur in calce Satyræ primæ:

----- *Experiar*, inquit, *quid concedatur in illos*

Quorum Flaminia tegitur cinis atque Latina.

Pollicetur, se dicturum de vita functis potius quam de viventibus: viventes enim acerbis carminibus lædere, præsertim si rerum potiantur, ingenti periculo non caret. Sed profecto veris nominibus parcere, umbram redolet ac scholam, in primis autem declamandi consuetudinem. Juvenalis porro, ex declamatore factum se poetam repente, Satyra 1. testatur; ubi etiam caussas mutati propositi diligenter exponit. Horatius contra, quum rebus ipsis contentus esse posset, maluit nomina ponere: *Est*, inquit,

Est inter Tanaim quiddam, socerumque Visellî.

Poterat autem commodùm, herniosi universe, ac spadonis mentionem facere, nec viventium cuiquam ruborem incutere. Hoc vero Satyricum est.

Sequitur in definitione: *Partim dramatico genere dicendi*. Hoc genere, Horatii Satyræ fere omnes conscriptæ sunt; sed præcipue

cipue quæ altero libro continentur : Persii & Juvenalis paucissimæ. Damasippus profecto, Catius, Tiresias, Davus, & Nasidienus, Satyræ libri 2. utuntur diverbio, tamquam in Comœdia. Priapus vero, nempe Satyra 8. libri 1. μονοπρόσωπος est, hoc est personæ unius; quæ tamen persona non est poeta, sed Deus hortorum ipse, quem Satyricus ideo loquentem inducit, ut de ineptissima suorum temporum religione sibi ludos faciat; clam tamen, & per ambages.

Additur in definitione: *Partim simplici dicendi genere*. Simplex dicendi genus in Satyra est illud quo poeta ipse loquitur ex persona sua, nemine præterea introducto ad loquendum, vel ad colloquendum. Apud Horatium, Satyra prima, secunda, tertia libri primi sunt hujusmodi: aliæ præterea. Pertinent ad hoc genus multæ quoque Juvenalis.

Dicimus deinde: *Partim mixto genere dicendi*. Leguntur enim Satyræ quædam ubi poeta incipit quidem ipse loqui, sed mox alium inducit verba facientem aut secum, aut cum quolibet. Atque hoc genere utentes poetæ Satyrici, similes fiunt quodammodo Epicorum, qui quum ipsi narrationem

exorſi fuerint, ſubinde aliarum perſonarum verba referunt: quod videre eſt apud Homerum, Virgilium, ceteros heroici poematis auctores quum Græcos, tum Latinos. Ad hoc mixtum dicendi genus pertinent pleræque Satyræ Juvenalis, nonnullæ item Auli Perſii.

Satyra porro *occulte ut plurimum*, vitioſos atque errantes perſtringit: nimirum, per ambages, & cum quadam diſſimulatione. Hoc autem præcipue Horatius excellit, εἰρωνείαν illam Socraticam imitatus.

Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit, & admiſſus circum præcordia ludit,
Callidus excuſſo populum ſuſpendere naſo.

Verba ſunt Perſii; qui optime quidem calliditatem Horatianam & animadvertit, &, ut æquum erat, admiratus eſt; non tamen illi exprimendæ par fuit. Nimiam enim morum ſeveritatem hauſerat, partim a natura, partim ab educatione, & diſciplina Stoicorum. Lucilius contra in Satyris, ut Juvenalis teſtatur, ſæpius in homines improbos enſem ſtringebat, eoſque acerbius inſectabatur. Cujus fidelem imitatorem ſe præſtat idemtidem Juvenalis ipſe, qui declamationum oblivifci nequit, ſæpius capit

arma

arma facundiæ; irascitur, debacchatur, tonat, fulminat, neque omnino novit dissimulare.

Addimus, *figurate*, sive, ut Græci loquuntur, ἐσχηματισμένως. Orationis vero figuratæ genera sunt plura. Qui figuris utuntur in dicendo, vertunt quodammodo sermonis faciem. Propterea Græci σχήματα vocant λόγων στροφάς, nempe involutos sermones atque inversos: & qui hoc modo loquendi utuntur, eos dicunt στρέφεσθαι. Suetonius alicubi figuram appellat occultum atque ambiguum orationis genus. Tempore quo tyranni regnabant, hanc orationem usurpaverunt meticulosi scriptores, velum prætendentes dicacitati suæ, & aliud scribentes, aliud intelligi volentes: hæc scilicet oratio inversa & involuta, Satyrici mucronis, ut ita dixerim, vagina erat. Non tamen hoc præsidio tuti semper fuerunt a malorum principum crudelitate. Hermogenes Tarsensis, propter quasdam in Historia figuras, a Domitiano, imperatore sævissimo, de medio sublatus est, librariis ipsis qui descripserant, in cruce suffixis: quod Suetonius narrat. Hujusmodi figuratum sermonem viri doctissimi nonnulli agnoscere

ſibi videntur in illa magnifica προσφωνήσει, qua Lucanus, poeta ingenioſiſſimus, libro 1. Pharſaliæ, Neronem, bipedum tæterrimum, alloquitur. Sic enim illum extollit laudibus, ut interea εἰρωνικῶς traducat, odiumque lectoris in ipſum concitet. Nimirum iis temporibus hæ ſolum reliquiæ ſupererant veteris libertatis: ea tamen conditione, ut ſi deprehenſi ſcriptores fuiſſent, capite pœnas darent. Quod & Lucano tandem contigit. Hujuſmodi tectis jocis Mimi præcipue atque Atellanæ abundabant. Sermonem dubium atque ambiguum adhibentes, Græce dicebantur ἐπαμφοτερίζειν. Exemplum inſigne hujus διλογίας obſervat ſæpe laudatus Daniel Heinſius in verſibus Lucani de quibus paullo ante mentionem fecimus. Quum enim Nero ſtrabo eſſet, nempe oculis perverſis atque diſtortis, callide admodum & vafre Lucanus dicit:

Unde tuam videas obliquo ſidere Romam.

Obliquum illud *ſidus* figurate deſignare videtur vitium oculorum in principe. Dialogi ab Æſchine Socratico olim conſcripti, quos injuria temporum amiſimus, his dicendi figuris & ambagibus pleni erant. Jam de vario ſtili Satyrici charactere, & de multiplici Satyrarum effectu dicendum eſt.

CA-

CAPUT IV.

Sermo humilis & familiaris convenit Satyræ. Horatii ſtilus & Juvenalis, in Satyra, inter ſe diſcrepant. Argutiæ declamatorum. Perſii κατακρήσεις, audaces. Horatius ſæpe dicax, raro acer. Urbanitas, quid. Horatii propria. Scurra differt ab urbano. Odium, indignatio, riſus a Satyricis excitantur. Indignatio, duplex. Ridiculum, indignationis remedium. Venuſti & ridiculi natura plane diverſa. Satyri Græcorum, Comœdia vetus, Romana Satyra, poemata affinia fuere. Homerus origo ultima Satyrici ſtili, ut & ἰδεῶν omnium καὶ χαρακτήρων. Plato dicacitatem & urbanitatem unde hauſerit. Menippi, Cynici philoſophi, Satyræ.

VENIO jam ad ea verba definitionis Romanæ Satyræ: *Conſtans humili & familiari ſermone*. Hic ſermo qualis eſſe debeat, monſtravit nobis Horatius & præceptis & exemplo ſuo. Fatetur ſiquidem ipſe de ſe, humilem ſtilum in Satyris ſuis adhibuiſſe: quapropter, poetam quoque ſe eſſe negat.

-- -- *Neque*, ait, *si qui scribat*, *uti nos*,
Sermoni propiora, *putes hunc esse poetam*.

Quod tamen aut modestiæ ipsius tribuendum, facultatem suam extenuantis: vel poetæ nomen eo loco ita accipiendum est, ut intelligamus poetam sublimis & generosi spiritus, cujusmodi sunt Lyrici & Epici: qua significatione Homerus κατ' ἐξοχὴν appellatur sæpius a Græcis ὁ ποιητής. Raro autem Juvenalis, auctor ceteroqui egregius, tenuem hunc stilum adhibuit in Satyris: vel quia earum argumenta elegit copiosa & magnifica, adeo ut Satyræ modum excedant; vel propter declamandi usum, cui ab adolescentia innutritus fuerat. Declamatores enim os valde diducebant, nec tenuia & quotidiana ferre ullo pacto poterant. Acuta solum sectabantur, quæ a naturali sermone absunt quam longissime. Profecto enim qui sponte loquitur, atque ut natura fert, acuta dicta non inculcat; quæ affectationem scilicet atque artem requirunt. Sermo est indicium & argumentum animi: animus porro ὡς ἔχει, utque affectus est, talem sermonem exprimit. Celebris est Aristotelis doctrina, enthymemata in sermone affectibus nocere: (iccirco Demosthenes, qui mirum

rum in modum ἐνθυμηματικὸς est, non adeo felix deprehenditur in concitandis affectibus) præterea exquisitis argutiis παθητικὴν orationem omnino corrumpi. Tollunt videlicet primam dicendi virtutem, veritatem puta cum simplicitate conjunctam. Quod minus cavit Juvenalis: ingenio enim ubique indulget, acutisque sententiis nimium delectatur. Sed & alia caussa est quamobrem a tenui stilo & familiari plerumque abhorreat Juvenalis: nimirum propter versuum rotunditatem, qui non serpunt humi, sicut Comicorum & Horatii; sed exquisite facti sunt, atque ad Epicorum magnitudinem proxime accedunt. Persii porro liber altius etiam assurgit quam scripta Juvenalis. Cujus translationes & καταχρήσεις, ut Danieli Heinsio videtur, audaces valde sunt, neque solum humilis orationis fines, verum & poeticæ non raro prætergrediuntur.

Sequitur in definitione, *Nonnumquam acri & dicaci*. Acri quidem, in quo regnat Juvenalis; non enim vellicat, sed confodit: & plerumque ingenti verborum pondere objurgat. Horatius perquam raro acrem sermonem usurpat; neque tamen omnino excludit, quum ipse profiteatur:

Et sermone opus est modo tristi, sæpe jocoso.
ita tamen ut ridiculo primas deferat:

-- -- -- -- -- *Ridiculum acri*
Fortius & melius, magnas plerumque secat res.

Deinde *dicaci*. Teste Quinctiliano Instit. Oratoriæ lib. 6. cap. 3. *Dicacitas a dicendo, quod est omni generi commune, ducta est: proprie tamen significat sermonem cum risu aliquos incessentem. Ideo Demosthenem urbanum fuisse dicunt, dicacem negant.* Hoc sermonis genere Horatium excelluisse, res omnibus manifesta. Reliqui Satyrici non assequuntur. Etiam quum aliud agit, παρὰ προσδοκίαν subito dicax est: quod multis exemplis facile ostendere possem, nisi ad alia properarem. Juvenalis quibus locis dicacitatem Horatii voluit imitari (voluit autem paucis) affectationem & κακοζηλίαν haud effugit.

Pergamus in definitione explicanda: *Nonnumquam urbano & jocoso*. Prima virtus ingenui & elegantis est urbanitas. Qui hac præstant, noverunt cum hominibus versari quomodo oportet: illos enim oblectant potius quam lædunt. Ἀστειότητα propterea sive *urbanitatem* in virtutibus ὁμιλητικαῖς numerat summus magister Aristoteles, nempe in iis quæ ad cœtum & congressum pertinent.

Eam

Eam appellat etiam ἐπιδεξιότητα, hoc eſt *dexteritatem:* nam urbanus homo nihil ἄκαιρον vel ἄτοπον efferre ſolet: ſed omnia perſonis, locis, temporibus convenientia. Hanc porro ſibi legem in jocando ponit, ut totidem audire ab eo in quem jocatur, libentiſſime ſit paratus. Itaque ſi quid Horatio apud Mæcenatem lepide atque urbane dictum excidit, æquo animo id tulit Mæcenas: nam & ipſe urbanus fuit, atque urbanis delectabatur. Si quis vero in joco modum excedit, non ἀστεῖος vel *urbanus* appellandus eſt, verum βωμολόχος, & Latine *ſcurra*: quem Horatius ipſe ita deſcribit Satyra 4. libri 1.

— — — — — *Dummodo riſum*
Excutiat ſibi, non hic cuiquam parcet amico:
Et quodcumque ſemel chartis illeverit, omnes
Geſtiet a furno redeuntes ſcire, lacuque.

Quis porro Venuſinum poetam jocis & urbanitate non dico ſuperet, verum adæquet? Certe Perſius & Juvenalis citra ejus lepóres longiſſime ſubſiſtunt. Id autem ſciunt ſtudioſi, qui umquam inter hos tres poetas comparationem inſtituerunt.

Concluditur demum Latinæ Satyræ definitio his verbis: *Quibus rebus odium, indignatio, vel riſus excitatur.* Ariſtoteles Tragœdiæ

gœdiæ tribuit metum & misericordiam, tamquam proprios affectus: nos Romanæ Satyræ, odium, indignationem, risum. Primo quidem odium. Nonnumquam odio singulos prosequitur qui Satyram legit, puta Cælium ac Byrrhum latrones, Sulcium & Caprium delatores. Cum telo enim ambulare, viatores aggredi, spoliare, percutere, occidere: item calumniari bonos, iisque præsens capitis periculum creare, odiosum omnino est. Nonnumquam odit improbos universe, quum scilicet nemo singillatim vel nominatim perstringitur, sed vitium ipsum exagitatur.

Indignatio duplex est. Una quam Aristoteles νέμεσιν vocat: quum dolemus, indignis bene esse. hæc autem affectio hominibus generosæ mentis valde familiaris. Juvenalis, exempli caussâ, fatetur, se ad scribendam Satyram sola fere indignatione compulsum. Hujus indignationis caussas ita exponit:

Patricios omnes opibus quum provocet unus,
Quo tondente gravis juveni mihi barba sonabat:
Quum pars Niliacæ plebis, quum verna Canopi

Cri-

Crispinus, Tyrias humero revocante lacernas,
Ventilet æstivum digitis sudantibus aurum,
Nec sufferre queat majoris pondera gemmæ,
Difficile est Satyram non scribere — — —

Et merito sane. Vix enim alium affectum invenias quem ita difficile reprimere & concoquere possis. Cives enim boni & amantes patriæ cum improbis & facinorosis hominibus aperte inimicitias gerunt, vitamque sibi acerbam putant si quemquam eorum ad opes, ad potentiam, ad reipublicæ administrationem iniquo suffragio evectum viderint. Hujusmodi se profitetur M. Tullius Epistola 6. libri 2. *Nosti*, inquit, *non modo stomachi mei, cujus tu similem quondam habebas, sed etiam oculorum, in hominum insolentium dignitate fastidium.* Nonne Democritus ille Abderites physicus philosophus, vir maximo ingenio,

Clypeum constituit contra exortum Hyperionis,
Oculos effodere ut posset splendore æreo?
Ita radiis Solis aciem effodit luminis,
Malis bene esse ne videret civibus.

nisi mendax fuit, vel nimis credulus Laberius, qui hanc rem tradit apud A. Gellium lib. 10. cap. 17. Ob eamdem caussam nonnulli mortem ipsi sibi consciverunt.

Exem-

Exempla exſtant apud Ciceronem in Oratione pro Sextio, & Philippica 2. item apud Tacitum Annalium libro 6. Apte igitur indignationem Horatius vocavit liberrimam Epodo 4. quod carmen ſcripſit in Pompejum Menam, Pompeji Magni libertum, hominem ſubito divitem, atque adeo ſuperbum & contumelioſum.

Videſne ſacram metiente te viam
Cum bis ter ulnarum toga,
Ut ora vertat huc & huc euntium
Liberrima indignatio?

Alteram indignationem Græci vocant ἀγανάκτησιν: is autem affectus efficit, ut vitia, & propter ipſa quidem, ægro animo averſemur: quod a Satyra non eſt alienum.

Poſtremo videndum eſt nobis de riſu, quem diximus lectione Satyræ excitari. Etenim

Aut prodeſſe volunt, aut delectare poetæ,
Aut ſimul & jucunda, & idonea dicere vitæ.

Qui Naſidienum Horatii legit, a riſu temperare non poteſt. In ea certe Satyra Horatius antiquam Comœdiam expreſſit. Nam in vetere illa Comœdia μεθόδους duas Critici agnoſcunt, alteram amari, alteram ridiculi. Animadvertunt porro, quemadmodum

dum amara & acria mores caſtigent atque emendent, indignatione ſcilicet excitanda: ita ridiculum adhiberi tamquam ſolatium & remedium indignationis. A mera enim triſtitia & acerbitate humanum ingenium abhorret. Propterea jucundis immixtis detinendi ſunt faſtidioſi lectores. Fontes ridiculorum plures omnino ſunt. De his exſtat diſputatio L. Cæſaris apud Ciceronem libro 2. de Oratore; at, quod magnopere dolendum, ſubinde abſtruſa. Utinam exſtarent quæ de hoc argumento ſummus philoſophus & rhetor Ariſtoteles monumentis litterarum mandaverat. Male nonnulli confundunt venuſta cum ridiculis: quum utrorumque natura plane ſit diverſa. Hujus rei argumentum eſſe poteſt ipſa Tragœdia, quæ plurima quidem χαρίεντα admittit, ſeu gratiarum plena: reſpuit autem γελοῖα, ridicula. Nam Tragœdiæ nihil inimicius riſu. Quem ſi veteres Tragici movere voluiſſent, ejus poematis naturam penitus corrupiſſent: ex Tragœdia enim Satyri facti eſſent, poema petulans & dicacitate inſigne. Præterea Terentius venuſtus eſt, χαρακτήρων & morum quos exprimit ſuavitate inſignis; ridiculus non item.

Ex historia quam de origine ac processu Romanæ Satyræ attulimus, clarius autem ex ejus definitione, quænam proprie sit ipsius materia, quæ item forma, satis apparere existimo. Porro ea quæ formâ inter se plurimum conveniunt, quemadmodum similia sunt, ita & dicuntur. Hujusmodi fuerunt Satyri Græcorum, Comœdia vetus, Romana Satyra. Quorum poematum aliud ex alio vel ortum est, vel incrementum accepit. Tolle fabulam & actionem ex antiqua Comœdia, quæ res magnitudinem ipsi conciliant, ejusque naturam constituunt, cum Horatii Satyra plane conveniet. Eodem enim instrumento hæc Satyra imitatur, puta sermone & metro: reliqua enim ad scenæ apparatum solum pertinebant. Imitatur etiam plane eosdem: deteriores videlicet. Nonnumquam etiam eodem modo: agendo nimirum, seu δραματικῶς, ut superius ostendimus. Præterea mores, & sententias, & dictionem quasi eamdem & affectus habet: quæ omnia pertinent ad formam. A qua forma Persius & Juvenalis haud raro discedunt: Lucianus autem in Dialogis & aliis libellis, Julianus Imperator in Misopogone, seu Barbæ osore, tum in Cæsa-

Cæſaribus, L. Seneca in Apocolocyntoſi propius & felicius ad eam accedunt. Salſi enim ſunt omnes, ac feſtive mordaces: neque ſtilo confodiunt, ſed leviter pungunt: quam præcipuam eſſe laudem Ariſtophanis & Horatii, facile animadverti poteſt.

Neque hoc loco diſſimulaverim, ejus etiam formæ originem ultimam Homerum eſſe, poetarum parentem ac principem. Urbanitas enim & dicacitas in Homeri carminibus paſſim occurrit. Quum Diomedes (ut hoc potiſſimum exemplo utar) ingens Veneri vulnus inflixiſſet, Minerva cavillata in eam lepidiſſime jocatur; ſiquidem ait, Græcæ mulieris fibulâ, inter demulcendum, id factum. Jocus porro venuſtior accidit quoniam Venus Trojanis favebat, Græcoſque omnes impenſe oderat. Iccirco recte Ariſtoteles exiſtimavit, in Homeri mente prope divina ſcriptorum omnium ἰδέας ϗ χαρακτῆρας delituiſſe: quos paullatim poſteri expreſſerunt, quum ex illo ſemina ſumſiſſent. Ridiculi forma & idea non ſolum in vetere Comœdia & Satyris, verum etiam in omni genere auctorum ſparſa & diſſeminata erat. Quamobrem ſæpius in Platone, accurato veteris Comœdiæ lectore,

ſe

se prodit. Deus ille philosophorum venusta jocandi & suaviter distringendi facultate mirifice excellit, quam ex Aristophanis Dramatis, tum e Sophronis Dialogis, quos assidua lectione sibi familiarissimos reddiderat, præcipue hausisse existimatur. Quam urbana sunt quæ torquet in leves atque ineptas Sophistarum delicias, ὁμοιοπέλδας, ceterasque hujusmodi nugas! Perierunt porro Dialogi veterum Socraticorum, qui plane in hoc genere palmam tulerant. Æschinem Socraticum in primis Critici laudant. Verum præ omnibus mordaces fuere Cynici philosophi: quod manifestum est ex jocis Diogenis, de quibus tam multa veteres. Menippus quoque, canis & ipse appellatus, qui sectam Diogenis professus est, Satyricis scriptis inclaruit: quæ omnia, præter pauca fragmenta, interciderunt. Apud Latinos M. Terentius Varro Menippi dicacitatem expresserat, libellis compositis quos Satyras Menippeas nominavit. Verum de Terentio Varrone, ejusque Satyra, media inter veterem & novam, copiosius postea sum dicturus.. Ex Menippi fontibus etiam Horatium hausisse non pauca, putat Daniel Heinsius. Quoniam vero in superioribus non semel Saty-

rici

rici Græcorum Dramatis mentio a nobis facta est, deinceps naturam ejus & constitutionem breviter exponemus.

CAPUT V.

Satyricum Drama Græcorum, ludens Tragœdia. Certamina Tragicorum poetarum. Nomen unde acceperit Satyrica fabula. Satyrorum & Silenorum differentia. Histriones nonnulli, Satyri appellati. Satyrici Dramatis definitio a Casaubono proposita. Ejus poematis origo, & processus. Personæ. Sermo lascivus & procax, qui auctores in periculum adduceret. Tragœdia cum Satyris aliquando conjuncta. Magnitudo Græcæ Satyræ, dictio, metrum, saltatio, apparatus. Silli, maledicum poema, quo differrent a Satyris. Timon Phliasius, Demetrius Chalcenterus, alii Sillorum scriptores. Archilochus, Hipponax, ἰαμβογράφοι.

SATYRICUM igitur δρᾶμα Græcorum, erat illis temporibus accessio quædam Tragœdiæ, ac tamquam πάρεργον, exhilarandis animis tam tristi spectaculo afflictis prudenter adhibitum. Ludentem Tragœdiam

vocare poſſes. Tragici poetæ fabulis a ſe conſcriptis de palma certabant: non autem ſingulis, verum ternis aut quaternis; in quibus hæc Satyra poſtremum locum obtinebat. Si ternis inter ſe dimicarent, vocabant τριλογίαν: ſi quaternis, τετραλογίαν. Hujuſmodi porro certamina Theſpide, qui Tragœdiæ fuit inventor, jam vita functo celebrari cœperunt. id teſtatur Plutarchus in Solone. Satyrica poeſis hoc nomen accepit a Satyris: quos deos induxit loquentes: erant enim maxime idonei ad homines docendos pariter atque delectandos: quæ duo præcipua ſunt munera poetarum & poematum. Sciendum eſt, veteres tribuiſſe agreſtibus hiſce diis occultam quamdam ſapientiam, Silenis præter ceteros. Hæc apta erat ad docendum & inſtituendum: figura vero turpis ac ridicula, morum laſcivia & dicacitas, riſui movendo comparata fuerunt. Satyros & Silenos Bacchi comites credebant. Hoc autem differunt Satyri & Sileni; quod Satyri quum ſeneſcerent, priore nomine abjecto, Sileni inciperent appellari. Sunt qui tradant, Silenos, utpote majores natu, Bacchi educatores & pædagogos fuiſſe; Satyros, colluſores. Quamobrem Vir-

gilius

gilius Ecloga *6.* Silenum inducit canentem de natura universi, rerumque principiis, & antiquissimis historiis sive fabulis. Ut autem a Satyris nomen Satyra sumsit, eodem pacto a Silenis vocati sunt Σίλλοι, carmen quoddam censorium, dicax, maledicum, quo Græci utebantur. Neque solum Satyram, vel Satyricum δρᾶμα hoc genus poematis vocaverunt, sed etiam plurali nomine Satyros. Porro Satyrorum denominatio, a diis agrestibus, qui colloquebantur in Satyra, translata postea fuit ad significandos etiam histriones, qui in scena Satyros agerent, χορδιστὰς ϗ ὀρχηστὰς, chorum ducendi, & saltandi peritos. Iccirco Persius Satyra 5. Bathyllum pantomimum, egregium saltatorem, ac gesticulandi scientissimum, qui Mæcenatis libertus fuit, Satyrum appellat:

-- -- --- ---- *Nec quum sis cetera fossor,*
Tres tantum ad numeros Satyri moveare Bathylli.

Ob eamdem caussam, qui in triumphis Romanorum falsa dicta, & interdum acerba, in triumphantes jactarent, σατυρισταὶ vocabantur.

Satyricum δρᾶμα ita definiri aut describi potest: *Poema δραματικὸν, Tragœdiæ adjunctum,*

ctum, *chorum e Satyris habens*, *actionem quamdam exprimens illustrium personarum*, *partim seriam*; *partim jocosam*, *stilo ad hilaritatem facto*, *exitu plerumque læto*. Hæc definitio debetur Isaaco Casaubono libro 1. de Satyrica poesi cap. 3. Hujus Dramatis choro Satyros inesse oportebat: non tamen e solis Satyris chorus constabat. Isacius Tzetzes Prolegomenis in Lycophronis Cassandram (ut plures alios missos faciam) tradit, Satyricam poesim γεωργῶν καὶ ἀστελῶν ἀνθρώπων inventum fuisse: nempe hominum agricolarum, qui facili victu uterentur. Similem prope originem habuit & Tragœdia. Constat porro, Satyram Græcorum Dithyrambis recentiorem esse: prolata enim primum fuit quum ἐν ἑορταῖς, diebus nempe festis, Bacchum laudare desivissent: (deum autem illum Dithyrambis laudabant) atque earum laudationum loco Ajaces, Centauros, aliosque vel deos, vel heroas carminibus celebrarent. Unde proverbium illud ortum est: Οὐδὲν πρὸς Διόνυσον, *Nihil ad Bacchum*: ex quo proverbio, omnia importuna, & ad rem de qua ageretur non conducentia, ἀπροσδιόνυσα dicebantur. Tradit Suidas in Lexico, Pratinam Phliasium primum omnium scri-

ſcripſiſſe Satyros: qui quum tragicus eſſet poeta, fabulas docuit quinquaginta, e quibus Satyricæ fuerunt triginta duæ.

Initio quidem Satyra erat μονοπρόσωπος: unam ſcilicet perſonam admittebat, Satyrum qui σικίννιδα ſaltaret. Nam diverſorum quorumque Dramatum ſaltationes quædam propriæ fuerunt. Tragica ſaltatio vocabatur ἐμμέλεια, comica κόρδαξ, ſatyrica σίκιννις. teſtibus Euſtathio in Iliadem Homeri, Julio Polluce in Onomaſtico, Ammonio de Vocum Differentiis, & Ariſtophanis Scholiaſte εἰς νεφέλας. Poſtea chorum accepit; ſic tamen ut e ſolo choro conſtaret, nullique hiſtriones adderentur. Introductæ autem ſunt proceſſu temporis perſonæ quinque: Satyrus imberbis, Satyrus barbatus, Satyrus caneſcens, Silenus, & Papposilenus. Silenus reliquos Satyros ætate ſuperabat: cujus tamen avus erat Papposilenus; ut quidem putat Gerardus Joannes Voſſius: ego autem exiſtimo vocatum hoc nomine, non quod eſſet Sileni ipſius avus, ſed quod Satyriſcos nepotes haberet: ad eam ſcilicet ætatem vivendo proceſſiſſet qua homines avi fiunt, vel ſaltem fieri poſſunt. Πάππος Græcis avus eſt: unde παππίδιον, vox blanditiarum,

cujusmodi nomina Græci appellant ὑποκοριστικά. Italice diceres *nonnetto*. A πάππος derivata videtur Etrusca vox *babbo*. Dantes Aligherius alicubi dixit:

-- -- -- *lingua che chiami mamma, o babbo*,

nempe lingua infantis. Papposilenus inter Satyros vultu erat maxime horribili, impexus omnino, barbaque oris aditum occludente; ut feræ quam homini similior videretur. Neque solum Satyri in scenam inducebantur; verum etiam & aliæ personæ ridiculæ, Satyrorum similes. Interdum & graviores, puta heroum aliquis; vel deus majorum gentium, aut minorum. Talis est Ulixes in Cyclope Euripidis; quod unum δρᾶμα σατυρικὸν hodie superest. Hinc intelligi potest, quid sibi velint apud Athenæum hæ Dramatum inscriptiones: *Astydamantis Hercules Satyricus*, *Achæi Eretriensis Alcmæon Satyricus*, ejusdem poetæ *Vulcanus Satyricus*, *& Iris Satyrica*.

Sermonem vero adhibebant in hoc poematis genere personis convenientem: lascivum scilicet, ridiculum, mordacem. Toti enim erant in vitiis hominum perstringendis; & σκώμμασι, nempe salsis dicteriis, populo risum excitabant. Propterea Horatius in Epistola ad Pisones:

Ve-

Verum ita risores, ita commendare dicaces
Conveniet Satyros, ita vertere seria ludo, &c.
Ælianus etiam libro 3. ποικίλης ἱστορίας tribuit Satyris παιδιὰν δυσάρεστον, *lusum displicentem atque ingratum*. Porro hi joci nonnunquam poetas in præsens capitis discrimen vocabant. Exemplo fuerit Philoxenus Satyrorum scriptor, qui, Dramate quodam composito, per Cyclopem, Dionysium regem innuere voluerat; per Galateam, puellam a rege adamatam: neque regis modo amores, verum etiam naturale quoddam vitium dictis petiverat: cujus licentiæ vitâ ipsâ pœnas luit. Simile est quod narrat Suetonius in Domitiano cap. 10. *Occidit*, inquit, (Domitianus) *& Helvidium filium, quod, quasi scenico exodio, sub persona Paridis & Oenones, divortium suum cum uxore tractasset*. Nimirum Atellanæ Romanorum, quæ vocabantur etiam Exodia, ob jocos & dicteria, Satyris Græcorum aliqua ex parte respondebant. Multa etiam obscœnitas in hujusmodi scriptionem paullatim irrepsit.

Ac primum quidem, Satyricum δρᾶμα solum & seorsum agebatur. Quum vero hæc libido conviciandi & maledicendi, vehementer displicuisset; destiterunt poetæ illud se-

paratum docere: deinceps Tragœdiæ interserentes vel subjicientes; ut severitatem carminis tragici, rerumque atrocitatem satyricis salibus lenirent aliquantum ac temperarent: quod sane spectatores tristi spectaculo perculsos ad hilaritatem traducebat. Audiamus Horatium:

Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum,
Mox etiam agrestes Satyros nudavit; & asper
Incolumi gravitate, jocum tentavit, eo quod
Illecebris erat, & grata novitate morandus
Spectator -- --- ---- --- --

Tandem quum jocorum satietas hominum graviorum animos cepisset, decreverunt, orchestram ab omni lascivia & scurrili dicacitate purgandam esse: propterea Satyricum δρᾶμα prorsus a contubernio Tragœdiæ fuit ablegatum. Atque ita Tragœdia pristinam suam dignitatem recepit: quod ex verbis Aristotelis discere possumus cap. 4. περὶ ποιητικῆς. ὀψὲ, inquit, ἀπεσεμνύνθη. Sed postquam etiam Satyricum δρᾶμα sejunctum a Tragœdia per se rursus doceri cœpit; caveri diligenter oportuit, ne jocorum obscœnitate & petulantia offenderentur honestiorum aures. Id Horatius testatur in Arte:

Sil-

Silvis deducti caveant, me judice, Fauni,
Ne velut innati triviis, ac pæne forenses,
Aut nimium teneris juvenentur versibus umquam,
Aut immunda crepent, ignominiosaque dicta:
Offenduntur enim quibus est equus, & pater, & res:
Nec si quid fricti ciceris probet & nucis emtor,
Æquis accipiunt animis, donantve corona.

Quod spectat ad magnitudinem Satyricæ fabulæ, ea minor erat quam Tragœdiæ: pauciora enim episodia comprehendebat, neque περιπέτειαν seu fortunæ commutationem, vel ἀναγνωρισμὸν sive agnitionem habebat: nec mirum; quum esset πάρεργον, ac tamquam additamentum Tragœdiæ. Ut enim pictorum πάρεργα minora sunt quam ἔργα; ita Satyrica poesis brevior & simplicior esse debuit quam Tragœdia.

Dictio Dramatis hujus grandior fuit comica dictione; humilior tamen tragicâ; teste Mario Victorino libro 2. de Metris. Atque id etiam præcepit Horatius in Epistola ad Pisones:

Non ego inornata & dominantia nomina solum,
Verbaque, Pisones, Satyrorum scriptor amabo:

Nec

Nec sic enitar tragico differre colori,
Ut nihil intersit, Davusne loquatur, & audax
Pythias, emuncto lucrata Simone talentum,
An custos famulusque dei Silenus alumni.

Quæ quum ita sint, Satyrica nihilominus propius ad Comœdiam, quam ad Tragœdiam accedebat.

Satyri porro tetrametris versibus plurimum utebantur, quod saltationi versus illi apprime convenirent: nam hujusmodi poema fuit ὀρχηστικώτερον, *saltatorium*. Neque tamen metrum jambicum trimetrum aspernabantur: quod nihilominus pudentius esset quam comicum: plures enim pedes trisyllabos loco dissyllaborum in uno versu admittebat, quam tragicum; pauciores, quam comicum. Chorus constabat metro proceleusmatico dimetro catalectico: quod εἰσόδιον vocabant. Hujus metri exemplum affert Marius Victorinus libro 2. de Metris, *Agite juvenes*.

Satyricæ poeseos saltatio σίκιννις dicebatur; a Sicinno quodam homine barbaro, vel, ut alii tradunt, Cretensi, primum inventa. Plutarchus & Athenæus narrant, Satyricam saltationem affectu caruisse. Casaubonus tamen existimat, eos errare: quod sci-

ſcilicet illa ſaltatio contineret χήματα φορώ-τικά, *figuras concitatas*, multæque φορᾶς, nempe *motionis*. φορὰν vero eſſe πάθους τινὸς ἐμφαντικὴν, *indicem cujuſdam affectionis*, lætitiæ puta, vel audaciæ, agnoſcit ipſe Plutarchus.

De apparatu Satyrici Dramatis hæc breviter dicimus. Sileni prodibant in ſcenam tunica villoſa induti, & amiculo ex variis floribus conſerto. Satyri gerebant pelles hircinas, humero circumjectas: erant autem impexo capillo atque horrido. Ut autem pedes exſuccos & graciles capripedum Satyrorum & Ægipanum imitari poſſent, ſumebant grallas, quas etiam πετινὰ vocabant. Fuerunt grallæ perticæ ligneæ: unde grallatores dicti. Feſtus Pompejus de Verborum Significatione, *Grallatores*, inquit, *appellantur pantomimi; qui, ut in ſaltatione imitarentur Ægipanas, adjectis perticis furculas habentibus, atque in his ſuperſtantes, ob ſimilationem crurum ejus generis, gradiebantur; utique propter difficultatem conſiſtendi*. Artemidorus haſce grallas vocat καλόβαθρα: unde grallatores, *colobathrarii*. Scenæ Satyricæ ornabantur arboribus, ſpeluncis, montibus, reliquiſque rebus agreſtibus, quæ operis topiarii ſpeciem quamdam referrent. De quibus

bus consulendus præcipue Vitruvius Architecturæ lib. 5. cap. 8.

Diximus de Satyrica Græcorum poesi: tria verba subjungamus etiam de Sillis. Fuerunt Silli maledicum poema; quo sane γνωρίσματα cum Satyrico Dramate non parum conveniebant. Nomen τ̃ σίλλων factum ex Σιληνοὶ: nam Sileni, ut & Satyri, dicaces atque maledici. Differebat nihilominus hoc poematis genus a Satyrico, propterea quod δρᾶμα non esset, verum extra scenam recitaretur. Quamquam vero hujus carminis origo, ut & aliorum plurium, tribuitur Homero, Xenophanes tamen Colophonius, Anaximandri physici æqualis, in hoc genere excelluit: quod, præter ceteros, tradit Eustathius ad librum Iliados alterum. Eo poemate reprehendebat Xenophanes in primis Homerum & Hesiodum, quod stulta plurima & ἀπίθανα de diis immortalibus conscripsissent. Multis vero post Xenophanem sæculis exortus est Timon Phliasius, qui Sillis valde mordacibus omnes pæne philosophorum familias perstringeret. Utebatur autem versu hexametro, & interdum elegiaco. Quamvis & jambico Silli conscripti fuerint ab aliis: quod metrum frequentaverunt ἰαμβογράφοι ce-

leber-

leberrimi Archilochus & Hipponax, dum inimicos uterque suos ulcisci studet. Ammianus Marcellinus libro 22. Historiarum tradit, Didymum cognomine Chalcenterum sex libris peccata quædam M. Tullii insectatum fuisse: videri autem sumsisse exemplum a Sillorum scriptoribus.

CAPUT VI.

Satyra media Romanorum, seu Varroniana, quæ fuerit. Satura, *vetus vocabulum, quid significet. Historiæ per saturam. Varronis pleræque Satyræ cur Menippeæ dictæ. Earum inscriptiones eruditæ. L. Senecæ* ἀποκολοκύντωσις. *Hujus nominis ratio a Daniele Heinsio explicata adversus virorum doctorum sententiam. Petronii, Martiani Capellæ, Boethii libelli quidam, Varronianæ Satyræ non dissimiles.*

QUÆ fuerit apud Romanos vetus illa Satyra, sine ulla meditatione fusa: quæ nova item seu Luciliana, quam Horatius postea usurpavit, in superioribus explicatum est. Nunc scire oportet, præter hæc duo Satyræ genera, fuisse medium quod-

dam

dam genus, videlicet Satyram illam quæ ab Ennio prius & Pacuvio, deinde a M. Varrone, atque aliis exculta est. Hanc vario metro scripserunt, puta nunc epico, nunc elegiaco; modo phalæcio, modo jambico; modo aliis. Nonnumquam etiam prosam orationem versibus miscebant, præsertim Varro: ut etiamnum ex fragmentis Satyrarum ejus cognoscere possumus. Diversa etiam & multiplicis eruditionis argumenta in hac Satyra tractabantur. Propterea Gerardus Joannes Vossius non abs re suspicatur, Varronianæ Satyræ nomen rectius omnino scribi per *i*, vel per *u*, Latinas vocales, quam per *y*, vocalem Græcorum: videri nimirum appellatam ab ea *saturæ* significatione quæ designat lancem vario fructuum genere plenam, vel quamdam ciborum commixtionem. Hujus autem originem vocis repetit Vossius a Sabinis, qui regnante Romulo in urbem recepti fuere cum Rege suo T. Tatio: & altius etiam a Laconibus, populis Peloponnesi: nemo enim paullo eruditior ignorat, Sabinos fuisse Lacedæmoniorum colonos: quam stirpem duritie quoque ingenii, ac morum severitate satis profitebantur. Præterea hoc nomen *satura* significabat legem varia capita conti-

continentem, vel ex multarum legum quasi laciniis contextam. Iccirco legimus in Glossis Philoxeni: *Satura*, Νόμος πολλὰ περιέχων. Magistratus enim, ad quos pertinebat ferre seu rogare leges, interdum uno rogatu varia complectebantur. C. Lælius apud Festum: *Quasi per saturam sententiis exquisitis*: nimirum sine ulla distinctione, raptim, & confertim. Eodem pacto Pescennius quidam Festus libros historiarum per saturam conscripsit; hoc est ejusmodi libros, in quibus nec gentes distinguerentur, nec temporis ordo servaretur satis. Hoc appellant Græci ποικίλην ἱστορίαν, vel τῶν σποράδην λεγομένων. Quum igitur *satura*, quod varium est atque confusum significaret, nihil mirum si hoc nomen poemati quoque multiformi, & ex vario metrorum genere composito tributum fuit.

Varronis porro pleræque Satyræ, Menippeæ dictæ sunt; quod Varro hujusmodi scriptione imitatus fuerit Menippum illum Cynicum philosophum, cujus τὰ βιβλία πολλοῦ καταγέλωτος plena fuisse, narrat Diogenes Laertius, videlicet ridicula & jocosa maxime. Satyras hasce memorat ipse Varro apud Ciceronem lib. 1. Academicarum Quæstionum

stionum. *In illis*, ait, *veteribus nostris, quæ, Menippum imitati, non interpretati, quadam hilaritate conspersimus, multa admixta ex intima philosophia, multa dialectice dicta*.

Cicero autem ibidem sic Varronem alloquitur: *Ipse varium & elegans omni fere numero poema fecisti: philosophiamque multis locis inchoasti, ad impellendum satis, ad docendum parum*. Eadem prope ratione scripsit Varro libros Logistoricos sive Dialogos, in quibus locos graves e philosophia tractabat, summorumque hominum exemplis ubique illustrabat: quorum etiam nomina singulorum singulis libris imposuit. Similes quoque fuerunt tractandi ratione libri duo Peripli Philosophiæ, tum libri duo Promethei, ab eodem Varrone conscripti. Nam ad utrosque solutam & ligatam orationem, varia item genera metrorum adhibuit, quemadmodum in Satyris. Ex ipsa porro Satyrarum inscriptione uberem doctrinam atque eruditionem scriptoris conjicere adhuc possumus. Erat enim quæ inscriberetur: *Δὶς παῖδες οἱ γέροντες*, *Bis pueri senes*. Alia: *Γνῶθι σεαυτὸν*, *Nosce te ipsum*. Alia: *Nescis quid vesper serus vehat*. Alia: *Περὶ αἱρέσεων*, *De sectis*. Alia: *Περὶ ἐδεσμάτων*, *De cibis seu de esculentis*.

lentis. Alia: *Pſeudolus Apollo*, περὶ θεῶν ἀπαντήσεως, *de occurſu deorum*. quæ pauca de plurimis attuliſſe ſatis fuerit.

Ad exemplar Satyrarum Varronis probabile admodum eſt, L. Senecam Philoſophum ſcripſiſſe Ludum illum ſuum de morte Claudii Cæſaris, quem faceto vocabulo ἀποκολοκύντωσιν dixit: cujus nominis rationem, ante Danielem Heinſium, qui eum libellum peculiari diſſertatione explicavit, minus intellexerunt viri docti. Ea vox originem ducit ἀπὸ τῆς κολοκύντης, nempe a *cucurbita*. Significat enim vafer ille Hiſpanus, Claudium, principem inſigni ſtupore ac ſtoliditate, ut ex hiſtoriis notum, poſtquam e vivis exceſſiſſet, non deorum numero adſcriptum, quod Julio & Auguſto contigerat, ſed in cucurbitas relatum: fatui enim atque inſulſi cucurbitis comparari ſolent. Relationem in deos ἀποθέωσιν dicebant: ad hanc propterea formam ridiculum vocabulum Seneca finxit ἀποκολοκύντωσιν, quaſi relationem in cucurbitas.

Neque diſſimile eſt Varronianæ Satyræ T. Petronii Arbitri Satyricon, quod lacerum omnino & decurtatum ad noſtram ætatem pervenit. In eo, Neronis & aulico-

rum ejus flagitia liberiore stilo & nequitiarum pleno, sed fictis nominibus, describuntur. Sunt etiam alia scripta quæ Saturæ vocari possint, quamquam innoxia, & gravis argumenti. Hujusmodi est opus Martiani Capellæ de Artibus Liberalibus: item libri quinque aureoli de Consolatione Philosophiæ, prosa & carmine conscripti a Severino Boethio, insigni doctrina & sanctitate viro. Quod certe opus non est ad ridendum comparatum; sed ut ea varietate ac stili jucunditate facilius dolori medeatur.

CAPUT VII.

In Juvenalis, Latinæ Satyræ Lucilianæ scriptoris, prænomen, nomen, cognomen accurate inquisitum. Prænominum ratio apud Romanos. Junia gens Romæ duplex. Juvenalis, liberti locupletis vel filius, vel alumnus. Juvenalis *&* juvenilis *idem fere significant. Aquinium, seu Aquinum, Juvenalis patria. Hic poeta in adolescentia declamationibus multam operam dedit. Declamatores duo caussarum genera tractabant, Suasorias & Controversias.*

DIXIMUS de nomine, origine, processu, natura, constitutione, differentia

tia Romanæ Satyræ, quæ dicenda esse judicavimus: nonnulla etiam addidimus de Satyrico Græcorum Dramate: præterea de Sillis, carmine maledico & mordaci: quæ duo Satyræ Latinorum aliqua saltem ex parte respondent. Nunc accedendum est nobis ad interpretationem Juvenalis; eorum scilicet alterum quæ quarto quoque anno scholastico nobis mandantur ab amplissimis Senatoribus Gymnasio Patavino Præfectis. Antequam igitur aggredior ad explicandam Satyram decimam poetæ hujus, præclaram sane, & lectoribus meis utilissimam futuram; ne illotis manibus, quod ajunt, id faciam, pauca quædam in medium afferam ad ipsum Juvenalem pertinentia, αὐτὶ τῶ προλεγομένων; ut fieri amat ab omnibus qui veterem aliquem scriptorem exponendum suscipiunt. Dicam igitur, quis fuerit Juvenalis, quo tempore claruerit, Satyras suas composuerit, recitaverit, ediderit. Hominum deinde eruditorum errorem aperiam, qui falso putaverunt scriptumque reliquerunt, eum Domitiani jussu ab urbe Roma in extremam Ægyptum, per caussam honoris, ablegatum, quod Paridem pantomimum, ipsi Domitiano unice carum, stili acerbitate confodisset. De

 chara-

charactere Satyrarum Juvenalis disputabo: & quæ huic poetæ a Criticis vitio vertantur, exponam: caussam etiam pro ipso dicam: illud tamen cavens, quod honestum hominem & philosophum decet, ne a veritate discedam.

Poeta igitur hic noster, Decimus Junius Juvenalis vocabatur: quorum nominum primum prænomen dicitur ex consuetudine Romanorum; alterum, proprie nomen, seu familia; tertium, cognomen. Jamdiu enim est quum Ludovicus Carrio, vir doctus, Emendationum lib. 1. cap. 1. monuit studiosos, hujus auctoris prænomen, *Decimum* esse, non *Decium*; quod nonnulli falso putaverant: *Decius* enim gentile nomen est, nempe gentis seu familiæ, neque prænominis vicem fungi potest. Prænominibus fratres in eadem familia distinguebantur: exempli caussa, Publius Cornelius Scipio, & Lucius Cornelius Scipio, ambo fratres, ex Cornelia gente, & Scipionum familia. gens enim una plerumque in familias plures tribuebatur. Prænomina porro usitata Romanis triginta fere fuerunt, si Varronem audimus. Eorum tamen alia in usu frequentiore erant, alia rarius adhibebantur.

Præ-

Prænomina, in aliquibus Romanis acquisita fuerunt, in aliquibus hereditate quasi accepta. Dici poterant acquisita in illis qui primi prænomen aliquod in ea familia sortiti fuerant, ob certum eventum, vel saltem ominis gratia: hereditate autem accepta, in iis qui ea sumebant ut memoriam majorum renovarent, qui olim eodem prænomine vocati fuissent.

Ceterum usus prænominis proprius Romanorum fuit, atque a Græcorum consuetudine alienus. Qui Romanum hominem ingenuum & civem alloqueretur, si a prænomine abstinuisset, injuriam ei quodammodo facere censebatur, nisi familiaritate excusaretur: additum enim prænomen, erat quædam honoris significatio: nam servi & peregrini prænomine carebant. Horatius iccirco Satyra 5. lib. 2.

Quinte, puta, aut Publi: gaudent prænomine molles
Auriculæ -- -- -- -- -- --

Servi quoque manumissi, quos libertos appellabant, prænomen sumebant; quo in servitute caruerant. Locus est insignis A. Persii de hoc more, Sat. 5. ubi de vera & falsa disputat libertate. Afferam versus sapientis poetæ;

— — — Hic Dama est non tressis agaso,
Vappa, & lippus, & in tenui farragine mendax.
Verterit hunc dominus, momento turbinis exit
Marcus Dama. papæ. Marco spondente recusas
Credere tu nummos? Marco sub judice palles?
Marcus dixit: ita est. adsigna, Marce, tabellas.
Hæc mera libertas. hoc nobis pilea donant.

Decimus[1] igitur fuit poetæ nostri prænomen; *Junius* nomen; *Juvenalis* cognomen. *Junia* gens Romæ in gentibus nobilissimis numerata est. Duplex autem fuit, patricia, & plebeja. Patricia, cui *Bruti* cognomen adjunctum, *L. Junium Brutum* protulit, qui Tarquinios urbe expulit, ac libertatem Romanam instituit: hujus autem filii, quod Tarquiniis faverent, eosque restituere in regnum meditarentur, jussu patris Consulis securi percussi sunt: atque ita gens illa patricia desiit, nullo superstite. Plebeja vero, multis postea claris viris nobilitata, in plures familias divisa fuit. Leguntur enim apud rerum Romanarum Historicos Junii Bruti, Bubulci, Callaici, Norbani, Penni, Peræ, Pulli, Scævæ, & Sillani. Ex fami-

lia

lia *Brutorum* prodierunt *Decimus Brutus*, & *Marcus Brutus*, insignes viri, C. Julii Cæsaris percussores: qui ex uno quidem stipite, verum ex ramis diversis propagati fuerant. Utinam exstaret commentarius T. Pomponii Attici de gente *Junia*, quem ab eo scriptum testatur Cornelius Nepos in libello de Vita ejus. Neque tamen Juvenalis noster nobilitatem ostentare poterat, si verum est quod tradit Suetonius, vel quisquis est auctor, in poetæ Vita, eum liberti locupletis filium fuisse. Pater iccirco Juvenalis, alicui procerum Romanorum ex *Junia* familia servitutem serviverat, postea vero manumissus, nomen patroni adsumserat, ut a libertis fieri solitum: processu vero temporis divitias paraverat. Non tamen βιογράφος ille tradit simpliciter, poetam nostrum liberti filium fuisse, verum dubitat: *Incertum*, inquit, *filius*, *an alumnus*. *Juvenalis* porro cognomen poeta noster fortasse accepit a patre, qui eo cognomine in servitute usus fuerit, tamquam nomine proprio: quæ consuetudo erat servorum. Cognomen hujusmodi a *juvenis* originem ducit: idem enim est *juvenalis* ac *juvenilis*. Nam & C. Caligula diem adje-

cit Saturnalibus, quem *Juvenalem* appellavit; & Nero Cæſar, quum primum barbam depoſuit, in ejus rei memoriam *Juvenales ludos* inſtituit.

Verum patria ipſa poetæ noſtri teſtatur ſatis, eum Romanis nobilibus annumerandum non eſſe. Fuit enim *Aquinas*, ex *Aquinio* vel *Aquino* Volſcorum oppido. Quod ipſe non obſcure ſignificat extrema Satyra tertia, Umbricium amicum ſuum ita ſecum loquentem inducens:

— — — quoties te
Roma tuo refici properantem reddet Aquino.

Aquinum Interamnæ proximum erat, oppidum populoſum, *ingens* a Silio Italico appellatum libro 8. Punicorum v. 403. πόλις vero μεγάλη a Strabone libro 5. *Municipium* fuit, & *frequens* quidem, teſte Cicerone Philippica 2. *Fertile* vocatur a D. Paullino Nolano Natali 3. Felicis v. 73. Melpis, magnus fluvins, juxta id oppidum fluebat. Municipes dicti *Aquinates*.

Primam ætatem in ſtudiis bonarum artium exegit, præſertim rhetoricæ, fortaſſe M. Fabio Quinctiliano præceptore uſus, (quod ſuſpicatur Petrus Crinitus libro 4. de Poetis Latinis) rhetore iis temporibus celeberri-

berrimo. Declamavit certe; nimirum fictas caussas egit, ut amabat fieri sub primis illis Cæsaribus; ad mediam usque ætatem, puta quadraginta annorum. Valde senex enim mortuus est, ut postea videbimus. Animi autem gratia tantum declamavit, non quod scholæ, aut foro se prepararet. Erat enim satis locuples. Et sane, locupletes oporteret esse Satyricos: nam si res angusta illis domi fuerit, haud facile emergunt: quum Satyrâ scribendâ patrimonium sæpe imminuatur, numquam amplificetur. Martialis Epigrammate 91. libri 7. eum *facundum* appellat. Ipse autem de se fatetur Satyra 1. non ultimum fuisse in declamatorio ludo. *Et nos*, inquit,

Consilium dedimus Sullæ, privatus ut altum
Dormiret. -- --

Ad hunc locum Juvenalis intelligendum, scire debent optimi adolescentes, duo fuisse caussarum genera maxime a declamatoribus tractata, ut stilum atque ingenium exercerent; nempe quæ ad deliberationem, & quæ ad judicia pertinerent. Deliberativi generis caussas vocabant *Suasorias:* nam qui sententiam dicunt in concione, vel in curia, ii vel suadent aliquid faciendum, vel ab eo deter-

deterrent seu dissuadent. Judiciales caussas dicebant *Controversias:* quæ vel ad petendum & recusandum spectabant, cujusmodi sunt lites civiles inter privatos: vel ad accusandum & defendendum, quum de criminibus seu delictis ageretur. Si quis ingentem silvam sententiarum ad utrumque genus exornandum requirit, adire ne gravetur M. Senecam Rhetorem, L. Senecæ Philosophi patrem; cujus exstant Suasoriæ & Controversiæ, ex variis declamatoribus eorum temporum collectæ. Quum igitur ait Juvenalis, se consilium dedisse Sullæ Dictatori, ut dictatura deposita privatus denuo fieret, somnoque tandem & quieti indulgeret; quod facere non possunt qui rempublicam administrant, caventque semper ne quid ea detrimenti capiat; significat, se in ficta ὑποθέσει lusisse, vires expertum ingenii sui. Nam alioqui tempora non conveniunt, ut dicamus, L. Cornelio Sullæ Juvenalem rogatum reapse consilium dedisse, eumque adhortatum fuisse ad curam reipublicæ deponendam: siquidem tempora Sullæ ætatem Juvenalis nostri longe antecesserunt.

CA-

CAPUT VIII.

Parides duo, Imperatorum liberti potentes. Error Anonymi scriptoris Vitæ Juvenalis, & veteris Interpretis Satyrarum ejusdem, notatus. Paris, libertus Domitiani Cæsaris, histrio excellens. Hunc non viventem, sed mortuum scriptis proscidit Juvenalis. Satyræ hujus poetæ, Domitiano occiso compositæ. Henrici Dodwelli novum argumentum ad id ostendendum, a Marii Prisci, Africæ Proconsulis, temporibus petitum. Juvenalem Romæ fuisse imperante Trajano, Martialis testimonio manifestum. Relegatio Juvenalis in Ægyptum non contigit Domitiano regnante. Sidonii Apollinaris versiculi nonnulli a viris doctis perperam explicati. Duo Consules Junii ætate Juvenalis. Hadrianus Cæsar Juvenalem valde senem cur in Ægyptum ablegaverit. Satyra ἀνέκδοτος in Paridem pantomimum, rudimentum Satyrarum nostri poetæ. Quo tempore Satyras suas recitaverit atque ediderit. Frontones duo temporibus Juvenalis. M. Cornelium Frontonem a poeta nostro memoratum Satyra 1. argumentis ostensum.

DE

DE tempore autem quo hic poeta floruerit, animumque ad scribendas Satyras appulerit, easque recitaverit atque ediderit, miri sunt (quod optime animadvertit Henricus Dodvvellus, Criticus diligentissimus, in Annalibus Quintilianeis) quum recentiorum, tum etiam veterum scriptorum errores. Paridem quemdam Cæsaris libertum, gratiosum hominem ac potentem, perstrinxit Juvenalis Satyra 7. Quum autem duo fuerint hoc nomine, Imperatorum liberti potentes; Anonymus auctor Vitæ Juvenalis, quem plerique Suetonium esse arbitrantur, & Vetus Interpres Satyrarum hujus poetæ falso tradiderunt, antiquiorem Paridem, Claudii Neronis libertum, quem patronus ad magnas opes prius evectum postea interfecit, a Juvenale versibus divexatum; propter quod poeta in exsilium actus fuerit, ubi non ita multo post e vita excessit. Quod si verum esset, Domitiani tempora non potuisset Juvenalis attingere: quum tamen ex ipsis Satyrarum libris manifestum sit, eum Domitiano imperante vixisse. Paris igitur in quem poeta noster calamum distrinxit, diversus fuit a priore, libertus

nem-

nempe Domitiani Cæſaris: non tamen diverſa fortuna, quum is quoque patrono primum carus fuerit, deinde inviſus; ut juſſu ejus tandem occideretur. Hic Paris excellens hiſtrio fuit, quo artificio, principis, & populi Romani gratiam collegit. Statius Papinius, qui Domitiani temporibus magnam carmine gloriam adeptus eſt, huic hiſtrioni Agaven Tragœdiam ſuam vendidit: cujus rei mentio fit Satyra 7. Juvenalis, non ſemel a nobis memorata. Sed, ut poſtea ſum oſtenſurus, non viventem Paridem, ſed olim ſuo fato functum proſcidit Juvenalis: quemadmodum & Domitianum: de cujus morte poſtremi verſus 4. Satyræ apertiſſime loquuntur. Iccirco, ſi Juvenalis, per cauſſam honoris, in exſilium revera miſſus fuit: quod perhibent: atque in Ægypto ſtatim deceſſit; Domitiano regnante id contingere non potuit, neque ob Paridem pantomimum liberiore ſtilo confoſſum. Juſtus Lipſius libro 4. Epiſtolicarum Quæſtionum Epiſtola 20. & Claudius Salmaſius in Exercitationibus Plinianis ad Solini Polyhiſtorem, opere admirandæ eruditionis, certiſſimis argumentis jampridem oſtenderunt, Satyras Juvenalis, cæſo jam Domitiano,

prin-

principe crudelissimo, conscriptas fuisse.. Quibus argumentis Henricus Dodvvellus, Criticus ἀκριβέστατος, & miro acumine ingenii, addidit novum; quod hujusmodi est. Satyra 1. Juvenalis leguntur hi versus:

-- -- -- -- Et hic damnatus inani
Judicio (quid enim salvis infamia nummis?)
Exsul ab octava Marius bibit, & fruitur diis
Iratis: at tu victrix provincia ploras.

Et hi præterea Satyra 8.

Quanta autem inde feres tam diræ præmia culpæ,
Quum tenues nuper Marius discinxerit Afros?

Marium Priscum Proconsulem utroque loco significat, qui quum Africam provinciam spoliavisset, Afrosque pecuniis emunctos ad incitas redegisset, ab iisdem in judicium adductus jubente Cornuto, septingenta millia nummorum quæ provincialibus eripuerat, ærario intulit, seu fisco principis potius, damnatus repetundarum: cui postea urbe Roma & tota præterea Italia interdictum est. Hic tamen, multas opes adhuc retinens, in exsilio, curis omnibus rerum graviorum sepositis, tranquillus atque otiosus, infamia contemta, voluptati operam dabat, convivia tempestiva agitabat, medium unguem for-

fortunæ oftendebat, diisque iratis fruebatur: melius enim & commodius ipsi exsuli erat, quam olim Romæ degenti, aut proconsuli. Africa vero provincia, etsi victrix a judicio discesserat, plorabat nihilominus, tamquam si ipsa, non Marius, caussâ cecidisset: nihil enim de tantis pecuniis amissis ad ipsam redibat, neque ullum propterea victoriæ fructum ea capiebat. Quamobrem Juvenalis vocat hoc *judicium inane:* quum scilicet damnato Mario nulla facta esset Afris levatio miseriarum. Hanc ipsam Afrorum caussam oravit Plinius junior coram Trajano Imperatore, tertium Consule, mense Januario anni Christiani centesimi; ut ipse indicat in Panegyrico ad Trajanum cap. 76. & libro Epistolarum altero Epistola 11. & 12. Quum igitur hæc de Mario Prisco scribat Juvenalis Satyra 1. quæ reliquas plerasque non ordine solum, sed etiam tempore antecedere videtur, liquido constat, Satyras plures hujus poetæ post Domitiani tyrannidem conscriptas fuisse. Enimvero si Satyra xv. nostri poetæ fœtus est: de quo nonnulli eruditorum dubitant; fuerit Juvenalis exsul in Ægypto, non tamen Domitiano regnante. Immo Martialis, cui summa cum

Ju-

Juvenale amicitia intercedebat, Epigrammate 18. libri 12. quem librum ſcripſit imperante Trajano, meminit noſtri poetæ, ut Romæ viventis.

Dum tu forſitan inquietus erras
Clamoſa, Juvenalis, in Subura,
Aut collem dominæ teris Dianæ:
Dum per limina te potentiorum
Sudatrix toga ventilat, vagumque
Major Cœlius & minor fatigant:
Me multos repetita poſt Decembres
Accepit mea, ruſticumque fecit
Auro Bilbilis & ſuperba ferro.

Morabatur ſcilicet Martialis eo tempore Bilbili oppido Hiſpaniæ, ubi natus fuerat. Nugatur igitur omnino auctor ἀνώνυμος Vitæ Juvenalis, quum ait, Domitiani juſſu poetam in Ægyptum exſulem abiiſſe, atque in ea regione paullo poſt, ob angorem animi, & moleſtiam exſilii, fato functum fuiſſe. Numquam enim, ſi hæc vera eſſent, Romam redire potuiſſet. Dicat hic aliquis, argumentum e Martialis verſiculis modo memoratis petitum haud ſatis virium habere, quum poeta Hiſpanus dixerit, *forſitan*, atque iccirco non affirmet, Juvenalem Romæ verſari; potuit enim longe abſens ignorare ubi-

ubinam gentium amicus commoraretur, eumque exsilio ab Imperatore mulctatum. Verum τὸ *forsitan*, eo loco Martialis, non indicat, eum dubitare utrum Juvenalis Romæ sit, necne: sed tantum, quum certe sit Romæ, utrum ea faciat, menteque agitet quæ illis versiculis memorantur. Præterea credibile non est, casus viri illustris Martiali omnino ignotos esse potuisse, quamquam absenti: qui enim absunt a loco ubi diutius commorati fuerunt, de rebus quæ ibidem geruntur certiores plerumque fieri volunt. Deinde, quando Martialis Epigramma illud scripsit, jam Trajanus imperabat, annique septem vel octo jam effluxerant a cæde Domitiani. Henricus Dodvvellus recte animadvertit, etiamsi diceremus, Juvenalem a Domitiano in exsilium actum fuisse, fieri tamen vix potuisse quin redierit Nerva principe exsules revocante, siquidem Domitiano poeta noster superstes fuit: maxime quum id Nervæ propositum esset, omnia Domitiani acta rescindere. Pugnant igitur omnia, quominus vera esse possit recepta illa sententia. Non est autem silentio prætereundum capitale illud: Si Juvenalis noster Domitianum, vel ex Domi-

F tiani

tiani amicis aliquem liberiore ſtilo perſtrinxiſſet, idque principi innotuiſſet; qua erat tyrannus ille crudelitate, vel immanitate potius, futurum fuiſſe ut poetam non in Ægyptum relegaret per ſpeciem honoris, (quod leviſſimum fuiſſet ſupplicii genus) verum omnino occideret.

Sed hi eruditorum hominum errores de Juvenalis exſilio, originem ducere videntur a quodam Sidonii Apollinaris teſtimonio in Carmine ad Magnum Felicem: quod teſtimonium perperam acceperunt atque interpretati ſunt. Eſt autem hujuſmodi:

Non qui tempore Cæſaris ſecundi
Æterno incoluit Tomos reatu:
Nec qui conſimili deinde caſu,
Ad vulgi tenuem ſtrepentis auram,
Irati fuit hiſtrionis exſul.

Sidonius in hiſce verſiculis, duorum poetarum mentionem facit: Ovidii primum, qui ab Auguſto Cæſare Tomos relegatus fuit, quod Juliam Cæſaris filiam, mulierem impudicam, furtim amaret, ac ſub Corinnæ nomine verſibus celebraret; præterea libros Artis Amatoriæ conſcripſiſſet, ipſique Auguſto arcanum aliquid facienti importunus arbiter atque interpellator occurriſſet:

dein-

deinde Juvenalis, qui similes pœnas dederit, quod histrionem quemdam principi carum dictis liberioribus offendisset. Male autem crediderunt Interpretes Satyrarum Juvenalis, aliique docti viri, histrionem illum a poeta nostro perstrictum, fuisse Paridem pantomimum, Domitiani delicias. Nam Juvenalis exsul erat quum Satyram scriberet XV. Quod confirmat Scholiastes Vetus in versum XXVII. ejusdem Satyræ. Ait enim, *Juvenalem de se loqui, quia in Ægypto militem tenuit, & ea promittit se relaturum quæ ipse vidit*. Iccirco rixæ illius oculatus testis fuit inter Ombitas & Tentyritas, Ægypti populos, quam ipse describit. Tempus autem quo rixa illa contigit, accurate notavit ac memoriæ prodidit. Versus ipsos recitabo:

Nos miranda quidem, sed nuper Consule Junio
Gesta, super calidæ referemus mœnia Copti.

Duos porro Consules Junios præferunt fasti temporum Juvenalis: priorem, Domitiani in X. consulatu collegam, Appium Junium Sabinum, anno CHRISTI LXXXIV; posteriorem, Hadriani collegam in III. ejus principis consulatu, Q. Junium Rusticum. De priore Junio versus Juvenalis certe non

loquitur: obſtant enim plurima quæ in hujus poetæ Satyris occurrunt, Domitiani temporibus recentiora. Neceſſe igitur eſt ut poſteriorem Junium ſignificaverit, cujus conſulatus incidit in annum Æræ vulgaris Chriſtianæ CXIX. Hoc ergo anno in exſilio erat Juvenalis, teſtis earum quas deridet rixarum. Enimvero dicere non poſſumus, eum a Trajano Roma excedere juſſum: Trajanus enim ab anno CHRISTI CXII. Romæ non fuit, abſens videlicet reipublicæ cauſſa: neque ab Hadriano, Trajani ſucceſſore, ante annum CHRISTI CXVIII. quo anno Hadrianus Romam venit Imperator. Romæ enim profecto nactus eſt poeta noſter exſilii cauſſam; quod Romæ Satyras recitaverit, Romæ plauſibus exceptus ſit: Romæ præterea princeps ille, quicumque eſſet, ingeniis faverit; ac magiſtratibus, officiiſque militaribus poetas remunerari ſolitus fuerit; & impetrantibus quidem amicis, aut libertis, qui apud principem eo loco erant quo Paris pantomimus apud Domitianum olim fuerat. Iccirco, quæ Juvenalis in Paridis multo ante vita functi opprobrium conſcripſerat, ea princeps tamquam in ſe dicta & amicos ſuos, vel in

con-

contumeliam temporum suorum, accepit. Leve igitur & joculare delictum par pœna secuta est: quod animadvertit etiam Auctor vetus Vitæ nostri poetæ, sive ille Suetonius Tranquillus fuit, sive alius. Nempe Juvenalis Satyra 7. Paridi exprobrat, quod semestres militias, seu tribunatus poetis vendidisset: ita ut Pelopeja præfectos faceret, tribunos Philomela. Erant autem Pelopeja & Philomela nomina Tragœdiarum. Hadrianus propterea, princeps ingenio miti, atque ad jocandum propenso, Juvenalem cohortis præfectura donavit, quasi præmio Satyrarum: eumque, per speciem honoris, urbe amovit, & in Ægyptum ablegavit. Hæc scilicet antiquorum consuetudo fuit non solum sub Principibus, verum etiam liberâ republicâ. M. Tullius id testatur Oratione pro Domo sua. *M. Cato*, ait, *invisus, quasi per beneficium, Cyprum relegatur. Ejiciuntur duo quos improbi videre non poterant: alter per honorem turpissimum, alter per honestissimam calamitatem*. Ita *Cn. Pisoni adolescenti, ob suspicionem urbanæ conjurationis, provincia Hispania ultro extra ordinem data est*, ut refert Suetonius in Julio cap. 9. Re autem ipsa *fœdum hominem a repu-*

 blica

blica procul abesse volebat senatus; teste Sallustio in Conjuratione Catilinæ cap. 19. Ita Salvius Otho, imperante Nerone, *diducto matrimonio, sepositus est per causam legationis in Lusitaniam;* si Tranquillo credimus in Othone cap. 3. Eo pacto, ante anni CXVIII. a CHRISTO nato finem, vel CXIX. initium, mitti vix potuit in exsilium Juvenalis. Quo tempore annos octoginta natus erat: ut ideo natalis ejus incidere debuerit in finem anni XXXVIII. a CHRISTO nato, vel initium XXXIX. ut recte rationem subducit Dodvvellus.

Tradit vetus ille βιογράφος, a Juvenale, postquam is declamationibus inclaruisset, paucorum versuum Satyram non absurde compositam in Paridem pantomimum: quum vero sibi ea scriptione auctor placuisset, eum animos deinde sumsisse ad id genus poematis excolendum. Propterea Dodvvellus existimat, primam illam Satyram, tamquam rudimentum futuri operis, & exercitationem quamdam, in scriniis poetæ ἀνέκδοτον delituisse: ut ne coram amicis quidem domi eam recitare auderet: quod Auctor Vitæ non obscure significavit. *Et tamen*, inquit, *diu ne modico quidem auditorio quicquam committere*

mittere eſt auſus. Ipſe porro Juvenalis initio earum quæ hodie exſtant Satyrarum, ſibi ſuccenſet, quod tamdiu recitantium poetarum auditor tantum ad eam diem fuiſſet, neque illos contra ad aliquid ſuum audiendum vocaviſſet. Quamobrem ea Satyra paucorum verſuum quam in Paridem pantomimum effuderat Juvenalis, hiſtrionem illum irritare non poterat, quum neque edita in vulgus, neque recitata umquam fuiſſet: ſi tamen illam poeta ſcripſit vivo Paride: quod veri ſimile non exiſtimat Dodvvellus.

Poſt mediam igitur ætatem, ex declamatore ſcriptor Satyrarum Juvenalis repente factus eſt. *Ea* vero *quæ prima fecerat* (ſunt verba Veteris *βιογράφε*) *novis ſcriptis infercivit*. Non dubitaverim Dodvvelli ſententiæ ſubſcribere, qui, probabili conjectura ductus, arbitratur, recitaviſſe Juvenalem ſua omnia, & deinceps edidiſſe anno Chriſtiano CXVIII. poſtquam Romam veniſſet Hadrianus: quem ille Principem, a benevolo ejus in hæc ſtudia animo, dignis laudibus effert Satyra 7. in qua occurrunt verba illa de Paride pantomimo. Hanc autem Dodvvelli conjecturam ingens ille re-

citantium numerus confirmare videtur de quo mentio fit in prima Satyra : quum ſcilicet ſpes lucri appareret, Princepſque liberalis excellentes poetas locupletaret. Omnes ideo Satyras Juvenalis noſtri Hadriano Principe editas fuiſſe , cenſet Dodvvellus, non poſtremas tantummodo, quod exiſtimabat Claudius Salmaſius . Nam paratas illas ad editionem uno eodemque tempore fuiſſe, illud argumento eſt, quod eas poeta *bis terque recitaret* , *magna frequentia* , *magnoque ſucceſſu* , ut ſcribit Auctor Vitæ . nimirum continuis recitationibus, quas ante exſilium compoſuerat, univerſas. Quumque diu a recitando abſtinuiſſet , demum ſub finem anni CXVIII. feriis fortaſſe autumnalibus , quas plerumque hujuſmodi exercitationibus veteres dabant, videtur recitaviſſe . Profecto Satyras ultimas, initio ducto a XIII. eo tempore ſcriptas fuiſſe, nota illa appoſita ſexageſimi anni a Conſulatu Fonteji ſatis docet : quod animadvertit etiam Salmaſius. Ingentes porro illi terræmotus quos memorat poeta noſter Satyra 6. ſpectabant poſtrema Trajani tempora: ut monuit Juſtus Lipſius: finem puta anni Chriſtiani CXIV. vel CXV. ut alii

ra-

rationem colligunt. Fronto autem ille cujus platani & marmora assiduis recitantium poetarum vocibus personabant, Henrico Dodvvello est M. Cornelius Fronto, orator celeberrimus, qui Hadriano præcipue, deinde Antonino Pio, & Marco Philosopho Principibus floruit, & Marci Luciique Antoninorum magister fuit: atque iccirco ad tempora Hadriano antiquiora videtur commode referri non posse. Verum quidem est, Trajano imperante vixisse Frontonem Catium, & ipsum oratorem ac senatorem, Plinii junioris æqualem, cujus Plinius ipse in Epistolis mentionem facit. Sed quominus eum esse credamus de quo Juvenalis noster, temporum Trajani conditio obstat, quibus, Imperatore absente, & in longinquis regionibus militante, litterarum studia Romæ refrixerant. Certe, Trajano Principe, Martialis, quîcum Juvenali amicitia summa intercedebat, Urbem reliquit omnino, & Bilbilim patriam suam petivit; neque postea reversus est. Nimirum studiis poeticis jacentibus, æra tarde admodum procedebant: urbana vero commoratio sumtuosa erat, & nimis magno stabat. Quapropter veri similius videtur, M. Cornelium Frontonem Hadria-

Hadriano cariſſimum, prima Satyra memorari a Juvenale: quod & ingens recitantium numerus eo tempore, ſuadet, ac Imperatoris in eumdem Frontonem favor.

Erat tum (inquit Vetus Auctor Vitæ noſtri Poetæ) *in deliciis aulæ hiſtrio, multique fautores ejus quotidie provehebantur. Venit igitur Juvenalis in ſuſpicionem quaſi tempora figurate notaſſet.* Nempe σκώμματα illa quibus Paridem pantomimum, longe antea vita functum, Juvenalis perſtrinxerat, (ut ſunt qui rerum potiuntur ſuſpicioſi) tamquam ſi in hiſtrionem ſuum prolata fuiſſent, ita interpretabatur Hadrianus: cujus hiſtrionis nomen βιογράφος non prodidit. Se autem præcipue notatum Princeps dolebat, quod honores litteratis viris mandaſſet rogatu hiſtrionis. Tantum enim poterant eo tempore hiſtriones in aula Principum, quantum liberti. Propterea Juvenalis exſilio mulctatus. Quum autem exſul eſſet, ſcripſit Satyram XV. & præterea XVI. ſi tamen verus illius auctor eſt Juvenalis; quod negatum a pleriſque teſtatur Vetus Interpres. Non potuit vero Satyram XV. conſcribere ante annum CHRISTI CXX. quum in ea dicat, *nuper Junium Conſulem* fuiſſe: qui ſane con-

consulatum gessit anno CXIX. Hæc poetæ nostri postrema scripta fuerunt: quod facile colligitur ex verbis antiqui βιογράφου, tradentis, *eum intra brevissimum exsilii tempus angore ac tædio periisse*. Id autem veri simillimum est; siquidem Juvenalis valde senex urbe Roma excessit, atque in Ægyptum exsulatum abiit. Exsilium vero quum omnibus molestum accidit, tum præcipue seni: ætas enim illa præ ceteris mollius haberi & tractari postulat. Deinceps agere incipiemus de Satyris Juvenalis: earum virtutes ac vitia percensebimus: & Juvenalem cum Horatio & Persio comparabimus.

Caput IX.

Argumenta Satyrarum Juvenalis recensita. Notæ quædam singulis pæne Satyris appositæ, unde cognosci possit, eas Domitiano occiso conscriptas fuisse; quarum notarum plures a Vulpio primum animadversæ. Hadrianus princeps philosophum agebat. Græculi Hadriano regnante Romam occupabant. Viri nobilissimi a Domitiano sublati. Ejus percussores, de plebe media. Græce loquendi cacoethes Romæ Hadriano Principe. Scholiastæ Veteris nostri poetæ error ineptissimus. Hadrianus, παιδεραστής. *Fontejus Capito, Consul sub Nerone. Hadrianus, Judæis valde infensus. Poeta noster, in senectute ultima coactus militare,* εἰρωνικῶς *militiam laudavit. Scholia vetera in Juvenalem, eorumque pretium. Interpretes recentiores enumerati, & laudati. Optima Juvenalis editio ab Henninio procurata.* Μεταφράσεις *Satyrarum Juvenalis in varias linguas vernaculas.*

Exstant hoc nostro tempore D. Junii Juvenalis, egregii sane poetæ, Satyræ sedecim. Hæ porro in quinque libros tri-

tribuuntur: ut primus liber quinque priores Satyras comprehendat, sextam secundus, quæ longissima est, tertius & quartus singuli ternas, postremus reliquas quatuor. Satyræ Juvenalis unum & simplex argumentum singulæ tractant. Prima, ætatis illius poetas perstringit, exponitque caussam cur auctor ad hoc scribendi genus animum appulerit. Altera, nequam homines insectatur qui pallio & barba tenus philosophabantur: speciem quamdam virtutis foris assumentes, domi vero & sine arbitris pleni flagitiorum. Tertia, urbis Romæ incommoda enumerat. Quarta ineptias Domitiani describit, Senatum convocantis ut patrum conscriptorum sententias sciscitaretur, quomodo coquendus esset rhombus insigni magnitudine, a piscatore quodam Principi oblatus. Quinta parasitos, eorumque miseriam, necnon avarorum divitum sordes graphice ob oculos ponit. Sexta, mulierum scelera & flagitia persequitur. Septima querelam continet de bonis artibus neglectis, & ludibrio habitis. Octava discrimen veræ ac falsæ nobilitatis egregie ostendit. Nona pessimas quorumdam libidines abominatur. Decima (sane aurea, & moribus valde utilis, quam σὺν θεῷ sumus

mus explicaturi) vota inania hominum & ridicula incessit, & quomodo precandum sit, docet. Undecima, in luxum & decoctores conscripta est. Duodecima captatores hereditatum, qui senibus orbis insidiabantur, acerbe traducit. Decimatertia docet, sceleratos homines divinam ultionem, pœnasque peccatis debitas evadere non posse. Decimaquarta, quomodo educandi sint liberi præcipit, & quantum in hoc genere a parentibus peccetur, ostendit. Decimaquinta peregrinas religiones irridet. Postrema, commoda militum & privilegia recenset, non sine quadam ironia. Hæc sunt argumenta Satyrarum Juvenalis. Velim autem lectores meos animadvertere, notas quasdam pæne singulis appositas ab auctore, ex quibus dignosci possit, hæc omnia πόιημάτα post imperium Domitiani conscripta & divulgata fuisse.

Primâ enim Satyrâ mentio fit de Mario Prisco repetundarum damnato, qui caussam dixit atque in exsilium actus est Trajano Imperatore III. Consule. Memorantur etiam frequentes poetarum recitationes in domo Frontonis: quod in Hadriani Principis tempora perbelle convenit. Deinde, sub finem

nem Satyræ profitetur poeta, se dicere velle de vitiis hominum mortuorum: quod viventes jocis mordacibus appetere, valde periculosum esset. Quicquid igitur adversus Domitianum, & ejus aulicos legitur in Satyris Juvenalis, accipiendum est tamquam scriptum in eos imperio jam & vita functos. Altera Satyra, qua falsi philosophi traducuntur, ostendit non obscure, plurimos qui philosophiam profiterentur, iis temporibus Romam confluxisse: Hadrianus videlicet ipse philosophum agebat, & philosophorum convictu & colloquiis mirum in modum delectabatur. quod (ut alios auctores missos faciamus) colligere possumus ex Dissertationibus Arriani Nicomediensis in Epictetum. Eo autem avidius philosophi tempestate illa Romam convolabant; quod non ita multo ante, Domitiani edicto Urbe ejecti fuerant: qua de re adhuc exstat brevis quædam Satyra Sulpiciæ matronæ Romanæ. Satyra etiam tertia Juvenalis nostri conqueritur de ingenti Græculorum multitudine quæ urbem Romam occupabat. *Non possum ferre*, inquit Umbricius quidam, Roma in aliud oppidum migraturus, quem loquentem Juvenalis inducit; *Non possum ferre Quirites*

Græ-

Græcam urbem. Huic autem generi hominum præcipue Hadriani aula patebat: siquidem Hadrianus eruditionem, dicendi studium, poeticen, philosophiam, omnes denique Græcorum artes affectabat. Finis porro Satyræ quartæ cæsum Domitianum apertissime significat. Versus ipsos afferam:

Atque utinam his potius nugis tota illa dedisset
Tempora sævitiæ, claras quibus abstulit urbi
Illustresque animas impune, & vindice nullo.
Sed periit postquam cerdonibus esse timendus
Cœperat: hoc nocuit Lamiarum cæde madenti.

Ait poeta, nobilissimos viros Domitiani crudelitate sublatos fuisse; puta Cerealem Salvidienum, Acilium Glabrionem, Domitium filium, Ælium Lamiam, Salvium, Salustium, Lucanum, (non illum nobilem historicum, aut illum celebrem poetam, qui pertinent ad superiorem ætatem, sed alios) Flavium præterea Sabinum, & sexcentos, quos enumerare instituti præsentis non est. Impune autem cædes hasce perpetravit Domitianus, nobilium nemine tantas sui ordinis injurias ulciscente. Postquam vero in cerdones, nimirum plebejos homines & vilissima capita, impetum facere cœpit, statim exstitisse dicit poeta, ex eadem infima clas-

se,

ſe, qui a tæterrimo Principe ſcelerum pœnas exigerent. Percuſſores enim Domitiani obſcuro loco nati erant; videlicet Clodianus Cornicularius, Maximus Parthenii libertus, a cubiculo, Stephanus procurator Domitillæ. Ab his confoſſus eſt ſeptem vulneribus; teſte Suetonio Tranquillo in ejus Vita, cap. 17. Henricus Dodvvellus, vir apprime doctus, & in hiſtoria diligens, ut ſuperius dixi, obſervavit, Satyra ſexta memorari terræmotus ingentes, qui Trajani temporibus auditi fuerunt. Ibi enim de muliere garrula & curioſa ita Juvenalis v. 406.

Inſtantem Regi Armenio, Parthoque cometen
Prima videt: famam, rumoreſque illa recentes
Excipit ad portas: quoſdam facit iſſe Niphaten
In populos, magnoque illic cuncta arva teneri
Diluvio: nutare urbes, ſubſidere terras,
Quocumque in trivio, cuicumque eſt obvia narrat.

Addo ego, notam eſſe temporum Hadrianicorum, pruritum illum & cacoethes Græce loquendi qui ea tempeſtate non virorum tantummodo, ſed mulierum etiam ingenia occupaverat. Eadem enim Satyra 6. v. 184. hæc leguntur:

Nam quid rancidius, quam quod ſe non putat. ulla

 For-

Formosam nisi quæ de Tusca Græcula facta est:
De Sulmonensi mera Cecropis? omnia Græce,
Quum sit turpe magis nobis nescire Latine.
Hoc sermone pavent, hoc iram, gaudia, curas,
Hoc cuncta effundunt animi secreta. quid ultra?
Concumbunt Græce. Dones tamen ista puellis:
Tu ne etiam quam sextus & octogesimus annus
Pulsat, adhuc Græce? non est hic sermo pudicus
In vetula, quoties lascivum intervenit illud,
Ζωὴ καὶ ψυχή. *modo sub lodice relictis*
Uteris in turba. — — — —

Nec mirum, tantam ἑλληνομανίαν eo tempore mulierum animos afflavisse; quum Imperator ipse græcissaret, ut paullo ante dicebamus. Eodem poemate mulieres doctrinæ atque eruditionis laudem captantes deridet salse Juvenalis: qui mos pariter, eorumdem Hadriani temporum aperta satis nota est. Initio Satyræ septimæ laudatur Hadrianus, tamquam litterarum fugientium stator & vindex.

Et spes, & ratio studiorum in Cæsare tantum:
Solus enim tristes hac tempestate Camœnas
Respexit - - - - - - - - - -

Ubi Scholiastes Vetus ineptissime scribit, Neronem his versibus ab Juvenale palpari. Puden-

dendam hominis ἀνιστορησίαν! Sed postea in eadem Satyra idem Hadrianus, non aperte quidem, at obscure ac figurate, sugillatur; quod libertis atque histrionibus nimium faveret, iisque nimiam auctoritatem ac licentiam tribueret: quæ res a Principe intellecta, poetæ nostro exsilium peperit, ut antea monuimus. Octava quoque Satyra v. 120. iterum commemorat Marium Priscum, quem diximus repetundarum judicio damnatum imperante Trajano Cæsare. Nonæ Satyræ argumentum ipsum, sumtum a turpissimis pathicorum libidinibus, obliquè Hadrianum ipsum petere videtur: siquidem novimus, illum hac infamia laboravisse: cui enim non dictus Antinous, adolescens ille formosus, quem tam effuse Hadrianus amavit? mortuum muliebriter flevit, relatumque inter deos templo & sacerdote honoravit? Eodem fortasse pertinent quæ leguntur Satyra decima, substitutis, ut solet Juvenalis, nominibus aliis e superiori ætate sumtis. *Nullus*, inquit v. 306. *ephebum*

Deformem sæva castravit in arce tyrannus:
Nec prætextatum rapuit Nero loripedem, nec
Strumosum, atque utero pariter, gibboque tumentem.

Jam Satyra decimatertia Calvinum amicum ſuum, ſexagenarium, Fontejo Conſule natum fuiſſe narrat. Vixit autem L. Fontejus Capito ſub Nerone, habuitque collegam in conſulatu C. Vipſanium. Hinc Juſtus Lipſius Epiſtolic. Quæſtionum lib. 4. Epiſtola 20. recte colligit, pulcherrimam hanc Satyram elucubratam a Juvenale ſecundo anno imperii Hadriani, U. C. DCCCLXXII. In decimaquarta, Romanorum ſuperſtitio notatur, qui quum patrias leges contemnerent, Judaicum jus ediſcebant, ſervabant, metuebant, immo ab ipſa περιτομῇ, ritu Judæorum celeberrimo, non abſtinebant, facti nimirum apellæ, ut Horatiano vocabulo utar. Hæc quoque Hadriani ævo mirum in modum conveniunt. Videntur enim Quirites eo dementiæ tunc proceſſiſſe in adoptanda Judæorum religione, ut Hadrianus neceſſarium exiſtimaret, ipſis Judæis edicere, ne amplius præputia ſibi amputarent: quod edictum gens illa ægerrime ferens, adverſus Romanos arma tulit. Id teſtatur Spartianus in Hadriano. Satyram decimamquintam in Ægypto ab exſule poeta compoſitam, ſuperius dicebamus: irridet enim Juvenalis in eo poemate ſtolidas & abſurdas Ægyptio-

rum

rum religiones, & ea narrat quorum ipse oculatus testis fuerat. Exsulavit porro & vitæ finem attigit poeta noster Hadriano Principe, ut antea satis ostendimus. Denique Satyra decimasexta, quæ postrema omnium est, militiæ commodis & privilegiis κατ' εἰρωνίαν enumerandis, non obscure significat, poetam per speciem honoris in Ægyptum ablegatum, ibi militavisse: pœnamque hanc sibi inflictam a jocoso Principe pro maledicentia, lepide quodammodo extenuare, atque in melius fingere voluisse. Hæc est summa eorum quæ de Juvenalis ætate suspicari & cogitare potui, doctissimorum virorum industria & sollertia præeunte. Nunc de Commentariis eruditorum in Satyras Juvenalis nonnulla commemorabo.

Exstant primum Scholia vetera; in quibus multa utilia continentur, & locis obscurioribus nostri poetæ haud exigua lux interdum affertur: sed non pauca etiam inepta & ἀνιστόρητα in iis occurrunt: ut appareat, quicquid hoc lucubrationis est, Grammatico non admodum diligenti deberi, qui ex plenioribus antiquorum commentariis, deperditis jampridem ante nostram ætatem, id consarcinaverit. Non sunt igitur hæc

Scholia omnino contemnenda: verum caute legenda, & judicio adhibito, ut mala & futilia internoſci a rectis & gravibus, ac ſeparari poſſint. Longiſſimo intervallo poſt, plurimi recentiorum Juvenalem interpretandum, notiſque & commentariis illuſtrandum ſuſceperunt. In quibus excellunt Joannes Britannicus Brixianus, Domitius Calderinus, Nicolaus Rigaltius, Petrus Pithœus Juriſconſultus, Theodorus Pulmannus, Eilhardus Lubinus, Theodorus Almelovenius. Contulerunt etiam ad hoc quaſi convivium ſymbolas ſuas, quamquam aliud agentes, variis in voluminibus, viri laude litterarum celeberrimi, Gerardus Joannes Voſſius, Octavius Ferrarius, qui ex hoc ipſo loco unde litteras doceo, ante ſexaginta annos Græcam Latinamque φιλολογίαν ſumma cum laude profitebatur, Claudius Salmaſius, Joſephus Scaliger, Nicolaus Heinſius, Joannes Fridericus Gronovius, Joannes Georgius Grævius, Iſaacus Voſſius, Joannes Antonius Gonſalius de Salas, qui Satyrici etiam Petroniani ἀποσπασμάτια uberi & egregio Commentario interpretatus eſt. Hæc autem doctorum virorum monumenta auro contra æſtimanda, hi cedro digni labores, maxi-

mam

mam partem collecti, atque in unum quasi corpus redacti sunt ab Henrico Christiano Henninio, Historiarum & Eloquentiæ in Academia Duisburgensi olim publico doctore, editique Lugduni Batavorum anno CHRISTI MDCXCV. una cum Satyris Juvenalis & Persii; ad quem scriptorem intelligendum, accuratissimos & numeris omnibus absolutos Isaaci Casauboni Commentarios in eodem volumine apponi curavit: quos Josephus Scaliger, vir emunctæ naris, haud immerito divinos appellabat. Omnium editionum Juvenalis, quæ ad hanc diem comparuerunt, præstantissima & copiosissima hæc esse videtur. Non tamen ita loci omnes obscuri & implexi, lumine perfusi sunt a magnis illis viris, ut nihil diligentiæ atque industriæ nostræ agendum supersit. Ego quoque pusillus homo, infimique subsellii, spicas post messem reliquas legere instituam, operæ pretium facturus.

Gallico sermone Juvenalem verterunt Quercetanus, Morollesius, Tarteronus, Silvecanus; soluta oratione alii, versibus alii. Μετάφρασιν Aquinatis poetæ versibus Italicis hendecasyllabis ὁμοιοτελεύτοις, dedit olim Georgius Summaripa, sed impolitam & pæne

barbaram. Deinde longo post tempore elegantiorem concinnavit Fridericus Nornius Aretinus. Postremo Camillus Silvestrius Rhodiginus, anno hujus sæculi duodecimo luculentam Juvenalis editionem protulit, cujus poetæ Satyras omnes Italicis versibus interpretatus est: notasque apposuit singulari eruditione plenas, ex antiquis præcipue lapidibus depromtas. Ut autem verum candide fatear, quod semper soleo, Annotationes in suo genere μεταφράσει poeticæ longe anteferendæ mihi videntur. Poterat enim ea multo elegantius & subtilius (aut ego fallor) adornari. Jam de virtutibus & vitiis Satyrarum Juvenalis verba faciam.

CAPUT X.

Lucilius in Satyra exilis, & lutulentus. Hodierni quidam rhapsodi notati. Callimachi locus insignis copiose explicatus. Franciscus Dousa Lucilii Satyrarum Fragmenta praclare illustravit. Horatii Satyra quomodo inter Satyram Lucilii, & Juvenalis media sit. Juvenalis versus Horatianis rotundioris. Julii Scaligeri judicium de Juvenale examinatum & rejectum. Latine loqui, *veteri-*

bus

bus interdum significat obscœne loqui. *Sententiæ Juvenalis laudatæ. Cur Horatio, non Juvenali, Satyræ Latinæ principatum tribuere oporteat. Versus Horatii duriores quidem quam Juvenalis, sed Satyræ aptiores. In Satyra* φράσιν *subobscuram præstare apertæ. Horatius a Scaligeri censura defensus. Morbi animorum qua ratione curandi. Horatii urbanitas mira. Juvenalis, poeta iracundus. Quæ ingenia Horatio, quæ Juvenale delectentur. Certius judicium de Juvenale. Quid in hujus poetæ lectione cavendum. Non est adeo obscurus, ut multi caussantur. Antiqui scriptores, in primis poetæ, haud facile intelliguntur. Satyra, poema eruditum & abstrusum. Eilhardi Lubini error de Juvenale.*

PRIORUM vestigia se reliquisse in Satyra scribenda, ejusque carminis quasi pomœrium protulisse, ingenue fatetur Juvenalis noster sub finem Satyræ sextæ:

Fingimus hæc altum Satyra sumente cothurnum
Scilicet, & finem egressi legemque priorum
Grande Sophocleo carmen bacchamur hiatu
Montibus ignotum Rutulis, cæloque Latino.

Et sane Lucilius, qui primus omnium Romanam

manam Satyram extra scenam excoluit, summus auctor apud veteres; tametsi eruditione admirabili, parique libertate, unde acerbitas & sales, in hoc genere stilum exercuisset, nihilominus ἰχνῦ χαρακτῆρος, tenuis videlicet atque exilis, Romanis poetis exemplum fuit. Adhibuit enim verba & loquendi modos e trivio sumtos, quum sæpe de rebus quotidianis & familiaribus dicturus esset. Si Horatio magno Critico fidem habemus, (nulla porro caussa est cur non habeamus) fuit Lucilius *facetus*,

Emunctæ naris, durus componere versus:
Nam fuit hoc vitiosus; in hora sæpe ducentos,
Ut magnum, versus dictabat stans pede in uno.
Quum flueret lutulentus, erat quod tollere velles:
Garrulus, atque piger scribendi ferre laborem;
Scribendi recte: nam, ut multum, nil moror ---- --- --

Sunt hæc verba poetæ Venusini Sermonum libro 1. Satyra 4. ex quibus colligimus, Lucilii scriptionem minus accuratam fuisse, & pæne ex tempore fusam. Quæ ὁρμὴ & acrimonia id efficiebat, ut omnem limæ laborem ac moram poeta ille fervido copiosoque ingenio aspernaretur. Nihil propterea

mi-

mirum ſi ejus *verſus incompoſito pede* plerumque *currerent*; ſtrigoſi, horridi, & ſalebris pleni eſſent: ſi ſermo humilis, abjectus, inornatus, & ſolutæ plebejorum hominum orationi quam proximus. Pulchra enim carmina, polita, affabre facta tempus requirunt, & curam poetæ: contra, qui torrentes hibernos, & nivis e cælo caſum innumeris verſibus, temere ac ſubito fuſis imitantur, nihil perfectum, nihil dignum lectione, ac multo minus immortalitate procudere ſolent. Quod in his hodiernis *μυσολήπτοις* & *μυσοπαιπάικτοις*, qui veteres illos agyrtas circumforaneos, & rhapſodos nobis referunt, animadvertere poſſumus. Effutiunt enim carmina, ſi modo appellanda ſunt carmina, quæ popello atque otioſis mulierculis placeant, ſtolidoſque homines admiratione percellant, doctis autem ludibrio ſint, ut merentur. Quamobrem gloriæ cupidi adoleſcentes meminiſſe debent, quid reſponderit Apollo Invidiæ apud Callimachum, Hymno quem in ipſum Apollinem poeta ille compoſuit. Invidia ſcilicet Phœbi auribus inſuſurraverat, ſe prolixi carminis auctores tantummodo mirari, deſpicere vero ac floccifacere *τὸς ὐ δυναμένυς ποιῆσαι μέγα ποίημα*,

qui

qui magnum poema condere non possent. Ad quem locum vatis Cyrenæi tradunt eruditi quidam viri, sub nomine Invidiæ latere Apollonium Rhodium, ex discipulo æmulum Callimachi, qui scripsit hexametro versu quatuor Argonauticon libros. Hic nempe facultatem suam extollere, ac de se magnifice admodum sentire solitus erat, quod magna volumina elucubraret: Callimachum vero, tamquam pusillo hominem ingenio ac jejuno, superbe contemnebat, qui parva tantum & brevia carmina ederet. Sic itaque Apollo calumniantem Invidiam retundit: Assyrii fluminis (*Euphratis videlicet*) copiosus est fluxus: verumtamen lutum, quisquilias, fæcem, purgamenta secum trahit. Cereri autem non ex omni fluvio libant Melissæ: (erant hæ Cereris sacerdotes) at ex eo tantum latice qui e fonte sacro scaturiens, parvus quidem serpit, sed purus, & nulla sorde infectus: quem propterea eximium aquarum florem vocare quis possit. Huic fabellæ Callimachi adolescens quisque ingeniosus ἐπιμύθιον ipse addere potest. Ceterum ad hunc Græci poetæ locum respexit Horatius, aut ego fallor, quum dixit, *Lucilium fluere lutulentum*. Quod

quam-

quamquam ita est, nihilominus optandum foret, Lucilii Satyras exstare; ingentem profecto veteris atque incorruptæ Latinitatis thesaurum: quarum hodie pauca tantum fragmenta supersunt. Eas carminum reliquias Franciscus Dousa Jani filius ex variis antiquorum voluminibus diligenter collectas, concinne disposuit, & doctis Annotationibus illustravit. Quum vero hi Dousæ labores in tabernis librariis vix amplius occurrerent, ego & frater meus Cajetanus ante hos quinque annos in Typographia Cominiana utile opus recudi curavimus. Lucilius profecto magnus vir fuit: qui duritiem versuum, & alia vitia quæ illi Horatius objectat, eruditione, lepóre, virtutibus commendandis, peccatis reprehendendis, abunde compensaverat. Quapropter insigni utilitate non careret, ejus poesin salvam & integram evolvere nos posse. Verum fata, & superioris ævi negligentia hoc damno litteras mactarunt.

Durum: sed levius fit patientia
Quicquid corrigere est nefas.

Ut igitur unde tantisper digressa est, eo revertatur oratio; si Juvenalis noster Lucilium sibi ad imitandum proponere voluisset, non

tam

tam bonos & molliter euntes hexametros condidiſſet, quales condidit: ſcaber & ipſe fuiſſet atque impolitus: humi repſiſſet: plebeculæ verba uſurpaviſſet: nec ſublimitatem illam ſpiraret quam in ejus carmine multi non immerito admirantur. Sed neque Horatii Sermones Juvenali exemplum ſublimitatis vel rotunditatis in carmine ſuppeditare poterant. Horatius enim & ipſe molles verſuum juncturas in Satyra vel aſſequi non potuit, vel certe de induſtria & data opera repudiavit, credo, ut popularem & quotidianam orationem ad verum magis exprimeret. Quapropter Vetus ille Grammaticus qui Commentarios in Horatium conſcripſit, a multis Porphyrion appellatus, dixit, *Satyram Horatii inter Lucilii Satyram & Juvenalis eſſe mediam. Habere enim eam, aſperitatem, qualem Lucilius, & ſuavitatem, qualem Juvenalis.* Quod omnino intelligendum eſt de numeris, & conſtructione verſuum, non de ſententiis, & ſententiarum figuris. Nam ſi verſum Juvenalis compares cum Horatiano, Juvenalem quidem ſuaviorem judicabis, Horatium duriorem & aſperiorem: ſi ſermonis genus ab utroque adhibitum, & præterea ſententias, figuras,

colo-

colores, certe Juvenalis acerbior, amarior, vehementior: Horatius lenior, jucundior, venuſtior ſanis hominibus videbitur. Latinæ etiam linguæ proprietate Horatius Juvenali multis millibus antiſtat; verum hæc ſæculi quo floruit Horatius, nimirum Auguſtæi, præcipua laus fuit: ea enim ætate nondum colluvies peregrinorum, prave & inquinate loquentium, in urbem confluxerat: quod accidit poſt vulgatam a Cæſaribus ſenatoriam dignitatem, & aditum ad honores peregrinis patefactum. Ex illo enim candor, & genius Latinæ linguæ detrimentum cepit.

Julius Scaliger, acutiſſimo vir ingenio, ampla & recondita doctrina, ſed judicio plerumque non adeo felici, libro VI. Poetices, quem librum Hypercriticum inſcripſit, cap. VI. pronuntiavit, *Juvenalem candidum eſſe, ac Satyrorum facile principem. Ejus verſus longe meliores eſſe quam Horatianos, ſententias acriores, phraſin apertiorem.* Hoc Scaligeri judicium, quod multa continet falſa, nos pro munere docendi noſtro examinare debemus. *Juvenalis* igitur *candidus eſt.* In verbiſne, an in ſententiis? Verba & locutiones quidem barbaræ non ſunt: ſed ab aurea illa & minime fucata Latinitate, qua

ævo

ævo ſuperiore utebantur, ſæpius aliquantum diſcedunt. Niſi velimus *Latinum* appellare quod obſcœnum eſt, ac rem puram putam aperte ſignificat ſine circuitione: quod nimirum τὴν σκάφην σκάφην λέγει, ut Græcorum proverbio fertur. Nam & id vocabant *Latine loqui*; ut Priapejorum carminum & Martialis teſtimonio ſatis conſtat. Si Latinitatem hoc pacto accipimus, valde Latinus & candidus fuerit Juvenalis: qui ſæpe abjecto pudore, flagitia & libidines propriis & ſignificantibus verbis ob oculos ponere non dubitat. In quo tamen genere poeta noſter ipſi Martiali concedat neceſſe eſt; qui Catullum in Epigrammate ſecutus quod ſpectat ad licentiam loquendi, obſcœnæ ſcriptionis palmam ferre viſus eſt. Si vero candorem ſententiarum Juvenalis noſtri laudare Scaliger voluit, haud ægre illi hac in parte ſubſcripſerim. Sunt enim ſententiæ Juvenalis quum ad vitam utiles & moratæ, tum mire perſpicuæ, bonoque in lumine collocatæ: niſi quod interdum acutæ nimis & exquiſitæ videri poſſunt. Pergit porro Scaliger, & Juvenalem Satyrographorum principem facit. Quo jure, ipſe viderit. Nam ſi vera ſunt quæ attulimus quum Satyræ

La-

Latinæ definitionem, ducibus viris doctissimis, explicaremus, in Satyra non est declamandum, sed potius jocorum urbanitate, & cavillatione utendum. Declamavit autem sæpissime Juvenalis in Satyra. Non igitur princeps dicendus est Satyricorum, qui legem potissimam condendæ Satyræ adeo servare non curaverit, ut perpetuo etiam violaverit. Itaque principatus hujusmodi non est a justo possessore Horatio ad Juvenalem iniquo judicio transferendus. Quum vero Scaliger confidenter pronuntiat, *versus* Juvenalis *longe meliores* esse *quam Horatianos*, distinguere accurate oportet, qua ratione id verum, aut falsum esse possit. Nam si collocatio verborum suavis, neque ullo modo contorta, si molles juncturæ, si vocalium sonus, si cetera quæ pueri etiam ipsi statim probant in versu, considerentur; meliores profecto Juvenalis versus erunt quam Horatiani. Sed si spectare voluerimus, quem versum sibi poscat hoc poematis genus, utrum humilem ac solutæ orationi proximum, an vero sublimem & magnificum; Horatiani profecto versus, quamvis duriusculi & salebris impediti, rotundis ac tornatis Juvenalis longe præferendi erunt, utpote rationi-

 tioni-

tioni propositi operis magis apti & convenientes. Jam quod *sententias* Aquinatis poetæ *acriores* judicaverit Scaliger quam sententias Venusini; nos quoque calculum addimus: quod vero *phrasin apertiorem*; id etiam damus non gravate. Dicimus tamen, in Satyra scribenda non tam apertam, quam subobscuram phrasin laudari: & iccirco fieri ut majorem laudem promeritus fuerit Horatius, qui oblique & per ambages vitia & errores hominum perstringere potius ac vellicare adamavit, quam Juvenalis, qui larva deposita, & flagello sumto, in improbos & nebulones debacchatur.

Alio loco idem Julius Scaliger de Satyra Horatiana hanc sententiam protulit: *Horatium in ea irrisorem esse, & ob id Sermonum titulo contentum fuisse, qui modo sententiæ lacertos expressos ostendat sermone vulgato, sed lecto tamen, parum curat numeros; & denique, modo pure diceret, nihil pensi habuit*. Sed, o bone, ista quæ tu Horatio tribuis, non vitio verti debent, sed prorsus laudanda sunt, tamquam Satyrici carminis virtutes. *In Juvenale*, inquit, *omnia contra. Ille ardet, instat, aperte jugulat. Stylus valde arridet, in quo cum Romana puritate juncturas* *mol-*

molles feliciſſime conſecutus eſt. Animadverto hic obiter, *puritatem* vocem eſſe a nullo optimorum ſcriptorum adhibitam in ſcriptis quæ exſtant. Ceterum, ardere, inſtare, aperte jugulare, quum de peccantium morbis emendandis agitur, omnino inutile eſt. Suavibus profecto & lenibus remediis, non aſperis & irritantibus morbi animorum curandi ſunt: nam ſi contraria medendi via ineatur, ita exacerbantur, & in dies gliſcunt, ut nulla ſpes ſanitatis reliqua futura ſit. Propterea urbanitate Horatiana feri & indomiti affectus, qui homines tranſverſos agunt, & a recto rationis tramite ſecum abripiunt, cicures fiunt, &, quaſi frenis injectis, in gyrum prudentiæ compelluntur. Quam urbanitatem Scaliger Horatio voluit eripere, & Juvenali adjudicare. Sed facilius ab Herculis manu clavam extorſeris. Concludit icciro: *Neque argumentorum varietate, neque dexteritate tractandi, neque ubertate inventionis, neque crebritate ſententiarum, neque acrimonia reprehenſionis, neque facetiis & urbanitate*, ſi diis placet, *Horatium Juvenali parem eſſe*. Quid iſti homini, quæſo, faciamus? niſi oculis tam lippientibus collyrium precemur. Putamuſne, Julium Scali-

gerum noviſſe, aut ſaltem meminiſſe, quid urbanitas & dexteritas eſſet? Sane, ſi noviſſet, vel, ut cautius loquamur, ſi meminiſſet, eum valde puduiſſet Juvenalem Horatio in urbanitate præponere: quum ſit urbani hominis, ab iracundia & verborum acerbitate abſtinere: iracundiorem porro atque acerbiorem Juvenale poetam memini me legiſſe neminem. Ceterum, Horatius ipſe Satyra 4. libri 1. ſibi poetæ nomen denegat, humilemque ſcribendi rationem ſe ſecutum eſſe in Sermonibus, ingenue profitetur; vel modeſtiæ conſulens, vel ipſius nomini detrahentium ora obſtruere volens, & ſimul tirones docere, quo pacto Satyram ſcribere oporteat. Verſus ejus afferam:

Primum ego me illorum dederim quibus eſſe poetis,
Excerpam numero: neque enim concludere verſum
Dixeris eſſe ſatis; neque ſi qui ſcribat, uti nos,
Sermoni propiora, putes hunc eſſe poetam.
Ingenium cui ſit, cui mens divinior, atque os
Magna ſonaturum, des nominis hujus honorem.

Sed, ut ſunt ingenia hominum inter ſe diverſa, nullo tempore ſui amatores Juvenali defuerunt: quemadmodum & Horatius ſuos

suos semper habuit. Lenes nimirum animos, callidos, & usu rerum subactos, mirum in modum capit urbanitas illa Horatiana: generosis & acribus, qui dissimulationem atque ironiam ignorant, præsertim si stimulis indignationis impellantur, placet Juvenalis. Profecto hi duo poetæ pariter grassantur ad gloriam, quamquam non eodem itinere. Neque displicet judicium Isaaci Casauboni Prolegomenis in Persium, existimantis videlicet, sales Horatii populare aliquid fere sapere: Juvenalis jocos ita salsos esse ac mordaces, ut acumen sæpe atque eruditionem præ se ferant, & ingenium longa declamandi consuetudine exercitatum. De Juvenale igitur, mea quidem sententia, sic censendum est: Quamquam ad illum Satyræ Latinæ principatus non est deferendus, in qua sane regnat Horatius: operam tamen quæ in eo legendo atque illustrando a studiosis adolescentibus, doctissimisque Criticis ponitur, non perire: sumtus enim, ut ita dixerim, fructu satis toleratur. Hic poeta sententias plurimas exhibet βιωφελεῖς, nempe ad vitam regendam, & mores formandos apprime utiles: acerrimus est malorum hostis, uni virtuti æquus, atque e-

jus amicis: alere etiam eloquentiam poteſt: tum plurima ſuppeditat quæ ad cognitionem Romanæ antiquitatis pertineant. Eſt igitur maximo ſuo merito colendus, & in pretio habendus. Cavere tamen oportet in Satyris Juvenalis quoſdam quaſi Sirenios ſcopulos, qui legentibus paſſim occurrunt, & docent vitia quum reprehendunt. Nam quod aliqui de obſcuritate hujus auctoris queruntur, juſtam querelarum cauſſam non habent. Cæci homines ipſo meridie minus lucere ſolem clamant: ita qui ab omni eruditione ac rerum antiquarum notitia imparati ſunt, quoties bonis ſcriptoribus manum admovent, inſcitiæ ſuæ culpam in eos conferre ſolent, quaſi ea quæ ſcripſerunt cognoſci atque intelligi noluerint. Seligant igitur delicati iſti optimum quemque interpretem, vivam magiſtri vocem attente audiant, mentem animi contendant: paullatim enim quæ inexplicabilia initio putaverant, perſpicua illis omnino & aperta fient. Profecto Perſius longe obſcurior eſt quam Juvenalis: poſtremis tamen his temporibus, cura doctiſſimorum virorum, præcipue Iſaaci Caſauboni, tenebræ omnes ab eo depulſæ, atque in intima ejus adyta penetratum eſt; -- -- *labor*

enim

enim omnia vincit Improbus -- -- -- Mendax fuerim, si dixero studiosis adolescentibus, antiquos auctores, in primis vero poetas, intelligere, facilem rem esse ac nullius operæ. At neque muneris mei est, neque propositi, neque naturæ, quemquam falsa spe lactare. Vetustas faciem orbis terrarum penitus immutavit: propterea ex hodiernis non sunt æstimanda prisca: præsertim quum poetæ publicos vel privatos mores suorum temporum carpunt: in quo versantur Comœdia, & Satyra Romana. Deinde, Satyra poema est eruditum, atque adeo operosum: interdum vero ipsa personarum mutatione perplexum: docuimus enim superius, eam trahere aliquid ex dramaticis poematis. Attentum igitur & sollertem lectorem poscit. Nemo autem, ab Eilhardo Lubino deceptus, celebri Juvenalis interprete, indignetur, me affirmare, non esse hunc poetam Satyricorum principem; existimetque, me Quinctiliani judicio adversari, qui scilicet Juvenalem, si diis placet, reliquis Satyrarum scriptoribus prætulerit: nam id bonus Lubinus profecto somniavit: siquidem apud Quinctilianum de Juvenale nulla fit aperte mentio. Hoc solum dicitur cap. 1. lib. 10. ubi Satyræ

ſcriptores conſiderantur: fuiſſe nonnullos claros in hoc genere temporibus Quinctiliani, qui olim nominandi eſſent. Sequenti capite, Horatii, Perſii, ac Juvenalis, in Satyra, comparationem inſtituemus.

CAPUT XI.

De bonis auctoribus magnam eſſe judiciorum diſſimilitudinem. Verecundia cenſorem decet. Horatii laudes. Quo differant ejus Lyrica a Sermonibus & Epiſtolis. Perſii Satyræ plenæ Stoicorum præceptis decretiſque. Julius Cæſar Scaliger quam durus in Perſium judex. Loquendi libertas mira in Juvenale. Hiſtoria & Satyra conſentiunt παῤῥησίᾳ. Marii Maximi Hebdomades Hiſtoricæ olim ab otioſis lectitatæ. Horatii mores fœdi. Generis obſcuritatem Horatio nihil nocuiſſe, quominus præclara ſcriberet, contra Caſauboni ſententiam oſtenditur. Perſii mores integri; ſcripta utilia, & virtutem præferentia. Juvenali qui mores fuerint, haud compertum. Satyra omnis Horatiana triformis. Perſius in Satyris callidus, & ſapiens. Horatium imitatur. Academicorum, & fortaſſe Pyrrhoniorum nationem Horatius in philoſophia ſecutus eſt.

DE

DE scriptorum præstantia & dignitate varia sunt, ac semper fuerunt homi num judicia. Propterea, *in omni re*, ut ait Cicero in Oratore ad Brutum cap. 11. *difficillimum est, formam (quod* χαρακτὴρ *Græce dicitur) exponere optimi: quod aliud aliis videtur optimum. Ennio delector, ait quispiam, quod non discedit a communi more verborum: Pacuvio, inquit alius; omnes apud hunc ornati, elaboratique sunt versus: multa apud alterum negligentius. Fac alium Attio. varia enim sunt judicia, ut in Græcis: nec facilis explicatio, quæ forma maxime excellat. In picturis alios horrida, inculta, abdita, & opaca: contra alios nitida, læta, collustrata delectat.* Quemadmodum enim formæ puellarum aliæ aliis placent: neque ullum amatorem invenias cui mulier amata non ipsa Venus videatur: ita in litteris accidit, ubi de facultatis alicujus principatu inter auctores contenditur. Lucretius prope finem libri 4. hanc amantium κακοζηλίαν, falsamque persuasionem elegantissimis versibus persequitur: quorum aliquos huc afferre juvat.

Hoc faciunt homines plerumque cupidine cæci,

Et

Et tribuunt ea quæ non ſunt his commoda vere.
Multimodis igitur pravas turpeſque videmus
Eſſe in deliciis, ſummoque in honore vigere.
Atque alios alii inrident, Veneremque ſuadent
Ut placent, quoniam fœdo adflictantur amore;
Nec ſua reſpiciunt miſeri mala maxima ſæpe.

Deinde Lucretius ſingulari cum lepóre multa puellarum vitia enumerat, quæ ab illarum amatoribus extenuentur, vel etiam ad laudem trahantur: quum enim mala ſint bonis proxima, facile admodum eſt vitioſum quempiam excuſare volenti, eum proximæ virtutis nomine ornare, atque adeo vitii quo laborat ſuſpicionem ab eo removere. Ut ſi avarum hominem, parcum dicas & frugi: ſi timidum, cautum ac prudentem: ſi ſuperſtitioſum, pium. Nemo igitur miretur, tantam de bonis auctoribus diſſimilitudinem eſſe judiciorum. Ut enim quiſque ab ingenio & natura comparatus eſt, ut inſtitutus a puero, ut aſſuetus; ita hunc, vel illum poetam, hiſtoricum, oratorem, philoſophum ceteris præfert in eo genere: neque ullis plerumque argumentis ab opinione quam ſemel imbibit, ſe patitur dimoveri. Non parum certe refert ad

bene

bene de ſcriptis judicandum, quibus magiſtris adoleſcens uſus fueris, quos educatores, quos monitores habueris, quum *cereus* adhuc eſſes, ut Horatii verbo utar, & eo flecti poſſes facillime quo manus inſtituentium te ducebant. Eodem pacto lanas albas quo potiſſimum colore volueris, nullo negotio imbuas atque inficias; qui color poſtea permanet, ita ut candor ille priſtinus nulla ratione jam revocari poſſit. Audiamus iterum Lucretium libro 6.

Purpureuſque colos conchylî mergitur una
Corpore cum lanæ, dirimi qui non queat umquam,
Non, ſi Neptuni fluctu renovare operam des,
Non, mare ſi totum velit eluere omnibus undis.

Ad quamcumque propterea diſciplinam philoſophorum, vel rhetorum ſectam candidi & ſimplices juvenum animi quaſi tempeſtate delati fuerint, ad eam tamquam ad ſaxum adhæreſcunt. Hinc plane diverſa oriuntur iiſdem de rebus judicia. Nunc ad propoſitum noſtrum & inſtitutum propius accedamus.

Horatium, Perſium, Juvenalem, Romanæ Satyræ ſcriptores, qui ſoli hoc tempore ſuperſunt, comparaturi ſumus. Ex hac enim

enim comparatione, quum eorum virtutes magis enitebunt, tum etiam ſi qua vitia ſunt in eorum poematis (magni enim fuerunt, homines tamen, ut cum Quinctiliano loquar) ea diligentius notari, & certius vitari poterunt. Daniel Heinſius, majorum gentium Philologus, in duobus libris de Satyra Horatiana Venuſinum poetam ita miratur, ita laudibus ad cælum vocat, ut præ ipſo Perſium ac Juvenalem pæne contemnere, ac nullo loco habere videatur. Iſaacus Caſaubonus, vir profecto ſummus, edito in Satyras Perſii Commentario longe doctiſſimo, eum poetam non ſolum a calumniis reprehenſorum egregie vindicat, ſed etiam principem in illo genere atque excellentem eſſe, oſtendere conatur. Denique Nicolaus Rigaltius, indignatus, Juvenalem pro ipſius meritis ab Heinſio & Caſaubono parum æſtimari, ei ſuppetias ire voluit, edita διατριβῇ de Satyra Juvenalis, qua ſummum poetam utcumque defendit atque extollit: Heinſio tamen & Caſaubono impar; vera enim dicenda ſunt. Nos quoque hodie amuſſim criticam ſumamus, ejuſque ope, non tamquam diſceptatores ac judices (quod munus nobis non arrogamus) ve-

rum

rum ut ſpectatores, & proficiendi cupidi, has controverſias cognoſcamus. Enimvero ſolius Criticæ artis auxilio, quid vere probandum ſit in bonis auctoribus, quid imitandum, quid excerpendum & ediſcendum: contra, quid reprehendendum, ſi diis placet, quid fugiendum & reſpuendum ſit, cognoſcere poſſumus. Id tamen quum uſuvenit, verecunde admodum, & petita prius venia, nec ſine quadam honoris ſignificatione fieri debet. Omnino enim abſtinere debemus ab eorum audacia qui quum ipſi umbræ ac ſimulacra hominum ſint, ſemper melioribus obloquuntur, atque ut eſſe aliqui videantur, cælum ipſum vituperant. Summi ſcriptores, virtutum ſuarum magnitudine, meritiſque illuſtribus erga omnem poſteritatem, quum ſtudia noſtra & reverentiam efflagitant, tum ruſticam certe atque impudentem cenſuram jure quodam ſuo deprecari videntur.

Ut igitur a meritis Horatii conſiderandis initium ducam: ſi quis urbanum & dicacem ſcriptorem ultra Latinos omnes, fortaſſe etiam ultra Græcos, requirit; ſi Romanum vere ac terſum; ſi in decretis veterum philoſophorum egregie verſatum; ſi acutum

Cri-

Criticum, prudentem, vafrum, in notandis præcipue moribus hominum excellentem; huic auctor fuero, ut Sermones atque Epistolas Horatii numquam e manibus deponat: sic tamen legat, ut meminerit, ea Venusini poetæ scripta Sermones atque Epistolas esse, non Iliadem Homeri, aut Æneidem Virgilii, aut carmina Pindarica vel Alcaica; in quibus imitandis egregium se consummatumque artificem satis probavit idem Horatius: iccirco ab Ovidio *numerosus* appellatus, quod numerorum legem, viam, varietatem unice calleret. In his igitur libris, ad quos componendos jam senior accessit, ingenium animi sui penitus denudavit, ac tamquam in tabella pictum ante oculos posuit. Commiseratione propterea digni videntur Danieli Heinsio qui hanc rationem scribendi ab Horatio adamatam reprehendere non verentur, & præ nimiis deliciis ferre non possunt; viri puerorum similes, & ad puerilia vere nati, qui nuces & bellaria semper poscunt, solidum cibum virilemque aspernati. Horatium excipit Aulus Persius, qui tametsi virilitatem attingere non potuit, acerba morte præreptus, breve nihilominus vitæ tempus ita

par-

parce ac ſapienter diſpenſavit, ut neque contemnendam doctrinam neque vulgarem præmature adipiſceretur. Tantos enim profectus habuit in Stoicis, Cornuto præceptore uſus, qui Neronis temporibus in ea diſciplina regnabat, ut omnes fere condiſcipulos poſt ſe reliquiſſe videretur. Id teſtantur Satyræ ſex quæ adhuc ſuperſunt, doctiſſimi adoleſcentis fœtus, plenæ Stoicorum præceptis, graviſſimoque ſtilo conſcriptæ, excelſam indolem auctoris præferentes, ac moribus valde utiles. Quanta vero fuerit Perſii eruditio, quantus ardor erga optimas litteras, ex ejus Vitæ veteri ſcriptore ſatis manifeſtum eſt, narrante, illum teſtamento ſeptingentos libros magiſtro ſuo legaviſſe: qui numerus librorum ea ætate inſignis fuit, ac privatæ pæne bibliothecæ modum excedens. Non me fugit, Julium Cæſarem Scaligerum ita de Perſio judicaviſſe in Hypercritico: *ſtilum* ejus *moroſum* eſſe: *auctorem ipſum ineptum*, *qui quum legi vellet quæ ſcripſiſſet*, *intelligi noluerit quæ legerentur*. Paullo poſt ſcribit, *Perſium oſtentatorem febriculoſæ eruditionis cetera neglexiſſe*. Illum propterea quaſi cum ignominia miſſum facit. Quid ſit acutiſſimo cenſori *febricu-*

briculosa eruditio, non facile est divinare. Nam plerumque Scaliger mysteria loquitur, ejusque sententiæ, tamquam oraculorum, conjectore atque interprete opus habent: ut in id vitium quod tantopere in Persio reprehendit, sæpius ipse incidere videatur. Hoc tamen Scaligeri judicium de tanto poeta, durum profecto & inhumanum, studia nostrorum juvenum retardare non debet, neque illos a legendo Persio & pro meritis æstimando vel tantillum deterrere: qui scilicet noverint, Julium Scaligerum magnum esse haud raro bonarum rerum contemtorem: summum etiam & immodicum laudatorem scriptorum quos amare cœperit; osorem contra pertinacem illorum qui semel ipsi displicuerint. Credamus potius M. Fabio Quinctiliano scribenti: *multum veræ gloriæ, quamvis uno libro, meruisse Persium:* credamus Martiali, qui testatur, unum librum Persii celebrem tamen atque in ore hominum fuisse, ut magis memoraretur & frequentius, quam Domitius Marsus in prolixo poemate quod is Amazonida inscripserat. Ex hoc parvo quidem at elaborato monumento æstimemus Persium, tamquam ex ungue leonem: ut recte monet Isaacus Casau-

ſaubonus. Et ſane in Satyris hujus poetæ nonnulla occurrunt adeo egregia, quæ mores hominum ſic exprimant, eam vim, eos nervos dictionis præferant, ut difficile ſit, paria in hoc genere apud alios auctores invenire. Sed neque Juvenalem, ſcriptorem celeberrimum, jure contemnere poſſumus; cujus præcipue παῤῥησίαν, ſcilicet loquendi libertatem, animique magnitudinem omnino mirari oportet. Hujuſmodi autem παῤῥησία (ut animadvertit Nicolaus Rigaltius in Diſſertatione de Satyra Juvenalis) Hiſtoriæ Satyræque communis eſt: utrique enim lex ea poſita videtur, ne quid veri dicere non audeat, ne quid probroſi carpere ac notare formidet. Quum igitur ex rerum geſtarum cognitione, pravorumque morum reprehenſione habeant homines unde prudentiores & meliores fieri poſſint: utrumque autem Hiſtoria & Satyra jucundiſſime præſtent: iccirco Rigaltius exiſtimat, non prorſus male feciſſe qui corruptiſſimo Romano imperio, & ingeniis una cum eo ſeneſcentibus, Juvenalem tantum & Marium Maximum lectitarent, & in deliciis haberent, quum ceteros libros vix attingerent, ac diſciplinarum genus omne faſtidirent. Marius porro

I Ma-

Maximus in vitia calamum diſtrinxerat, quemadmodum Juvenalis. Narrat hoc Ammianus Marcellinus lib. XXVIII. Hiſtoriarum. Non igitur, ſi Rigaltium audimus, lectio Juvenalis & Marii Maximi ab Ammiano Marcellino ſæculi corruptelis annumeratur: verum ſcriptor ille ſignificare voluit, hoſce duos auctores, ut civilium doctrinarum compendia quædam, & morum in dies labentium remedia præſentiſſima, illius ævi delicatis hominibus ſummopere placuiſſe. Marius Maximus nimirum Hebdomadas hiſtoricas ediderat, quibus acta Cæſarum uberrimo & diligentiſſimo ſtilo deſcripſerat. Juvenalem vero, tamquam veteris diſciplinæ magiſtrum, ac totius vitæ humanæ cenſorem longe graviſſimum, ſuſpiciebant.

Jam ut de moribus horum Triumvirûm Satyræ Latinæ nonnulla dicamus; unde ſententiæ poematum originem ducere ſolent: de Horatio quidem tradit Vetus Auctor ejus Vitæ, non mediocribus flagitiis, & nebulone potius, quam viro ſapiente dignis, fœde inquinatum fuiſſe. At eæ Horatii labes, domeſticæ, ut puto, & arcanæ fuerunt, quæ parietibus, foribus, & velis tegeren-

gerentur. Quoties autem in publicum prodibat, honestam faciem & gravem sumebat: ne cuiquam civi exemplo noceret. Nam sicuti necesse est, oratorem virum bonum videri, etiamsi reapse non sit: alioqui oratoris nomen tueri non poterit, neque persuadere dicendo: ita poetæ satis est si virtutis amorem præferat, quamvis vera virtute careat; ut scripta ejus lectoribus prosint. Mirum est quod Isaacus Casaubonus Prolegomenis in Persium objectat Horatio, poetam egregium calumniatus: videlicet, libertinæ prosapiæ hominem, & patre coactore natum, qualis fuit Horatius, nihil altum spirare in Satyris & Epistolis, & iccirco in vulgatissimis morum præceptis ubique occupari. Hæ, pace tanti Critici, nugæ sunt meræ. Non certe nocuit Horatio natalium obscuritas, quominus in Lyricis *majores nido pennas extenderet*, atque *album in alitem mutaretur*, cujus concentum oriens & occidens, totusque terrarum orbis audiret: quominus Augusti Cæsaris gratiam, amicitiam, familiaritatem promereri posset; cui sane carissimus vixit. Deinde, a patre libertino tanta cura educatus fuit (quod ipse testatur Satyra 4. libri 1.) ut ne se-

 nato-

natorum quidem liberis invideret: ac si optio ei dari potuisset ut rursus vitam inchoaret, parentes vero quos mallet eligeret, alium patrem sibi petere noluerit quam illum qui naturæ necessitate semel contigisset. Numquid P. Virgilio Maroni pagus Andinus, in quo natus est, vel pater agricola impedimento fuerunt, quominus Æneide scribenda, altissimi spiritus poemate, ad Homericam majestatem proxime accederet? Ajebat Plinius junior verissime, *morum sanctitatem ordinibus non distare*: hoc dictum etiam doctrinæ atque eloquentiæ facillime accommodari potest: multi enim homines insigni nobilitate, stupidi & infantes; multi plebeji, acuti & diserti. Sed videlicet Casaubonus fecit quod plerique facimus: nobilibus adulari voluit. E Satyris Persii mira profecto morum sanctitas elucet: ipsumque virtuti dedisse operam, scriptor ejus Vitæ apertissime téstatur, quæ res in adolescente magis æstimanda. Tametsi viveret sub tyranno, Romanam tamen libertatem plane spirabat. Romanam dico? Stoicam dicere debueram, quæ libertate Quiritium solidior & verior. Propterea pugnacem & acerrimum se præstitit etiam adver-

sus

ſus Neronem, qui Perſio ſcribente rerum potiebatur. Quamvis leniſſimus natura eſſet, maximus tamen ſcelerum & flagitiorum oſor, ſcripſit contra vitia aſpere, contra pericula animoſe, contra fortunam ſuperbe, contra ambitionem contumelioſe. Decretum illud Stoicum de ultimo fine ubique urget: ſentit autem quæ dicit, ſincere loquitur & ex animo: neque aliud clauſum in pectore, aliud lingua promtum habet: id quod ex ejus dictorum ſententiarumque conſtantia facile apparet. Pudicitiam etiam & verecundiam, adoleſcentiæ ornamenta, in Satyris Perſii animadvertere eſt: nam ſi pauca quædam loca excipias, obſcœnum ſermonem vitavit quantum potuit. Hoc autem in eo ſingulare, qui Stoicorum diſciplinam profiteretur: ſcimus enim, Stoicos nullam in verbis liberioribus turpitudinem eſſe putaviſſe: quod, præter alios, refert Cicero in Epiſtola celebri ad Papyrium Pœtum. Juvenali qui mores fuerint, non ſatis conſtat, in tanta veterum monumentorum inopia. Si loquentem in Satyris audias, Fabricium aliquem, aut Curium, aut Coruncanium, aut Catonem e cælo cecidiſſe exiſtimes: qui enim vitioſis nullius

licti gratiam faciat, qui ab aliis rationem vitæ reposcat, legem sibi ipse innocentiæ, continentiæ, virtutum omnium dicere videtur. Propterea in vetustis codicibus *Ethici* cognomine a scriptoribus librariis Juvenalis donatur, teste Caspare Barthio Adversariorum lib. *6*. cap. 1. quo pacto Martialem *Coquum*, Propertium *Nautam*, Ovidium *Getam*, Statium *Aquilinum*, Prudentium *Amœnum* iidem librarii vocaverunt: vel ab eventibus, vel a dicendi charactere, vel a quibusdam eorum poetarum locis perperam lectis atque intellectis.

Quod pertinet ad rationem tractandi argumenta, sive ὑποθέσεις propositas; Horatius poeticæ artis non satis peritis varius & inconstans videri potest: multiplex enim fere, non unum tantummodo & simplex argumentum in singulis Satyris tractat. Verum ordo poeticus non ea lege incedit qua ordo philosophorum. Excurrit sæpius poeta, quasi propositi oblitus, præsertim Satyricus: nova quædam introducit, obiter attingit nonnulla, digreditur, nequam homines per aliorum pectus confodit: sed quum aberrare videtur maxime, tunc poematis legem servat maxime; quæ lex vulgo non intelligitur.

gitur. Omnis autem Satyra Horatiana triformis eſt; ut jampridem animadvertit Daniel Heinſius. Aliquando enim ſimplici oratione conſtat: & δὶ ἀπαγγελίας, nimirum ex poetæ perſona, rem exponit. cujuſmodi ſunt pleræque Satyræ libri primi. Interdum Horatius duplicem perſonam ſuſtinet: puta ſuam, & amici. Quod videre eſt in Satyra prima libri ſecundi, ubi poeta & Trebatius juriſconſultus colloquuntur. Nonnumquam totam orationem aliis tribuit, quod eſt proprium dramatici poematis. Exemplum hujus formæ luculentum fuerit Satyra quinta libri alterius, in qua Tireſias vates inducitur Ulixem admonens, quomodo ſenem locupletem colere debeat, ut ab eo in teſtamento ſcribatur heres. Harum formarum quæ ſecundo loco memorata eſt, obſcuritatem quamdam continere videtur, & lectoribus oſcitantibus fraudem facere poteſt; qui ſcilicet non tam facile intelligunt, cujus perſonæ ſint verba & ſententiæ quas legunt: utrum poetæ ipſius, an vero amici quem colloquentem inducit poeta. Formæ hujus veſtigia deprehendas in aliquibus particulis Satyrarum Perſii, quæ tironibus propterea negotium faceſſunt. Immo quoties

Persius alium inducit sibi aliquid objicientem, sic personam alienam sustinet, ut suam interea non deponat: quod animadvertere licet Satyra prima, ubi dum ambitioni & κενοδοξίᾳ quorumdam ψιλδοποιητῶν patrocinari videtur, eorumque caussam agere, simul tamen satyrico sale illos defricat. Patrocinium igitur, ab ejus mente est cujus poeta personam sumit: irrisio, ab auctoris mente. Id porro primus invenit Epicharmus Siculus, poeta comicus antiquissimus: quod colligitur ex Gorgia Platonis; uberrime autem ostendit Olympiodorus in Commentario ad eum Dialogum, nondum edito. Sic Horatius tractare solet argumenta proposita. Persius vero petitos e philosophia locos carminis legibus includit: θέσιν quam enucleandam & stabiliendam initio suscepit, urgere atque ornare numquam desinit, donec tractationem absolvat. Vix a proposito digreditur: abit certe numquam. Ubique autem δόγμα Stoicorum inculcat de ultimo bonorum fine, quo referenda sint omnia. Juvenalis pariter unum & simplex argumentum tractat in singulis Satyris, tamquam si scholam aliquam philosophorum explicaret. Oratione recta plerumque utitur, ex

per-

perſona ſua loquens: raro διαλογίζεται. Ceterum excellit ubertate inventionis, facultate amplificandi, copia exemplorum. Id hoc loco non eſt prætermittendum, ab Horatio & Juvenale partem illam Ethicæ philoſophiæ in Satyris cultam fuiſſe quæ monitis & præceptis conſtat: alteram vero neglectam & poſthabitam, quæ decreta exponit: δογματικὴν Græci appellant. Perſius, contra, hanc excolendam ſibi ſumſit: placitis enim ac decretis Stoicorum toto animo adhæſerat. Quapropter perpetuus & conſtans eſt vitiorum hoſtis,

Virtutis veræ cuſtos, rigiduſque ſatelles.

Et quum Horatium, quem admirabatur, in ſervilem pæne modum imitetur (de qua Imitatione Perſii Horatiana Iſaacus Caſaubonus peculiarem libellum conſcripſit); ſententias enim plures Venuſini poetæ, figuras, verba ipſa & locutiones idemtidem uſurpat: hoc uno tamen diſſimilis eſſe voluit, quod ſcilicet ſibi magis conſtet quam Horatius, & in argumento perſiſtat. Quæ ratio, ut ſæpius dixi, philoſophorum propria eſt, non poetarum. Caſaubonus paullo ante memoratus, pronuntiare non dubitavit, Horatium ſcripſiſſe ſicuti vixit, nempe nulla

la constantia: ut icciirco Satyræ ipsius, morum auctoris exemplum & speculum certissimum haberi debeant. Fluctuavit sane Horatius in philosophia, & se Arcesilæ Academici, vel Pyrrhonis discipulum præstitit: qui philosophi nihil affirmabant, assensum sustinebant, de omnibus dubitabant; non vera, sed tantum similia veri, tamquam vivendi regulam, sequi se profitebantur. Audiamus Horatium ipsum Epistola 1. libri 1. ubi sic Mæcenatem alloquitur:

Ac ne forte roges, quo me duce, quo lare tuter,
Nullius addictus jurare in verba magistri,
Quo me cumque rapit tempestas, deferor hospes.
Nunc agilis fio, & mersor civilibus undis,
Virtutis veræ custos, rigidusque satelles:
Nunc in Aristippi furtim præcepta relabor,
Et mihi res, non me rebus subjungere conor.

Hæc tamen decretorum & opinionum inconstantia est. Ceterum, quod ad mores pertinet, idem Horatius Epistola 7. libri 1. significat satis aperte, vitam suam orationi consensisse, atque illa sequi se solitum quæ laudaret. Ejus enim verba sunt:

Nec somnum plebis laudo satur altilium. -- --

Hactenus eruditionem, doctrinam, sententias, mores, tractandi rationem Horatii, Persii,

Persii, ac Juvenalis contulimus: deinceps orationis genus, dicendi characterem, jocos, numeros, vitia eorumdem poetarum inter se comparare incipiemus.

CAPUT XII.

Horatii germana Latinitas, & quae Latinitatem comitantur virtutes. Persius in scribendo celer, severus, truculentus: Juvenalis magnificus, vehemens, copiosus. Figurae Horatii & Juvenalis quo differant. Persii ἠθοποιΐα. Joci, Satyricis necessarii. Horatii urbanitas, aulici hominis propria. Persius ad jocandum parum aptus. Plautus numerorum negligens. Horatius numerum Lyricum & Heroicum in Satyris, de industria, vitavit. Persii hexametri sonori ac temperati: Juvenalis, compositi, expoliti, suaves. Obscoenitas, obscuritas, declamatorius tumor, tria Satyricorum vitia. Satyrici flagitia docere videntur, dum castigant. Obscoenitatem veteres cur in scriptis etiam severioribus adhibuerint. Obscuritatis Persianae caussa triplex. Dictionis tropicae magnificentia. Sine antiquitatis notitia, Latini & Graeci scriptores intelligi non possunt. Isaaci

Ca-

Casauboni Commentarius in Persium laudatus. Petrus Bælius notatus. Persium veteres quanti fecerint. Declamandi consuetudo stilum Juvenalis vitiavit.

TRIUMVIROS Latinæ Satyræ Horatium, Persium, Juvenalem superius inter se comparavimus, quod attinet ad res ipsas, nimirum argumenta, & rationem tractandi: veniemus nunc ad orationem, dicendi χαρακτῆρα, jocos, numeros, vitia denique ipsa; quibus vel majoribus vel minoribus egregii quoque scriptores non omnino carent. Incipiamus ab Horatio. Venusinus igitur poeta in Satyris suis excellit pura Latinitate, gratia narrationum, suavibus apologis, ἀφελείᾳ seu simplicitate, incredibili lepóre atque urbanitate. Floruit enim ævo Augusti, quo tempore Latinitas erat ἐν ἀκμῇ, perfecta nimirum & consummata: quum paullo ante vixisset M. Tullius Cicero, qui admirabili & prope divina ingenii ubertate, assidua exercitatione & scriptione, Græcorum imitatione, Romanam eloquentiam ad eum finem provexerat quo soluta oratione provehi poterat. Neque multum ætate præcessit C. Julius Cæsar, non

lit-

litteris minus & puriſſima Latinitate, quam militari virtute præclarus. Salluſtius etiam, ſummus auctor, Hiſtoriarum libros ediderat, Thucydideam brevitatem ac robur, in eo genere ſcribendi, gnaviter æmulatus: qui majorem etiam laudem conſecutus fuiſſet, niſi præpoſtero quodam ſtudio verba Porcii Catonis, & aliorum veterum hiſtoricorum atque oratorum, obſoleta, & recentiorum auribus jam ingrata, revocare, atque idemtidem uſurpare voluiſſet. Floruerant etiam paullo ante cultiſſimi poetæ Lucretius & Catullus: alter ſublimis, alter venuſtus ac tener: quorum præcipue opera Muſæ Romanæ plane confirmatæ, fiduciam ſumſere Græcas ipſas provocandi. Temporum igitur felicitas multum contulit ad Horatiani ſermonis præſtantiam. Simplicitas enim, lepos, urbanitas, nativæ quædam veneres puram & incorruptam Latinitatem, quaſi ancillæ dominam, furtim ſubſequuntur. Neque tamen negaverim, Horatium & naturæ ſuæ, callidæ, leni, moderatæ, multum debuiſſe: cui naturæ eam doctrinam, artem, ſtudium experientiam adhibuit, quæ tardam etiam anguſtamque mentem acuere facile atque excitare potuiſſet. Perſius hac dicendi virtute

Hora-

Horatium quidem non aſſequitur: vixit enim temporibus Neronis, quibus Latina lingua non mediocre detrimentum ceperat: ſecundus tamen ab ipſo eſt. Celerem atque expeditum in ſcribendo ſe præſtat: verborum parſimoniam ſoliditate ſententiarum, & quaſi graviditate compenſat: excellit γοργότητα, nempe truculento & ſevero ſtilo, quo ipſum Horatium ſuperare Caſaubono videtur; neque injuria. Juvenalis noſter utrique Latinitate cedit: magnificus tamen eſt atque amplus in ſententiis: eminet quoque τῇ πομπικῇ καὶ ἀξιωματικῇ λέξει, nempe dictione ſplendida, vehementi, declamatoria, tragica, quæ auditorium, coronam, theatrum requirat. Propterea non erraverit qui dixerit, ſtilum Horatii tenuem eſſe, Perſii grandem, Juvenalis ſublimem. Quod pertinet ad figuras quum verborum tum ſententiarum, Horatius & Juvenalis hoc ornamenti genere abundant. differunt nihilominus inter ſe, quod ille jucundis & venuſtis, hic gravibus & impetum habentibus figuris utatur. Aulicum propterea in Horatio, forenſem hominem in Juvenale facile agnoſcas. Tropi Aquinatis poetæ audaces plerumque ſunt, coacti, & longe petiti,

qua

qua transferendi ambitione scriptores ejus ætatis mirum in modum sibi placebant, ut admirationi essent, atque a populari consuetudine loquendi quam maxime abirent. Apud Persium loco figurarum est insignis ἠθοποιία & ἐνάργεια, morum alienorum imitatio, & evidentia; quæ lectoris animum incredibiliter delectat & docet. Nihilominus in Satyris hujus poetæ verborum tropi, καταχρήσεις præcipue, frequentissime occurrunt: quæ non exigua sane obscuritatis caussa est. Virtutes & vitia Persianæ orationis Quinctilianus & D. Hieronymus olim pensitaverant: quorum ille Persium verà laude dignum, hic Satyricum disertissimum appellavit.

Venio nunc ad considerationem jocorum, sine quibus hoc poematis genus omnino consistere non potest. Diximus enim, quum Satyræ Latinæ naturam & constitutionem definitione explicaremus, tria in lectoribus suis a Satyrico poeta excitari, odium, indignationem, risum. odium videlicet in scelera & sceleratos, indignationem ob ærumnas bonorum, & felicitatem improborum, postremo risum, ut remedium paretur tristibus affectibus, odio & indignationi; at-

que

que animi lectorum a nimia contentione ac severitate aliquantum relaxentur, & ad hilaritatem traducantur. Docuimus porro, fontes ridiculorum uberrimos esse hominum ignorationem atque errores. Enimvero si quis componenda Satyra prodesse tantummodo velit, neque placere curet ridiculorum admixtione; is neque placebit, neque sane proderit. Siquidem homines vitio aliquo animi laborantes durum atque agrestem reprehensorem oderunt, lepido ac urbano monitori auscultant & parent. Malunt enim corrigi sponte sua, quam vi & imperio alterius adigi ad recte faciendum. Quod Terentius aperte significavit notissima illa sententia:

Obsequium amicos, veritas odium parit.

vel, sicut nonnulli codices præferunt: *veritas odium parat*. Iccirco vera loqui non satis est, nisi de austero ac tristi veritatis aspectu blandæ orationis mollitie ac jucunditate aliquid detrahatur. Quantopere autem Horatius urbanitate, salibus, facetiis præstet in Satyra, noverunt illi qui assidua lectione scriptorem elegantissimum sibi perfamiliarem reddiderunt. At Isaaci Casauboni judicio, Horatii sales τὴν ὀχλικὴν ἀναγωγίαν, ple-

plebejum neſcio quid, ſi diis placet, ac petulantiam de trivio fere ſapiunt. Quod non facile conceſſerim: nam in mentem venit, Horatium vitæ inſtituto aulicum fuiſſe, & Auguſti aulicum, principis nimirum eruditi atque ingenioſi: cui poeta Venuſinus in deliciis fuit; ſatis enim ſe illi probaverat ingenii ac morum dexteritate. Scimus alioqui, conſuetudinem aulicorum ab agreſtium & vulgarium hominum conſuetudine quam longiſſime abhorrere. Nonne Horatius ipſe profeſſus eſt in Epiſtola ad Piſones, ſe optime noviſſe diſcrimen quo inurbanum dictum diſtaret a lepido? Ita enim de Plauti facetiis:

At noſtri proavi Plautinos & numeros &
Laudavere ſales, nimium patienter utrumque,
Ne dicam ſtulte, mirati; ſi modo ego & vos
Scimus inurbanum lepido ſeponere dicto,
Legitimumque ſonum digitis callemus & aure.

Plauti ſales rejicit tamquam εὐτελεῖς & plebejos: adeo faſtidioſo judicio fuit ac delicato. Non igitur Caſaubono de hoc aſſentiri poſſum. Perſius non eſt quidem ad jocandum aptiſſimus: quamquam enim Satyra 1. *petulanti ſplene cachinnonem* ſe ipſe appellat, nihilominus ἀπίθανος ἐν τῷ γελοίῳ reapſe de-

prehenditur. Nec mirum: gravis enim ac ſeverus fuit adoleſcens, præterea Stoica duritie imbutus ab ineunte ætate: quapropter Gratiis raro litat; in ſcribendo autem Xenocrati quam Menippo ſimilior eſt. Juvenalis joci, elaborati, rhetorici, eruditi, ingenioſi: verum aliquando lucernam olent, ac domo allati videntur; ex quo frigus oriri neceſſe eſt.

Diximus de jocis & ſalibus: nunc de numeris nonnulla dicamus. Lucilium Horatius culpavit, quod negligens numerorum fuiſſet, quod verſus duros feciſſet, atque incompoſito pede currentes: Plautum etiam reprehendit, ut paullo ante audivimus, quod verſus pluſquam comicos inſigni licentia effudiſſet, vix metri legem ſervantes, & proſæ orationi quam ſimillimos. Tetrametri enim ac trimetri Plautini jambis, ceteriſque pedibus jambo *ἰσοχρόνοις* admiſcent *ἀνισοχρόνους* & *πολυσυλλάβους* nullo certo ordine neque ratione. Propterea, quum Plauti Comœdiæ barbaris temporibus non obſervato verſuum diſcrimine, in morem ſolutæ orationis a librariis deſcriberentur, quemadmodum & Terentianæ fabulæ, non parum a viris doctis & diligentibus laboratum eſt ut

illa

illa confusio tolleretur: impediebantur enim a numerorum difficultate ac varietate. Sed nondum res plane confecta est: quum plura supersint mirum in modum ambigua & perplexa, quæ accuratiorem operam desiderent. Quamvis igitur poeta Venusinus in antiquioribus notaverit hanc numerorum dissolutionem, videtur nihilominus Isaaco Casaubono, & aliis doctis viris, ab eodem vitio ipse abstinere non potuisse. Verumtamen, quum Horatius eodem loco quo Plautum perstringit, se legitimum sonum digitis & aure callere, profiteatur; dicendum est, eum judicio & data opera, non inscitia vel ingenii tarditate, in Satyrico versu duriusculum aliquando se præstitisse: quod nimirum censeret, hexametros multum elaboratos, concinnos, rotundos heroico quidem poemati convenire, Satyræ non item: quæ popularem sermonem & genere dicendi humili vel mediocri, & ipsis numeris neglectis quodammodo & horridulis imitari debeat. Nam si quum Lyrica scriberet Horatius, adeo suavis esse potuit; cur non eamdem suavitatem servare potuerit in Satyris & Epistolis, si voluisset, ac rem aptam existimasset, nullam certe caussam vi-

deo. Sed cujusmodi esse velit stilum ac numeros hujus poematis, aperte significavit Satyra 10. libri primi.

Et sermone (inquit) *opus est modo tristi,*
sæpe jocoso,
Defendente vicem modo rhetoris atque poetæ,
Interdum urbani parcentis viribus, atque
Extenuantis eas consulto -- --- ----

Quod autem aliis Horatius præcepit, ipse in Satyra servavit: suis nempe viribus pepercit, easque consulto extenuavit, ut non agnoscas eumdem esse qui Lyrica scripsit. Persius in faciendo versu cum lege plerumque incedit: sonori sunt ac fluentes ejus hexametri, quantum patitur lex & ratio suscepti operis: numquam enim obliviscitur Stoicæ virilitatis. Juvenalis Horatio & Persio, quod ad numeros pertinet, canorus magis est, atque Epicis poetis proximus. Audiamus initium Satyræ sextæ, quod sane prædulce est, ac mollissime in aures influit.

Credo, pudicitiam Saturno rege moratam
In terris, visamque diu: quum frigida parvas
Præberet spelunca domos, ignemque, Laremque,
Et pecus, & dominos communi clauderet umbra:

Sil-

Silvestrem montana torum quum sterneret uxor
Frondibus & culmo, vicinarumque ferarum
Pellibus: haud similis tibi, Cynthia, nec
tibi cujus
Turbavit nitidos exstinctus passer ocellos:
Sed potanda ferens infantibus ubera magnis,
Et sæpe horridior glandem ructante marito.

Profecto meliorem artificem componendi versus (solis fortasse Virgilio atque Ovidio exceptis) vix inveniemus quam sit Juvenalis: adeo nihil scabrum, nihil hiulcum, nihil coactum præfert; sed omnia composita, omnia polita, omnia suavia.

Tandem vitia ipsa quibus laborant hi Tresviri Satyræ Latinæ, mihi consideranda & conferenda sunt; obscœnitas nimirum, obscuritas, & declamatorius quidam tumor. Obscœnitas commune trium vitium est: quo tamen Persius minus peccavit quam ceteri. Obscuritas Persio præcipue tribuitur: deinde etiam Juvenali. Declamatorio tumore insignis est Juvenalis. Ab obscœnitate incipiamus. Quæri primum potest, utrum Satyrici sint magistri virtutum, quod videri volunt, nec ne. Certe si loquendi licentiam, & rem quamque fœdissimam describendi ac suo nomine appellandi, quam

Satyrici poetæ ſibi ſumunt, ſpectare velis, magiſtros potius dixeris flagitiorum ac libidinum, quam virtutum. Verbi cauſſa, nonam Satyram ſcripſit Juvenalis adverſus perditos nebulones qui muliebria patiebantur: ſed ita fœde ac Sotadico ſtilo, ut caſtæ aures eum ferre nullo modo poſſint. Sexta quoque Satyra, ceteroqui plena ingenii, facundiæ, colorum rhetoricorum, impuris mulierum arcanis revelandis, atque in lucem protrahendis, peſſimo exemplo docere videtur quæ caſtigat. Nefaria enim flagitia ſummoveri potius ab auribus & cogitatione pudicorum debent, quam calamo deſcribi, & quantalibet verborum acerbitate puniri. Quam indignum enim & abſurdum eſt ita docere, ſuadere, laudare caſtitatem, ut a caſtis quidem hominibus legi non poſſis, impudicos vero ad legendum allicias, non ut emendent mores, at potius ut libidinum ſuarum pabulum atque irritamentum in verſibus tuis quærant! Hac tamen labe non ſolum Satyrici poetæ, verum etiam, quod valde dolendum, Hiſtorici nonnulli ſunt inquinati, Suetonius præcipue, dum Cæſarum ſuorum flagitia & probra nimis accurate perſequitur. Fateor equidem, antiquis tempo-

bus

bus eam hominum etiam sapientissimorum opinionem fuisse, ut existimarent, obscœnitatem factorum obscœna, vel saltem liberiore, dictione castigari oportere; ut animadvertit olim Casaubonus in Commentario ad Satyram quartam Auli Persii. Quæ sane opinio a recta ratione valde abhorret: verumtamen summos viros hac persuasione in errorem inductos, ex illorum scriptis adhuc exstantibus manifestum satis est. L. Seneca, philosophus gravissimus, in libris de Beneficiis, & Naturalium Quæstionum, de speculo cujusdam Hostii, & de quodam Scauro, effrenatæ libidinis nebulone, flagitiosa multa narrat, quæ lectorum verecundiam offendant. Caussam porro cur ita sentirent veteres, & hac ratione reprehendendi vitia uterentur, aperit D. Joannes Chrysostomus Homilia 4. in Epistolam Pauli Apostoli ad Romanos. Ait enim, eos qui libidinem atque impudicitiam perditorum hominum vituperandam suscipiunt, necessitate quadam cogi ut fœditatem ac turpitudinem illorum denudent, atque ipsis ob oculos ponant; nam si parcius & verecundius agant, censuram inutilem fore. In priorem vero Epistolam ad Corinthios, de

eadem re locutus, chirurgi exemplum affert, qui ad curandum ulcus arcessitus, manus inquinare non veretur, & saniem ex ulcere fluentem tractare. Verum, ut recte distinguit alio loco idem vir sanctissimus, plurimum interest, utrum ea loquendi & scribendi ratio adhibeatur ἐξ οἰκείου πάθους, ex loquentis aut scribentis affectione, an ἀπὸ κηδεμονίας, ex curandi & sanandi voluntate. Nam & Prophetæ aliquando in sacris litteris, Ezechiel præcipue, fœdos Hebræorum mores verbis multum apertis, & rem proprie significantibus reprehendunt: nulla tamen suspicio cadere potest in viros θεοπνεύστους, eaque sanctitate, turpibus verbis & locutionibus delectatos fuisse: quod vel cogitare, a pietate alienum. Volebant scilicet acribus hisce medicamentis populum obcæcatum, qui pudori callum obduxerat, e veterno quasi excitare. Id autem de Satyricis poetis dici non potest: quibus hanc κηδεμονίαν tribuere velle, simplicis nimium hominis esset, qui nihil de moribus illorum legisset, vel audivisset, ad sanctitatis & pudicitiæ normam non adeo exactis. Persium tamen excipio, quem scimus frugi adolescentem & castum fuisse. Hæ autem vir-

virtutes ex ejus etiam Satyris plerumque elucent: nisi quod in quarta, ubi Neronem insectatur, mortalium impurissimum, nonnulla admiscuit stomacho & indignationi illa quidem convenientia, verum a moribus suis plane aliena. Hoc Satyricorum peccatum adolescentibus nostris detrimento non erit, si loca nequiora intacta præteriverint, quæ magis nocere possunt quam prodesse: honestiores vero Satyras ita legere meminerint, ut si aliqua incidant ejus furfuris, ea statim abjiciant, ut cautos & pudicos decet, neque curiosi esse voluerint in re minimi pretii. Sic nullo dispendio probitatis, opes eruditionis augebunt.

Diximus de obscœnitate, communi Satyricorum vitio, quod erat primum ex tribus propositis: dicamus de obscuritate. Hoc vitium Persio præcipue tribuitur. Verum ea opinio tralatitia originem potius duxit a deliciis & inscitia lectorum, quam a culpa ipsius poetæ. Nihilominus triplicem obscuritatis Persianæ caussam afferre possumus: quarum una sit in auctore, altera extra illum, tertia in interpretibus. Multa sunt quæ Satyras Persii faciant subobscuras: in primis tamen dictio tropica, eruditio recondita,

&

& βραχυλογία, seu breviloquentia. Hic poeta gravitatis & magnificentiæ studiosus fuit, quam scilicet hauserat ex disciplina & consuetudine Stoicorum. Nam Stoici philosophi humana omnia despiciebant, sapientem suum regem esse ajebant, immo cum Jove ipso de felicitate certare: quæ sane decreta magni animi & excelsi τεκμήρια sunt. Porro, ut docet Dionysius Longinus in aureo libello περὶ ὕψους, dictio tropica, seu translatis verbis & locutionibus abundans, continet magnificentiam: in affectibus etiam commovendis, & in narrationibus locum habet, ut res narratæ, in præsentia quodammodo geri videantur, & animis auditorum imaginem sui magis expressam insculpant. Translationibus autem verborum & locutionum grata quædam & venusta obscuritas inest: in hujusmodi autem obscuritate vis & acrimonia non raro continetur, si Dionysium Halicarnassensem, eximium Rhetorem & Criticum, audimus. Præterea doctrina Persii, & multiplex eruditio: in primis quæ hausit e Stoicorum fontibus deviis & abstrusis, eximunt illum a vulgo poetarum, ita ut non facillimum sit τοῖς τυχοῦσιν ad sententiarum ejus medullam penetrare. Βραχυ-

λογία

λογία etiam, seu brevitas in loquendo, nimia interdum, qua Persius gaudet, lectoribus ejus negotium facessit. Hoc quoque a Stoicis habet; qui rerum copiam, verborum parsimoniam amabant, & in Dialecticorum senticetis quam in Rhetorum pratis & viridariis frequentiores erant. Altera caussa quamobrem Satyræ Persii obscuræ videantur, est in ipsis lectoribus: curta nimirum supellex eruditionis, pectus bonis artibus vacuum, ignoratio philosophiæ. Illotis enim manibus ad hæc sacra accedunt, ab omni antiquitatis notitia imparati: sine qua nec Persium, nec reliquos auctores Latinos aut Græcos ullo pacto intelligere licet. Multum profecto discrepant ritus & consuetudines antiquorum ab hodiernis; quum vetustas longinqua faciem orbis terrarum penitus immutaverit: ut iccirco ex nostris non sint æstimanda prisca: quod qui faciunt, & se ipsi fallunt, & eruditioribus de se jocum & risum præbent. Satyra præsertim doctum poema est: salebrosum etiam, & ipsa personarum quæ loquentes haud raro inducuntur, mutatione perplexum. Docuimus enim superius, eam trahere multum ex dramaticis poematis, ac veteris Comœdiæ σκώμματα

&

& maledicentiam imitari. Quapropter attentum & acutum lectorem poscit, non pinguem atque oscitantem: qui quum ipse sit oculis lippientibus, claro meridie minus lucere solem queratur. Postrema caussa cur obscurum Persium esse dictitent, interpretum propria est. Interpretes veteres negligentia superiorum ætatum perierunt; si paucas quasdam & confusas eorum lacinias exceperis: recentiores plerique οὐχ ἑρμηνεύοντας, nempe loca obscuriora inexplicata prætereunt: aliquando δὲ παρερμηνεύονται, male atque indocte interpretantur. Hadrianus tamen Turnebus, qui sæculo a CHRISTO nato decimosexto in his nostris litteris plane regnabat, in Adversariis suis doctissimis multa Persii loca feliciter admodum enodavit. Sed omnibus eruditorum hominum laboribus, quicumque Persio illustrando manus umquam admoverunt, longe præferendus est Commentarius insignis, & quantivis pretii, Isaaci Casauboni; quem qui perlegerit atque intellexerit, quum doctiorem se factum animadvertet, tum de Persio meliorem & honestiorem opinionem concipiet, neque ipsi deinceps tantæ obscuritatis vitium objectabit. Studiosis porro adolescentibus auctor

fue-

fuerim, ne longitudine tam egregii Commentarii ab eo evolvendo deterreantur, quum primum per doctrinam & judicii maturitatem id illis facere licebit: brevioribus enim Annotationibus res tam difficilis expediri nequit. Marcus Antoninus Philosophus Imperator, in libris quos de Vita sua conscripsit, jure illorum delicias reprehendit qui pusillis tantum commentariis in bonos auctores delectati, prolixos & uberes aspernantur: hi enim eruditionem oderunt, vel summis tantum labellis eam degustare malunt; a quorum consuetudine studiosos adolescentes plurimum abesse cupimus. Ceterum iniquo & præcipiti judicio Petrus Bælius in Lexico Persium comparat Lycophroni, Græco Cassandræ scriptori, propter obscuritatem. Non tanta profecto est obscuritas Persii, ut cum ænigmatis, vel cum responsis Oraculorum aut Sibyllarum comparari mereatur. Bona verba quæso. Hi sunt panici terrores, hæ sunt fabellæ quasi per manus traditæ, ac sine ullo examine a credulis & ignavis hominibus exceptæ. Si omnibus quæ in veterum libris operam interpretis requirunt, obscuritatis notam inurere velimus; jam solus Persius obscurus non

erit,

erit, ac se plurium excellentium scriptorum exemplo tueri satis poterit. Quotus enim quisque Pindari Odas, Aristophanis Comœdias, Choros Tragicorum, Thucydidis conciones, obscuris abditisque sententiis plenas, Ciceronis Epistolas ad Atticum, Taciti scripta, sine interpretis auxilio intelligit? Theocriti, suavissimi poetæ, multa sunt σκληρὰ; duriora nempe ac subobscura: norunt veteres Critici, neque indignantur. Ita comparatum est cum interioribus litteris:

Qui nucleum esse volt, necesse est ut frangat nucem.

Recte animadvertit Dionysius Petavius apud Franciscum Vavassorem, Societatis JESU, Rhetorem egregium, libro de Ludicra Dictione cap. 7. Persium his temporibus dimidio minoris vulgo fieri, quam olim doctissimi veterum fecisse videantur; quum & commentariis illum suis atque interpretationibus dignati sint; & ipsius persæpe versus, ut Servius & Hieronymus, testimonii loco protulerint; & eum æquales poetæ, ut Lucanus, plausu & admiratione recitantem exceperint. Hæc porro quæ de Persio diximus, de Juvenale quoque dicta intelligun-

guntor; si quando illum etiam obscuritatis crimine accusant.

Nunc de tumore locutionis, & stilo declamatorio, quo plerumque utitur Aquinas poeta, tria verba subjungam. Hoc vitio Juvenalem laborare, si verum amamus, inficiari non possumus. Ea temporum illorum communis labes fuit. Deleta enim Romana libertate, simplicitas quoque morum interciderat, animique dicentium & scribentium ad fœdissimam adulationem verterant, ut crudelium principum & sæpe insanorum gratiam colligerent. Adulationi porro blanditiæ subserviunt, & flosculi orationis. quis nescit? Hac pice igitur inquinatos deprehendas viros ejus ævi præstantissimos, puta Vellejum Paterculum, Marcum & Lucium Senecas, Fabium Quinctilianum; qui sæculi vitium probe agnoscebat, neque tamen vitabat; Petronium Arbitrum, Plinium utrumque, Lucanum, Statium, Valerium Flaccum, Martialem; ut plures alios omittam. Deinde, Juvenalis declamando, & fictas caussas agendo, ætatem primam insumserat: quod genus exercitationis incredibile est quantum sanæ atque incorruptæ eloquentiæ noceret. Ignoscendum igitur est poetæ no-

noſtro, ſi temporum culpa & conſuetudinis, tumidiorem & a perfecto dicendi genere alieniorem ſe præſtat. Vitium hujuſmodi, gravitate ſententiarum, copia exemplorum, acrimonia reprehendendi, verſuum rotunditate, apud æquos judices, ſatis compenſat. Eum propterea colere, ac ſummo ſtudio legere oportet: erit enim pretium operæ.

Abſolvimus tandem σὺν θεῷ tractationem de Satyra Latinorum: de Juvenalis Vita diximus: Horatium, Perſium, & Juvenalem inter ſe comparavimus. Proximum eſt, ut argumentum Satyræ decimæ Aquinatis poetæ exponamus, deinde Satyram ipſam Paraphraſi perpetua & Commentario luculento interpretemur. quod ſine mora faciemus.

D. JU-

D. JUNII JUVENALIS

SATYRA DECIMA:

ET IN EAM

JOANNIS ANTONII VULPII

PARAPHRASIS PERPETUA, ET
COMMENTARIUS UBERRIMUS.

ARGUMENTUM
DECIMÆ SATYRÆ
D. JUNII JUVENALIS:

Præterea, quid senserint veteres Philosophi de precibus & votis quibus utuntur homines ad numen divinum placandum, & ab eo prospera quæque impetranda. Ex Platone potissimum & Maximo Tyrio.

UT sæpius polliciti sumus nos facturos, accedimus ad explicandam Satyram decimam Junii Juvenalis. Argumentum præclarissimi poematis est hujusmodi. Inscitiam & vecordiam hominum accusat poeta, qui a Diis immortalibus (ut eo tempore loquebantur) ea petere soliti sint quæ ipsis pestem ac perniciem aliquando afferant: puta divitias, magistratus, potentiam, eloquentiam, famam, gloriam, prolixum vitæ cursum ad ultimam usque senectutem, pulchritudi-

tudinem denique ac ſpeciem corporis; quod mulierum potius quam virorum votum eſt. His autem optandis & poſcendis ſe imprudentes, ac verorum bonorum ignaros omnino teſtantur. Hæc omnia exemplis nobiliſſimis ex Romana Græcaque Hiſtoria depromtis eloquenter admodum oſtendit. Poſtremo docet, non illa a Diis poſtulanda quorum deſiderio vulgus inſanit, verum ea quæ ſapientium judicio legitima & ſolida ſunt bona; nimirum ut corpore ac mente valeamus: præterea contemtum rerum humanarum, prudentiam, fortitudinem, partes virtutis omnes. Perſius quoque Satyra ſecunda ſimile huic argumentum tractaverat. Videtur Juvenalis noſter, quemadmodum & Perſius, ex altero Platonis Alcibiade Satyræ hujus materiam hauſiſſe: nam in eo Dialogo divinus ille philoſophus *τὰς τῶν ἀνθρώπων προσευχὰς*, preces quibus hominum genus Deos orare ſoleret, tamquam ſtultas & ab optimo fine procul aberrantes reprehendit: quicquid autem in eo genere ab orantibus peccaretur, diligenter notat, atque in ordinem redigit. Sunt porro duæ partes Satyræ hujus. Prior, quæ longiſſima eſt, *ἐλεγκτικὴ* vocari poteſt: demonſtrat enim

atque

atque perſtringit vitia precum humanarum, & quid non petendum ſit, commemorat. Poſterior breviſſima, quæ loco eſt epilogi & concluſionis, διδακτικὴ merito appelletur: nam in ea docetur, quid a Diis poſtulari oporteat. Antequam vero initium Satyræ hujus afferamus, operæ pretium eſt nos paucis exponere, quid ſenſerint veteres philoſophi περὶ προσευχῆς, nempe de precatione. Quæ res quum jucunda accidet ſtudioſis adoleſcentibus, tum ad ea quæ lecturi poſtea ſunt, facilius intelligenda valde conducet.

Igitur Cyrenaici & Epicurei, quod divinam providentiam negare inſtituiſſent, ac de illa opinionem ex animis mortalium funditus evellere, preces & vota omnino ſuſtulerunt. Neque mirum: ſi enim illud quicquid eſt ſummum res humanas contemtui habet; ſi nihil intereſſe exiſtimat, utrum homines pejerent, an juramenti ſanctitatem revereantur; ſi neque ira commovetur, neque gratia tangitur; illud ſequitur neceſſario, precationem rem eſſe irritam, ſtultam, ſuperſtitioſam; utpote quam Dii non audituri, vel etiam irriſuri ſint. Legitur impium Epicuri decretum apud Lu-

cretium, fidum ejus interpretem, libro 1. de Rerum Natura:

Omnis enim per se divûm natura necesse est
Immortali ævo summa cum pace fruatur,
Semota ab nostris rebus sejunctaque longe;
Nam privata dolore omni, privata periclis,
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,
Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira.

Quod si ejusmodi sit Deus, qualem describit Epicurus, diceret M. Tullius, Vivat valeatque. Apud Maximum Tyrium, philosophum Platonicum longe venustissimum, Sermone tricesimo, exstant argumenta quibus efficere contendebant nonnulli ex insipienti sapientium grege, non esse Deum orandum. Quid sibi volunt, ajebant, hominum preces? nempe Dei voluntatem flectere atque ad humanas necessitates levandas inclinare. Atqui flecti Deus aut precibus moveri non potest. Neque enim divinam naturam, eamdem semper atque immutabilem, decreti sui pœnitere umquam decet: quod non Deo solum, sed viro etiam gravi & cordato indignum videtur. Nam homo qui facile a proposito dimovetur mutatque sententiam, si a malo migrat ad bonum, certe prius erraverat, & minus re-

ćte

ſte rationem ſubduxerat: ſin a bono ad malum tranſit, male conſilium mutavit. Improbitas autem in Deum cadere nullo modo poteſt. Jam qui petit aliquid a Deo, aut dignus eſt ut id conſequatur, aut indignus. Si dignus eſt, conſequetur etiamſi non petat: ſi indignus, non conſequetur etiamſi petat. Nam qui dignus eſt, & a precando abſtinet, non ideo fit indignus quod non precetur: neque qui indignus eſt, & precatur, propterea dignus fit quia precatur. Immo contra evenit, ut qui dignus eſt, neque Deo moleſtiam exhibet, vel eum precatione obtundit, digniorem ſe efficiat ob modeſtiam. Quod interdum contingere videmus etiam iis qui in domibus locupletum, vel in aulis principum degunt. Nam, ut ait Horatius (Epiſt. 17. libri 1.)

Coram rege ſua de paupertate tacentes
Plus poſcente ferent -- -- -- -- --

Indignus vero & moleſtus, ipſa importuna precatione indigniorem ſe facit. Propterea homines probi, & nihil a Deo petentes, verecundia & fiducia excellere videntur: nam ob fiduciam, credunt ſe conſecuturos; propter verecundiam autem, quieſcunt etſi non conſequantur, neque vota ulla faciunt.

Indignis contra petentibus inſcitia & improbitas præſto ſunt: inſcitia, quod precentur Deos qui flecti non poſſunt; improbitas, quod ſibi favere Deum poſtulent, optimum, & ipſorum diſſimillimum. Fingite vobis (ajebant veteratores hi philoſophi) imperatorem exercitus eſſe Deum. Petat igitur ab hoc imperatore juſtiſſimo calo aliquis aut lixa, qui ſarcinis militum geſtandis atque impedimentis tantum idoneus eſt, ſe cataphractum fieri, vel centurionem, vel primipilum, vel tribunum, vel imperatoris legatum: contra, egregius aliquis miles quieſcat, nihilque ſibi petat. Profecto utile eſt exercitui ſi prior ille curam impedimentorum habere pergat: hic vero alter cataphractus fiat, vel id muneris accipiat cui fungendo idoneus eſt. Faciet itaque imperator quod in rem exercitus eſſe exiſtimabit. Et nihilominus mortales imperatores aut neſcire poſſunt, aut decipi, aut donis & gratia corrumpi: quæ ſane vitia ab immortali Deo aliena ſunt. Quamobrem nec dabit precantibus ea quæ accipere non merentur; neque non precantibus negabit quæ accipere merentur.

Præterea hi philoſophi precationum adverſa-

versarii hac partitione utebantur. Quæcumque homines sibi evenire optant, & a Deo petunt, ea vel a providentiæ consilio pendent, vel a fati necessitate, vel a fortunæ levitate, vel ab artis dispensatione. Jam providentia est opus Dei, fatum necessitatis, fortuna temeritatis & casus, ars hominis. Horum porro singulorum magnam vim esse ad vitam regendam ac temperandam ponebant. Si ergo, ajebant, quæ precamur, ad Dei providentiam pertinent, quid opus est precibus? Nam si est Dei providentia, ea vel universis tantum consulit, singula vero negligit: vel utraque simul cordi habet. Si tantummodo circa universa occupata est: quemadmodum & reges totis civitatibus jura dicunt, legesque imponunt, singulos vero cives intueri non solent: precibus Deus obtundendus non erit. Si enim aliquid ab eo postules quod cum salute pugnet universitatis, certe non impetrabis. Hujusmodi autem exemplo doctrinam suam illustrabant. Decreverit medicus ægrotum aliquem sanaturus partem aliquam corporis putrescentem, ac toti corpori exitio futuram resecare: postulet autem illa ne se corrumpere velit: quid existimemus medicum ipsi responsurum?

Ita

Ita nempe: Non æquum eſt, infelix membrum, tui cauſſa corpus interire totum: ſed tibi potius pereundum eſt, ut illud conſervari poſſit. Eodem pacto, peſtilentia exercet Athenienſes, terræmotus Lacedæmonios, inundatio Theſſalos, incendium Ætnæ Catinenſes in Sicilia. Harum gentium interitum ſtulti vocant corruptionem. Cauſſam vero cur hæc eveniant, pulchre novit medicus, nempe Deus, qui rerum univerſitati conſulit, nec preces membrorum reſpicit, ſed totum conſervat: hoc enim illi curæ eſt. Quod ſi ponamus, ajebant, Deum etiam ſingula curare; ne ita quidem orandus erit. Simile enim fuerit ac ſi æger aliquis medicamentum aut cibum a medico poſcat. Nam ſi profuturum id eſt, medicus dabit & non petenti: ſi nociturum, ne petenti quidem dabit. Quo concludebant, eorum quæ ad providentiam pertineant, nihil a Deo poſtulandum.

Sed neque illa quæ in ditione fati poſita eſſent, votis ac precibus rogari oportere docebant. Facilius enim regem flectere quis poſſit quam tyrannum. Atqui tyranno ſimillimum eſt fatum: neque ſuperius aliquid agnoſcit cui pareat, neque omnino mu-

tari

tari poteſt. Fatum etenim, tamquam freno & capiſtro injecto, humanum genus, vel invitum, eo trahit quocumque ipſi libitum fuerit, neque ulli mortalium tergiverſari, aut detrectare imperium licet. Ita Syracuſiorum capitibus imminebat Dionyſius, Athenienſium Piſiſtratus, Corinthiorum Periander, Mileſiorum Thraſybulus. In δημοκρατίᾳ enim, ſeu populari gubernatione, facundiæ locus eſt, quæ aliquid civibus perſuadeat: neque nihil poſſunt preces, obſequium, gratia. In tyrannide, quemadmodum & in bello, vi omnia geruntur. Quæ igitur fato dona offeremus, ut ejus vinculo & neceſſitate nos expediamus? quas victimas & ſacrificia? Neque Juppiter ipſe umquam rationem invenit qua fati neceſſitatem averteret; ut apud Homerum legimus. Fatum enim ſemel definitum erat, ipſique credita humana vita; quemadmodum putabant veteres. Quod etiam trium Parcarum nominibus ſignificare ſoliti erant. Itaque Horatius in Carmine ſæculari:

Voſque veraces ceciniſſe Parcæ
Quod ſemel dictum eſt, ſtabiliſque rerum
Terminus ſervat — — — — — —

Tibullus vero libro 1. Elegia 8.

Hunc

Hunc cecinere diem Parcæ fatalia nentes
Stamina, non ulli diſſolüenda Deo.

Si ergo fatum *inexorabile* eſt, ut id Virgilius appellat, cur quiſquam illi ſupplicaverit?

Sed neque a fortuna quicquam poſtulandum ajebant, eorum ſcilicet quæ ipſa diſpenſare crederetur. Quis enim adeat inſanum principem, cumque illo agat, in quo nullum conſilium, neque judicium, neque affectio moderata, ſed furor tantum, & rationis expers libido? Atqui fortuna hujuſmodi eſt; inſana, præceps, temeraria, quam conſilio nullo, nulla divinatione proſpicere, ac declinare poſſis: quum tamquam Euripus aliquis, incerta lege fluat ac refluat, neque ulla gubernatoris arte dirigatur. Non igitur eſt cur fortunæ homines vota faciant, dæmoni tam ſurdo & vecordi, rogantes & ſupplicantes ut ea ipſis bene faciat.

Superſunt quæ arte parantur bona. Quis porro faber pulchrum aratrum, gladium, clypeum a diis petat; quum artem habeat, cujus operâ ea ſibi comparare poteſt? Quis fortis vir & bellicoſus animum ad pericula imperterritum; quum fortitudinem habeat, quæ in periculis ſubeundis artis quodammodo vicem fungitur? Quis bonus felicitatem;

quum

quum virtute non careat, felicitas vero in virtute consistat? Si ergo ea quæ ad providentiam pertinent, & quæ ad fatum, & quæ ad fortunam, & quæ ad artem, a Deo petenda non sunt; nihil reliquum est, ajebant, quod ab ipso peti possit. Hæc autem argumenta omnia, quam levia, infirma, ficulna sint, quam facile refutari ac dissolvi possint; a nobis præcipue, qui singulari Dei Optimi Maximi beneficio Christiani sumus. & longe aliter de ipsius providentia & natura sentimus quam veteres illi miserrimi, & fabularum stultissimarum caligine involuti sentirent, doctorum non videre arbitror neminem. Ea tamen afferre volui, ut tam insanis opinionibus cognitis, nobis ipsis veritatis lucem, qua perfusi sumus, gratularemur.

Salibus etiam & σκώμμασιν acerbis atque impiis in re tam gravi & sancta utebantur. Ajebant enim: Opes petis? noli Diis molestus esse; nihil enim boni petis: Dii vero sunt datores bonorum. Noli fatum obtundere; nihil necessarii petis: ad fati enim ditionem pertinent sola necessaria. Noli fortunæ supplicare: neque enim ipsi mos est egentibus subvenire, at potius locuple-

cupletes novis ſemper divitiis cumulare ; donec eos tandem ſubita vertigine redigat ad paupertatem. Sed neque artem preceris: avari enim ſunt artifices, & opera ſua caro vendunt. quod ſi aliter faciant, eorum ars vileſcit, neque ullo in pretio eſt. Rationem qua diteſcere poſſis, nos indicabimus. Vir bonus es? impedimentum eſt diteſcendi bonitas. Mutandi tibi ſunt mores tui: dolo & fraudibus graſſare, mentire, pejera: lucri cauſſa leno eſto aut caupo, prædo aut ſycophanta, fidem habe pretio addictam. Hac via pervenitur ad opes. Victoriam petis? hanc in bello a ſtipendiario milite, in judicio impetrabis a ſycophanta, nempe ab homine qui nigra in candida vertat, qui judicibus os oblinere egregie ſciat. E mercatura petis aliquid? Navigare incipe: hæc res in maris & ventorum poteſtate omnino poſita eſt. Merces muta: da pecuniam fœnori: hæc res virum audacem, ſtrenuum, experientem requirit, non otioſum precatorem. Quod ſi Deum adire volueris, non obſecundabit Deus cupiditati tuæ. Severus enim judex eſt, minimeque exorabilis. Diſpicit atque examinat ſingulorum preces auſtere: quæ tu bo-

na

na exiſtimas, ipſe mala cenſet. Propterea ſtultorum querelis non commovetur: quamvis lamentere, quamvis fleas, miſeraque & lugubri voce miſericordiam implores: aris etiam te advolvas, & pulverem capiti inſpergas: præterita quoque ſacrificia ipſi exprobres atque imputes.

Quod ſi pius aliquis, horum philoſophorum, preces omnino tollentium, pertinaciam flectere in animum induxiſſet, propoſito exemplo ſapientium virorum, Socratis puta, Pythagoræ, Platonis, qui Deos precati fuiſſent: reſpondebant, præclaros illos doctrinarum antiſtites alio ſane conſilio quam vulgus hominum ſolitum ſit, templa frequentaviſſe. Non enim divitias, vel magiſtratum a Diis petebant, ſed cum illis de bonis præſentibus tantummodo colloquebantur, de virtute nimirum qua præditi erant, qua ſciebant delectari Deos, tamquam re optima, & qua nemo abuti poſſet. Sumebant vero a ſe ipſi, Diis tamen libenter concedentibus, tranquillitatem animi, contemtum rerum humanarum, morum ſanctitatem, plenam fiducia mortem, reliqua omnia non falſa & adumbrata, ſed vera & expreſſa bona. Hæc opinio tam abſurda,

tam

tam impia, de Diis non orandis, ab hominum ſuperbia profecta erat, qui ſcilicet nihil ſibi deeſſe exiſtimarent illorum quæ ad virtutem & felicitatem conducunt; & propterea naturæ divinæ, tamquam ſuperiori ac præpotenti, obnoxii eſſe nollent. Stoicorum præcipue ſcitum erat, *Nullam rem carius conſtare quam quæ precibus emta ſit*. Idem ſuperbiæ fons etiam in Eccleſia Chriſtiana impiis decretis Pelagianorum dedit originem; qui humanis viribus nimium confidentes, benefactorum cauſſam a propria voluntate, non ab auxilio Dei repetebant.

Verumtamen non eſſe Deum orandum, δόγμα fuit paucorum philoſophorum & hæreticorum: male autem orare vitium eſt omnium pæne mortalium. Neque id mirum videri debet: nam, ut ſapienter definit Plato in Euthyphrone, ſanctitas eſt ἐπιστήμη αἰτήσεως καὶ δόσεως θεοῖς; *ſcientia eorum quæ a Diis petenda & Diis offerenda ſunt*. Res igitur difficillima eſt, judice Platone, & in qua magiſtro Deo ſit opus, noviſſe nos, quas res a Deo poſſimus petere aut debeamus: id enim ſcire pars eſt ſanctitatis. Hieroclis propterea ſententia fertur plane aurea: μόνος ἱερεὺς ὁ σόφος λέγεται, μόνος θεοφιλὴς,

φιλής, μόνος εἰδὼς εὔξασθαι. *Solus ſapiens dicendus eſt ſacerdos, ſolus Dei amicus, ſolus precandi peritus*. Vulgus hominum exiſtimare videtur, precibus, votis, pollicitationibus Deum capi & corrumpi poſſe, ut noſtris ſceleribus conniveat, & cupiditatibus faveat. Hinc verſus ille tritus apud Græcos:

Δῶρα θεοὺς πείθει, δῶρ' αἰδοίους βασιλῆας·

Dona Deos perſuadent, dona venerandos reges. Quod ſi verum eſſet, nihil aliud precationem vocare oporteret quam ἐμποϱικὴν τέχνην, nundinationem ſcilicet, ac mercatoriam artem, inter Deum atque hominem inſtitutam. Doctiſſimi propterea philoſophorum, opinionem hanc turpiſſimam ex animis hominum evellere ſtudentes, libros conſcripſerunt περὶ εὐχῆς ſive προσευχῆς, *de Diis orandis*: quod argumentum perſecutus eſt etiam Plato in altero Alcibiade; ut ſuperius memoravimus. Ex hoc autem Platonis Dialogo ὑπόθεσιν Satyræ ſuæ decimæ ſumſit Juvenalis; quam continuo interpretari incipiemus.

M D. JU-

D. JUNII JUVENALIS

POETÆ AQUINATIS

SATYRA X.

Cum Paraphrasi perpetua, & Commentario

JOANNIS ANTONII VULPII.

OMNIBUS *in terris quæ sunt a Gadibus usque*
Auroram & Gangem, pauci dignoscere possunt
Vera bona, atque illis multum diversa, remotâ
Erroris nebulâ. quid enim ratione timemus,
Aut cupimus? quid tam dextro pede concipis, ut te
Conatus non pœniteat, votique peracti?
Evertére domos totas optantibus ipsis
Dii faciles. nocitura togâ, nocitura petuntur
Militiâ. torrens dicendi copia multis,
Et sua mortifera est facundia. viribus ille
Confisus periit, admirandisque lacertis.
Sed plures nimiâ congesta pecunia curâ
Strangulat, & cuncta exsuperãs patrimonia census,

Quan-

Quanto delphinis balæna Britannica major.
Temporibus diris igitur, jussuque Neronis
Longinum, & magnos Senecæ prædivitis hortos
Clausit, & egregias Lateranorum obsidet ædes
Tota cohors: rarus venit in cœnacula miles.
Pauca licet portes argenti vascula puri,
Nocte iter ingressus, gladium contumque timebis,
Et motæ ad Lunam trepidabis arundinis umbram:
Cantabit vacuus coram latrone viator.

PARAPHRASIS.

HIs viginti & duobus versibus exordium Satyræ hujus pulcherrimæ atque utilissimæ continetur. Quo exordio poeta noster ea summatim & strictim commemorat quæ postea singillatim atque uberrime tractaturus est. Ait igitur: ,, Quamvis totum terrarum orbem peragraveris, ,, ab Occidente ultimo progressus ad Orientem extremum usque, perpaucos admodum invenias qui solida & vera bona ,, ab inanibus & adumbratis probe discernere atque internoscere possint: remota ,, scilicet erroris caligine, qua mentes hominum occupari solent, & a veritate

„ cognoſcenda impediri. Quid enim, quæſo, timemus, quid cupimus certa ratione, ac non potius temere & nullo conſilio? nam quæ timenda non ſunt, quum in claſſe malorum non cenſeantur, ea plerumque terrore nos percellunt: quæ vero a natura boni longe abſunt, eorum deſiderio ſæpe inſanire conſuevimus. Quid tam dextero & proſpero conatu vel auſpicio a quoquam ſuſcipitur, ut paullo poſt eumdem incœpti non pœniteat, votumque ſuum a Diis exauditum fuiſſe non doleat atque indignetur? Dii nimium faciles ad preces hominum excipiendas, eorumque cupiditates explendas, integris domibus & familiis exitio non ſemel fuere, illaſque funditus evertére: ipſis patribus familias non invitis, immo, quod mirere, ultro cupientibus, & detrimento ſuo faventibus. Nam ſive togati vivant homines, urbanis officiis vacantes, ſive ſagum ſumſerint ac militiæ nomen dederint, ſemper a Diis petunt res inutiles, immo noxias & pernicioſas. Pulchrum habetur eloquentiâ excellere in civitate: nihilominus dicendi copia multos perdidit. Fuerunt qui miſer-

rimo

„ rimo genere mortis interirent, quod vi-
„ res corporis ingentes, ac robur lacerto-
„ rum admirabile a natura accepiſſent: qui-
„ bus naturæ muneribus nimium confide-
„ bant, & præ aliis inſoleſcebant. Pluri-
„ mis tamen exaggeratæ opes, theſauri con-
„ geſti, res familiaris ampla nocuerunt mi-
„ rum in modum, eoſque penitus oppreſſe-
„ runt: quod cives reliquos patrimonii ma-
„ gnitudine tanto intervallo antecellerent,
„ quanto balænæ maris Britannici, delphi-
„ nas corporis mole antecellunt. Propterea
„ difficillimis ac turbulentis temporibus,
„ quibus Nero Cæſar imperium Romanum
„ vexabat, cohortes integræ militum juſſu
„ tyranni ad obſidendas C. Caſſii Longini
„ J. C. & Lateranorum, divitum & po-
„ tentium civium, ædes mittebantur; item
„ ad cingendos L. Senecæ, Romanorum o-
„ mnium ea ætáte locupletiſſimi, hortos
„ late patentes, ut domino via nulla effu-
„ gii ſupereſſet: contra vero in pauperum
„ cænaculis raro admodum caſtrenſe genus
„ hominum apparebat. Et ſane pecuniis hoc
„ ſemper vitium adjunctum eſt, ut quan-
„ tulæcumque ſint, curas & metum creent
„ poſſidenti. Nam ſi noctu iter facias, te-

„ cumque portes aliquot vaſcula ex argen-
„ to, non cælato quidem ac ſignis aſpero,
„ ſed puro & nullis emblematis inſertis,
„ quod pretii minoris eſt; gladios, & con-
„ tos, nimirum haſtas longiores, latronum
„ qui viatoribus inſidiantur, formidabis;
„ ut arundinis quoque ad lunæ lumen ven-
„ to agitatæ umbra ipſa tibi terrorem in-
„ cutiat. Viator autem expeditus, auri &
„ argenti onere carens, quamvis latrones
„ occurrant, coram ipſis cantare audebit:
„ quod tranquilli & ſecuri animi certum
„ indicium eſſe ſolet. „ Hæc eſt allatorum Juvenalis verſuum ſententia, quam mea qualicumque Paraphraſi enucleare conatus ſum. Proximum eſt ut ſingula quæ ad doctrinam, hiſtoriam, & eruditionem pertinent, conſideremns.

COMMENTARIUS.

OMNIBUS *in terris quæ ſunt a Gadibus uſque Auroram & Gangem*] Poeta noſter quum Occidentem atque Orientem ſignificare vellet, συνεκδοχὴν adhibuit, nempe tropum illum qui parte aliqua memorata rem totam ſignificat. Gades enim eſt inſu-

insula quaedam ultra fretum Herculeum sita; nempe Italice: *fuor dello stretto di Gibilterra:* quod fretum, Gaditanum etiam Latini vocant a nomine hujus insulae. Herculeum a Graecis dictum fuit, quod in historia fabulosa legeretur, Herculem, longis itineribus confectis, duas columnas ibi excitavisse, quas posteris omnibus transgredi nefas esset; quum existimaret, Oceanum infinitum esse, neque navigari omnino posse. Eam porro insulam hodie vocamus *Cadis*, vel *Cadice:* est autem Hispanorum celebre ἐμπόριον. v. 2. AURORAM & *Gangem*] Aurorae nomine Juvenalis terrarum plagam ad Orientem positam intelligit, atque extremam quidem: unde scilicet Sol exoriri videtur nobis. Aurora vero, nempe rubor ille matutinus in caelo, Solem ac diem adesse nuntiat. Iccirco, apud poetas, *Aurorae populi* sunt gentes quae incolunt τὴν ἀνατολὴν, terras videlicet ad Orientem sitas. Propterea finxerunt, Memnonem Aethiopem, qui bello Trojano, regi Priamo subsidio venerat adversus Graecos, Aurorae filium fuisse. Ganges nobilissimus est fluvius Indorum, qui universam Indiam duas in partes dispescit, alteram quae cis Gangem

 appel-

appellatur, alteram quæ ultra Gangem. Hoc loco minutum aliquid lectores meos observare velim, quod in Satyræ hujus primo versu statim obvium est, nempe concursum illum duarum similium syllabarum US US. *A Gadib*US US*que*. Hos concursus adeo non refugerunt veteres poetæ, ut etiam datâ operâ quæsisse videantur. nam certe in eorum versibus frequentissimi sunt. Tibullus Elegia 1. libri 1.

ME ME*a paupertas vitæ traducat inerti*. ME ME. Horatius Epistola ad Pisones v. 22. -- -- *currente rota* CUR UR*ceus exit?* UR UR. Nihil asperius hoc syllabarum concursu. Et tamen Venusinus poeta videtur eum affectavisse, ut rotæ currentis vertiginem ac stridorem exprimeret. Propterea in illo versu R litteram caninam sæpe iteravit. Idem Epodo 2. *Jam jam futu*RUS RUS*ticus*. RUS RUS. Idem Epist. 18. lib. 1. *Ne fluitem dubiæ* SPE PE*ndulus horæ*. PE PE. Ovidius in Epilogo Metamorphoseon: *Quum volet illa dies quæ nil nisi corporis hu*JUS JUS *habet*. JUS JUS. Idem lib. 3. Artis Amat. v. 315. *Res est blanda canor. dis*CANT CANT*are puellæ*. CANT CANT. Neque solum poetis, verum etiam aliis

aliis auctoribus id familiare est. Cicero libro 1. Officiorum: *Ita tætra quædam, ita obscœna, ut dictu quoque videan*TUR TUR*pia*. TUR TUR. quum posset, *turpia videantur*. Suetonius Nerone cap. 35. FRUSTRA STRA*ngulare meditatus*. Justinus lib. 33. cap. 1. *Sed con*SUL SUL*pitius non minus graves quam victo leges dedit*. Dies me deficeret si hanc segetem demetere vellem. Sed ad utiliora transeundum. v. 2. PAUCI *dignoscere possunt Vera bona*] D. Augustinus lib. 2. de Libero Arbitrio cap. 9. vere ac pulchre docet, non errare homines appetendo bonum & vitam beatam. Huc enim feruntur duce ipsa natura. Sed quoniam beatitudinis desiderio inflammati, non eas tamen vias perambulant quæ ad ipsam conducunt, sed longe diversas, ideo errant. Nam aliquid sectari quod non eo ducit quo cupimus pervenire, is tandem error est. Nemo est igitur quin bonum appetat, universe spectatum: fallitur autem, quod notionem boni accommodet rei non bonæ, propter inscitiam, falsas opiniones, & caliginem illam quam perturbationes, & corporeæ voluptates, mentis oculis offundere solent. Iccirco ait poeta v. 3. *remotâ Er-*

roris nebulâ. v. 4. QUID *enim ratione timemus*, *Aut cupimus?*] Homines quum de timendis, vel petendis judicare debent, rationem in consilium plerumque adhibere negligunt: si adhiberent enim, profecto petenda non fugerent, fugienda non peterent: quod accidit sæpenumero. De timore præsertim animadvertit Aristoteles lib. 2. Rhetoricorum, omnia mala non timeri: puta ne quis injustus fiat, vel hebeti tardoque ingenio: sed ea tantum quæ vel magnos dolores, vel interitum afferre possunt. Sic, ex disciplina contrariorum, dicendum est, omnia bona non appeti, puta ut quis virtutem adipiscatur, & mente sit recta & defæcata: sed ea tantum quæ ad opes & potentiam amplificandam utilia sint, aut voluptatem paritura videantur. v. 5. QUID *tam dextro pede concipis?*] Dictum ex veterum superstitione, qui mane foras prodituri, diligenter cavebant, ne sinistrum pedem e limine domus primum proferrent: si enim hoc illis imprudentibus accidisset, mali ominis loco habebant. Dextrum igitur pedem primum proferebant, & sic auspicato diurnas actiones aggrediebantur. L. Appulejus in Asino aureo alicubi: *Sinistro pede*

pro-

profectum me spes compendii frustrata est. Idem libro 6. ejusdem operis: *Et pessimo pede domum nostram accessit*; puta *sinistro*. Contra Horatius Epist. 2. lib. 2.

I, bone, quo virtus tua te vocat: i pede fausto,
Grandia laturus meritorum præmia -- --

Propertium quoque ad eam consuetudinem respexisse lib. 3. Elegia 1. existimat Joannes Passeratius in Commentario; ubi poeta Umber Callimachum & Philetam, Elegiaci carminis principes apud Græcos, ita alloquitur:

Dicite, quo pariter carmen tenuastis in antro,
Quove pede ingressi, quamve bibistis aquam.

Itaque *dextro pede aliquid concipere*, fuerit, rem aliquam bonis avibus exordiri, nullo eorum prætermisso quæ ad opem divinam conciliandam pertineant. v. 5. UT *te Conatus non pœniteat, votique peracti?*] De hac hominum levitate, qui facile admodum & cito improbant quæ antea probaverunt, & a Deo petiverunt, copiosius agit Horatius Satyra 1. libri 1. ubi disputat, neminem sua sorte contentum vivere. Verba ipsius afferam.

--- --- --- Ne te morer, audi
Quo rem deducam. si quis Deus, En ego, dicat,
Jam

Jam faciam quod vultis: eris tu, qui modo miles,
Mercator; tu consultus modo, rusticus: hinc vos,
Vos hinc, mutatis discedite partibus. eja,
Quid statis? nolint. atqui licet esse beatis.
Quid caussæ est, merito quin illis Juppiter ambas
Iratus buccas inflet, neque se fore posthac
Tam facilem dicat, votis ut præbeat aurem?

Pergamus in explicando Juvenale.

v. 6. VOTIQUE *peracti?*] Votum peractum, est desiderium adimpletum, preces exauditæ: quum scilicet Deus exorari se passus est, idque concessit homini petenti quod ille precando, vovendo, sacrificando sibi dari contenderat. Porro qui votum susciperet, is dicebatur *voto se obligare*. Horatius ad Juliam Barinen Ode 8. lib 2. *At tu simul obligasti Perfidum votis caput, enitescis Pulchrior multo*. Eumdem vocabant *voti reum*, nempe *voti debitorem*. Cloanthus apud Virgilium Æneidos lib. 5. v. 235.

Dî, quibus imperium est pelagi, quorum æquora curro,
Vobis lætus ego hoc candentem in litore taurum
Constituam ante aras voti reus -- --- ----

Damna-

Damnatum vero *voti* appellabant qui postquam petita obtinuisset, promissa solvebat, puta rem sacram faciebat, ædem vel aram Deo alicui excitabat; quod se facturum antea promiserat quum voveret. Virgilius Ecloga 5. *Damnabis tu quoque votis*. Servius Grammaticus ad librum 4. Æneidos v. *699*. *Rei voti dicimur donec consequamur beneficium*, *&* *donec condemnemur*, *id est promissum solvamus*. Nam damnare, est damno afficere, idest debito liberare. Ita Livius lib. 10. Historiarum, appellat *Rempublicam voti damnatam*, quæ nempe templum nescio quod ex voto ædificari jusserat. Dicebant etiam *vota solvere*, & *vota reddere*.

v. 7. EVERTERE *domos totas optantibus ipsis Dî faciles*] Eodem pacto D. Augustinus dixit alicubi, Deum interdum ea negare propitium quæ concedat iratus. Nonnulla enim a Deo importunis precibus extorta, beneficia videntur, & supplicia sunt. quod processu temporis demum apparet. *Dî faciles*, sunt indulgentes, qui postulata largiuntur, & peccantibus facile ignoscunt.

v. 8. NOCITURA *togâ*, *nocitura petuntur Militia*] Togam opponit militiæ, nempe vitam urbanorum, vitæ hominum in castris degen-

degentium. Toga erat vestimentum quoddam rotundum, proprium Romanorum. Iccirco Virgilius Æneidos 1. v. 282.

Romanos rerum dominos, gentemque togatam. Ea demittebatur ad medium usque crus. Qualis autem fuerit, ex nummis & statuis antiquis, & ex Quinctiliano Instit. Orat. lib. 11. cognoscere licet. Milites non toga, sed sago utebantur, quod erat vestis brevior, ne militaria opera & actiones impedirentur. Hinc *saga sumere*, Latinis auctoribus est *armari*: quod fiebat in *tumultu*, nempe quum appropinquare hostes nuntiatum esset. Cicero Philippica 5. *Tumultum censeo decerni, justitium edici, saga sumi dico oportere, delectum haberi sublatis vacationibus in urbe & in Italia, præsertim Gallia tota*. Idem vero Philippica 8. enucleate admodum explicat, quid bellum a tumultu differat.

v. 9. TORRENS *dicendi copia*] Abundans, æstuans, quemadmodum fluvii temporarii, non ex fontibus, at e magnis pluviis coorti, qui brevi arefiunt, & a Latinis *torrentes* vocantur, a Græcis χείμαῤῥοι, quod turgeant χείματος, nimirum hieme vel tempestate ingruente. Hoc vocabulum suapte natura adjectivum est; quod colligitur

vel

vel ex illo Virgilii verſu Ecloga 9.

Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.

uſurpatur tamen ſæpius loco ſubſtantivi κατ' ἔλλειψιν. v. 10. VIRIBUS *ille Confiſus periit, admirandiſque lacertis*] Scholiaſtes Vetus Juvenalis tradit, Milonem Crotoniaten hic intelligi, athletam fortiſſimum, corpore prævalido, & ſumma articulorum firmitate: qui taurum humeris ferre poterat, quum a puero vitulum ferre aſſueviſſet: unde natum proverbium, *Poſſe taurum tollere, qui vitulum ſuſtulerit*. cujus proverbii meminit Petronius Arbiter in Satyrico. Huic porro Miloni ſuum robur exitio fuit; nam, quum experimentum virium facturus, quercum quamdam cuneis fiſſam, immiſſis manibus diſtrahere conaretur, quercus, excuſſis cuneis, in ſuam naturam revocata, Milonis manus compreſſit, eumque detentum feris lacerandum præbuit. Narrant id Plinius Hiſtoricus, Valerius Maximus, Aulus Gellius.

v. 12. NIMIA *congeſta pecunia curâ*] *Congerere* dicebant ſæpius de nummis & divitiis. Tibullus Elegiarum initio: *Divitias alius fulvo ſibi congerat auro*. Et Horatius Satyra 1. lib. 1. ad avarum hominem:

con-

congestis undique saccis Indormis inhians. nempe saccis nummorum. v. 13. STRANGULAT] Opprimit, suffocat, vel caussa potius est ut opprimantur & strangulentur: locupletibus enim tyranni, latrones, venefici, hereditatum captatores, delatores, nocturni & diurni fures insidiantur: præterea sollicitudo ipsa divitias augendi & servandi, avarum hominem tabe ac senio conficit. Eodem pacto dixit Juvenalis hac Satyra ipsa: -- -- -- *Mors sola fatetur*,

Quantula sint hominum corpuscula -- --

pro *fateri nos cogit*. v. 13. ET *cuncta exsuperans patrimonia census Quanto delphinis balæna Britannica major*.] Ut puto, imitari voluit Virgilium, qui dixerat de urbe Roma Ecloga 1.

Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbes,

Quantum lenta solent inter viburna cupressi.

At, ne quid dissimulem, hic locus Juvenalis unus ex illis est qui minus mihi probantur: frigidam enim censeo comparationem, ac longe petitam, neque omnino necessariam. Existimo autem, judicio meo subscripturos quicumque teretes aures habent, ac diuturna lectione optimorum auctorum exer-

exercitatas. v. 14. BALÆNA *Britannica*] In Oceano qui Britanniam, & alias regiones ad Septemtrionem poſitas alluit, monſtra hujuſmodi natant, ſcopulorum & inſularum ſpecie. Propterea Ovidius *κατ' ἔμφασιν*, lib. 2. Metamorphoſeon, ut enormem gigantis magnitudinem cogitationi objiciat, deſcribit illum balænarum dorſo vehentem, illaſque amplexum. -- -- *Balænarumque prementem Ægæona ſuis immania terga lacertis*.

v. 16. LONGINUM] C. Caſſium Longinum jureconſultum, oculis captum, non aliam ob cauſſam interfici juſſit Nero, quam quod ille in vetere gentili ſtemmate, C. Caſſii percuſſoris Julii Cæſaris, unius e majoribus ſuis, imagines retinuiſſet. Ob hoc enim ſuſpicabatur crudelis princeps, illum priſtinæ Romanorum libertati ſtudere, ac tyrannidi infenſum eſſe. Id præter alios teſtatur Suetonius in Vita Neronis cap. 37.

v. 16. MAGNOS *Senecæ prædivitis hortos*] L. Annæus Seneca Neronis magiſter, ad ingentes opes, & privati hominis modum excedentes, favore principis, & Agrippinæ ejus matris, evectus fuerat. Poſtea, quod & locupletiſſimus haberetur, & Stoicam profiteretur philoſophiam, alumno ſuo ſuſpectus

evasit. *Hortorum quoque amœnitate, & villarum magnificentia quasi principem supergrediebatur*, & ideo *studia civium in se vertebat*. Verbis utor Cornelii Taciti Annalium libro 14. Cæde igitur ejus decreta, Nero centurionem cum cohorte ad eum misit, qui mori philosophum juberet, ademta illi etiam testamenti condendi potestate. Solum genus mortis, arbitrio morituri permissum fuit. Quod ubi intellexit Seneca, medico secandas venas præbuit. Deinde quum ægre moreretur, illatus in balneum, aquæ calentis vapore suffocatus interiit.

v. 17. EGREGIAS *Lateranorum obsidet ædes Tota cohors*] Plautium Lateranum, hominem primaria nobilitate, Consulem designatum, invisum sibi, Nero interfici jussit, & adeo quidem propere, ut non complecti liberos, non illud breve mortis arbitrium permitteret. manu autem Tutii tribuni trucidatus est. Id narrat Tacitus lib. 15. Annalium. Porro cohors in Romanorum exercitibus erat decima legionis pars. Legio autem ex tribus, vel quatuor, vel sex denique millibus peditum constitit, diversis temporibus. v. 18. RARUS *venit in cænacula miles*] Pauperes Romæ habitabant in

cæna-

cænaculis, quæ superiorem ædium altissimarum partem occupabant, sub ipsis tegulis. Horatius Epistola 1. libri 1. *Quid pauper? viden' ut mutat cœnacula, lectos, Balnea, tonsores?* Juvenalis ipse Satyra 3. ubi de frequentibus Romæ incendiis:

-- -- Nam si gradibus trepidatur ab imis,
Ultimus ardebit quem tegula sola tuetur
A pluvia, molles ubi reddunt ova columbæ.

Infinita vero civium frequentia, ut scribit Vitruvius lib. 2. Architecturæ cap. 8. caussa fuit ut ad auxilium altitudinis ædium deveniretur, quum area plana tantam inquilinorum multitudinem recipere non posset. Quamobrem *fenestras* domuum *caligantes* appellavit poeta noster Satyra 6.

Quum pateant altæ, caligantesque fenestræ.

oculis enim despicientium tenebræ offundebantur propter nimiam altitudinem. Tibullus Elegia ultima libri 2. scribit, Nemesis amicæ suæ sororculam e fenestra quadam excelsa in subjectam aream, seu viam, præcipitem cecidisse: ut iccirco probabile sit, Nemesin humilis fortunæ mulierem fuisse, libertinam fortasse, quod & ipsa cum sorore in cœnaculo habitaret. Versus Tibulli afferam:

Ne tibi neglecti mittant mala somnia manes,
Mæstaque sopitæ stet soror ante torum.
Qualis ab excelsa præceps delapsa fenestra,
Venit ad infernos sanguinolenta lacus.

v. 19. ARGENTI *vascula puri*] Casum patrium, seu genitivum, pro casu ablativo hoc loco usurpavit poeta. Voluit enim significare vasa argentea, vel de argento, non argenti plena. Purum argentum est; nulla egregii artificis cælatura nobilitatum. Hæc autem artificum opera vasis argenteis inserta, quæ Romani veteres Græco vocabulo ἐμβλήματα appellabant, plerumque aurea erant: de quibus, præter alios, videndus M. Tullius in ea contra Verrem Oratione in qua de Signis seu simulacris agitur quæ justis dominis erepta Verres e Sicilia exportaverat. Paullus J. C. Lege *Si rem 6.* titulo Digestorum *de Rei Vindicatione: Quamvis & in vasis occurrat difficultas, utrum lancem dumtaxat dici oporteat, an etiam quadrata, vel rotunda, pura, vel cælata sit.*

v. 20. CONTUMQUE *timebis*] *Contus* hic sumitur pro hasta prælonga, seu fuste, quo armatus latro viatorem aggrediebatur. Alias remum significat. Virgilius Æneidos lib. 6. de Charonte:

Ipse

Ipse ratem conto subigit, velisque ministrat.

Prima fere vota, & cunctis notissima templis
Divitiæ, crescant ut opes, ut maxima toto
Nostra sit arca foro. sed nulla aconita bibuntur
Fictilibus: tunc illa time quum pocula sumes
Gemmata, & lato Setinum ardebit in auro.
Jamne igitur laudas quod de sapientibus alter
Ridebat, quoties de limine moverat unum
Protuleratque pedem: flebat contrarius auctor?
Sed facilis cuivis rigidi censura cachinni:
Mirandum est, unde ille oculis suffecerit humor.
Perpetuo risu pulmonem agitare solebat
Democritus, quamquam non essent urbibus illis
Prætexta, & trabeæ, fasces, lectica, tribunal.
Quid, si vidisset Prætorem curribus altis
Exstantem, & medio sublimem in pulvere Circi
In tunica Jovis, & pictæ Sarrana ferentem
Ex humeris aulæa togæ, magnæque coronæ
Tantum orbem, quanto cervix non sufficit ulla?
Quippe tenet sudans hanc publicus, &, sibi Consul
Ne placeat, curru servus portatur eodem.
Da nunc & volucrem, sceptro quæ surgit eburno,
Illinc cornicines, hinc præcedentia longi
Agminis officia, & niveos ad frena Quirites,
Defossa in loculis quos sportula fecit amicos.

Tum quoque materiam riſûs invenit ad omnes
Occurſus hominum ; cujus prudentia monſtrat ,
Summos poſſe viros , & magna exempla daturos ,
Vervecum in patria , craſſoque ſub aere naſci .
Ridebat curas , nec non & gaudia vulgi ,
Interdum & lacrimas : quum Fortunæ ipſe minaci
Mandaret laqueum , mediumque oſtenderet unguem .
Ergo ſupervacua hæc , & pernicioſa petuntur ,
Propter quæ fas eſt genua incerare deorum .

PARAPHRASIS.

Poeta noſter , quum ſtultas , inutiles , pernicioſas hominum preces reprehendere inſtituiſſet , primum omnium conatur oſtendere , tota illos errare via qui divitias tamquam ſummum bonorum admirati , a Diis petere non deſinunt ut ſe locupletes facere velint . Democriti autem exemplo potiſſimum , ſapientiſſimi philoſophi , docet , ſollicitudinem augendi ultra modum patrimonii quum ſupervacuam eſſe , tum periculis plenam , & animi tranquillitati contrariam . Hos igitur Juvenalis verſus ita explicamus . „ Votorum „ quæ ab humano genere Deorum majeſtati „ fiunt , nemo negaverit , fere omnium

„ com-

„ commune ac frequentiſſimum id eſſe quo
„ expetuntur divitiæ, ac præſtantia inter
„ cives, divitias comitari ſolita: puta ne
„ quis nobis locupletiorem ſe jactare poſ-
„ ſit, & arca noſtra in foro depoſita ar-
„ gento graviſſima ſit, aliorumque civium
„ arcis longe præferenda. Et nihilominus,
„ pauperes, qui fictilibus poculis ad biben-
„ dum utuntur, aconita, hoc eſt venena
„ non timent: divites autem, quibus inſi-
„ diæ nonnumquam etiam a familiaribus
„ parantur, veneni ſuſpicione non carent,
„ quum ſcyphos elegantiſſimos, gemmis or-
„ natos, ori admovent, & vinum Setinum
„ aureis pateris capacioribus potant; quod
„ propter auri ſplendorem quaſi ardere in
„ poculo videtur. Sed heus tu cui tanto-
„ pere cordi eſt locupletari; eam ergo rem
„ pulcherrimam & ceterarum præſtantiſſi-
„ mam cenſes quam viri ſapientiæ fama
„ clariſſimi contemſerunt & pro nihilo ha-
„ buerunt? Democritus nempe Abderites,
„ quoties pedem domo efferebat, & in pu-
„ blicum prodibat, riſui temperare non pot-
„ erat, conſideranda hominum vecordia,
„ qui ſemper in re augenda & amplifican-
„ da occupati eſſent: Heraclitus vero E-

N 4 „ phe-

„ phesius, difficili, ut videtur, & morosa „ natura, hæc eadem hominum studia la- „ crimis deplorabat, contrariam Democri- „ to viam ingressus. Enimvero, humana- „ rum actionum rigidum se censorem præ- „ stare iisdem irridendis, facile est, neque „ ulli magno constare potest: id mihi admi- „ ratione dignum videtur, unde tanta la- „ crimarum vis Heraclito suppeditaverit. „ Latera igitur & pulmonem perpetuo ri- „ su concutiebat Democritus, tametsi urbes „ Thraciæ aut Græciæ non haberent ea ho- „ norum insignia quæ in urbe Roma spe- „ ctantur; puta prætextam senatoriam, „ trabeas augurales, fasces consulibus præ- „ ferri solitos, lecticam qua locupletes ge- „ stantur, tribunal unde prætor jus dicit, „ & alii magistratus sententiam pronun- „ tiant. Quantos igitur cachinnos existi- „ mas Democritum sublaturum fuisse, si „ vidisset Prætorem quemdam, curru ex- „ celso vectum, & iccirco reliquis omni- „ bus exstantem, sublimem, hoc est super- „ bum, longe lateque conspiciendum, ferri „ per Circum pulverulentum, quo loco „ quadrigarum cursu certatur? veste etiam „ triumphali amictum, etsi nihil dignum

„ tri-

„ triumpho gesserit: quam vestem promere
„ solent e cella Jovis Capitolini. Nonne
„ facetum philosopho spectaculum esset, vi-
„ dere togam pictam acu phrygionis, pur-
„ pura Sarrana seu Tyria infectam, am-
„ plitudine tanta, ut aulæum potius & pe-
„ ripetasma, quam toga dici mereatur, ex
„ humeris fatui hominis pendentem? imma-
„ nem præterea coronam, ac tanto paten-
„ tem orbe, quanto ferendo nulla cervix
„ fuerit satis: ut propterea servus publi-
„ cus, quamquam torosus, & viribus præ-
„ validis, eam super caput Prætoris suspen-
„ sam tenens, ob pondus ejus & magni-
„ tudinem, totus madeat sudore? Scilicet,
„ ne Consul, seu Prætor, nimium sibi
„ placeat, instituerunt majores, ut servus
„ quoque homo currum triumphalem simul
„ cum ipso ascenderet. His ornamentis ab
„ indigno usurpatis adde scipionem seu sce-
„ ptrum ex ebore, cui aquila in vertice
„ insculpta est: adde ex una parte cor-
„ nicines militibus permixtos, ex altera
„ clientium & famulorum longissimum or-
„ dinem, qui officii gratia currum trium-
„ phantis præcedant, plurimosque cives Ro-
„ manos in veste candida circum equos:

„ a

„ a quibus patroni coluntur non ob virtutem, ſed propter utilitatem, puta ob ſportulam quam ab ipſis accipiunt, avideque in loculis defodiunt. Simpliciora igitur erant ætate Democriti hominum ingenia, neque in eas regiones luxus & ſuperbia Romanorum penetraverat: ſed nihilominus philoſophus ille riſûs materiam ſatis uberem inveniebat, in quoſcumque demum incidiſſet. Qui ſane philoſophus ea prudentia præditus fuit, quæ firmiſſimo & manifeſto argumento eſſe poſſit, viros egregios, & virtutum exempla clariſſima poſteritati daturos, etiam in barbarie media, ſub cælo turbido & craſſo; puta in Thracia, ubi homines pecudum ſimillimi naſci conſueverunt, nonnumquam exſiſtere. Ridebat igitur Democritus vulgi ſollicitudines, ridebat inanem lætitiam, interdum etiam fletus inſanos; quum ſcilicet ipſe fortunæ dominatum deſpicatui duceret, eique minitanti mandaret laqueum ſeu ſuſpendium, digitoque medio protento, quem infamem vocant, contumeliam faceret. Auctoritate igitur Democriti, ſummi viri, ſatis oſtenſum eſt, divitias aut ſu-

„ per-

„ pervacuas esse, utpote sine quibus homi-
„ nes beatam vitam ducere possint, aut
„ etiam noxias & perniciosas: quarum ta-
„ men obtinendarum caussa, in statuarum
„ genibus quæ Deos referunt, tabellæ ce-
„ ratæ, more apud Romanos recepto, af-
„ figuntur, vota cupidorum atque avaro-
„ rum continentes. „ Hæc est sententia versuum Juvenalis. Nunc πρὸς φιλολογίαν accedamus.

COMMENTARIUS.

v. 23. PRIMA *fere vota*, *Divitiæ*] Aliorum temporum aliæ fere sunt consuetudines, omni tamen tempore vulgus hominum in divitiis bonum summum & felicitatem posuit. Horatius Epistola 1. libri 1. v. 53.

O cives, cives, quærenda pecunia primum est;
Virtus post nummos: hæc Janus summus ab imo
Perdocet; hæc recinunt juvenes dictata, senesque.

Idem Satyra 3. libri 2. v. 94.

-- -- -- -- -- -- -- -- *Omnis enim res,*
Virtus, fama, decus, divina humanaque, pulchris
Divitiis parent; quas qui construxerit, ille
Cla-

Clarus erit, fortis, justus. sapiensne? etiam & rex,

Et quicquid volet. — — — — — —

v. 23. ET *cunctis notissima templis*] Nihil enim sæpius audiunt Dii quam vota pro divitiis obtinendis: nihil frequentius vident homines templa adeuntes, quam hujusmodi vota in tabellis ceratis descripta, & genibus Deorum affixa. Porro, easdem preces non semel iteratas dicebantur Dii ediscere, ac memoriæ mandare. Tibullus lib. 2. Elegia 2.

Auguror: uxoris fidos optabis amores.
Jam reor hoc ipsos edidicisse Deos.

v. 24. CRESCANT *ut opes*] Opum & divitiarum quædam subtilis est differentia, si proprie loqui volumus. Opes enim κυρίως, non vulgares at ingentes divitiæ sunt, & proximus gradus ad auctoritatem & potentiam. Ipse Juppiter in Plauti Comœdiis *opulentus* vocatur, nempe κράτιστος, præpotens, & qui ope sua miseris subvenire amet. v. 24. UT *maxima toto Nostra sit arca foro*] Usque ad tempora Cerealis, Præfecti, Senatores ditissimi arcas habuerunt in foro Trajani, in quibus argentum, aut pecunias deponebant, ubi eæ tutiores essent

quam

quam domi. Locum ipsum *opes* dixerunt. Reipublicæ quoque temporibus, pecuniis abundantes, eas trapezitæ alicui seu mensario servandas tradebant, vel etiam utendas cum fœnore. v. 25. SED *nulla aconita bibuntur Fictilibus*] Aconitum, herba in venenis numerata, hominum & ferarum pestis præsentissima, si folia ejus aut radix comedantur, vel succus bibatur. Duûm vero generum est, ut docet Dioscorides Ὕλης Ἰατρικῆς lib. 4. cap. 77. & 78. v. 26. QUUM *pocula sumes Gemmata*] Calicibus aureis, quibus bibebant veteres luxu diffluentes, magni pretii gemmas inserebant. Quamobrem, si quis locuples clientes pauperiores aliquando ad cœnam vocaret, illis custodem apponebat, ne forte unguibus gemmam aliquam e poculo abraderent, ac suffurarentur. Poeta noster Satyra 5. v. 27.

-- -- -- -- -- -- -- -- Ipse capaces
Heliadum crustas, & inæquales beryllo
Virro tenet phialas : tibi non committitur aurnm.
Vel si quando datur; custos affixus ibidem,
Qui numeret gemmas, unguesque observet acutos.
Da veniam: præclara illic laudatur iaspis.
Nam Virro, ut multi, gemmas ad pocula transfert

A di-

A digitis: quas in vaginæ fronte solebat
Ponere zelotypo juvenis prælatus Hiarbæ.

Non solum autem gemmatis poculis, verum etiam gemmeis, locupletiores inter cœnandum utebantur. Id testatur Cicero in Oratione de Signis contra C. Verrem: *Erat etiam*, inquit, *vas vinarium ex una gemma prægrandi, trulla excavata, cum manubrio aureo*. Gratius quoque Faliscus, poeta σύγχρονος Ovidio, in Cynegetico, seu Carmine de Venatione, v. 312. ubi luxuriæ damna enumerat:

Hæc illa est Pharios quæ fregit noxia reges,
Dum servata cavis potant Mareotica gemmis.

De iisdem regibus Lucanus libro 10. Pharsaliæ v. 160. --- --- --- *gemmæque capaces*
Excepere merum --- --- --- --- --- ---

unde colligere possumus, hunc morem excavandi gemmas in pocula ab Ægyptiis regibus accepisse Romanos. Propertius item libro 3. Elegia 3.

Nec tamen inviso pectus mihi carpitur auro,
Nec bibit e gemma divite nostra sitis.

Virgilius lib. 2. Georgicon v. 506. *Ut gemma bibat*. Ovidius lib. 8. Metamorphoseon v. 570.

Protinus appositas nudæ vestigia Nymphæ
Instruxere epulis mensas: dapibusque remotis

In

In gemma posuere merum ---- ---

Similia porro legere est apud L. Senecam, & L. Appulejum; quorum loca recitarem, nisi testimoniorum satis esset. v. 27. LATO *Setinum ardebit in auro*] Vinum Setinum; expressum videlicet ex uvis quæ decerpebantur in collibus Setinis, prope Setiam oppidum Campaniæ. Poeta noster Satyra 5. v. 33. ubi convivium locupletis describit:

Cras bibet Albanis aliquid de montibus, *aut de*
Setinis, *cujus patriam titulumque senectus*
Delevit multa veteris fuligine testæ:
Quale coronati Thrasea, *Helvidiusque bibebant*,
Brutorum, *&* *Cassî natalibus* -- --- ---

v. 27. ARDEBIT *in auro*] Nam in aureis calicibus, vel argenteis auro litis, liquor infusus imitatur quodammodo flammam ignis. Et ipsum vini flavum colorem poeta laudare videtur. v. 28. DE *sapientibus alter*] Nimirum Democritus Abderites, qui sapiens appellatus fuit κατ' ἐξοχὴν. Hunc philosophum Abdera, vel Abderæ, oppidum Thraciæ protulit, summo genere, locuplete in familia. Trium fratrum natu minimus fuit. Incidit ejus ortus in Olympiadem octogesimam, quo tempore Anaxa-

goras

goras annum ætatis agebat quadragesimum. Quum sapientiæ mirum in modum studiosus esset, Geometriæ discendæ caussa in Ægyptum profectus est, deinde in Persidem, & ad Chaldæos. Nec desunt qui eum cum Gymnosophistis in India versatum fuisse scribant, & in Æthiopiam usque penetrasse: harumque omnium gentium doctos viros diligenter quæsivisse, & inventos consuluisse. Quod vero, ut studiis per otium vacaret nulla neque familiaris, neque publicæ rei sollicitudine impeditus, in montibus & speluncis vitam degeret, insanus propterea a civibus suis judicatus est. Quamobrem, ut eum sanitati restituerent, quem scilicet ob eximiam doctrinam permagno æstimabant, litteras ad Hippocratem Coum, medicorum principem, civitatis nomine miserunt, orantes ne ad eos confestim venire gravaretur, periculum scilicet artis suæ in tanto viro facturus. Quum venisset Hippocrates, ac Democritum adivisset, sapientissimi hominis colloquio ita captus est, ut Abderitarum stuporem facile agnosceret, qui philosophiam a dementia distinguere non potuissent. eumque postea in familiarissimis semper habuit. Democritus Eleaticam sectam perfecit, vestigia

ſtigia ſecutus præcedentium, in primis Leucippi. Principia rerum omnium ſtatuebat Atomos, & Inane. v. 29. RIDEBAT] Divitias præcipue contemnebat Democritus, etſi locupletiſſimo patre utebatur.

v. 29. QUOTIES *de limine moverat unum Protuleratque pedem*] Exiſtimare quis poſſet, hoc etiam loco Juvenalem reſpexiſſe ad veterum ſuperſtitionem, de qua ſuperius locuti ſumus. Diximus enim, ſolitos fuiſſe antiquos, quum domo exirent mane, primum proferre dextrum pedem, boni ominis cauſſa. Verum abſurda fuerit hæc interpretatio, quum agatur de philoſopho minime omnium ſuperſtitioſo; qualis fuit Democritus. Nihil aliud igitur ſibi vult poeta niſi, Democritum quum vix uno tantum pede e limine exiviſſet, continuo riſûs materiam paratam inveniſſe. v. 30. FLEBAT *contrarius auctor*] Heraclitus nempe: quem contrarium Democrito auctorem vocat, propterea quia quum Democritus hominum ſtultitiam rideret, ipſe, contrario affectu permotus, eamdem lacrimis proſequebatur. Fuit igitur hominibus flendi auctor, quemadmodum ridendi Democritus. Sunt qui legant: *Flebat contrarius alter*, nempe alter ſapiens. Hera-

O clitus

clitus patria Ephesius, Blysonis filius fuit. Floruisse dicitur Olympiade LXIX. Darii Hystaspis temporibus. Xenophanem audivit: verum se nihil magistris debere, omniaque a se ipso didicisse profitebatur. Hunc Aristonymus quidam apud Stobæum Sermone XXI. non inscite ait, adolescentem virorum sapientissimum fuisse; quod videlicet, se nihil scire, ingenue ac pudenter fateretur: quum autem ad virilem ætatem pervenisset, stultissimum; quod jam nihil se ignorare, affirmaret. Ignem omnium rerum principium, seu commune elementum esse, docuit. Hic philosophus datâ operâ, verborum & sententiarum obscuritatem quæsivit: ut propterea *σκοτεινὸς*, *tenebricosus* nempe, a Græcis vocatus fuerit. Illius etiam scripta eâ ænigmatum caligine obvoluta fuere, ut non solum grammatici, verum & philosophi acutissimi, in eorum explicatione frustra laborarent: quod colligimus e Sexti Empirici libro 1. adversus Mathematicos, & ex Aristotelis Rhetoricorum lib. 3. cap. 5. v. 31. SED *facilis cuivis rigidi censura cachinni*]. Facilem appellat risum poeta noster, id est parabilem, parvo constantem; qui de corporis humoribus nihil

hil demat, quemadmodum assiduæ lacrimæ.
v. 31. RIGIDI *censura cachinni*] Quum tribuisset cachinno seu effuso risui censuram (qui enim vitiosos notant & perstringunt, irridere etiam solent) perstat in translatione, *rigidumque cachinnum* vocat. Hoc enim ἐπίθετον censori proprie tribuitur. Ovidius Artis Amatoriæ lib. 2. v. 663.

Nec quotus annus eat, nec, quo sit nata, require,
Consule; quæ rigidus munera censor habet.

v. 32. MIRANDUM *est, unde ille oculis suffecerit humor*] Σκῶμμα hoc est in Heraclitum, quasi ineptum hominem, ac muliebriter flentem. Nam Satyrici poetæ, ut alias monuimus, pungunt interdum etiam illos de quibus obiter mentionem faciunt. Hic tamen quoque poetæ nostri judicium desidero, qui quum de opibus parvo æstimandis conclusionem, Heracliti auctoritate stabilire voluisset, eamdem auctoritatem paullo post jocis elevare non dubitat: quod frigidum & absurdum mihi videtur. Nisi forte indicavit, risum Democriti sibi magis probari, quam fletum Heracliti: cui sententiæ facile subscripserim. v. 33. PERPETUO *risu pulmonem agitare solebat Democritus*] Risus immoderatior pulmonem, pectus, ilia,

ſeptum tranſverſum concutit, quemadmodum vehemens tuſſis; quam Catullus Carm. 44. *quaſſare* hominem dixit: *Hic me gravedo frigida, ac frequens tuſſis Quaſſavit*. Interdum & ſpiritum ipſum intercipit. Quamobrem Terentius in Eunucho: *Riſu omnes qui aderant emoriri*. v. 34. QUAMQUAM *non eſſent urbibus illis Prætexta, & trabeæ*] Hæc enim veſtimenta atque inſignia, propria erant magiſtratuum Romanorum; quæ tamen Tarquinius Priſcus, quintus Romæ rex, ab Hetruſcorum conſuetudine acceperat, ſi T. Livium audimus libro 1. Hiſtor.

v. 35. PRÆTEXTA] Toga prætexta candida erat, limbo purpureo aſſuto, ſeu prætexto. Ea utebantur Senatores; pueri quoque ingenui & puellæ. Prætexta, ſacra veſtis habebatur: & qui purpura utebantur, eos venerabiles & ſanctos Romani ducebant; ut ſi quis contumeliæ vel injuriæ cauſſa aliquem purpura inſignitum attrectaviſſet, is non hominum tantum, ſed & deorum jura violaſſe intelligeretur, Quinctilianus teſtis Declamatione 340. *Ego vobis*, inquit, *allego etiam illud ſacrum prætextarum, quo ſacerdotes velantur, quo magiſtratus: quo infirmitatem pueritiæ ſacram facimus ac venerabilem*.

Idem

Idem alibi: *Expugnâsti domum, & virginis prætextam scidisti.* Quoniam ut domus cuique sua sacra est, ac tutissimum perfugium adversus injurias, ita virgini sua prætexta. Hæc erat quæ dicebatur *majestas matronarum*, & *majestas pueritiæ*. Voluerunt enim Romani, sexum illum infirmiorem, ac teneram illam ætatem, quæ alienæ vi obnoxia est, hoc prætextæ subsidio munire atque protegere. Ceterum Propertius Elegia 4. libri 4. vocavit Senatum universum, *prætextum*, sive *prætextatum*.

Curia, prætexto quæ nunc nitet alta Senatu,
Pellitos habuit rustica corda patres.

Eadem loquendi figura qua Horatius Epistola ad Pisones v. 188. *prætextas* appellavit fabulas prætextatas.

Vel qui prætextas, vel qui docuere togatas.
quarum argumenta gravia erant, & ex historiis Romanorum petita. Personæ scilicet earum fabularum, dignitate præstabant: quibus iccirco prætexta conveniebat.

v. 25. TRABEÆ] Trabea, si Pompejo Festo auscultare velimus, regia vestis fuit, purpurea, vel alba. Et sane Virgilius Æneidos lib. 7. v. 187. de Pico Italiæ rege vetustissimo:

Ipse Quirinali lituo parvaque sedebat
Succinctus trabea, lævaque ancile gerebat
Picus equûm domitor -- --- ----

Verum Justus Lipsius ad librum 3. Annalium Cornelii Taciti, ostendit adversus grammaticorum sententiam, trabeam propriam fuisse equitum vestem, non etiam regum, ducum, vel augurum; qua præcipue Romani equites utebantur quum Idibus Julii transveherentur ante censoris tribunal ex Q. Fabii instituto; quod tradit Valerius Maximus lib. 2. Memorabilium cap. 2. Ceterum videtur Virgilius loco allato trabeam Pico tribuisse non ut regi, sed ut equiti, vel equorum & equitandi studioso: ait enim, *Picus equûm domitor*. Probabile enim est, vestem breviorem fuisse, quæ minime impediret equitationem. Octavius Ferrarius Operis de Re Vestiaria parte 1. lib. 2. cap. 5. scribit, trabeam fuisse instar prætextæ, non in ima solum ora, sed undique purpuræ fasciis, virgisque latioribus, tamquam trabibus transversis, distinctam; ex quo trabeæ nomen invenerit. v. 35. FASCES] Consulibus in publicum prodeuntibus duodecim lictores præcedebant cum singulis fascibus virgarum,

garum, e quibus exſtabat ſecuris. Lictores dicti ſunt quaſi *ligatores*. Quum enim ſumma poteſtas reipublicæ a populo Romano Conſulibus mandata eſſet, ad eos pertinebat in facinoroſos animadvertere, illoſque meritis pœnis afficere. Icciroo faſces prælati hanc poteſtatem ſignificabant. Lictor autem juſſu Conſulis virgas expediebat, illiſque damnatos cædebat: qui vero extremum ſupplicium commeruiſſent, eos ſecuri percutiebat, nimirum præciſo capite. Alternis porro menſibus tantum, alter Conſulum ſecurim faſcibus illigatam ſibi præferri jubebat: quo ſignificabant, non regium omnino atque immoderatum Conſulis imperium eſſe, verum certis finibus circumſcriptum.

v. 35. LECTICA] Lecticæ veterum Romanorum aut patentes & detectæ, aut opertæ fuerunt: in quibus reclinati & ſupini, tamquam in lecto aliquo, a ſervis lecticariis proceris & valentibus geſtabantur. Lecticæ, *hexaphori* dicebantur, ſi a ſex famulis portarentur: *octophori*, ſi ab octo. In Epigrammatis Martialis ſæpenumero fit mentio lecticarum. v. 36. QUID, *ſi vidiſſet Prætorem curribus altis Exſtantem?*] Quæ ſequuntur, intelligenda ſunt non de

imperatore triumphante, sed potius de prætore aliquo locuplete, qui non rebus gestis, at opulentia & gratia consecutus fuerit ornamenta triumphalia. Cujus rei argumentum est, quod poeta scribat, hunc prætorem, fatuum fortasse ac ridiculum hominem, per medium Circum in curru sedentem discurrisse. Nam qui triumphabant, per Sacram Viam, non per Circum, triumphi pompam agebant, rectaque ibant ad templum Jovis Capitolini. Propterea manifestum satis est, Juvenalem triumphos Romanorum, rem sacram & augustam, irridere noluisse: at solum de homine ignavo, & aurei velleris pecude, ut ita dixerim, sibi ludos facere instituisse. Quis autem prætor ille fuerit, ob temporis longinquitatem, ac veterum monumentorum paucitatem, hodie ignoramus. Ceterum Satyrici poetæ neque a prætoribus atque ædilibus, præsertim municipalibus, notandis ac differendis abstinuerunt. Hi enim, quamquam dignitate modica, magnos plerumque sibi spiritus sumebant, & supercilium tollebant non secus ac si consulatum adepti essent. Horatius lepide suo more Satyra 5. lib. 1.

Fundos Aufidio Lusco prætore, libenter

Lin-

Linquimus, insani ridentes præmia scribæ,
Prætextam, & latum clavū, prunæque batillum.

Aufidius iste paullo ante Fundis, in municipio suo, scriptum fecerat, hoc est scriba & notarius fuerat: subito autem prætor, seu populi magister, evaserat; ob quem honorem fastu efferebatur. Nam Decuriones & Duumviri id videri volebant in coloniis & municipiis quod Consules & Senatores Romæ; ut recte animadvertit Lævinus Torrentius in Commentario ad Horatium. *Batillum* in his Horatii versibus est ferreum instrumentum quo pruna colligebatur. Nam prætores hoc quoque jure gaudebant, ut prunas e balneis publicis sibi petere possent. Et fortasse bonus hic prætor ignem sibi præferri jubebat, quemadmodum olim reges Persarum. Eodem pacto Persius prope finem Satyræ primæ ædilem quemdam Aretinum irridet, qui se magnifice circumspiciebat, quod in foro rerum venalium, heminas justo minores, pro munere suo, fregisset. Nam ad ædiles pertinebat curare ne quid fraudis a venditoribus committeretur. Versus Persii sunt:

Seque aliquem credens, Italo quod honore supinus
Fregerit heminas Aretî ædilis iniquas.

Are-

Aretium oppidum est in Tuscia. Heminæ autem fuerunt certæ mensuræ liquidorum. Poeta quoque noster hac eadem Satyra inferius, hoc genus hominum commemorat non sine irrisu:

Hujus qui trahitur, prætextam sumere mavis:
An Fidenarum, Gabiorumque esse potestas;
Et de mensura jus dicere, vasa minora
Frangere pannosus vacuis ædilis Ulubris?

Quem locum Juvenalis noster a Persio derivavit. Hunc autem de prætore nihili homine, triumphalibus ornamentis insignito, videtur tractandum suscepisse quum versus Horatii de Aufidio Lusco Fundano in mente haberet. v. 36. QUID *si vidisset prætorem*] Apud Romanos veteres *prætor* significabat ducem, sive imperatorem exercitus, qui nimirum ceteris militibus præibat: nam *prætor*, quasi *præitor*. Græci στρατηγὸν appellant, etiam quum Romanum ducem indicare volunt. Inde locus in castris ubi imperator commorabatur, *prætorium* dictum: itemque palatium Principis Romani: milites autem quibus Princeps ad sui corporis custodiam utebatur, *prætoriani* appellati. Processu temporis hoc vocabulum significare cœpit magistratum peculiarem urbis Romæ, qui

qui jus dicebat, & judices litigantibus dabat. Initio unus tantum prætor creabatur, poſtea plures fieri cœperunt: de quibus conſulendus præcipue Pomponius J. C. Lege 2. tituli Pandectarum de Origine Juris & omnium magiſtratuum. v. 36. CURRIBUS *altis Exſtantem*] Currum enim aſcendebat, ut inter omnes emineret, atque ab omnibus facilius conſpiceretur. Numero autem multitudinis dicere maluit *curribus*, quam ſingulari, *curru*; ut more poetico rem magnificentius exprimeret. v. 37. MEDIO *in pulvere Circi*] Circus, quem locum Græci ſcriptores vocant *ἱππόδρομον*; ibi enim bigarum & quadrigarum curſu certabatur; locus erat pulverulentus, quod videlicet ungulæ equorum currentium, & rotæ ipſæ curriculorum ingentem vim pulveris excitabant. De Circo pariter locutum Propertium exiſtimaverim Elegia 2. libri 4. eo verſu:

Sirpiculis medio pulvere ferre roſam.

Quum enim puellæ formoſæ ac juvenes amatores in Circo ſpectarent; hac illac vagabantur qui roſam & alia florum genera venalia proponerent. Niſi forte quis putet, a Propertio tempus æſtivum ſignificari, cujus

jus calore tellus arefacta pulverem gignit. Sed prior explicatio vera est.

v. 37. SUBLIMEM] Et celso loco positum, & superbum. Nam interdum *sublimis* notat superbiam & arrogantiam. Horatius in Epistola ad Pisones, de moribus adolescentis:

Sublimis, cupidusque, & amata relinquere pernix.

Qui collo erecto incedunt, & confidentiam quamdam vultu atque oculis præferunt, ii *sublimes* appellari possunt. Idem significat *supinus* apud Persium Satyra 1. eo versu quem & superius recitavimus:

Seque aliquem credens, Italo quod honore supinus
Fregerit heminas Aretî ædilis iniquas.

ὕπτιον Græci vocant. Ceterum prætor ipse ludis circensibus præerat, & mappâ missâ dabat signum cursuris, nempe aurigis qui equos moderabantur. Quapropter Ovidius lib. 3. Amorum Elegia 2.

Maxima jam vacuo prætor spectacula Circo
Quadrijugos æquo carcere misit equos.

Tubâ etiam per præconem aliquando signum dabatur. Non solum autem aurigarum certamina celebrabantur in Circo: verum etiam

iam alia ſpectacula. Ibidem enim gladiatores, luctatores, beſtiarii ſeu ferarum venatores, δολιχοδρόμοι, ſaltatores, jaculatores, δισκοβόλοι, artium ſuarum ſpecimina edebant. Ibidem belli navalis imagines ludebantur: Græci vocant ναυμαχίας. Ex aquæductibus enim ſubterraneis ingens aquæ copia in aream Circi repente erumpebat, quæ ſuſtinere navigia poſſet. v. 38. IN *tunica Jovis*] Triumphalia prætoris ornamenta recenſere incipit Juvenalis. Et primum quidem tunicæ mentionem facit. Tunica erat veſtis interior & brevior, quam viri ſub toga, matronæ ſub ſtola gerebant. Iccirco Propertius de tribus deabus corpora ſua nudantibus, ut judicium Paridis de formæ præſtantia ſubirent, ita canit libro 2.

Cedite jam, divæ quas paſtor viderat olim
Idæis tunicam ponere verticibus.

Fæx Romuli, ſeu turba forenſis, tunicâ tantummodo, non etiam togâ utebatur. nam toga erat honeſtiorum. *Popellum* propterea Horatius *tunicatum* vocat Epiſt. 7. lib. 1.

Vilia vendentem tunicato ſcruta popello.

Subucula tamen veſtis erat omnium intima: puta, ei reſpondebat quam hodie vocamus *cami-*

camicia. Idem Horatius Epiſtola 1. libri 1. -- -- -- -- -- *ſi forte ſubucula pexæ Trita ſubeſt tunicæ* --- --- --- Lanea tamen fuit, non linea. Porro *Jovis tunicam* dicit Juvenalis, quod imperatores triumphantes, ac prætores etiam qui ludos committebant in Circo, & ideo triumphalia ornamenta ſumebant, tunicam & togam acciperent de templo Jovis Capitolini, qua Juppiter ipſe, nempe ſimulacrum ipſius, induebatur. Erat autem ſplendida & pretioſa maxime. Id teſtantur Julius Capitolinus in Gordiano ſeniore, & Ælius Lampridius in Alexandro Severo.

v. 38. PICTÆ *togæ*] Togam triumphalem *pictam* vocabant, quod acu diſtincta & ornata eſſet; *palmatam* vero, a genere picturæ: intexebantur enim ei veſti palmarum imagines, quæ victoriam ſignificabant. Sabinos etiam reges antiquiſſimos hac toga indui conſueviſſe, videtur indicare Propertius libro 4. Elegia 4. verbis Tarpejæ Veſtalis, Tatium Sabinorum regem perdite amantis:

Te toga picta decet: non quem ſine matris honore
Nutrit inhumanæ dura papilla lupæ.

Niſi potius ita explicemus: Tatio magis, quam Romulo, a lupa nutrito, triumphum con-

convenire. Quamquam id erat *αὐτοσόρητον*. Nam triumphalia ornamenta longe poſt id tempus Tarquinius Priſcus inveniſſe narratur. v. 38. SARRANA *aulæa*] Nimirum purpurea, & quidem laudatiſſimo Tyriæ purpuræ colore infecta. Sarranum oſtrum, Tyrium fuit. Nam Tyrus, Phœniciæ oppidum atque ἐμπόριον celeberrimum, *Sarra* olim dicebatur. Id nomen a *Sar* derivatum eſt. Ita enim dialecto quadam Hebræorum Tyrum appellabant; unde poſtea *Tor*, *Tur*, *Tyr* prodiit, ſibilo converſo in T ex Aramæorum conſuetudine; ac tandem Græca declinatione Τύρος. Virgilius libro 2. Georgicon v. 506.

Ut gemmâ bibat, & Sarrano dormiat oſtro.

Et Silius Italicus, perpetuus imitator Virgilii, libro 15. Punicorum v. 205. -- -- *Sarrano murice fulgens.* v. 39. Ex *humeris aulæa togæ*] Ampliſſimam togam & fluentem, quæ ex humeris prætoris pendebat, vocat aulæum, ſeu περιπέτασμα, quo in domibus virorum principum parietes cubiculorum tegi atque inſterni ſolent. nimirum σκωπτικῶς, atque ut Satyricum decet.

v. 39. MAGNÆQUE *coronæ Tantum orbem, quanto cervix non ſufficit ulla?*] Coronam

nam ex auro Hetruſcam ingenti pondere ac magnitudine ſervus publicus ſupra triumphantis caput manibus ſuſtinebat. Id teſtatur etiam Plinius Hiſtoriæ Naturalis libro 33. cap. 1. v. 41. PUBLICUS] Quorum ſervorum publicorum Juriſconſulti veteres in Pandectis mentionem ſæpe faciunt. *Publicus* autem, non addito *ſervus*, ellipſis eſt elegans, & antiquis uſitata. *Hedomachus Publicus Duumvirûm*, legitur in priſca Inſcriptione apud Camillum Silveſtrium Comitem Rhodiginum, virum apprime doctum, qui Satyras poetæ noſtri luculentis Annotationibus illuſtravit. Eodem pacto receptum eſt in lingua Latina, ut dicatur *ſerpens*, pro ſerpente beſtia; *frigida* & *calida*, pro aqua frigida & calida; *torrens*, pro torrente flumine; *bubula*, *ſuilla*, *ferina*, pro carne bubula, ſuilla, ferina; *recta*, pro cœna recta; *molaris*, pro lapide molari: & ſimilia ſexcenta. v. 41. SIBI *Ne placeat*] Placere ſibi, eſt ſe ſuaque mirari ac magni facere. Horatius Epiſtola 1. libri 2. v. 165.

Et placuit ſibi, natura ſublimis & acer.

v. 41. SIBI *Conſul Ne placeat, curru ſervus portatur eodem*] Sapienter hoc inſtituiſſe videntur veteres illi Quirites, & quod o-

nere

nere coronæ ferendo triumphantem fatigari noluerint, & quod humanæ fragilitatis memorem quodammodo esse jusserint, quum servum in eodem curru stantem aspiceret. Hac ratione scilicet occurrebatur superbiæ, qua ob prosperam fortunam, dignitatem, honores, plausum popularem, hominum animi facillime insolescunt. v. 43. DA *nunc & volucrem*] *Da* pro *adde*. Verbum simplex pro composito: quod solent poetæ. Contra Tibullus libro 1. Elegia 2. usurpavit *adde* pro *da*:

Adde merum, vinoque graves compesce dolores.

v. 43. VOLUCREM, *sceptro quæ surgit eburno*] Aquilam, insigne Romanorum, quæ insculpta erat in summo eburnei sceptri sive scipionis, quem triumphantes manu tenebant. v. 44. CORNICINES] Qui cornua inflabant, seu tubas inflexas, & permixti militibus currum triumphantis præcedebant. v. 44. PRÆCEDENTIA *longi Agminis officia*] Nemo erat amicorum, nemo clientium, quin tam læto & solenni die imperatori triumphum agenti se officiosum præstaret, deductorem videlicet ac pompæ comitem. v. 45. NIVEOS *Quirites*] Cives Romanos in toga candida. v. 46. DE-

FOSSA *in loculis ſportula*] *Defodere* atque *Effodere*, opponuntur. *Defodere*, eſt abdere ſub terra, fovea excavata: *Effodere*, eſt eruere, atque in apricum proferre. Hoc verſu Juvenalis, τὸ *defoſſa*, translate adhibetur: ſignificat enim clientium φιλαργυρίαν, qui nummos loco ſportulæ acceptos cupidiſſime in crumenam recondebant, quaſi numquam ex ea depromendos. Dictum facete ac ſatyrice.

v. 46. SPORTULA] Conſueverant Romæ principes viri, clientes quiſque ſuos, qui mane ad ſe veniebant ſalutatum, eoſque per urbem deducebant, ac domum reducebant, convivio accipere: quod convivium appellabant *cœnam rectam*. Hujuſmodi cœnas edicto vetuit Nero. Earum itaque vicem fungi cœperunt ſportulæ vario genere ciborum plenæ, quæ clientibus dabantur domum ferendæ. Quum autem id moleſtum atque operoſum videretur, pecuniam ſingulis deinceps dederunt nomine ſportulæ; puta centum quadrantes, ſive aſſes vigintiquinque: nam quadrans erat quarta pars aſſis. Exiguam hanc pecuniam vocat Martialis Epigr. 7. lib. 3. *Anteambulonis congiarium laſſi*. v. 49. SUMMOS *poſſe viros, & magna exempla daturos*] Sunt exempla

empla virtutum, sunt & vitiorum. Nihilominus Latini scriptores *exempli* voce sæpius utuntur quum egregium aliquod & laudabile significare volunt, quod imitatione dignum sit, atque in suo genere regula quædam & norma ceterorum. Sic apud Ciceronem, & alios optimos auctores legimus, *exemplum innocentiæ*, *sanctitatis*, *severitatis*, *probitatis*, *pudicitiæ*, *veteris imperii*, *vindicandæ religionis*, *continentiæ*, *amoris*, *formæ*; item rerum aliarum optandarum & laudabilium. v. 50. VERVECUM *in patria*, *crassoque sub aere*] Locutio est παροιμιακὴ, seu quæ proverbium sapiat. Thraciam poeta notat, in cujus oppido Abderis natus erat Democritus, tamquam stupidorum & hebetium ingeniorum altricem. Joannes Britannicus Brixianus in Commentario ad Satyras Juvenalis, hoc dictum esse existimat ex Heracliti sententia, qui affirmabat, siccitatem aeris ad prudentiam conferre plurimum. Contra Thebani, pingues atque obtusi audiebant, quod Thebis Bœotiis aer esset præter modum crassus, nimioque humore peccaret. Horatius propterea de homine vecordi Epistola 1. libri 2. v. 244.

Bœotûm in crasso jurares aere natum.

ad quem Horatii locum respexisse videtur Juvenalis quum hæc scriberet. Nonnumquam vero contingit, etiam in barbaris regionibus nasci homines acuto ingenio & sollerti: quemadmodum Thracia Democritum, Anacharsin Scythia, Bœotia Pindarum protulit. Rursum, in regionibus aere tenujore gaudentibus fatuos homines ac tardissimo ingenio exsistere, nihil vetat. *Vervecum* igitur *patria*, est locus ubi oriri solent homines pecudum simillimi. *Vervecum* autem dixit, ἐμφατικῶς. nam verveces sunt arietes exsectis testibus, adeoque in belluis maxime stupidi. v. 51. RIDEBAT *Interdum & lacrimas*] Luctum puta immoderatum & muliebrem, in funere carorum: quo in genere præsertim, veteres multum ineptiverunt. Legendus in hanc rem Luciani libellus περὶ πένθους, *de Luctu*, necnon doctorum virorum lucubrationes qui de Græcorum & Romanorum funeribus aliquid scripserunt.

v. 52. QUUM *Fortunæ ipse minaci Mandaret laqueum*] Epicurus quoque, teste L. Seneca in Epistolis, ajebat, *Sapienti raro intervenire Fortunam:* Virtuti enim atque Fortunæ nihil fere commune est. Quamobrem Fortunæ minas magno & invicto animo con-

contemnebat Democritus; ipsique mandabat laqueum, seu suspendium. *Mandare laqueum alicui*, contumeliæ genus est: quod Itali di cimus, *Vatt' impicca*. v. 53. MEDIUMQUE *ostenderet unguem*] Scilicet, medium digitum aliis longiorem, quem vocabant impudicum, & infamem. Eo enim digito obscœnum in modum protento adversus aliquem, ejus impudicitiam notare ac traducere volebant. Significat poeta, Democritum eam rationem habuisse Fortunæ quæ a viris honestis haberi solet meretricis vilissimæ ac diobolaris: quamquam vulgus existimat, Fortunam, rerum humanarum dominam & arbitram esse. v. 55. GENUA *incerare Deorum*] Veteres Græci & Romani tabellas votivas affigebant cerâ genibus statuarum quæ Deos referrent: vel tabellas ipsas ceratas fuisse, intelligi oportet. Notanda autem Satyrica locutio, *incerare*. Eodem pacto; qui supplicabant Diis vel hominibus, illorum genua tangebant. De quo ritu Plinius Historicus libro 11. cap. 45. hæc tradit: *Hominis genibus quædam & religio inest, observatione gentium. Hæc supplices attingunt: ad hæc manus tendunt: hæc, ut aras, adorant: fortasse quia inest iis vitalitas.* Thetis

apud Homerum Iliados 1. pro Achille suo Jovem precata, lævâ manu genu ejus apprehendit, dextrâ vero mentum demulcet. Porro ex hoc more affigendi vota genibus Deorum, proverbium illud Græcum ortum videtur: θεῶν ἐν γόνασι κεῖται· *in Deorum genibus situm est*. quo significabant, rem aliquam optatam, & assiduis votis expetitam, a Deorum arbitrio & voluntate pendere.

Quosdam præcipitat subjecta potentia magnæ
Invidiæ, mergit longa atque insignis honorum
Pagina. descendunt statuæ, restemque sequuntur.
Ipsas deinde rotas bigarum impacta securis
Cædit, & immeritis franguntur crura caballis.
Jam strident ignes, jam follibus atque caminis
Ardet adoratum populo caput, & crepat ingens
Sejanus: deinde ex facie toto orbe secunda
Fiunt urceoli, pelves, sartago, patellæ.
Pone domi lauros, duc in Capitolia magnum,
Cretatumque bovem: Sejanus ducitur unco
Spectandus: gaudent omnes. quæ labra! quis illi
Vultus erat! numquam, si quid mihi credis, amavi
Hunc hominem. sed quo cecidit sub crimine? quisnam
Delator? quibus indicibus, quo teste probavit?
Nil horum: verbosa & grandis epistola venit

A Ca-

A Capreis: bene habet; nil plus interrogo. Sed quid
Turba Remi? sequitur fortunam, ut semper, & odit
Damnatos. idem populus, si Nurtia Tusco
Favisset, si oppressa foret secura senectus
Principis, hac ipsa Sejanum diceret hora
Augustum. jampridem, ex quo suffragia nulli
Vendimus, effudit curas. nam qui dabat olim
Imperium, fasces, legiones, omnia, nunc se
Continet, atque duas tantum res anxius optat,
Panem, & Circenses ---- ---- ---- ----

PARAPHRASIS.

Ostendit adhuc poeta noster, Democriti præsertim auctoritate, qui res humanas omnes rideret ac floccifaceret, divitias plerumque nocere illarum possessoribus. Nunc de potentia idem ostensurus, ita sermonem exorditur: „ Sunt qui labantur præcipites „ ob nimiam potentiam ad quam perve„ nerunt, rem videlicet magnæ invidiæ „ obnoxiam, & populis odiosam. Hæc in„ vidia contrahitur summis honoribus, ti„ tulisque magistratuum, qui in codici„ bus, tabulis, fastis, & publicis actis „ notari & describi solent. Nihil mirum

„ propterea, ſi ſtatuæ primis in republica
„ viris poſitæ, mutata nonnumquam fo-
„ tuna, funibus e baſi ad terram detr-
„ huntur, & per totam urbem cum igno-
„ minia raptantur. Nihil mirum, ſi triun-
„ phalia ſigna deturbantur, & rotæ cu-
„ ruum impactâ ſecuri cæduntur & com-
„ minuuntur: imo equi ænei, quamquam
„ inſontes, dant pœnas tamen ſcelerum de-
„ mini ſui, cruribus fractis. Jam ſtride
„ ignis in ſuccenſa fornace: jam in cam-
„ nis ardentibus folles agitantur, ut con-
„ fletur caput illud æneum quod paulli
„ ante a civibus adorabatur, non ſecus
„ ac Dei alicujus: & ſtatua illa Sejan
„ coloſſea cum crepitu diſſolvitur & lique-
„ ſcit. Deinde ex facie illa qua toto or
„ be terrarum, poſt Tiberii principis fa-
„ ciem, nulla venerabilior fuit, mult
„ fiunt vaſa in uſus culinarum viliſſimos,
„ puta urceoli, pelves, ſartagines, pate-
„ læ. Populus autem, qui tamdiu Sejano
„ faverat, ejus ruinæ inſultat, hiſque vo-
„ cibus Tiberio gratulatur: O Princeps,
„ lauri frondibus Palatii fores exornari ju-
„ be, bovemque candidum atque inſigni
„ magnitudine in Capitolium duci, nimi-
„ rum

„ rum Jovi Capitolino immolandum, cui „ te gratias agere oportet, quod te ab „ infidelis ministri paratis insidiis libera- „ verit, ac præsenti vitæ periculo eripue- „ rit. En Sejani cadaver unco gutturi in- „ fixo a carnifice trahitur vel ad scalas „ Gemonias, vel in Tiberim fluvium, & „ de se gratissimum spectaculum Romanis „ præbet. Omnes lætitia efferuntur, & al- „ ter alteri sic loquitur: Quibus erat iste „ labiis! quo vultu! contracto nimirum, „ aspero, truci, unde superbia & crudeli- „ tas emicaret: juro tibi, numquam ama- „ vi hunc hominem, tametsi amorem si- „ mularem, tempori serviens. Sed, quæ- „ so, dic mihi, quo crimine accusatus, „ collectam principis gratiam effudit, at- „ que hunc infelicem exitum sortitus est? „ quis ejus nomen detulit? quos indices „ conjurationis produxit? quæ testimonia „ adhibuit, ut fidem faceret de crimine ab „ ipso admisso? Alter vero ita respondet: „ Ubi agitur de læsa majestate, Principes „ festinare solent, neque via illa forensi, „ lenta & prolixa, quæ minorum caussa- „ rum propria est, uti consueverunt. A „ Capreis, ubi Tiberius hoc tempore com-

„ mora-

„ moratur, venit epiſtola ad ſenatum, „ ea verborum copia, ut orationi quam „ epiſtolæ ſimilior videretur. At at: re„ ćte omnia ſe habent: nihil ultra ſcire „ cupio. Sed quid interea plebs Romana? „ Morum ſcilicet ſuorum non obliviſcitur: „ quo fortuna vergit, eo & ipſa inclinat „ favore ſuo, atque animi propenſione. „ damnatos averſatur, colit qui damnave„ runt. Ex eventibus merita hominum æ„ ſtimat populus. Itaque ſi Nurtia, pecu„ liaris Volſinienſium Dea, Sejanum Tu„ ſcum hominem ad imperium ope ſua pro„ vexiſſet, Tiberium autem, ſenećtutem in „ ſeceſſu Caprearum placide & ſecure agen„ tem, oppreſſiſſet, idem populus eodem „ temporis momento Sejanum Imperatorem „ proclamaret. Jampridem enim, ex quo, „ deleta reipublicæ libertate, nos Quirites „ ad comitia non venimus, neque ſuffra„ giis noſtris magiſtratus creamus, pacti „ certam pecuniæ ſummam a petentibus; „ quod olim fiebat; populus omnem de im„ perio ac gubernatione ſollicitudinem ab„ jecit: neque ſua intereſſe exiſtimat, quis „ potiſſimum imperet. Qui enim reipubli„ cæ liberæ temporibus honores largiebatur:

„ qui

„ qui mandabat imperia , legiones, fasces
„ consulares: qui summam rerum omnium
„ atque infinitam potestatem habebat: nunc
„ sub Cæsaribus otio fruitur, & se conti-
„ net. Duo tantum sunt quorum vehemen-
„ tissimo desiderio flagrat, satis beatus quum
„ ea obtinuerit; nimirum vilis annona fru-
„ menti, & ludi Circenses. „ Nunc ad
initium horum versuum redeamus.

COMMENTARIUS.

v. 56. QUOSDAM *præcipitat subjecta potentia magnæ Invidiæ*] Optime ageretur cum aulicis hominibus apud reges gratia florentibus, nisi invidiam acrem adversariam & pertinacem nacti essent, cum qua semper pugnantes, haud raro superantur & gradu dejiciuntur. Hanc pestem pulchre describit Dantes Aligherius, poeta summus, Inferni Cantu XIII. ubi Petrum de Vineis, hominem Friderico II. Imperatori olim carissimum, deinde calumnia invidorum oppressum, ita loquentem inducit:

I' son colui che tenni ambo le chiavi
Del cuor di Federigo, e che le volsi,
Serrando e disserrando, sì soavi,

Che

Che dal segreto suo quasi ogni uom tolsi :
Fede portai al glorioso ufizio ;
Tanto, ch' i' ne perde' le vene e' polsi .
La meretrice che mai dall' ospizio
Di Cesare non torse gli occhi putti ,
Morte comune, e delle corti vizio ,
Infiammò contra me gli animi tutti ,
E gl' infiammati infiammar sì Augusto ,
Che i lieti onor tornaro in tristi lutti .

Meretricem Dantes appellat Invidiam, ipsique tribuit oculos emissitios, cujusmodi solent esse harum muliercularum vilissimarum, quibus ea curiose inspiciat fortunas aliorum, & vias omnes investiget illos affligendi, spoliandi, perdendi. Et docte quidem hoc finxit egregius poeta : nam & Latini nomen Invidiæ fecerunt ab invidendo: *invidere* autem dictum est quasi *intro* vel *intus videre*, *acute* nimirum *ac diligentissime videre ;* quod solent qui malevolo sunt animo, & ad nocendum parato. Idem scriptor paullo post, verbis ejusdem Petri de Vineis:

E se di voi alcun nel mondo riede ,
Conforti la memoria mia, che giace
Ancor del colpo che 'nvidia le diede .

Vere igitur Propertius lib. 2. Elegia 19. Edit. Scal.

Invi-

Invidiam quod habet, non solet esse diu.
Esse, nempe durare, permanere.
v. 57. MERGIT *honorum Pagina*] Honores comparat Juvenalis magno alicui ponderi, quod hominem lapsum in flumen aut mare, opprimat atque submergat. Quemadmodum vero qui pristina felicitate spoliantur, translato loquendi genere, *mergi* dicuntur; ita qui ex inopibus & abjectis divites & illustres fiunt, *emergere* perhibentur. Juvenalis noster Satyra 3. v. 164.

Haud facile emergunt, quorum virtutibus obstat
Res angusta domi --- --- --- ---

v. 57. LONGA *atque insignis honorum Pagina*] Scholiastes vetus hujus poetæ scribit, ante imagines virorum nobilitate ac rebus gestis insignium positam fuisse paginam æneam, quæ titulos & nomina honorum omnium quibus illi functi erant, vel fungebantur, contineret. Hæc autem pagina, Scholiastæ ipsius temporibus vocabatur *tabula patronatus*. v. 58. DESCENDUNT *statuæ*] More poetarum, tribuit statuis ipsis animam & motum; dicit enim, *descendunt*, pro *detrahuntur*: & est quædam irridendi ratio. v. 59. ROTAS *bigarum*] *Bigæ* proprie sunt equi duo currui juncti eadem

linea

linea transversa: sicuti *quadrigæ*, quaterni. Verum κατὰ μετωνυμίαν hæc vocabula curribus etiam tribui cœperunt qui a duobus, vel quatuor equis traherentur.

v. 60. FRANGUNTUR *crura caballis*] Caballus proprie vocatur equus minus generosus, aut vitio aliquo insignis: Italice *rozza*, *rozzone*. Est autem hoc loco μείωσις σαρτυρική. v. 62. CREPAT *ingens Sejanus*] Aut quod procero esset corpore Sejanus ipse; quemadmodum Persius dixerat Satyra 1.

Ingentes trepidare Titos, —— —— ——

aut quod statua ejus modum communem statuarum excederet, puta colossea esset: quod verius existimo. v. 64. URCEOLI] Urceus est vas quo aqua in urnam funditur, aut in labrum æneum.

ibid. PELVES] Pelvis est vasis genus ad pedes lavandos, vel etiam manus. Id *pollubrum* quoque appellaverunt. ibid. SARTAGO] Græce τήγανον: genus culinariæ supellectilis, ad frigendos pisces vel carnes comparatum. ibid. PATELLÆ] Patella dicitur quasi parva patina: est enim vocabulum diminutivum. Ita vocabant vas quoddam coquendis & condiendis cibis, antequam lancibus impositi mensæ demum inferren-

ferrentur. λοπάδα Græci appellant. Fuerunt etiam patellæ sacrorum, quibus Diis libabant veteres. *Capidas* quoque, *capedines*, *&* *capedunculas* dixerunt. v. 65. PONE *domi lauros*] In omni publica & privata lætitia Romani domorum januas lauro & lucernis ornabant. Poeta noster Satyra 12. v. 89.

Hic nostrum placabo Jovem, Laribusque paternis
Tura dabo, atque omnes violæ jactabo colores.
Cuncta nitent: longos erexit janua ramos,
Et matutinis operitur festa lucernis.

v. 65. DUC *in Capitolia magnum Cretatumque bovem*] *Cretatum*, hoc est album, candentem. Diis enim superis candidas victimas, inferis nigras immolabant. Translatio ducta est a vestibus, quæ addito quodam cretæ genere fiebant candidiores. Quod vero magistratum petentes, in veste candida circumirent; unde candidati; Persius propterea Satyra 5. dixit *Cretata ambitio*. Ceterum, hostiæ floribus etiam coronabantur, earumque cornua auro liniebantur. Valerius Flaccus libro 1. Argonauticon v. 89. --- --- *Dabit auratis & cornibus igni Colla pater* --- --- v. 66. SEJANUS *ducitur unco*] Cornelius Tacitus libro 4. Annalium pluribus verbis commemorat,

morat, quis fuerit L. Ælius Sejanus, quo genere ortus, quibus artibus & adminiculis eo pervenerit ut præfectus prætorio crearetur, ac fimul Tiberii Cæfaris amicitiam intimamque familiaritatem nancifceretur, fummumque apud principem auctoritatis & gratiæ locum obtineret. unde poftea homini cupiditas injecta eft occupandi Romani imperii. Quomodo autem a potentiæ faftigio dejectus fuerit, ac de medio fublatus, idem fcriptor narraverat libro 5. fed narratio illa, temporum injuria, una cum libri ejufdem maxima parte, jampridem intercepta eft. Hunc Sejani cafum parce admodum attigit Suetonius Tranquillus in Tiberio: copiofe autem & accurate defcripfit Dio Caffius lib. 57. & 58. Hiftoriarum fuarum.

v. *66.* DUCITUR *unco*] Cadavera damnatorum, eorum præfertim qui aut in rempublicam, aut in principem conjuraverant, carnifex unco impacto, e carcere in forum trahebat, deinde per urbem raptata in profluentem mittebat. Seneca nihilominus libro de Tranquillitate Animi, contumelias Romanæ plebis adverfus cadaver Sejani mirum in modum amplificat, & *καθ' ὑπερβολήν*. Ait enim, Sejanum, ea felicitate

mor-

mortalem, in quem Dii hominesque certatim contulissent quæcumque conferri poterant, a populo in frusta divisum ipso die quo illum senatus frequens deduxerat: iccirco ex ejus cadavere nihil superfuisse quod carnifex traheret. v. 67. QUIS *illi Vultus erat!*] Notat poeta superbiam Sejani, qui fronte caperata, & supercilio adducto, salutantes & quoscumque obvios exciperet. *Vultus* enim Latinis proprie significat faciem contractam, & a naturali statu dimotam; indicem propterea perturbationis alicujus vel appetitûs. Faciem deponere non possumus: vultum & sumere & ponere possumus. Origo etiam vocabuli, significationem ejus indicat satis. Derivatur enim, ut ego pridem animadverti, a *Volo*, *vis*, *volui*, *volitum*. Hoc supinum, littera una per syncopen detracta, facit *voltum*; quod recentiores mutaverunt in *vultum*. Plura enim quæ antiquissimi efferebant per *o* angustum, qui secuti deinde sunt, efferre cœperunt per *u*; ea maxime in quibus præcedit aliud *u*. Id autem ex Plautinis Comœdiis facile cognosci potest. *Vultus* plerumque masculini generis est: invenitur tamen apud Lucretium lib. 4. v. 1206. neu-

tro genere usurpatum: *miscentes volta parentum*. loquitur ibi Lucretius de liberis qui parentis utriusque similitudinem facie referunt. *Voltum* igitur dixerunt quasi *volitum*, quod ab hominis arbitrio & voluntate pendeat, & voluntatem ipsam intus latentem aperiat & producat. Ovidius itaque Amorum lib. 1. Eleg. 11.

E tacito vultu scire futura licet.

Cicero autem pro Sexto Roscio Amerino proverbii mentionem facit quo dicebant, *vultu sæpe lædi pietatem*: si quis enim patrem suum torvis oculis, & contumaciam quamdam præferentibus aspexisset, læsæ pietatis quæ genitoribus debetur, reus agebatur. Apud Tibullum Elegia 8. libri 1. eo versu:

Non tibi sunt tristes curæ, nec luctus, Osiri,

Achilles Statius Lusitanus, & Janus Broukhusius Batavus, viri probe docti, ex vetustis codicibus legunt:

Non tibi sunt tristes curæ, nec vultus, Osiri.

Lectio sane elegans, & Tibullo digna. Poeta significat, Bacchum sive Osirim, Deum esse hilarem, fronte minime adducta, & ab omni severitate alienum. Horatius Sat. 6. lib. 1. v. 122.

Surgendum est mane, obeundus Marsya, qui se

Vul-

Vultum posse negat Noviorum ferre minoris.
Hinc *vultum ducere*, vel *trahere*. Martialis libro 1. Epigr. 41.

Qui ducis vultus, & non legis ista libenter,
Omnibus invideas, livide; nemo tibi.

Ovidius lib. 4. Ponticorum Epist. 1. v. 105.

Sive trahis vultus; equidem peccasse fatebor.

Et *vultuosi* appellantur qui sunt ore tristi, tetrico, severo. Cicero in Oratore cap. 18. *Vultus vero, qui secundum vocem plurimum potest, quantam adfert tum dignitatem, tum venustatem! in quo quum effeceris ne quid ineptum aut vultuosum sit, tum oculorum est quædam magna moderatio.* Non negaverim tamen, *vultum* sæpe accipi a Latinis auctoribus pro *facie* simpliciter; ut etiam in allato Ciceronis loco; verum minus proprie. Variam faciei affectionem Etrusci appellant *piglio*. v. 69. SED *quo cecidit sub crimine?*] Cujus nimirum accusatione oppressus est? Nam *crimen* interdum est accusatio. Cicero Philippica 2. *Hereditatem mihi negasti obvenisse. utinam hoc tuum crimen verum esset.* Ita *criminari* est accusare, calumniari, deferre: *criminator*, accusator, calumniator, delator. v. 71. VERBOSA *& grandis epistola venit A Capreis*] Juve-

nalis hoc loco genus epistolarum Tiberii, meo quidem judicio, latenter perstringit, tamquam superfluens ac prolixum. Sane Tiberius ante principatum diu Rhodi commoratus fuerat, & studiis quum philosophiæ, tum eloquentiæ operam dederat. Non longe ab ea insula florebant Asiatici oratores, qui amplo & nimis copioso delectabantur genere dicendi. Cicero nihilominus in libro de Claris Orator. cap. 91. Molonis, rhetoris præstantissimi, Rhodiam disciplinam laudat. *Rhodum*, inquit, *veni, meque ad eumdem, quem Romæ audiveram, Molonem applicavi, quum actorem in veris caussis, scriptoremque præstantem, tum in notandis animadvertendisque vitiis, & instituendo docendoque prudentissimum. Is dedit operam (si modo id consequi potuit) ut nimis redundantes nos, & superfluentes juvenili quadam dicendi impunitate & licentia, reprimeret, & quasi extra ripas diffluentes, coerceret*. Idem in Oratore ad Brutum cap. 8. *Itaque Caria, & Phrygia, & Mysia, quod minime politæ, minimeque elegantes sunt, adsciverunt. aptum suis auribus opimum quoddam, & tamquam adipatæ dictionis genus, quod eorum vicini (non ita lato interjecto mari)*

mari, *Rhodii numquam probaverunt*, *Græci multo minus*, *Athenienses vero funditus repudiaverunt*. v. 72. A *Capreis*] Tiberius Imperator, quum sentiret, odiosum se esse patribus & populo Romano, præterea impuris & immoderatis libidinibus flagraret, secessit Capreas, parvam insulam maris Tyrrheni, XXIV. millibus passuum a continenti Campaniæ disjunctam; ubi diu, procul ab interpellatoribus, otio vacavit, stuprisque se omnibus ac flagitiis contaminavit. v. 72. BENE *habet*] Græci dicunt, καλῶς ἔχει. Hac locutione utebantur veteres quum volebant ἀφημεῖν, scilicet laudare aliquid, vel saltem reprehensioni parcere. Propertius lib. 4. Elegia ultima, verbis Corneliæ matronæ, vita functæ:

Et bene habet: numquam mater lugubria sumsi.

v. 72. SED *quid Turba Remi?*] Plebem Romanam significat. Nam sicuti nobiles & patricii Romulum nobilitatis suæ ac dignitatis auctorem agnoscebant; ita plebs ad Remum fratrem Romuli, ab ipso auguriis victum in urbe condenda, tandemque interfectum, quodammodo pertinere credebatur. Propterea Catullus Carm. 58. dixit εἰρωνικῶς:

Glubit magnanimos Remi nepotes. de Lesbia videlicet, quæ meretricium quæstum occeperat, corpusque plebi Romanæ vulgaverat. v. 74. SI *Nurtia Tusco Favisset*] Nurtia erat peculiaris Dea Vulsiniensium in Hetruria: quæ gens consueverat clavos indices numeri annorum in templo ejus Deæ fixos habere. Samuel Bochartus, vir πολυμαθέστατος, Geographiæ Sacræ Parte 2. Libro 1. cap. 33. eam Fortunam fuisse scribit, ac Nyrtiam appellat. Sunt etiam qui Nursciam vocent, Nurciam, Nursiam, Nortiam. v. 74. TUSCO] L. Ælius Sejanus ortus erat Vulsiniis oppido Hetruriæ, quod hodie *Bolsena*.

v. 75. SENECTUS *Principis*] Pro *senex princeps*. Ita βίη Ἀλκινόοιο apud Homerum, *robur Alcinoi*, pro *Alcinoo robusto*: & *sententia dia Catonis* apud Horatium Sat. 2. libri 1. pro Catone ipso eximiam sententiam proferente. Idem Ode 21. libri 3. *Narratur & prisci Catonis Sæpe mero caluisse virtus*. v. 76. HAC *ipsa Sejanum diceret hora Augustum*] Romanum Imperatorem salutaret. Primus Octavianus Cæsar hoc nomine appellatus fuit, ob magnitudinem rerum gestarum. deinceps & reliqui principes.

pes. Hoc vocabulum ab *auguriis* derivatum videtur. Ennius certe dixerat in Annalibus:

Augusto augurio postquam incluta condita
Roma est.

Sunt qui ab *augendo* dictum velint : unde *augurium* ipsum derivat Ovidius in Fastis.

v. 77. Ex *quo*] Subaudi *tempore*. ἔλλειψις est optimis poetis usitata. Sic etiam *ex illo* dicebant. Virgilius lib. 2. Æneidos : *Ex illo fluere, & retro sublapsa referri Omnia*. Propertius libro 2. Elegiarum: *Ex illo felix nox mihi nulla fuit*. v. 77. SUFFRAGIA *nulli Vendimus*] Hoc etiam dictum σατυρικῶς: quum enim poeta vices Romanæ reipublicæ significare vellet, ac temporum inclinationem, qua factum fuerat ut suprema potestas a populo Romano in principem omnino transferretur ; notat obiter veterem illum populum tamquam venalem, & candidatorum qui honores peterent, ambitioni faventem. Sinebat enim, se muneribus & largitionibus corrumpi , & magistratus pecuniosis, non fortibus ac strenuis mandabat. Hinc Leges multæ de Ambitu variis temporibus promulgatæ , quas diligenter commemorat Carolus Sigonius libro 2. de Judiciis cap. 13. Ceterum , Tiberio demum

imperante, si Tacitum audimus libro Annalium primo, *Comitia primum e campo ad patres translata sunt; nam ad eam diem etsi potissima arbitrio Principis, quaedam tamen studiis tribuum fiebant*. *Ad patres*, nimirum ad Senatum: sed in Senatu Principes Romani omnia poterant: nemo enim erat ex ordine senatorio quin adularetur Principi & ex ejus voluntate sententiam diceret.

v. 78. EFFUDIT *curas*]. Translatum ab eo qui aquam collectam effundat, vel effluere sinat. v. 80. DUAS *tantum res anxius optat*, *Panem & Circenses*] Temporibus Augustorum plebs Romana nihil aliud cogitabat quam ut haberet unde vivere:, ac praeterea voluptatem e spectaculis publicis, maxime vero ex ludis Circensibus, quorum desiderio propemodum insaniebat. Favebant enim factionibus aurigarum, quae a prasino, Veneto, russo, & aliis pannorum coloribus nomina sumebant, atque inter se distinguebantur. Equorum etiam studio flagrabat, si qui reliquis velociores essent, ac plures palmas retulissent. Porro victûs curam praecipuam Romanis fuisse, ac paene unicam, sub Caesaribus, testatur etiam Claudianus, poeta suo seculo major, libro

libro de Bello Gildonico, v. 49. Romam ipſam loquentem inducens:

Poſtquam jura ferox in ſe communia Cæſar
Tranſtulit, & lapſi mores, deſuetaque priſcis
Artibus in gremium pacis ſervile receſſi,
Tot mihi pro meritis Libyam Nilumque dedere,
Ut dominam plebem, bellatoremque ſenatum
Claſſibus æſtivis alerent, geminoque viciſſim
Litore diverſi complerent horrea venti.
Stabat certa ſalus: Memphis ſi forte negaſſet,
Penſabam Pharium Gætulis meſſibus annum.

Ex Africa enim & Ægypto ingens frumenti vis quotannis Romam claſſe comportabatur: quas propterea provincias, ut etiam Siciliam & Sardiniam, vocabant horrea Romanorum.

-- -- -- -- -- -- Perituros audio multos.
Nil dubium: magna eſt fornacula: pallidulus mî
Brutidius meus ad Martis fuit obvius aram.
Quam timeo, victus ne pœnas exigat Ajax,
Ut male defenſus! curramus præcipites, &,
Dum jacet in ripa, calcemus Cæſaris hoſtem.
Sed videant ſervi, ne quis neget, & pavidum in jus
Cervice obſtricta dominum trahat. hi ſermones
Tunc de Sejano, ſecreta hæc murmura vulgi.

Viſne

Viſne ſalutari ſicut Sejanus? habere
Tantumdem? atque illi ſummas donare curules,
Illum exercitibus præponere? tutor haberi
Principis auguſta Caprearum in rupe ſedentis
Cum grege Chaldæo? vis certe pila, cohortes,
Egregios equites, & caſtra domeſtica? quid ni
Hæc cupias? & qui nolunt occidere quemquam,
Poſſe volunt. Sed quæ præclara & proſpera tanti,
Ut rebus lætis par ſit menſura malorum?
Hujus qui trahitur prætextam ſumere mavis:
An Fidenarum, Gabiorumve eſſe poteſtas?
Et de menſura jus dicere, vaſa minora
Frangere pannoſus vacuis ædilis Ulubris?
Ergo quid optandum foret, ignoraſſe fateris
Sejanum. nam qui nimios optabat honores,
Et nimias poſcebat opes, numeroſa parabat
Excelſæ turris tabulata, unde altior eſſet
Caſus, & impulſæ præceps immane ruinæ.
Quid Craſſos, quid Pompejos evertit? & illum
Ad ſua qui domitos deduxit flagra Quirites?
Summus nempe locus nulla non arte petitus,
Magnaque numinibus vota exaudita malignis.
Ad generum Cereris ſine cæde & vulnere pauci
Deſcendunt reges, & ſicca morte tyranni.

P A-

PARAPHRASIS.

Pergit poeta in deſcribendis quæ mortem Sejani conſecuta ſunt; præſertim colloquiis popularibus, quum repentinus eventus hominum animos perculiſſet. Inducitur porro μιμητικῶς, ὁ τυχὼν, nimirum quidam e populo, cum altero verba commutans. „ Ut „ accepi, *inquit*, non in unius Sejani cæde „ ira Principis conquietura eſt. Multi qui „ cum Sejano adverſus Tiberii ſalutem con„ juraverant, de medio tollentur. Al„ ter ita reſpondet : Id certiſſimum eſt. „ Fornax ad conflandam Sejani ſtatuam „ ſuccenſa, non ita anguſta eſt, ut multis „ noxiis urendis par eſſe non poſſit. Sane „ Brutidius, quo familiariſſime utor, oc„ currit mihi nuper ad aram Martis pal„ lorem inuſitatum facie præferens, ut qui „ Tiberio ſuſpectus, & ipſe ſibi conſcius „ eſſe videatur. Etiam atque etiam timeo, „ ne quum accuſatus fuerit a delatore, & „ cauſſâ ceciderit propter imbecillitatem pa„ troni a quo male defenſus fuit, triſtem „ Ajacis Telamonii exitum vitæ imitetur, „ qui ab Ulixe, in judicio de armis Achil-

„ lis,

„ lis, eloquentia ſuperatus, præ doloris
„ magnitudine inſanivit, ac demum ſibi
„ violentas manus intulit. Ne igitur & in
„ nos aliqua ſuſpicio conjurationis cadere
„ poſſit, citiſſimo & præcipiti curſu feſtine-
„ mus, & donec Sejani cadaver porrectum
„ eſt in ripa Tiberis, palam id pede pre-
„ mamus, nullis contumeliis parcentes ad-
„ verſus inimicum Tiberii Cæſaris. Verum
„ demus operam ut ſervi noſtri videant nos
„ calcantes & vexantes cadaver, ne quis
„ illorum negare poſſit vel nos feciſſe, vel
„ ſe vidiſſe; & poſtea dominum, mortis
„ metu conſternatum, obtorto collo in ju-
„ dicium rapiat: quod interdum ſolent ſer-
„ vi nequam & proditores. Hæc erant col-
„ loquia vulgarium hominum eo tempore
„ de Sejano: hæc in aurem alter ad alte-
„ rum ſuſurrabat. Quiſquis igitur caſum
„ tanti viri audiviſti, cupíſne, turbam ſa-
„ lutatorum domum tuam advenire, ſicuti
„ olim Sejani ædes frequentabat? pecunias
„ ejus poſſidere? ad pares honores evehi?
„ ad ſummum auctoritatis, gratiæ, poten-
„ tiæ faſtigium pervenire? ut pro tuo ar-
„ bitratu ſupremos & curules magiſtratus
„ aliis donare poſſis, alios exercituum im-

„ pe-

„ peratores creare: denique vicarius, ac
„ tamquam tutor Principis audire? dum i-
„ pse Capreis otiosus desidet cum grege A-
„ strologorum, quibus maximopere addictus
„ est, Romanique imperii majestatem ab
„ urbe Roma in desertum scopulum & squal-
„ lentem transtulisse videtur. Certe, si be-
„ ne te novi, cupis præesse cohortibus præ-
„ torianis, quæ manibus pila gerunt, sicut
„ ille præerat: vis equitum florem circa
„ te habere, & domi tuæ speciem quam-
„ dam castrorum. Et cur non horum desi-
„ derio tenearis? Hominum ingenium sic
„ est: Etiam qui mitem animum habent,
„ & a cædibus abhorrent, nihilominus non
„ recusent nancisci potestatem occidendi,
„ quandocumque ipsis libuerit. Sed quæ,
„ rogo te, fortunæ prosperitas, quæ rerum
„ gestarum gloria, qui honorum splendor
„ tanti æstimari debet, ut parati sint ho-
„ mines hæc omnia pacisci & mercari pre-
„ tio ingentium calamitatum, quæ nimium
„ secundos eventus consequi solent, ut eos
„ non solum adæquent, verum etiam lon-
„ gissimo intervallo nonnumquam antece-
„ dant? Dic mihi amabo, utrum præoptes:
„ hujúsne, cujus cadaver unco raptatur,

„ ni-

„ nimirum Sejani, prætextam induere, an „ potius Fidenis, aut Gabiis, contemnen- „ dis oppidulis, municipalem præturam ge- „ rere, vel ædilis esse Ulubris, loco Vol- „ scorum prope deserto, ibique de mensu- „ ris liquidorum & solidorum edicta pro- „ ponere, ac vasa præscripto ac definito „ modo minora, pro imperio frangere: ne- „ que Tyria purpura tegi, sed crassioribus „ ac detritis vestibus operiri? Hoc alterum „ certe mavis, quod Sejani magistratibus „ concedit quidem, sed periculo tamen ca- „ ret. Quod quum eligis, contra Sejanum „ sententiam pronuntias, & fateris aperte, „ ignoravisse illum omnino quid vere bo- „ num & optandum esset. Nam qui im- „ moderatos honores cupiebat, qui opibus „ infinitis inhiabat, turrim quodammodo „ excelsam ædificabat, pluribus tabulatis su- „ perstructis, unde lapsus esset profundior, „ & ex qua repentino impulsu ruente ipse „ in abruptum barathrum præceps ferretur. „ Enimvero quid Crassos perdidit, quid „ Pompejos? illum præterea qui Dictator „ perpetuus factus, populum Romanum li- „ bertate spoliavit, & quemcumque voluis- „ set Quiritium flagellis & fustibus cædi ju-

„ be-

„ bebat? Quid aliud, nisi princeps locus „ in civitate, quem ut obtinerent, nullum „ non lapidem moverant, omnia facere, „ omnia perpeti parati fuerant? Quid aliud, „ nisi desideria & vota ipsorum immode- „ sta, & nullis finibus circumscripta, qui- „ bus Dii, non liberales aut propitii, sed i- „ rati & maligni, facile aurem præbuerant? „ Profecto, pauci reges, pauci rerum poten- „ tes, qui tyrannidem in urbibus exercent, „ placidum vitæ finem sortiuntur, & ad Or- „ cum, generum Cereris, qui scilicet Pro- „ serpinam Cereris filiam matrimonio sibi „ junxit, descendunt cruore suo non inqui- „ nati: nempe non occisi a strenuis liber- „ tatis vindicibus, & multis vulneribus „ non confossi. „ Jam ad initium propositorum versuum redeamus, obscura quæque ac difficilia explicaturi.

COMMENTARIUS.

v. 82. MAGNA *est fornacula*] Hæc verba varie admodum a variis interpretibus explicantur. Sunt qui fornacem intelligant in qua Sejani statua conflata est: ubi & alia simulacra liquefieri possunt, vel etiam plu-

plures conjurationis participes uſtulari. Placet nonnullis, *fornaculam* pro ira Principis æſtuante a poeta uſurpatam fuiſſe. Alii denique dicunt, de fornace loqui Juvenalem quam Cæſar conſtrui juſſerit ad noxios cremandos & abſumendos. Ego vero quibus accedam neſcio: locus eſt obſcurus, & parum venuſtus. Animadvertendum porro *ἐπίθετον magna* additum diminutivo *fornacula*. Quod imitari nolim: videtur enim reprehendiſſe Quinctilianus libro 1. Inſtit. Orator. cap. 5. *Nam vitium*, ait, *quod ſit per quantitatem*, *ut* magnum peculiolum, *erunt qui ſolœciſmum putent; quia pro nomine integro poſitum ſit diminutum*. Joannes Boccatius ab hoc vitio, ſeu potius loquendi figura, non abſtinuit, qui Narratione 6. Diei decimæ dixit: *due grandiſſimi piattelli*. Verum apud Etruſcos *piattello* idem fere eſt ac *piatto*, tametſi habeat formam diminutivi: ſicuti apud poetas Latinos *ocellus* idem eſt atque *oculus*; quo *ὑποκοριστικῷ*, vocabulo nempe blanditiarum, Elegiæ præſertim amatoriæ ſcriptores, frequentiſſime utuntur.

v. 83. BRUTIDIUS *meus*] Hic rhetor quidam fuit, ſummus Tiberii adulator, qui Principis gratiam ſibi conciliaverat accuſando

do

do L. Syllano Asiæ proconsule, quod is Augusti nomen violavisset, Tiberii majestatem sprevisset; si credimus Cornelio Tacito libro 3. Annalium. Postea vero cum ceteris Sejani familiaribus, ejus quoque nomen delatum fuit. Caussam ipsemet suam peroravit: a delatore autem judicio victus, antequam supplicio afficeretur, sibi violentas intulit manus. v. 83. AD *Martis aram*] Quo fortasse Brutidius confugerat, ut se tueretur loci religione. Ara Martis Ultoris Romæ celeberrima fuit.

v. 84. QUAM *timeo, victus ne pœnas exigat Ajax!*] Brutidium comparat Ajaci Telamonio, qui quum ab Ulixe superatus fuisset in judicio Græcorum de armis Achillis, præ dolore factus insanus, caprum, quem Agamemnonem esse putabat, cecîdit flagellis, ac jugulavit, & gregem omnem persecutus est: quum autem resipuisset, ac fœdum facinus agnovisset quod per insaniam perpetraverat, ejus rei cogitationem ferre non potuit, ac gladio sibi pectus transfixit. Sophocles videndus ἐν Αἴαντι μαστιγοφόρῳ, & Ovidius initio libri 13. Metamorphoseon.

v. 87. SED *videant servi*] In delictis læsæ majestatis etiam servi ad accusandos he-

ros admittebantur; quod constat vel ex Lege *Famosi*, titulo Pandectarum *ad Legem Juliam Majestatis*, & ex Lege 6. & 7. Codicis Justinianei titulo eodem. v. 87. ET *pavidum in jus Cervice obstricta dominum trahat*] Carolus Sigonius libro 1. de Judiciis Romanorum cap. 18. multis veterum scriptorum testimoniis docet, consuevisse Quirites quem accusarent, aut a quo aliquid peterent, si recusaret, per vim atque obtorto collo ad tribunal trahere : quod tamen haud licebat quum de matronis ageretur. Ita enim Valerius Maximus libro 2. Memorabilium cap. 1. *Quo matronale decus verecundiæ munimento tutius esset, in jus vocanti matronam corpus ejus attingere non permiserunt, ut inviolata manûs alienæ tactu stola relinqueretur.* Stola, ut obiter moneam, vestis erat ad talos usque demissa, matronarum propria. v. 91. SUMMAS *donare curules*] Majores magistratus, nempe Consul, Prætor, Censor, Ædilis, utebantur sella curuli; quæ sic dicta fuit, quod in curru poneretur ; vel a Curibus oppido Sabinorum, unde Romam usus ejus translatus fuerit. v. 92. TUTOR *haberi Principis*] Vicarius esse Imperatoris, ejus munera obire,

ire, ipſum tueri & cuſtodire ab hoſtium vi, & civium inſidiis, non minus quam Romanum imperium; dum Princeps otio indulget, vaniſque Aſtrologorum ſtudiis dat operam in ſeceſſu Caprearum. v. 93. AUGUSTA *Caprearum in rupe*] Vocat parvam illam inſulam, & rupem aut ſcopulum potius quam inſulam, *auguſtam;* quod videlicet ibi commoraretur Tiberius Imperator Auguſtus, & ſedem ac majeſtatem imperii ab urbe Roma eo quodammodo tranſtuliſſe videretur. Sunt qui legendum exiſtiment, *anguſta*. v. 94. CUM *grege Chaldæo*] Hoc eſt cum Aſtrologorum caterva, quos iis temporibus Mathematicos appellabant, & interdum Chaldæos. Sciendum eſt, Babyloniam Aſiæ regionem late patentem, circa magnam urbem Babylonem, Arabiæ deſertæ finitimam, Chaldæam quoque appellatam fuiſſe, præcipue in ſacris litteris. *Chaldæi* porro gentis & ſectæ nomen fuit. Nam Babylonii, quum ingentem planitiem incolerent, ortus, occaſus, varios poſitus ac trajectiones aſtrorum facile obſervare potuerunt. Nihil mirum igitur, eos Aſtronomiæ ſtudia & Phyſicæ cæleſtis coluiſſe potiſſimum: quibus tamen ſtudiis ad ineptias & ſuper-

ſuperſtitionem abutebantur: nam ex obſervatione ſiderum promittebant, ſe dicturos, quæ cuique homini eventura eſſent in vita. Cicero id teſtatur diſerte initio libri 1. de Divinatione. *Chaldæi, non ex artis*, inquit, *ſed ex gentis vocabulo nominati, diuturna obſervatione ſiderum ſcientiam putantur effeciſſe, ut prædici poſſet, quid cuique eventurum, & quo quiſque fato natus eſſet*. Propterea qui divinationem, & alias artes Babyloniorum profiterentur, Chaldæi & ipſi vocari cœperunt, ab inſtituto nimirum & diſciplina. Horatius libro 1. Carminum Ode 20. Babylonios numeros commemorat: *Tu ne quæſieris (ſcire nefas) quem mihi, quem tibi Finem Dii dederint, Leuconoë, nec Babylonios Tentaris numeros*. Tiberius vero Cæſar Thraſyllum quemdam Chaldæum apud ſe habebat, eum de vita ſua conſulebat, ejuſque monitis diligenter obtemperabat, teſte Suetonio Tranquillo. *Gregem* dixerunt veteres turbam ſeu catervam hominum eidem arti vacantium, qui ducem quemdam ſeu magiſtrum ſibi præfeciſſent, cui auſcultarent, & a quo regerentur. Ita *Grex comicorum* apud Plautum: quem hodie dicimus, *Compagnia di commedianti*. v. 94. VIS *certe*

pila

pila] Tela, sive hastæ quibus pedites armabantur in exercitu Romano, *pila* proprio nomine appellata fuerunt. Iccirco Lucanus initio Pharsaliæ suæ bellum civile significare volens, dixit: *pares aquilas, & pila minantia pilis*. Inde *primipilus* vocabatur centurio ille qui inter centuriones majore dignitate erat, primamque centuriam ducebat. A *pilo* videtur derivatum cognomen C. Pontii præsidis Romani, seu procuratoris Tiberii Cæsaris, in Syria Palæstina, qui CHRISTUM servatorem nostrum cruci addixit: *Pilatus* enim vocatus fuit.

v. 96. ET *qui nolunt occidere quemquam, Posse volunt*] Velle occidere, crudelitatem arguit, & vitio vertitur: posse occidere, indicat potestatem, & honori ducitur. Eodem pacto laudabile est notitiam scelerum & flagitiorum habere: quamquam ea suscipere & committere, odiosum ac turpe merito habetur. Sic tametsi in formosos multæ cadant suspiciones, multa urbana dicta jactentur, forma nihilominus laudatur, & in optabilibus numeratur. Itaque Ovidius libro 1. Artis Amat. v. 623.

Delectant etiam castas præconia formæ;
Virginibus curæ grataque forma sua est.

Si quis autem propositam habens ac facilem peccandi materiam, nihilominus a peccando abstineat, summus profecto & admirabilis vir est: puta si potentiam cum innocentia, sagacitatem cum animi candore, formam atque ætatis florem cum pudicitia conjungat. Hujusmodi hominem divinæ litteræ *beatum* vocant: *Beatus vir qui potuit facere mala, & non fecit, transgredi, & non est transgressus. Quis est hic? & laudabimus eum; fecit enim mirabilia in vita sua.*

v. 100. FIDENARUM] Fidenæ parvum oppidum Latii fuerunt. v. 100. GABIORUMQUE] Gabii, aliud Latinum oppidulum XII. passuum millibus distans ab urbe Roma. v. 100. ESSE *potestas*] *Potestatem* pro Prætore usurpavit; quod scilicet in illis oppidis, decernendi, & in scelestos animadvertendi summa potestas apud prætorem esset. Hodie prætorem vocamus *podestà*. v. 101. DE *mensura jus dicere*] Proprie ac docte loquitur poeta noster: nam jurisdictio ad prætores pertinebat. Illi nempe initio magistratûs sui edictum proponebant quibus de rebus cognituri essent, ac judices daturi. Eorum enim cura & munus fuit judices litigantibus dare. Verum hæc jure-

jureconſultis relinquamus. v. 101. VASA *minora Frangere*] Hoc irridet etiam Perſius Sat. 1. in quodam, cui magnificum valde atque inſigne videbatur, id ſe facere potuiſſe. Perſii verba ſunt:

Seque aliquem credens, Italo quod honore ſupinus
Fregerit heminas Aretî ædilis iniquas.

Italo honore, inquit, non *Romano*. Italus honor nimirum erat minor ille magiſtratus quem extra urbem Romam in aliis Italiæ oppidis gerebant. v. 102. PANNOSUS] Pannis obſitus, trita veſte indutus. Notat ſordes ac paupertatem hominis, a ſquallore veſtis. *Pannos* interdum Latini vocant quos vernaculo ſermone nos appellamus *cenci*, *ſtracci*. v. 102. VACUIS *ædilis Ulubris*] Ulubræ caſtellum fuit Latii veteris, infrequens omnino, ac prope deſertum; fortaſſe ob aeris vitium. Ædiles dicti ſunt a curandis ædibus ſacris, aliiſque baſilicis, publiciſque ædificiis. Ea enim ſarta tecta præſtare debebant. Ad illos quoque pertinuit cura viarum oppidi, munditiæ publicæ, rerum venalium, ludorum & ſpectaculorum. Romæ fuerunt ædiles curules, inter præcipuos magiſtratus. Hi ædilitium edictum proponebant, quemadmodum prætor præ-

torium. Fuerunt & ædiles plebeji.

v. 106. EXCELSÆ *turris tabulata*] Contignationes videlicet, quas Itali vocamus *palchi*, *solaj*. v. 106. UNDE *altior esset Casus*, *& impulsæ præceps immane ruinæ*] Ad hunc fortasse locum poetæ Aquinatis respexit Claudianus quum celeberrimum illud pronuntiavit de impiorum atque injustorum prosperitate, libro 1. in Rufinum v. 20. --- --- --- *Jam non ad culmina rerum*

Injustos crevisse querar: tolluntur in altum

Ut lapsu graviore ruant ---- ----- ----

v. 108. QUID *Crassos*, *quid Pompejos evertit?*] M. Licinius Crassus, locupletissimus ille Romanorum, qui cum Pompejo Magno, & Julio Cæsare Triumvir fuit, in Parthos expeditione suscepta, quum male pugnavisset, ac locorum ignarus esset, a Surena eorum duce insidiis circumventus, proditus, ac trucidatus est. Filius quoque ejus, fortissimus adolescens, in prœlio cecidit. Pompeji Magni vices notissimæ sunt omnibus qui Romanam historiam vel primoribus labiis degustaverunt. Hic vir eximius, quum partes reipublicæ tueretur, in campis Pharsalicis a Cæsare victus, confugit ad Ptolemæum Ægypti regem, de quo

fue-

fuerat optime meritus: verum ab ingrato rege, qui nondum puerilem ætatem excesserat, occidi jussus est in navicula, priusquam pedem in litore poneret: ejusque caput ad Cæsarem delatum. Cn. etiam & Sex. Pompeji, ipsius liberi, malum vitæ exitum sortiti sunt. v. 108. Et *illum Ad sua qui domitos deduxit flagra Quirites*] Plerique hoc accipiunt de C. Julio Cæsare, Dictatore perpetuo, qui quum rerum poti-retur, & Romanam libertatem sustulisset, a M. & D. Brutis, C. Cassio, & aliis conjuratis, in curia viginti tribus vulneribus confossus interiit. Nec desunt qui Syllam, aut Cinnam, vel Augustum denique significari putent. Marcus enim Cicero somnium vidit, in quo Juppiter Octaviano adolescenti flagellum tradebat, signum videlicet summæ in republica potestatis, qua ipsi liceret quicquid libuisset. Ceterum apud Romanos lex Porcia, & aliæ leges nonnullæ vetabant ne magistratus civem ullum Romanum flagris aut virgis cæderent: quod supplicium ignominiosum fuit. Propterea, sive Julium Cæsarem, sive Octavianum Augustum, sive Syllam, seu Cinnam intelligere malis, res eodem recidit.

Nam

Nam *deducere Quirites domitos ad ſua flagra*, nihil aliud erit quam tergo civium Romanorum abuti pro arbitrio, eos nimirum flagris percutiendo, contemtis legibus quæ ipſorum dignitati conſulebant. Verum hæc poetæ noſtri verba Auguſto minus conveniunt; qui, ſi calamitates ipſius domeſticas exceperis, & Varianam cladem, proſpera fortuna uſus eſt, ac tandem in ſenectute mortuus, poſtquam reipublicæ ſex & quinquaginta annos præfuiſſet. v. 110. SUMMUS *nempe locus nulla non arte petitus*] Hi omnes quos commemorat Juvenalis, immoderatam rerum omnium licentiam, & principatum in ſua civitate concupiverunt: quæ res illis peſtem ac perniciem creavit. De ambitione Cæſaris & Pompeji, teſtem inſignem præter ceteros habemus Lucanum libro 1. Pharſaliæ v. 120. cujus afferam verba:

— — — — — Stimulos dedit æmula virtus.
Tu nova ne veteres obſcurent acta triumphos,
Et victis cedat piratica laurea Gallis,
Magne, times: te jam ſeries, uſuſque laborum
Erigit, impatienſque loci fortuna ſecundi.
Nec quemquam jam ferre poteſt Cæſarve priorē,
Pompejuſve parem — — —

v. 111.

v. 111. MAGNAQUE *numinibus vota exaudita malignis*] Nam potentibus hisce viris Dii nocuerunt, non eorum quidem preces repellendo, ac desideriis obsistendo, sed potius tribuendis & largiendis quæ illi stulte postulaverant. v. 112. AD *generum Cereris sine cæde & vulnere pauci Descendunt reges*] Gener Cereris Pluto; qui Proserpinam Cereris filiam, sicut est in fabulis, apud Ennam locum Siciliæ amœnissimum rapuit, ac sibi matrimonio junxit, & reginam inferorum fecit. Mortuos autem omnes in ditione Plutonis esse credebant; quem etiam Ditem patrem, atque Orcum appellaverunt. v. 113. SICCA *morte*] *Sicca mors* est quæ sine sanguine contingit. Eodem pacto, *siccis oculis* dixit Horatius Carminum libro 1. Ode 3. pro lacrimarum expertibus. Ita sobrios homines, qui mero abstinebant, *siccos* vocare consueverant: contra, ebrios appellabant *uvidos*. Idem Horatius Carminum libro 4. Ode 5.

--- --- --- Dicimus integro
Sicci mane die, dicimus uvidi
Quum Sol Oceano subest.

Elo-

Eloquium, ac famam Demosthenis, aut Ciceronis
Incipit optare, & totis Quinquatribus optat
Quisquis adhuc uno partam colit asse Minervam,
Quem sequitur. custos angustæ vernula capsæ.
Eloquio sed uterque perît orator: utrumque
Largus & exundans leto dedit ingenii fons.
Ingenio manus est, & cervix cæsa: nec umquam
Sanguine caussidici maduerunt rostra pusilli.
O fortunatam natam me Consule Romam!
Antonî gladios potuit contemnere, si sic
Omnia dixisset. ridenda poemata malo,
Quam te, conspicuæ divina Philippica famæ,
Volveris a prima quæ proxima. Sævus & illum
Exitus eripuit quem mirabantur Athenæ
Torrentem, & pleni moderantem frena theatri.
Diis ille adversis genitus, fatoque sinistro,
Quem pater ardentis massæ fuligine lippus
A carbone, & forcipibus, gladiosque parante
Incude, & luteo Vulcano ad rhetora misit.

PARAPHRASIS.

Quum poeta noster adhuc ostenderit, divitias & honores, quæ tantopere ab homi-

nibus

nibus expetantur, multis exitio fuiſſe; nunc eo tranſit ut oſtendat, eloquentiam ipſam, facultatem in rebuſpublicis permagno æſtimari ſolitam, ſæpius obeſſe quam prodeſſe viris eloquentibus: idque Demoſthenis & Ciceronis exemplis, præclariſſimorum ſcilicet Oratorum, confirmat: qui ambo non aliam ob cauſſam perierunt quam ob dicendi copiam & excellentiam. Hoc igitur paullo ante deſcriptis verſibus ſibi vult Juvenalis.
„ Pueri fere omnes qui heri aut nudiuſter-
„ tius occœperunt ire in ludum litterarium,
„ & apud magiſtellum quempiam, rheto-
„ rem puta vel grammaticum ignobiliorem,
„ cui aſſem unum, tenuem videlicet mer-
„ cedulam quot menſibus perſolvunt, in
„ primis rhetoricæ vel grammaticæ rudi-
„ mentis exercentur, ea ratione Minervam
„ colentes, Deam ingeniorum & littera-
„ rum præſidem: pueri, inquam, quos ad
„ præceptorem euntes comitatur ſervulus
„ verna, nimirum domi ex ancilla natus,
„ cum aliquot libellorum capſula, quæ ipſi
„ portanda & cuſtodienda committitur: hu-
„ juſmodi pueri, ſpes hominum verius quam
„ homines, eo votorum ſuorum audaciam
„ propellunt, ut Demoſthenis vel Cicero-

„ nis

„ nis eloquentiam, & partam eloquentiæ „ gloriam ac famam, ſibi optare incipiant, „ proque illa obtinenda Minervæ ſupplicent „ ac vota faciant, præcipue quum ejus dies „ feſti advenerunt, quos a numero & a- „ triis Romani appellant Quinquatrus. Ve- „ rum Demoſthenes & Cicero, quorum præ- „ ſtantiam conſequendam ſibi proponunt „ pueri noſtri, uterque facundiam ſuam pe- „ reundi cauſſam habuit: utrumque miſe- „ rabili mortis genere ſuſtulit fons ille u- „ berrimus ingenii, qui nullis prope fini- „ bus contineri & coerceri poſſe videbatur. „ Nam, ut de Cicerone primum dicam: „ ob eloquium tantummodo & ingenium, „ ejus caput & manus, juſſu M. Antonii „ Triumviri, adverſus quem ſummus Ora- „ tor quatuordecim Philippicas recitaverat, „ a Popilio Lænate abſciſſa eſt, & affixa „ pro roſtris: quæ roſtra numquam cruen- „ tata fuerunt ſanguine cauſſidici mediocris, „ cujus nulla pæne ratio haberetur. Et Ci- „ cero quidem haud contentus gloria quam „ ex dicendi arte, cauſſiſque orandis colle- „ gerat, verſus nonnumquam factitabat. „ Quum vero de Conſulatu ſuo libros car- „ mine ſcripſiſſet, facinus egregium ſuum

„ lau-

„ laudare volens, nempe conjurationem Ca-
„ tilinæ a se Consule detectam atque op-
„ pressam, hunc inter ceteros versum ef-
„ fudit,

O fortunatam natam me Consule Romam!

„ ob quem versum male sonantem, &, ut
„ quibusdam videbatur, absurdum, ab ad-
„ versariis & obtrectatoribus irrisus fuit.
„ Erat enim Cicero, si verum fateri vo-
„ lumus, Orator quidem vehemens, & co-
„ piosus: poeta vero excellens non item.
„ Nihilominus extra periculum fuisset M.
„ Tullius, potuissetque satellites & sicarios
„ Antonii non timere, si scripta ipsius o-
„ mnia mediocritatem, vel infantiam etiam
„ prætulissent, qualem versus ille præfert.
„ Ego vero, ut capiti meo bene consulam,
„ optaverim potius malorum & ridendorum
„ poematum auctor esse, quam divinæ il-
„ lius Philippicæ quæ statim post primam
„ legentibus occurrit, nimirum secundæ:
„ tametsi ea per ora hominum volitet, fa-
„ mamque ingentem ubique locorum, pro-
„ pter vim dicendi admirabilem, consecu-
„ ta sit. Atque hunc vivendi exitum ha-
„ buit Cicero, tantus Orator. Quid De-
„ mosthenes? Hic etiam, non vir eloquens,

„ at

„ at eloquentia ipſa: quem verborum flu-
„ mine exundantem, atque in theatris, fo-
„ ris, baſilicis, aliiſque publicis locis, fre-
„ quentiſſimo conventu, civium animos eo
„ pacto regentem quo magiſtri ſolent feros
„ equos frenare, populus Athenienſis admi-
„ rabatur; hic quoque, inquam, crudelem
„ vitæ finem ſortitus eſt. Omnino igitur
„ dicere oportet, Demoſthenem Diis iratis
„ in lucem editum, atque magna fatorum
„ acerbitate; quem pater ejus, cultellorum
„ faber, cui lippiebant oculi fumo & fu-
„ ligine maſſæ ferreæ poſitæ in camino ar-
„ denti; ab inſtrumento fabrili, nimirum
„ a carbone, forcipibus, incude, ſuper
„ quam fabri ferrarii gladios malleo du-
„ cunt, miſit ad rhetoricæ magiſtrum; ne
„ amplius egregiæ indolis puer ſordidis at-
„ que abjectis Vulcani ſacris, at Minervæ
„ nitidis & illuſtribus operaretur. „ Sen-
tentiam horum verſuum expoſuimus: nunc
verba, locutiones, eruditionem perſequamur.

COMMENTARIUS.

v. 115. Totis *Quinquatribus optat*] Quin-
to die ab Idibus Martii, Romæ feſta Mi-
nervæ

nervæ celebrari incipiebant, quæ totos quinque dies perdurabant. Unde appellata videntur Quinquatrus. De his diebus festis, ritibusque ac cæremoniis quæ in iisdem servari solerent, ita Ovidius lib. 3. Fast. v. 809.

Una dies media est; & fiunt sacra Minervæ:
Nominaque a junctis quinque diebus habent.
Sanguine prima vacat: nec fas concurrere ferro.
Caussa, quod est illâ nata Minerva die.
Altera, tresque super stratâ celebrantur arenâ.
Ensibus exsertis bellica læta Dea est.

Non solum autem Quinquatrus dicebantur hæc festa, verum etiam Quinquatres, & Quinquatria. Hos dies præcipua quadam religione colebant ludimagistri, & pueri studiosi litterarum: scholas itaque occludebant, & Minervæ studiorum præsidi supplicabant, ut sibi propitia esset, atque acumen ingenii largiretur. Sicuti autem quintum diem post Idus Martias Quinquatrus vocaverunt Romani, & ab eo quatuor etiam sequentes; ita Tusculani tertium diem post Idus appellabant Triatrus, sextum Sextatrus: eodem pacto Falisci, decimum Decimatrus. quod testatur Pompejus Festus de Verborum significatione. v. 116. QUISQUIS *adhuc uno partam colit asse Minervam*] Ange-

lus Politianus, vir doctissimus, qui suo tempore in litteris regnabat, Miscellaneorum cap. 21. reprehendit Domitium Calderinum, quod is in Commentario ad Satyras Juvenalis hunc versum perperam explicaverit: sed neque ipse perspexisse mihi videtur quid sibi voluerit poeta noster. Verum est quidem, stipem seu mercedem quam grammaticis & rhetoribus pueri persolvebant, *minerval* fuisse dictam: sed id explicandum erat, nisi fallor, quid sit *colere uno asse Minervam partam*. Ego quoque symbolam meam in medium afferre non verebor. Discipuli juniores, qui nuper curriculum studiorum ingressi fuerant, mercedem exiguam præceptori solvere consueverant, puta unum assem. Colebant igitur Minervam, hoc est sacris ejus operabantur, quam minimo pretio. quid enim vilius uno asse singulis mensibus persoluto? Quare autem *partam Minervam* poeta dicit? quoniam scilicet primo Quinquatruum die puerperium Jovis celebrabant, qui Minervam e capite suo peperisset, ut perhibent fabulæ. Repetamus versus Ovidii paullo ante memoratos:

Una dies media est; & fiunt sacra Minervæ:
Nominaque a junctis quinque diebus habent.

San-

Sanguine prima vacat; nec fas concurrere ferro.
Caussa, quod est illâ nata Minerva die.

Hoc est igitur *parta Minerva*. Quod neque Politianus est assecutus. v. 117. QUEM *sequitur custos angustæ vernula capsæ*] *Vernula* ὑποκορισικῶς est puer verna: scilicet non pretio paratus, quemadmodum servi reliqui, at ex ancilla muliere natus domi. Capsâ vero angustâ quam post herilem filium, ad ludum litterarium euntem, portabat & custodiebat hic vernula, pauci libelli continebantur, quibus in schola utendum erat. Codices hodie sacculis inclusos gestare mos est; quos olim capsis circumferebant. Hos famulos pedissequos, a capsulis ferendis & servandis *capsarios* dicebant. Quo pertinet insignis locus D. Augustini Enarratione in Psalmum 40. num. 14. *Major*, inquit, *serviet minori, modo impletum est: modo, fratres, nobis serviunt Judæi, tamquam capsarii nostri sunt, studentibus nobis codices portant*. Harum capsarum & capsularum, in quibus libri condebantur, meminerunt Horatius & Catullus. Ille Satyra 10. libri 1. v. 61.

------ ----- ---- --- Etrusci
Quale fuit Cassî rapido ferventius amni
Ingenium; capsis quem fama est esse librisque

Ambustum propriis ---- ---- --- --

& sub calcem Epistolæ 1. libri 2.

Cum scriptore meo capsa porrectus aperta
Deferar in vicum vendentem tus & odores,
Et piper, & quicquid chartis amicitur ineptis.

Hic vero Elegia illa pulcherrima ad Manlium v. 33.

Nam quod scriptorum non magna est copia apud me,
Hoc fit, quod Romæ vivimus: illa domus,
Illa mihi sedes, illic mea carpitur ætas:
Huc una ex multis capsula me sequitur.

v. 120. INGENIO *manus est, & cervix cæsa*] Hujus rei, præter ceteros, T. Livius testis est libro Histor. ab U. C. CXX: ex quo libro cum plurimis aliis egregii operis injuria temporum deperdito, fragmentum quoddam servavit nobis M. Seneca Suasoria 6. Narrat igitur auctor celeberrimus, Ciceroni relato jam in proscriptos, & fugam capessenti, quum promineret ex lectica, & immotam cervicem præberet, a satellitibus Antonii caput fuisse præcisum. Quod stolidæ crudelitati militum satis non fuit: manus etiam quoque præciderunt, exprobrantes ipsis aliquid scripsisse in Antonium. Qui caput præclari viri ad se perlatum,

latum, inter duas manus in rostris poni jussit. Homines vero prætereuntes, lacrimas cohibere non poterant, neque trucidata ejus membra intueri, quem toties ex eo ipso loco verba facientem, cum admiratione eloquentiæ audiverant. v. 120. NEC *umquam Sanguine caussidici maduerunt rostra pusilli*] *Rostra* dicebatur locus quidam in foro, non procul a comitio. Eum locum ita dixerunt, quod L. Furio Camillo, C. Menio Coss. naves Antiatium, qui adversus Romanos male pugnaverant, partim incensæ fuerint, partim in navalia Romæ subductæ: rostrisque earum, suggestum in foro exstructum adornari placuerit: ut refert Livius lib. 8. In Rostris ferebantur leges; agebantur caussæ, habebantur conciones. Fuerunt & nova Rostra ad Palatii radices. Rostra vero navium, a quibus nomen ejus loci ductum est, fuerunt pars navis in prora primore, magis exporrecta, & acuta in modum cunei. A rostris avium, vel aprorum, quorum valde similis fieri solebat, eam appellaverunt. Inde naves rostratæ, & coronæ rostratæ, quibus donabantur imperatores qui navali prœlio vicissent. Porro quum secundo vento &. remorum im-

pulsu naves citissime agerentur, magno impetu rostra illarum in hostium naves impingebant, adeo ut iis hærerent, easque disjicerent. Quamobrem Tibullus libro 2.

Præda vago jussit geminare pericula ponto,
Bellica quum dubiis rostra dedit ratibus.

v. 124. RIDENDA *poemata malo*] Opinio increbuit, Ciceronem fuisse malum poetam: quod tamen haud omnino verum est. Illius enim versus adhuc leguntur non inelegantes, ad Ennii lucernam elucubrati. Nam tempore Ciceronis nullum Ennio præstantiorem poetam habebant quem imitarentur. Sed quoniam oratoria facultate reliquos omnes Cicero prætergressus fuit, hac de caussa, poetæ personam minus feliciter sustinuisse videtur. Narrat Plutarchus in Vita Ciceronis, eum a puero poesin amare & colere cœpisse. Quum vero adolevisset, non solum Oratorem excellentem, sed etiam omnium Romanorum optimum Poetam fuisse visum. Iis tamen quæ postea consecuta sunt temporibus quum plures omnino ad condendum carmen idonei exstitissent, Ciceroniana poesis paullatim refrixit, atque in pretio esse desiit. Ceterum Tullius, C. Julio Cæsare principatum obtinente,

tinente, jam sexaginta natus annos, facultate poetica ludens utebatur: dicitur enim proposito argumento, versus una nocte fudisse quingentos; ut appareat, ipsum ceteris palmam in eo genere præripere potuisse, si se totum ad Musas conferre voluisset. v. 125. DIVINA *Philippica*] Ob alteram præcipue Philippicam M. Antonius Triumvir Ciceronem odio acerbissimo & internecino prosequi cœpit: nam Oratione illa M. Tullius Antonio plagas insanabiles, & sempiternam ignominiam inflixit. *Antonianæ* debuerunt inscribi Orationes illæ Ciceronis, quod in Antonium compositæ fuerint: sed auctor maluit eas *Philippicas* nominare, quod iis conscribendis exemplum Demosthenis sibi proposuerit, cujus exstant Orationes *Philippicæ* præclarissimæ adversus Philippum Macedoniæ regem, qui florente Demosthene, libertati Græciæ struebat insidias. v. 126. SÆVUS *& illum Exitus eripuit quem mirabantur Athenæ*] Demosthenes venenum ebibit, quod in cavo anulo secum gerebat, ut refert Eratosthenes apud Plinium libro 30. Nat. Hist. cap. 1. ne in Antipatri potestatem veniret, qui ad eum perducendum miserat quemdam Archiam

cum ſatellitibus. Deceſſit autem annos natus LX. v. 127. QUEM *mirabantur Athenæ Torrentem*] Nimirum vehementi & concitato utentem genere dicendi, quod ſimile eſſet hiberno flumini ſeu torrenti. Eloquentia ſæpenumero flumini comparatur. Propterea Cicero dixit alicubi: *Flumen orationis aureum fundens Ariſtoteles*.

v. 128. PLENI *moderantem frena theatri*] Veteres Oratores multum poterant apud populum, eumque facillime impellebant quo voluiſſent, & impulſum revocabant, non ſecus ac equi freno circumflectuntur.

v. 130. ARDENTIS *maſſæ fuligine lippus*] Cui ſæpius lacrimantur oculi, nullam ob cauſſam fletûs, a Latinis *lippus* vocatur. Fabris porro ferrariis hoc incommodum fere accidit, ortum ſcilicet ex ignis violentia, & fumi acrimonia. v. 132. LUTEO *Vulcano*] Ignis color, flavus & croceus eſt; quem colorem veteres luteum etiam dixerunt.

Bellorum exuviæ, truncis affixa tropæis
Lorica, & fracta de caſſide buccula pendens,
Et curtum temone jugum, victæque triremis

Aplu-

Aplustre ; & summo tristis captivus in arcu ,
Humanis majora bonis creduntur : ad hoc se
Romanus , Grajusque , ac Barbarus induperator
Erexit : caussas discriminis , atque laboris
Inde habuit. Tanto major famæ sitis est, quam
Virtutis . Quis enim virtutem amplectitur ipsam ,
Præmia si tollas ? Patriam tamen obruit olim
Gloria paucorum , & laudis titulique cupido
Hæsuri saxis cinerum custodibus : ad quæ
Discutienda valent sterilis mala robora ficûs :
Quandoquidē data sunt ipsis quoque fata sepulcris .
Expende Hannibalem : quot libras in duce summo
Invenies ? hic est quem non capit Africa Mauro
Percussa Oceano , Niloque admota tepenti .
Rursus ad Æthiopum populos , aliosque elephantos
Additur imperiis Hispania : Pyrenæum
Transilit . opposuit natura alpemque , nivemque :
Diducit scopulos , & montem rumpit aceto .
Jam tenet Italiam : tamen ultra pergere tendit .
Actum , inquit , nihil est , nisi Poeno milite portas
Frangimus, & media vexillum pono Suburra .
O qualis facies , & quali digna tabella ,
Quum Gætula ducem portaret bellua luscum !
Exitus ergo quis est ? ô gloria ! vincitur idem
Nēpe, & in exsiliū præceps fugit, atque ibi magnus
Mirandusque cliens sedet ad prætoria Regis ,
Donec Bithyno libeat vigilare tyranno .

Fi-

Finem animæ quæ res humanas miſcuit olim,
Non gladii, non ſaxa dabunt, nec tela, ſed ille
Cannarum vindex, & tanti ſanguinis ultor
Anulus. I, demens, & ſævas curre per Alpes,
Ut pueris placeas, & declamatio fias.

PARAPHRASIS.

Hactenus poeta noſter locutus eſt de gloria quam homines dicendo, & cauſſis orandis conſequuntur: eà vero quam ſit inanis, & haud raro perniciosa, exemplis illuſtribus Ciceronis ac Demoſthenis, excellentium Oratorum, planum fecit. Nunc tranſit ad gloriam bellicam, ut ejus quoque inanitatem, & damna quæ ex ipſa oriri ſolent, exemplis Hannibalis, Alexandri Magni, ſummorum ducum, & aliorum etiam oſtendat. Eſt autem allatorum verſuum ſententia fere hujuſmodi: „ Spolia bellica ex „ hoſtium corporibus detracta; lorica in- „ ſerta & accommodata paxillis & ramis „ detruncatis, quos tropæa vocamus; buc- „ cula, nempe buccæ ſeu malæ tegumen- „ tùm, adhærens caſſidi ſeu galeæ fractæ; „ jugum currûs minutum, videlicet ſine

„ temo-

„ temone; navis hoſtilis claſſico bello de-
„ victæ ornamentum, quod vocant aplu-
„ ſtre; denique ſimulacrum captivi homi-
„ nis, mærore confecti, in arcûs trium-
„ phalis faſtigio collocatum; hæc omnia
„ exiſtimari ſolent divina potius bona quam
„ humana. Quicumque enim apud Roma-
„ nos, Græcos, & Barbaros exercitibus
„ præfuerunt, quum hæc laborum & pe-
„ riculorum præmia ſpectarent, animos e-
„ rexerunt, duraque omnia & aſpera li-
„ bentiſſime perpeſſi ſunt. tanto majore ce-
„ lebritatis & famæ deſiderio, quam virtu-
„ tis ipſius homines flagrare videas. Quo-
„ tus enim quiſque nudam virtutem am-
„ plectitur, nullo propoſito præmio? Nihi-
„ lominus paucorum civium gloria tanto
„ conatu expetita, & ſtudium vehemens
„ laudis popularis, ac titulorum qui in-
„ ſcribuntur marmoreis monumentis, ubi
„ ſervantur cineres virorum illuſtrium;
„ cauſſa fuit cur patria ipſorum a culmine
„ felicitatis deturbata, rueret in præceps
„ ac deleretur. quæ tamen ſepulcra & mo-
„ numenta, temporis proceſſu rumpuntur,
„ ea ſcindente & comminuente caprifico,
„ nempe ſilveſtri ficu in iis enata. Quan-

„ do-

„ doquidem non solum homines mori contingit, sed etiam sepulcra ipsa morti obnoxia sunt. Expende quod superest ex Hannibalis combusto cadavere: quot librarum censes futuras tanti imperatoris reliquias? Hic scilicet fuit adeo magno animo & immoderato, quem Africa sua capere non posset, quamvis ea tam late pateat, ut ad Occidentem alluatur & feriatur ab Oceano Mauritano; ad Orientem vero Ægyptum attingat, calidam regionem, quam Nilus mediam dispescit. Quum igitur contentus non esset imperio Æthiopum Libycorum, apud quos elephanti nascuntur, quemadmodum apud Indos; ei a senatu populoque Carthaginiensi decreta est Hispania cum exercitu invadenda. Qua perdomita, & Pyrenæo jugo superato, in Galliam transivit. deinceps Italiam spectare cœpit. Huic Hannibalis consilio Alpium juga præcelsa, & perpetuis nivibus obsessa, natura opposuerat. Ipse tamen itineris difficultate ab incœpto non deterritus, rationem invenit qua rupes disjicerentur, & montem ignis vi atque aceto adhibito perrupit. Jam Italia potitus est: nec

„ ta-

„ tamen animus inquies consistere adhuc „ potest. Nihil, ait, ad hanc diem egisse „ mihi videor, nisi milites nostri Cartha- „ ginienses in portas ipsas urbis Romæ im- „ petum faciunt, easque frangunt: & nisi „ vexillum Punicum statuo tandem ac de- „ figo media Suburra, frequentissima Ro- „ mæ regione. Mirum est quomodo tam „ ingens animus lateret in corpore tam de- „ formi. Ridiculum sane spectaculum, & „ dignum quod a pictore aliquo, ludibrii „ caussa, in tabella exprimeretur; dux „ nempe altero captus oculo insidens ele- „ phanto belluæ Gætulæ. Verum, quis tan- „ dem exitus Hannibali fuit? O inanem „ gloriam! Idem videlicet ab Scipione A- „ fricano superatur; & a civibus suis, quod „ rem male gesserit, in exsilium præceps „ actus, ad Antiochum regem Syriæ con- „ fugit, deinde ad Prusiam Bithyniæ re- „ gem, atque ibi cum ceteris aulicis ad re- „ giæ domus fores consistit, cliens profecto „ insignis, & omnibus admirabilis, horam- „ que exspectat qua maximo commodo suo „ tyrannus ille expergiscatur, & ipsum tan- „ dem admitti jubeat. Postremo, vitæ „ Hannibalis, quæ tamdiu res humanas mi-

„ scuit

„ ſcuit ab imo fundo, non hoſtiles gladii, „ non ſaxa, non alia tela finem attulerunt; „ ſed anulus ille fatalis ex quo venenum „ depromſit imperator præſtantiſſimus: quem „ anulum jure vocare poſſis ultorem Can„ nenſis calamitatis, qua Romani ab Han„ nibale afflicti ſunt, & vindicem tanti „ ſanguinis ab iiſdem Romanis ſecundo bel„ lo Punico effuſi. O demens Hannibal, i „ nunc, & duras Alpes atque horribiles „ percurre, ut uberrimæ mercedis loco, „ pueris in ludo litterario apud rhetorem „ ſe exercentibus placere poſſis, & Suaſo„ riæ ſeu Declamationis alicujus argumen„ tum fias. „ Nunc ſingula quæ his verſibus continentur, percenſeamus, & difficilia quæque expediamus.

COMMENTARIUS.

v. 133. TRUNCIS *affixa tropæis Lorica*] Tropæa erant ſigna quædam & monumenta, quæ victis aut fugatis hoſtibus, in loco ubi proſpere pugnatum fuerat, a ducibus victoribus excitabantur. Dicta vero ſunt ἀπὸ τῆς τροπῆς, nimirum a converſione & fuga. Quomodo tropæum ſtatueretur, quum ex aliis

liis pluribus, tum ex Virgilio cognoſcere licet, qui ſub initium libri undecimi Æneidos id luculente ita deſcribit:

Ingentem quercum deciſis undique ramis
Conſtituit tumulo, fulgentiaque induit arma,
Mezentî ducis exuvias; tibi, magne, tropæum,
Bellipotens: aptat rorantes ſanguine criſtas,
Telaque trunca viri, & bis ſex thoraca petitum
Perfoſſumque locis: clipeumque ex ære ſiniſtræ
Subligat, atque enſem collo ſuſpendit eburnum.

Nunc intelligimus, aut ego fallor, quamobrem poeta noſter dixerit *truncis tropæis*; nam ad hæc ſigna victoriæ ſtatuenda truncas arbores, quercus præcipue, ſupervacuis ramis amputatis, adhibebant, eaſque in tumulis, & aliis excelſis locis pangebant, ut longe conſpici poſſent. Hi porro trunci arborum ſimulacrum armati hominis quodammodo referebant: audis enim, a Virgilio in hac deſcriptione mentionem fieri ſiniſtræ, & colli. Lorica etiam ipſa, tamquam pectori & dorſo militis, querno ſtipiti aptabatur. De tropæis varia quædam & lectu jucunda profert Alexander ab Alexandro Genialium Dierum libro I. cap. 22. v. 134. FRACTA *de caſſide buccula pendens*] Buccæ proprie ſunt malæ, tumentes præſertim atque infla-

inflatæ: unde originem duxit vocabulum Italicum *bocca*. Horatius Satyra 1. lib. 1. v. 20.

Quid caussæ est, merito quin illis Juppiter ambas
Iratus buccas inflet? --- --- --- ---

Hinc locutio illa παροιμιακὴ, *effutire quicquid in buccam*: id est loqui temere, ac sine ulla meditatione, ut solent vulgares homines, & mulierculæ. Translata postea est hæc λέξις ad significandas partes duas galeæ seu cassidis, quæ militis malas tegunt. *Buccula* igitur *c* duplici, apud Juvenalem hoc loco, est parva bucca. nam *bucula* unicâ *c*, vitula est, seu vacca junior, quam δάμαλιν Græci appellant. v. 135. CURTUM *temone jugum*] Scilicet jugum currûs, cui temo detractus vel abscissus fuerit. Nam *curtum*, est deminutum, & quod integritatem suam amiserit. v. 135. VICTÆQUE *triremis Aplustre*] Si Pompejum Festum audimus, *Aplustria* sunt *navium ornamenta*, *quæ quia erant amplius quam essent necessaria usu*, *etiam amplustria dicebantur*. Legitur quoque *aplustrum*. Cicero in Arateis:

Navibus absumtis fluitantia quærere aplustra.

Ex quo Ciceronis versu cognoscimus, primam syllabam hujus vocis ancipitem esse.

v. 136. SUMMO *tristis captivus in arcu*]

Ni-

Nimirum triumphali: quos arcus in honorem imperatorum ſtruxerunt primum ex parietibus lateritiis, deinde ex quadrato lapide, poſtremo ex marmore. Supra coronidem horum arcuum ponebant tropæorum imagines lapideas, vel marmoreas, item ſimulacra captivorum facie dejectâ, & mærorem præferente. v. 137. Humanis *majora bonis creduntur*] Simillimum eſt illud Horatii Epiſtola 17. libri 1.

Res gerere, & captos oſtendere civibus hoſtes
Attingit ſolium Jovis, & cæleſtia tentat.

v. 138. Induperator] Pro *imperator*. Eſt autem ἐπένθεσις ἀρχαϊκή. Hac voce Lucretium bis uſum invenio: primum lib. 4. v. 964.

Induperatores pugnare, ac prœlia obire.

tum libro 5. v. 1225.

— — — *Vis violenti per mare venti*
Induperatorem claſſis ſuper æquora verrit.

Noſter uſurpavit etiam Satyra 4. v. 29.

Quales tunc epulas ipſum glutiſſe putemus
Induperatorem? — — — —

Juvenalis a Lucretio, Lucretius ab Ennio fortaſſe ſumſit. Ennianum ſiquidem loquendi genus apud poetas illorum temporum in pretio erat. v. 142. Patriam *tamen*

obruit olim Gloria paucorum] Nam viri magnanimi, qui sublimia solum animo concipiunt, rempublicam miscere ac perturbare solent. Profecto Pompejus & Cæsar hanc magnitudinem animi a natura sortiti fuerant, ut mediocris fortunæ finibus contineri non possent: & nihilominus rei Romanæ, in qua princeps uterque esse postulabat, bellis civilibus excitandis, exitio fuerunt. v. 144. AD *quæ Discutienda valent sterilis mala robora ficûs*] Ficum silvestrem, seu caprificum intelligit, quæ in ipsis marmoribus radices agere amat, eaque perrumpit. Martialis libro 10. Epigr. 2.

Marmora Messalæ findit caprificus -- --

v. 147. EXPENDE *Hannibalem*] Nimirum, quod superest ex cadavere Hannibalis combusto, & in urna condito.

v. 147. QUOT *libras in duce summo Invenies?*] Quasi diceret, Vix unus aut alter cinerum pugillus reliquus est e corpore tanti ducis. Eodem prope pacto Cornelia matrona apud Propertium Elegia ultima libri 4. vitâ scilicet functa:

En sum quod digitis quinque levatur onus.

v. 148. AFRICA *Mauro Percussa Oceano*] Fines Africæ poeta designat, qui sunt ad Occi-

Occidentem & Orientem. Ultima enim Africæ regio ad Solis occasum Mauritania olim dicebatur, quam Oceanus alluebat, ab ea Maurus appellatus. v. 149. NILOQUE *admota tepenti*] Ad Solis ortum Cyrenaica, regio Africæ, Ægyptum attingebat; quam Nilus maximus fluvius mediam percurrit. Ægyptum porro, sunt qui Asiæ, sunt etiam qui Africæ partem faciant. Nilum Propertius quoque libro 2. Elegiar. *tepentem* vocavit, quod per calidam valde regionem fluat.

Atque utinam Nilo pereat quæ sacra tepente
Misit matronis Inachis Ausoniis.

v. 150. AD *Æthiopum populos*] Æthiopes vocantur incolæ Æthiopiæ, quæ ultra Ægyptum & Libyam ad meridiem sita est. Ad eos usque protendebatur Carthaginiensium imperium. v. 150. ALIOSQUE *elephantos*] India & Africa elephantos generant; sed India majores, Africa minores. Elephantorum Indicorum, præter alios auctores, mentionem facit Terentius Eunuchi Actu 3. Sc. 1. *Unus..... elephantis quem Indicis præfecerat.* v. 151. ADDITUR *imperiis Hispania*] Hamilcar & Hasdrubal, duces Carthaginienses, primi armis infestis

aggressi sunt Hispaniam: postremo Hannibal ejus regionis potitus est. v. 151. PYRENÆUM *Transilit*] Saltus Pyrenæus, seu Pyrenæi, sunt juga montium excelsa, quæ Gallias ab Hispania dirimunt. v. 152. OPPOSUIT *natura Alpemque, nivemque*] Nimirum Alpes nivosas, seu nive oppletas. ἓν διὰ δυοῖν. Virgilius eodem pacto libro 2. Georg. v. 192. *Pateris libamus, & auro.* hoc est, *pateris aureis*. Porro ad hunc locum Juvenalis, fortasse respexit Franciscus Petrarcha, quum ita cecinit Ode 29.

Ben provvide Natura al nostro stato
Quando dell' Alpi schermo
Pose fra noi, e la Tedesca rabbia.

v. 153. DIDUCIT *scopulos*] *Diducere*, proprie est in diversa ducere, aliud ab alio vi adhibita separare. *Diducere in contrarias partes*, legitur apud Ciceronem lib. 2. de Inventione. v. 153. MONTEM *rumpit aceto*] Polybius, Græcus historicus gravissimus & diligentissimus, quum secundum bellum Punicum Romanorum describeret, hoc Hannibalis facinus silentio prætermisit; credo, quod fabulosum existimaret. Livius noster libro 21. ita narravit: *Quum cædendum esset saxum, arboribus circa immanibus*

de-

dejectis detruncatisque, struem ingentem lignorum faciunt, eamque, quum & vis venti apta faciendo igni coorta esset, succendunt, ardentiaque saxa infuso aceto putrefaciunt. Ita torridam incendio rupem ferro pandunt, molliuntque amfractibus modicis clivos, ut non jumenta solum, sed elephanti etiam duci possent. Ignotus erat videlicet Hannibalis temporibus pulvis ille terribilis quem hodie *pyrium* vocamus, ex nitro, sulphure, carbone confectus, qui e tubo æneo vel ferreo ignis impetu emissus, mœnia & propugnacula oppidorum, solidas rupes durissimasque, & quæcumque obvia ingenti cum clade citissime perrumpit. v. 155. POENO *milite*] Carthaginiensi. Incolæ Carthaginis appellati sunt Pœni a Phœnicibus Asiæ populis, unde originem duxerant.

v. 156. MEDIA *vexillum pono Suburra*] Suburra vicus fuit, seu regio potius frequentissima urbis Romæ. Nonnulli sic vocatam censent, quod esset sub antiqua urbe.

v. 158. QUUM *Gætula ducem portaret bellua luscum*] Gætulia Africæ provincia, Syrtibus proxima: ejus incolæ Gætuli. Elephantos gignit, teste Plinio Historiæ Naturalis lib. 5. cap. 2. v. 158. DUCEM

luſcum] Alterum oculum Hannibal amiſerat dum Apenninum tranſiret: vel, ut alii tradunt, ob continentes vigilias, & paluſtre cælum, dum in Etruriam deſcenderet. *Luſcus* eſt quem Græci dicunt *μονόφθαλμον*, aliqui Latinorum, voce hybrida, *monoculum*. v. 158. GÆTULA *bellua*] Ingentia & monſtroſa animalia *belluæ* plerumque dicuntur. Hinc *belluoſum*, Oceanum Britannicum vocat Horatius Ode 14. lib. 4. quod balænis, ceteriſque monſtris marinis ubique ſcateat. Sed elephanti præcipue vocantur hoc nomine. Terentius Eunucho Ac. 3. Sc. 1. *Unus ...... elephantis quem Indicis præfecerat. Is ubi moleſtus magis eſt, quæſo, inquam, Strato, Eóne es ferox, quia habes imperium in belluas?* Cicero Epiſt. 1. lib. 7. *Extremus elephantorum dies fuit, in quo admiratio magna vulgi atque turbæ, delectatio nulla exſtitit. quin etiam miſericordia quædam conſecuta eſt atque opinio ejuſmodi, eſſe quamdam illi belluæ cum genere humano ſocietatem*. Ovidius lib. 4. Triſtium Elegia 6.

Quæque ſui monitis obtemperat Inda magiſtri
Bellua, ſervitium tempore victa ſubit.

v. 160. IBI *magnus Miranduſque cliens ſedet ad prætoria Regis*] Hannibal revoca-

tus

:us ab Italia in Africam, quam P. Scipio Africanus cum exercitu invaſerat, & ab eo victus, ad Antiochum regem Syriæ confugit, eumque hoſtem Romanis fecit. Quo denum ab iiſdem ſuperato, ad Pruſiam Bithyniæ regem conceſſit: unde Romam *legatione per T. Flaminium repetitus*, *ne Romanis traderetur*, *hauſto quod ſub anuli gemma habebat veneno*, *abſumtus eſt*. Ita fere Sex. Aurelius Victor de Viris Illuſtribus.

v. 161. SEDET *ad prætoria Regis*] Prætorium appellabant regiam domum, vel imperatoriam, vel conſularem. Nam, ut ſuperius diximus, antiquiſſimis temporibus dux quilibet prætor dicebatur, quaſi *præitor*, quod ceteris in exercitu præiret. Ejus etiam tentorium in caſtris, & locus tentorio proximus, prætorium vocatum fuit.

v. 162. BITHYNO *tyranno*] Bithynia fuit Aſiæ regio celeberrima in ora Pontica.

v. 165. CANNARUM *vindex Anulus*] Dictum ἐμφατικῶς καὶ παθητικῶς. Nam venenum, quod Hannibal ſub anuli gemma ſervabat, & poſtremo hauſit, ne in poteſtatem hoſtium veniret, ultum quodammodo eſt ingentem cladem Romanorum, quam ii, contra Hannibalem pugnantes, & ab eo ſu-

ſuperati, acceperunt ad Cannas vicum Apuliæ. v. 166. I, DEMENS] Poeta inſultat Hannibalis temeritati, qui tantis laboribus, periculis, itineribus, victoriis inanem gloriam tantummodo ſit conſecutus, & nomen celebre apud pueros in ſcholis; qui ſcilicet Juvenalis ætate, Declamationum, ſive Suaſoriarum, quibus ingenium ſub rhetore exercebant, argumenta ex Hannibalis hiſtoria petere ſoliti erant. v. 166. I, DEMENS, *& ſævas curre per Alpes*] Propertius pariter lib. 2.

I nunc, & noctes diſce manere domi.

Illud quoque Virgilii non diſſimile Eclog. 1.

Inſere nunc, Melibœe, pyros, pone ordine vites.

v. 167. ET *declamatio fias*] Ita, fabulam, & hiſtoriam fieri. Perſius Satyra 5.

-- -- -- cinis, & manes, & fabula fies.

Propertius Elegia 15. libri 1.

Quarum nulla tuos potuit convertere mores,
Tu quoque uti fieres nobilis hiſtoria.

Unus Pellæo juveni non ſufficit orbis:
Æſtuat infelix, anguſto limite mundi,
Ut Gyaræ clauſus ſcopulis, parvaque Seripho:
Quum tamen a figulis munitam intraverit urbem,

Sar-

Sarcophago contentus erit. Mors sola fatetur,
Quantula sint hominum corpuscula. Creditur olim
Velificatus Athos, & quicquid Græcia mendax
Audet in historia: constratum classibus iisdem,
Suppositumque rotis solidum mare: credimus, altos
Defecisse amnes, epotaque flumina Medo
Prandente, & madidis cantat quæ Sostratus alis.
Ille tamen, qualis rediit Salamine relicta,
In Corum atque Eurum solitus sævire flagellis
Barbarus, Æolio numquam hoc in carcere passos,
Ipsum compedibus qui vinxerat Ennosigæum?
Mitius id sane, quod non & stigmate dignum
Credidit. huic quisquam vellet servire deorum?
Sed qualis rediit? nempe una nave cruentis
Fluctibus, ac tardâ per densa cadavera prorâ.
Has toties optata exegit gloria pœnas.

PARAPHRASIS.

Postquam poeta noster Hannibalem Carthaginiensem proposuit exemplum imperatoris adversa fortuna usi, atque a gloriæ culmine deturbati; Alexandrum Philippi Macedonis filium, a rerum gestarum amplitudine Magnum appellatum, Xerxem item regem Persarum potentissimum, eorumque mi-

miserrimas vices considerare aggreditur; ut magis ac magis planum faciat, militarem gloriam egregiis ducibus sæpius exitio esse. Hoc autem pacto versus modo allati explicari possunt: „ Magnanimo adolescenti A-
„ lexandro, quem genuit Philippus rex
„ Macedonum Pellæ, in urbe videlicet prin-
„ cipe, unus orbis terrarum haud satis est:
„ tanta dominandi cupiditate incensus ra-
„ pitur. Hæc rerum universitas misero an-
„ gusta videtur, & modicis nimium finibus
„ circumscripta; ut, iccirco, in ea con-
„ clusus spiritum vix ducere possit, non se-
„ cus ac si Gyaram vel Seriphum, parvas
„ & asperas insulas, quo nocentes relega-
„ ri solent, exsul incoleret. Verum statim
„ ac Babylonem ingressus fuerit, quam ur-
„ bem Semiramis coctili muro, figulorum
„ ope munivit; heros iste magnanimus,
„ cui paullo ante mundus parvus fuerat,
„ urna sepulcrali contentus erit; morietur
„ enim epoto veneno, in ætatis flore. Sa-
„ ne præter mortem, nihil aliud. ita ma-
„ nifeste declarat parvitatem, brevemque
„ mensuram corpusculorum humanorum.
„ Fama percrebuit, Athonem Macedoniæ
„ montem a Persarum exercitu, Xerxis du-

„ ctu

„ ctu & auspiciis, ita olim perfossum, ut „ navigiis pervius fieret : alia item portenta celebrantur, quotquot audacissimi & „ mendaces Græcorum historici commenti „ sunt, ac litteris tradiderunt. Easdem „ Persarum classes aggeribus congestis Hellespontum stravisse perhibent, rotasque „ curruum in ea continenti decurrisse quæ „ subitò ex mari facta fuerat. Credimus „ præterea, tam immenso exercitu Medorum cibum sumente, profundorum & „ uberrimorum fluminum aquas defecisse, „ haustas videlicet a sitienti multitudine; „ & reliquas illas nænias quas in poemate ampullarum pleno recitat Sostratus, ea corporis animique contentione, „ ut sudore totus madeat, præsertim circum axillas. Sed quæso dic mihi; barbarus ille rex, quo apparatu, quibus comitibus rediit in regnum suum, relicta „ Salamine Atheniensium insula, ad quam „ cladem accepit, atque a Themistocle superatus est? barbarus, inquam, ille rex, „ qui ventos ipsos, puta Corum & Eurum, quod pontem ab eo constructum „ dejecissent, cædi flagellis jusserat, id supplicium antea numquam expertos, neque

„ in

„ in carcere ventorum ſub Æolo rege : „ qui Neptuno ipſi terram tridente concu- „ tienti compedes injecerat: (clementer ſa- „ ne, atque ut manſuetum regem decebat: „ poterat enim cum illo ſævius agere, ei- „ demque fœda ſtigmata inurere, ſi in a- „ nimum induxiſſet. Huic porro tam ſtul- „ to regi aliquis deorum ſervitutem ſervi- „ re vellet ?) Sed rurſus abs te peto; „ qualis tandem in regnum rediit? Nimi- „ rum una piſcatoria ſcapha, per mare, „ ſuorum ſanguine decoloratum; cujus na- „ viculæ prora denſis cadaveribus impedie- „ batur, quominus feſtinare, & ulterius „ progredi poſſet. Vide quas pœnas a ty- „ rannis exegerit gloria illa quam toties „ cupidiſſime appetunt homines. „ Nunc ſingula per otium perpendamus.

COMMENTARIUS.

v. 168. UNUS *Pellæo juveni non ſufficit orbis*] Alexander Magnus, Philippi Macedoniæ regis filius, dominandi cupiditate inflammatus, quum audiviſſet Anaxarchum philoſophum diſputantem de infinitate naturæ, ac multitudine mundorum, lacrimatus eſt,

eſt, ſi Plutarcho fidem habemus id narranti, & Valerio Maximo lib. 8. Memorabilium cap. 14. Quum vero amici flētûs cauſſam ſciſcitarentur, ita reſpondit: Nonne hoc miſerabile ac fletu dignum eſt, ſi quum infiniti mundi ſint, nos ne unius quidem tot laboribus, ærumnis, periculis imperium adepti ſumus? adeò ex immoderata ambitione homines inſaniunt. Porro inter fragmenta Petronii legitur verſus huic Juvenalis verſui quam ſimillimus:

Magnus in exemplo eſt, cui non ſuffecerat orbis.

v. 168. PELLÆO *juveni*] *Pellæum tyrannum* appellat Martialis lib. 9. Epigr. 44. Pella, maxima & illuſtris urbs Macedoniæ, munitiſſimo loco poſita, cingebatur paludibus, quas efficiebant reſtagnantes lacus, Livio teſte lib. 44. Hiſtoriarum. Propterea Macedonum reges imperii ſedem eam ſibi delegerunt. v. 169. ÆSTUAT *infelix*] Dictum εἰρωνικῶς. Miſeria enim Alexandri voluntaria erat, & ultro ſuſcepta. Eodem pacto poeta noſter Satyra 7. ubi queritur de avaritia locupletum erga bonarum litterarum cultores:

Non habet infelix Numitor quod donet amico:
Quartillæ quod donet habet. nec defuit illi

Unde

Unde emeret multa pascendum carne leonem
Jam domitum: constat leviori bellua sumtu
Nimirum, & capiunt plus intestina poetæ.

v. 170. UT *Gyaræ clausus scopulis*] Gyara, sive Gyaros, quam aliqui etiam plurali numero efferunt, insula est exigua maris Ægæi ex altero Deli latere, immitis & aspera (ut scribit Cornelius Tacitus libro Annalium tertio) & sine cultu hominum. Quam ob solitudinem atque asperitatem, sontes a Romanis in eam relegabantur. Noster Satyra 1. v. 73.

Aude aliquid brevibus Gyaris, & carcere dignũ,
Si vis esse aliquis. Probitas laudatur, & alget.

v. 170. PARVAQUE *Seripho*] In hanc quoque insulam, e Cycladibus unam, exsules mittebantur. Hanc Tacitus Annalium libro 4. *saxum Seriphium* appellat, in quo Cassius Severus, homo flagitiis & facinoribus coopertus, quum ei aqua & igni interdictum esset, misere consenuit.

v. 171. QUUM *tamen a figulis munitam intraverit urbem*] Semiramis Assyriorum regina, plusquam virilis animi femina, rebusque maximis gestis clarissima, Babylonem condidit, eique murum circumdedit e coctis lateribus: ad coquendos autem lateres

teres utimur opera figulorum. [1] Videndi Herodotus, Diodorus Siculus, Justinus, Vitruvius, Q. Curtius. Poetæ quoque non semel meminerunt. Ovidius libro 4. Metamorph.

Pyramus & Thisbe, juvenū pulcherrimus alter,
Altera quas Oriens habuit prælata puellis,
Contiguas habuere domos, ubi dicitur altam
Coctilibus muris cinxisse Semiramis urbem.

Propertius libro Elegiarum 3.

Persarum statuit Babylona Semiramis urbem,
Ut solidum cocto tolleret aggere opus.

Martialis lib. 9. Epigr. 76.

Non silice duro, structilive cæmento,
Nec latere cocto, quo Semiramis longam
Babylona cinxit ---- ---- --- --

Lucanus autem lib. 6. v. 49. Pharsaliæ, materiam horum murorum *testam* vocat:

---- ---- ---- --- fragili circumdata testâ
Mœnia mirentur refugi Babylonia Parthi.

argilla siquidem igne cocta durescit in testam. Vasa quoque fictilia testæ dicuntur.

V. 172. SARCOPHAGO *contentus erit*] Alexander enim Babylone veneno sublatus est, quod ipsi Cassander potui obtulerat. Est autem σαρκοφάγος Græca vox, quæ urnam & capulum significat. Originem ducit

a σάρξ

a *σάρξ caro* , & *φάγομαι comedo* , quoniam *φάγεται τὴν σάρκα* , *carnem comedit*, ſeu *vorat ;* nempe cadaver hominis quod in urnam ſeu ſepulcrum infertur.

v. 172. MORS *ſola fatetur* , *Quantula ſint hominum corpuſcula*] *Fatetur*, pro *fateri cogit* . Mortuis nimirum hominibus breve ſepulcrum ſatis eſt , quibus nonnumquam dum viverent , ampliſſimæ domus, urbes, provinciæ, regna, imperia, denique orbis ipſe terrarum anguſtus videbatur . Eodem loquendi modo ſcripſit Virgilius lib. 7. Æneidos v. 280.

Abſenti Æneæ currum , geminoſque jugalis
Semine ab. ætherio , ſpirantes naribus ignem ,
Illorum de gente , patri quos dædala Circe
Suppoſita de matre nothos furata creavit .

nempe cauſſa fuit ut crearentur, ſeu progignerentur : quod olim animadvertit Macrobius lib. *6.* Saturn. cap. *6.* v. 173. CREDITUR *olim Velificatus Athos*] Athos Macedoniæ mons, hodie *Monte Santo ;* ſublimis adeo, ut altior æſtimetur ea regione aeris unde imbres cadunt, & in Myrrhinam uſque oppidum inſulæ Lesbi, ſex & octoginta millibus paſſuum ab ora Macedoniæ diſtantis , umbram jaciat ; ſi Solinum audimus

mus Polyhistoris cap. 17. Hunc montem Xerxes rex Persarum, in Græciam expeditione suscepta, qua continenti adhæret perfodit, transnavigavit, & freto navigabili pervium fecit, teste Pomponio Mela lib. 2. de Situ Orbis cap. 2. Fabulam censet poeta noster, quam cuderint Græci scriptores.

v. 174. ET *quicquid Græcia mendax Audet in historia*] Nemo vel mediocriter doctus ignorat, Ctesiam, Herodotum, Theopompum, Hecatæum, Dionysium Milesium, Hellanicum Mitylenæum, alios etiam Græcorum historicos, dubiæ plerumque fidei fuisse, rebusque admirabilibus, & veritate alienis libros suos pluribus in locis refersisse. Videndus hac de re, præter ceteros, Jacobus Mazzonius, *della Difesa di Dante* lib. 1. cap. 9. v. 175. CONSTRATUM *classibus iisdem*, *Suppositumque rotis solidum mare*] Addunt iidem historici, fabulose ut putat Juvenalis, eumdem Xerxem quædam maria stravisse pontibus, & Abydum Asiæ castellum cum Sesto Europæ oppidulo conjunxisse. Rotæ igitur curruum intelligendæ sunt quæ per pontem transibant. *Mare*, *solidum* appellat, quod non ratibus amplius, at solido ponte superstructo trajiceretur.

v. 177. EPOTAQUE *flumina Medo Prandente*] Ingens ὑπερβολή, tantam fuisse militum Xerxis multitudinem, ut iis cibum sumentibus & aquam bibentibus, flumina integra defecerint. *Medum* autem dixit, quod copiæ Xerxis constarent ex Medis & Persis. v. 178. ET *madidis cantat quæ Sostratus alis*] Nonnulli sic explicant: Et alia quæ poeta Sostratus, bene potus, & furore poetico incitatus, canere solet. *Madidus* videlicet ebrium aliquando significat: *madere* autem, ebrietate correptum esse. Tibullus Eleg. 1. lib. 2.

Vina diem celebrent: non festa luce madere
Est rubor, errantes & male ferre pedes.

Alæ porro fuerit spiritus poeticus, qui poetam agit, attollit, & vulgo hominum eximit. Vel cycnos respicit Juvenalis, quibus poetæ comparantur, immo in quos mutari dicuntur. Videnda Horatii Ode postrema libri secundi. Idem Ode 2. lib. 4. de Pindaro.

Multa Dircæum levat aura cycnum,
Tendit, Antoni, quoties in altos
Nubium tractus --- --- --- ---

Alii tamen interpretes, quorum sententiæ subscribo, *madidas alas* accipiunt pro axillis recitatorum sudantibus. Nam *axillæ* dictæ

sunt

sunt etiam *alæ;* quemadmodum efferebant *vexillum* & *velum*, *paxillus* & *palus*. Poetæ qui Romæ carmina sua in auditoriis recitabant, ob nimiam contentionem, & interdum etiam timorem, verecundiam, laudis cupiditatem, ceterosque affectus vehementes, sudare consueverant. Sudor autem, sub axillis, nimirum in angulo qui est inter latus & brachium, præcipue colligitur. Persius porro Satyra 3. v. 44. sudorem tribuit parentibus puerorum recitantium, quibus nimia lætitia eum exprimebat:

Sæpe oculos, memini, tingebam parvus olivo,
Grandia si nollem morituri verba Catonis
Dicere, non sano multum laudanda magistro,
Quæ pater adductis sudans audiret amicis.

Ad hanc vero explicationem confirmandam pertinet locus Arriani libro 1. de Expeditione Alexandri. Ἐν τούτῳ, inquit, ἀγγέλλεται τὸ Ὀρφέως τοῦ Οἰάγρου τοῦ Θρακὸς ἄγαλμα, τὸ ἐν Πιερίδι, ἱδρῶσαι ξυνεχῶς. καὶ ἄλλοι ἄλλα ἐπεθείαζον τῶν μαντέων· Ἀρίστανδρος δὲ, ἀνὴρ Τελμισσεὺς μάντις, θαῤῥεῖν ἐκέλευσεν Ἀλέξανδρον, δηλοῦσθαι γὰρ ὅτι ποιηταῖς ἐπῶν τε καὶ μελῶν, καὶ ὅσοι ἀμφὶ ᾠδὴν ἔχουσι, πολὺς πόνος ἔσται ποιεῖν τε καὶ ᾄδειν Ἀλέξανδρον, καὶ τὰ Ἀλεξάνδρου ἔργα. *Per id tempus nuntiatum est, Orphei Oeagri*

filii

filii statuam in Pieria continue sudasse. Varia fuit vatum de hoc prodigio sententia: Aristander vero Telmisseus, vates eximius, Alexandrum bono animo esse jubet. significari enim, cujusvis generis poetas magnopere laboraturos in Alexandro ejusque rebus gestis describendis atque decantandis. Hunc Sostratum, quem hoc loco Juvenalis commemorat, crediderim fuisse unum ex Græculis illis qui Hadriani temporibus Romam occupabant: ut & Codrum, cujus prolixam Theseidem suggillat poeta noster Satyra 1.

Vexatus toties rauci Theseide Codri.

nisi fortasse legendum sit *Cordi*, ut legit Scholiastes vetus: quod est cognomen hominis Romani. Fuit enim & Cremutius Cordus, historicus insigni libertate in scribendo; de quo Tacitus in Annalibus.

v. 179. ILLE *tamen, qualis rediit Salamine relicta*] Xerxes a Themistocle, fortissimo Atheniensium imperatore, navali prœlio victus ad angustias freti Salaminii, classe spoliatus, & immenso exercitu ab hostibus cæso, in patriam rediit cum ingenti dedecore. *Salamis* insula est e regione terræ Atticæ, de qua sæpe Athenienses pugnaverunt. Audiamus versus egregios Francisci

Pe-

Petrarchæ Odæ 5. ad hanc turpem Xerxis fugam pertinentes:

Pon mente al temerario ardir di Serse,
Che fece, per calcare i nostri liti,
Di nuovi ponti oltraggio alla marina:
E vedrai nella morte de' mariti
Tutte vestite a brun le donne Perse,
E tinto in rosso il mar di Salamina.

v. 180. IN *Corum atque Eurum solitus sævire flagellis Barbarus*] Obiter superbiam Xerxis irridet, stultam profecto, & regi barbaro convenientem. Qui scilicet hominum obsequio non contentus, imperium & potestatem in ventos, mare, flumina, Deos ipsos illis præsidentes, postremo universam rerum naturam, sibi sumebat. Herodotus lib. 7. Historiæ suæ narrat, ventos a Xerxe plagis inflictis vapulare jussos, quod pontem ab ipso constructum disjecissent. Similem insaniam insanivit Cyrus, magnus ille rex Persarum, qui quum gentibus pluribus perdomitis, Assyrios & Babyloniam peteret, ab impetu Gindis fluvii, secundæ post Euphratem magnitudinis, retardatus est. Unus etiam regiorum equorum, forma & candore præcellens, in ejus fluminis trajectu abreptus in præceps, & submersus, eo do-

lore animum regis affecit, ut is decerneret ulciſci amnem; conteſtatus, eum brevi tempore ita minutum iri, ut vel mulieribus vix genua tingentibus permeabilis relinqueretur. Porro quod minatus fuerat, perficere etiam voluit Cyrus; totoque anno, militum omnium operâ quos in exercitu habebat, fluvium illum per ingentes foſſas concîdit deduxitque, atque in trecentos ſexaginta alveos comminuit. Hoc inſani regis facinus deſcribunt luculente Seneca lib. 3. de Ira cap. 21. & Paullus Oroſius, Chriſtianus hiſtoricus, lib. 2. cap. 6. Quamobrem Tibullus in Panegyrico ad Meſſalam v. 141.

-- -- -- -- *rapidus Cyri dementia Gindes*.

Porro Corus, ſive Caurus, ventus eſt inter Favonium & Septemtrionem, qui ab occaſu æſtivo & ſolſtitiali ſpirat. Ἀργέστην Græci vocant, nos Itali *Ponente Maeſtro*. Eurus eſt ventus qui flat ab ortu verno, ſive æquinoctiali. Eumdem Subſolanum etiam & ἀφηλιώτην vocant. v. 181. ÆOLIO *numquam hoc in carcere paſſos*] Hoc etiam ſalſe dictum & γελοίως. Notus eſt poetarum ſtudioſis carcer Æolius, quo fingunt rabiem ventorum & violentiam coerceri, ſub Æolo rege. Ait igitur poeta, ventos num-

numquam ab Æolo cædi flagellis juſſos: quod tamen a Xerxe pati coacti fuerunt.

v. 182. IPSUM *compedibus qui vinxerat Ennoſigæum*] Ab Homero, & reliquis Græcis poetis Neptunus maris Deus, ἐννοσίγαιος appellari ſolet, quod terram tridente concutiat. Origo vocis ἐνόω, *concutio*, unde ἔνοσις, *motio*, *concuſſio*, *terræmotus*: & γαῖα, *terra*. Quum igitur tempeſtates pontem ingentem quem ſuper Helleſpontum Xerxes conſtrui juſſerat, diſrupiſſent ac diſjeciſſent, rex iratus juſſit trecenta Helleſponto verbera infligi, & in ejus pelagus par compedum demitti. v. 183. MITIUS *id ſane*, *quod non & ſtigmate dignum Credidit*] Acerbus poetæ jocus in Xerxem; quaſi diceret: Levi admodum ſupplicio Neptunus, ſive Helleſpontus, luit peccatum quo regem barbarum offenderat. Præclare actum eſt cum illo, quod non & ſtigma inuſtum eſt fronti ejus. hoc enim fieri conſueverat ſervis nequam & fugitivis, quum in manum dominorum recidiſſent: unde ſtigmatiæ appellabantur. Herodotus nihilominus tradit, ſe audiviſſe, miſſos a rege qui ſtigmata Helleſponto inurerent: certe mandaviſſe Xerxem ut colaphos eidem incuterent, barbara

verba pronuntiantes: *O aqua amara, dominus hanc tibi irrogat pœnam, quod eum læſeris, qui de te nihil male meritus eſt.*

v. 184. HUIC *quiſquam vellet ſervire Deorum?*] Noluiſſent ſcilicet Dii, etiam e plebe, *minuti*, quod ait Plautus, & *patellarii*, tam ſuperbo domino, qualis erat Xerxes, ſervitutem ſervire, ne ob minima delicta graves pœnas dare cogerentur, puta flagellis corrigi, & compedibus vinciri, tamquam ultimæ ſortis mancipia. Hic tamen locus mihi videtur ſubobſcurus, & nullius venuſtatis; cujuſmodi occurrunt paſſim apud Juvenalem. v. 186. TARDA *per denſa cadavera prorâ*] Corpora enim Perſarum occiſorum, quibus mare oppletum erat, impediebant curſum ſcaphæ piſcatoriæ, qua Xerxes fugiens vehebatur, ne ulterius ea progredi poſſet.

Da ſpatium vitæ, multos da, Juppiter, annos:
Hoc recto vultu ſolum hoc & pallidus optas.
Sed quam continuis, & quantis longa ſenectus
Plena malis! deformem, & tætrũ ante omnia vultũ,
Diſſimilemque ſui, deformem pro cute pellem,
Pendenteſque genas, & tales aſpice rugas,

Qua-

Quales, umbriferos ubi pandit Tabraca ſaltus,
In vetula ſcalpit jam mater ſimia bucca.
Plurima ſunt juvenum diſcrimina: pulchrior ille
Hoc, atque ille alio: multum hic robuſtior illo:
Una ſenum facies, cum voce trementia membra,
Et jam læve caput, madidique infantia naſi.
Frangendus miſero gingiva panis inermi.
Uſque adeo gravis uxori, gnatiſque, ſibique,
Ut captatori moveat faſtidia Coſſo.
Non eadem vini, atque cibi torpente palato
Gaudia: nam coitûs jam longa oblivio: vel ſi
Coneris, jacet exiguus cum ramice nervus,
Et, quamvis tota palpetur nocte, jacebit.
Anne aliquid ſperare poteſt hæc inguinis ægri
Canities? quid, quod merito ſuſpecta libido eſt
Quæ Venerem affectat ſine viribus? aſpice partis
Nunc damnũ alterius. nam quæ cantante voluptas,
Sit licet eximius, citharœdo, ſive Seleuco,
Et quibus aurata mos eſt fulgere lacerna?
Quid refert, magni ſedeat qua parte theatri,
Qui vix cornicines exaudiet, atque tubarum
Concentus? clamore opus eſt, ut ſentiat auris,
Quem dicat veniſſe puer, quot nuntiet horas.

Hacte-

PARAPHRASIS.

Hactenus varia hominum vota satyrice perstrinxit Juvenalis, & quam stulta ac perniciosa sint, exemplis & argumentis ostendere conatus est. Nunc desiderium illorum reprehendendum suscipit qui longam vitam ad ultimam usque senectutem a Jove & Diis ceteris cupidissime sibi precarentur. Describit autem accurate senum incommoda & calamitates, ut id quoque votum stultitia laborare, homines intelligant. Versuum modo allatorum interpretationem afferamus. „ Quum Jovem adis, *inquit poe-* „ *ta*, hoc vel in primis facie ad cælum „ erecta, & pallore perfusa votum facere „ soles: Bone Juppiter, da mihi amplum „ vitæ spatium: concede mihi multos an- „ nos. Verum o quantis, & quam conti- „ nuis malis urgetur senectus ista prolixa „ quam petis! Ante omnia velim conside- „ res vultum illum tristem & severum „ quem senes præferunt, deformem omni- „ no, & a pristina facie immutatum; la- „ xam, duram, & scabram pellem pro cu- „ te illa delicata & levi quæ propria ju-

„ ve-

„ venum est: malas præterea labentes, &
„ hujusmodi rugas in corpore, quales in
„ umbrosis & late patentibus Tabracæ, Li-
„ bycæ regionis, saltibus contrahit simia
„ quæ jam catulos peperit, ut eæ ru-
„ gæ in malis adultam ætatem præferen-
„ tibus, quasi cælo artificis incisæ & scal-
„ ptæ videantur. Enimvero juvenes, for-
„ ma, lineamentis, robore, inter se non
„ parum differunt. Ex his enim alius pul-
„ chritudine excellit: alius corporis viri-
„ bus. Senem vero a sene vix interno-
„ scas: adeo sunt omnes simili facie, &
„ pæne una. Cogita, quæso, tremulam vo-
„ cem, membrorum vigorem imminutum
„ ac depravatum, caput depile, & calvi-
„ tio ipso politum; nares mucco madentes,
„ ut senex repuerascere videatur; gingivas
„ exarmatas, nempe dentibus carentes: qui-
„ bus gingivis tamen miser panem frange-
„ re & mandere cogitur. Quæ turpia in-
„ commoda & fœda, illum carissimæ uxo-
„ ri, liberis suis, & sibi ipsi molestum ef-
„ ficiunt; adeo ut neque Cossus captator,
„ qui spe hereditatis aut legati senem o-
„ mnibus officiis colit, eum satis ferre pos-
„ sit: sed jam fastidio & nausea vincatur.

„ Gu-

„ Gustatus ipse corruptus est, palato hebe-
„ scente: neque cibi potusque eadem volu-
„ ptas percipitur quæ olim percipiebatur:
„ res enim Veneris missas facio, quas jam-
„ diu senex dedidicit, ac longa desuetudine
„ oblitus est. Vix in senili corpore, viri
„ vestigia invenias: quicquid est, beta est,
„ adjecto ramice, nimirum hernia, mor-
„ bo illi ætati familiari. Frustra etiam fo-
„ menta & irritamenta adhibeas, quibus
„ excitetur virile robur. Nulla jam su-
„ perest spes liberorum, neque adeo ma-
„ ritalis muneris obeundi: marcent enim
„ ea membra quibus marito est opus: ne
„ dicam, turpioris cujusdam libidinis su-
„ spicionem in senem cadere, si quando,
„ viribus defectus, juvenili tamen cupidi-
„ tate se abripi sinat. Nunc sensûs alte-
„ rius detrimentum consideremus, auditûs
„ videlicet. Quænam delectatio mulcere
„ senem potest, fidibus canente vel exi-
„ mio citharœdo, seu tibiam inflante Seleu-
„ co, optimo & quantivis pretii tibici-
„ ne, sive aliis hujusmodi artificibus, qui
„ frequenti theatro prodire in publicum so-
„ lent inaurata lacerna induti, specimen
„ artis suæ edituri? Nihil interest sane,

„ utrum

„ utrum in orcheſtra ſedeat, loco ſcenæ „ proximo, an vero in cuneo aliquo re- „ motiore: adeo enim ejus aures obſurdue- „ runt, ut vix cornicines ac tubicines, qui „ cornibus ac tubis concentum efficiunt, „ exaudire poſſit. Immo vocem tollere ne- „ ceſſe eſt, ut intelligat, puero nuntiante, „ quis amicus aut cliens advenerit ad eum „ ſalutandum, vel quota hora ſit. „ Atque hoc ſibi volunt verſus modo allati. Nunc ſingula conſideremus.

COMMENTARIUS.

v. 188. DA *ſpatium vitæ*] Spatium proprie *διάστημα* eſt, intervallum, curriculum, locus ubi curſu certatur. Inſigne Ciceronis dictum eſt in libello de Senectute: *Nec vero velim quaſi decurſo ſpatio ad carceres a calce revocari*. Quæ autem proprie pertinent ad viam & curſum, nemo ignorat, translate dici de vita atque ætate. Sic Ovidius *tempus* appellavit *ſpatioſum*.

v. 188. MULTOS *da*, *Juppiter*, *annos*] Hoc tamen votum longe tolerabilius quam illud libertini hominis neſcio cujus, apud Horatium, Sermonum lib. 2. Sat. 3. v. 281.

Li-

Libertinus erat, qui circum compita ſiccus
Lautis mane ſenex manibus currebat, &, Unum
(Quid? tam magnum? addens) unum me ſurpite morti,
Dîs etenim facile eſt, orabat; ſanus utriſque
Auribus atque oculis. mentem, niſi litigioſus,
Exciperet dominus, quum venderet — — —

Hic ſcilicet nimio vitæ amore inſanus effectus, Deos orabat, non ut eorum ope ad ſeram ſenectutem pervenire poſſet; quod multi precari ſolebant; ſed ut ſe unum communi omnium mortalitati eximerent. Diis enim hoc fore facillimum dicebat, modo voluiſſent. v. 189. HOC *recto vultu . . . . optas*] Qui precabantur, faciem ad cælum tollebant, tamquam Deorum ſedem. Illud Ovidii celeberrimum eſt ex libro 1. Metamorph.

Pronaque quum ſpectent animalia cetera terram,
Os homini ſublime dedit, cælumque videre
Juſſit, & erectos ad ſidera tollere vultus.

v. 189. PALLIDUS *optas*] Pallore ſcilicet contracto vel ob vehementiam affectionis, vel ob jejunium, quo ſe macerabant ſuperſtitioſi, ut Deorum gratiam ſibi conciliarent. v. 190. LONGA *ſenectus*] Ætates reliquæ certis finibus continentur: ſola ſene-

senectus præscripto modo & mensura caret. Potest enim homo diutissime senex esse, Hujusmodi τυμβογέροντας Tibullus Elegia 8. lib. 1. *veteres* vocavit:

In veteres esto dura, puella, senes.

v. 191. DEFORMEM, *& tætrum ante omnia vultum, Dissimilemque sui, deformem pro cute pellem*] In hac repetitione vocis *deformem* elegans est ἀναφορά. v. 192. PRO *cute pellem*] Cutem junioribus tribuere videtur poeta noster; senibus pellem, quasi rem duriorem & sicciorem, immo ferarum corio simillimam. v. 194. UMBRIFEROS *ubi pandit Tabraca saltus*] Numidia fuit regio veteris Africæ. In hujus ora maritima prope Tuscam fluvium Tabraca sita erat, oppidum civium Romanorum, teste Plinio H. N. lib. 5. cap. 3. Θάβρακα dicitur Ptolemæo in Geographia, litterâ nimirum adspiratâ. Circum hanc urbem, si poetam nostrum audimus, saltus erant arboribus densi, sive nemora simiarum plena.

v. 195. IN *vetula scalpit jam mater simia bucca*] Quod ætatis est ac naturæ, satyrice Juvenalis accommodat simiæ ipsi: tamquam ipsa rugas aniles in facie scalperet, quas ob longam ætatem contrahebat.

v. 198.

v. 198. UNA *ſenum facies. cum voce trementia membra*, &c.] Senectutis incommoda deſcribere incipit poeta: quod quidem ita graphice atque accurate præſtat, ut ex hac deſcriptione novum argumentum ſumi poſſe cenſeam, Juvenalem noſtrum temporibus demum Hadriani Cæſaris, non antea, Satyris conſcribendis, maxime poſtremis, operam dediſſe, quum grandis admodum natu eſſet: quod in libro de Satyra & Satyricis poetis ſatis oſtendimus. Apparet enim, valde iratum ſenectuti fuiſſe, cujus miſerias in ſe ipſe experiebatur quum hæc litteris mandaret. Hoc autem, quod ſciam, priorum Interpretum animadvertit nemo.

v. 199. MADIDIQUE *infantia naſi*] Corpora ſenum excrementis abundant, quemadmodum & puerorum infantium.

v. 200. FRANGENDUS *miſero gingiva panis inermi*] Lucretii verſus memorabilis eſt in hanc rem lib. 5. de R. N. v. 1282.

Arma antiqua, manus, ungues, denteſque fuerunt.

Gingivæ ſunt dentium thecæ, ſicuti vagina gladii. Quum igitur dentes ex iis excuſſi fuerint, vel ſua ſponte ceciderint, quod ſenibus contingit, exarmatæ ſivæ inermes dici

ci possunt. v. 202. UT *captatori moveat fastidia Cosso*] Avarum quemdam hominem obiter perstringit poeta, qui seni locupleti, quamquam liberos habenti, omnia præstabat officia, ut secundus heres ab eo scriberetur, vel saltem pingue aliquod legatum ejus testamento caperet. Hi homines a scriptoribus antiquis urbane vultures appellantur. L. Seneca Epistola 95. *Amico ægro aliquis assidet: probamus. at hoc si hereditatis caussa facit, vultur est, cadaver exspectat.* Martialis quoque lib. *6.* Epigr. *62.*

Amisit pater unicum Silanus:
Cessas mittere munera, Oppiane?
Heu crudele nefas, malæque Parcæ!
Cujus vulturis hoc erit cadaver?

Orbos enim senes, nimirum qui filios numquam sustulissent, vel susceptos amisissent, præcipue colebant. Videndus etiam Catullus in pulcherrima illa, & vere aurea ad Manlium Elegia. De artibus heredipetarum plura leguntur apud Horatium Sermonum lib. 2. Satyra 5. ubi Tiresias vates Ulixem docet, quomodo ingentes divitias parare facile possit. v. 205. JACET *exiguus cum ramice nervus*] Ramex, alio nomine hernia, tumor est scroti, ob lapsum

inteſtinorum: quo morbo plurimi ſenum laborare ſolent; in iis enim tunicæ laxantur, & nullo negotio diſrumpuntur. De ramicis curatione legendus Cornelius Celſus Medicinæ lib. 7. cap. 22. Ramices plurali numero dicebantur pulmones; quod Plauti & M. Varronis teſtimonio ſatis conſtat.

v. 208. QUID, *quod merito ſuſpecta libido eſt Quæ Venerem affectat ſine viribus?*] Effœtum ſenem atque invalidum, qui tamen urticas libidinis adhuc ſentiret, atque inter mulieres libenter verſaretur, irrumatorem eſſe antiqui ſuſpicabantur. Quod peſſimum & nefandum libidinis genus vires corporis non adeo requirit. Hujuſmodi ſenibus res Veneris fruſtra tentantibus, & medio in opere deficientibus illud Virgilii accommodari poteſt e libro 3. Georgicon v. 97. de equo propter nimiam ætatem ignavo:

Frigidus in Venerem ſenior, fruſtraque laborem
Ingratum trahit; &, ſi quando ad prælia ventum eſt,
Ut quondam in ſtipulis magnus ſine viribus ignis,
Incaſſum furit ---- ---- --- -- --

v. 210. NAM *quæ cantante voluptas, Sit*

licet

licet eximius, citharœdo?] Enimvero surdi senes nullam voluptatem percipere possunt ex arte citharœdorum, quantumvis excellentium. Antiquis temporibus citharœdi, seu fidicines, cantabant simul, & citharam digitis vel plectro pulsabant. qua de re memini me copiosius dicere his annis proxime elapsis, quum Aristotelis de Re Poetica librum e superiore loco, in Gymnasio Patavino interpretarer. Tibullus Elegia 4. lib. 3. de Apolline citharœdo:

Sed postquam fuerant digiti cum voce locuti,
Edidit hæc dulci tristia verba modo.

v. 211. SIVE *Seleuco.*] Hunc, tibicinem optimum fuisse ferunt, ætate Juvenalis.

v. 212. ET *quibus aurata mos est fulgere lacerna*] Scenici artifices, in quibus citharœdi præcipui erant, id curabant diligenter, ut non auribus tantummodo populi, verum etiam oculis se probarent. iccirco prodibant in conspectum civium pexi, culti, & egregie vestiti. Scriptor Rhetoricorum ad Herennium lib. 4. tribuit citharœdo pallam inauratam, chlamydem purpuream coloribus variis intextam, coronam auream, magnis fulgentibus gemmis illuminatam. Ovidius lib. 2. Fastorum v. 103.

ita describit Arionem citharœdum præstantissimum:

Ille metu vacuus, Mortem non deprecor, inquit:
Sed liceat sumtâ pauca referre lyrâ.
Dant veniam, ridentque moram. capit ille coronam;
Quæ possit crines, Phœbe, decere tuos.
Induerat Tyrio bis tinctam murice pallam:
Reddidit icta suos pollice chorda sonos.

Idem poeta lib. 11. Metamorph. hunc ornatum tribuit Apollini citharam pulsanti:

Ille, caput flavum lauro Parnaside vinctus,
Verrit humum Tyrio saturatâ murice pallâ:
Instructamque fidem gemmis & dentibus Indis
Sustinet a læva: tenuit manus altera plectrum.
Artificis status ipse fuit. tum stamina docto
Pollice sollicitat --- ---- ----- ------

Videndus est L. Appulejus lib. 1 Floridorum, ubi statuam Bathylli describit. Citharœdorum cultum imitabantur etiam tibicines; nam ad illorum exemplum syrma sumebant. Horatius in Epistola ad Pisones v. 214.

Sic priscæ motumque & luxuriem addidit arti
Tibicen, traxitque vagus per pulpita vestem,

Ceterum lacerna fuit genus vestis, quod veteres reliquis vestibus superinduebant: milites

lites præſertim ac viatores. v. 213. QUID *refert, magni ſedeat qua parte theatri?*] Senatores, atque alii viri principes, in theatro ex orcheſtra ſpectabant, quæ locus erat ſcenæ proximus: ubi ſaltabatur. Nomen ipſum loci ductum eſt ἀπὸ τῆς ὀρχήσεως, *a ſaltatione*. Porro Equites Romani ſpectabant in quatuordecim gradibus, quos ipſis lex Roſcia tribuerat. Plebs in cuneis ſuperioribus, & a ſcena remotioribus. Mulieres denique in cavea ſuprema. Imperator cum liberis, & virginibus Veſtalibus podium occupabat; qui locus erat in orcheſtra media. verum in amphitheatro potius quam in theatro, niſi fallor. v. 214. QUI *vix cornicines exaudiet, atque tubarum Concentus!*] *Concentum*, qui nihil aliud eſt quam plurium cantus eodem tempore, uſurpat Juvenalis pro tubarum clangore. Ita ſuperius cantum, tibiæ tribuerat: *Nam quæ cantante voluptas, Sit licet eximius, citharœdo, ſive Seleuco?* Porro Seleucus, ut dicebamus, fuit eximius tibicen: ſiquidem citharœdi proprie cantabant: tibicines non item. qui ſi cantare dicantur, de ſonitu cantus accipiendus eſt. Etiam Horatius parem κατάχρησιν adhibuit in Epiſtola ad Piſones v. 414.

X 3 — *Qui*

-- -- -- -- -- -- Qui Pythia cantat

Tibicen, didicit prius, extimuitque magiſtrum.

Nec non Propertius lib. 4. Elegia poſtrema:

Sic mœſtæ cecinere tubæ, dum ſubdita noſtrum

Detraheret lecto fax inimica caput.

Et quoddam Cæſaris Auguſti Epigramma ita concluditur: *Signa canant.* v. 216. QUEM *dicat veniſſe puer, quot nuntiet horas.*] *Horæ* apud veteres *nuntiari* & *denuntiari* dicebantur. Tibullus Elegia 5. lib. 3.

At mihi Perſephone nigram denuntiat horam.

Pueri autem, ſeu famuli, hoc munere fungi ſolebant. Præter Juvenalem; Plinii ſenioris, Martialis, & aliorum teſtimonia de hujuſmodi conſuetudine afferri poſſunt. Plinius lib. 7. Nat. Hiſt. cap. 53. *Cn. Bæbius Tamphilus, prætura & ipſe functus, obiit quum a puero quæſiſſet horas.* Martialis lib. 8. Epigr. 67. *Horas quinque puer nondum tibi nuntiat.* Quibus addendus D. Auguſtinus lib. 2. de Ordine cap. 6. *Puer de domo, cui dederamus id negotii, cucurrit ad nos, & horam prandii eſſe nuntiavit.* Inſpiciebant vero ſervi ſolarium, ut ſcirent quota hora eſſet. *Solarium* appellabant id quod hodie vocamus *horologium ſolare.* Id in pariete delineatur, indicatque horas miniſte-

rio

rio ſtili & umbræ. Stilus iſte Græca lingua dicitur γνώμων: unde γνωμονική, ars parandi ſolaria. His autem ſolis veteres utebantur: nondum ſcilicet excogitata fuerant alia horologia, quæ ex rotis dentatis & modiolis conſtruuntur, horaſque denuntiant indice ſcripto, & ſonitu æris campani.

Præterea minimus gelido jam in corpore ſanguis
Febre calet ſola: circumſilit agmine facto
Morborum omne genus: quorum ſi nomina quæras,
Promtius expediam, quot amaverit Hippia mœchos,
Quot Themiſon ægros autumno occiderit uno,
Quot Baſilus ſocios, quot circumſcripſerit Hirrus
Pupillos. Quot longa viros exſorbeat uno
Maura die, quot diſcipulos inclinet Hamillus,
Percurram citius, quot villas poſſideat nunc
Quo tondente gravis juveni mihi barba ſonabat.
Ille humero, hic lumbis, hic coxa debilis, ambos
Perdidit ille oculos, & luſcis invidet. hujus
Pallida labra cibum accipiunt digitis alienis.
Ipſe ad conſpectum cœnæ diducere rictum
Suetus, hiat tantum, ceu pullus hirundinis, ad quem
Ore volat pleno mater jejuna. Sed omni
Membrorum damno major dementia: quæ nec

Nomina ſervorum, nec vultum agnoſcit amici,
Cum quo præterita cœnavit nocte, nec illos
Quos genuit, quos eduxit. nam codice ſævo
Heredes vetat eſſe ſuos. bona tota feruntur
Ad Phialen: tantum artificis valet halitus oris,
Quod ſteterat multis in carcere fornicis annis.
Ut vigeant ſenſus animi, ducenda tamen ſunt
Funera gnatorum, rogus aſpiciendus amatæ
Conjugis, & fratris, plenæque ſororibus urnæ.
Hæc data pœna diu viventibus, ut, renovata
Semper clade domus, multis in luctibus, inque
Perpetuo mœrore, & nigra veſte ſeneſcant.

PARAPHRASIS.

Pergit poeta noſter in deſcribendis incommodis quæ ultimam ſenectutem comitari ſolent; ut magis magiſque oſtendat, ſtulte facere qui eam eximii beneficii loco a Diis immortalibus ſibi precentur. Hæc autem eſt ſententia verſuum antecedentium: „ Neque „ prætermittendum eſt, in corpore ſenili, „ ab igne vitali propemodum deſtituto, exiguum ſanguinem ſupereſſe, qui ſolo calore febrili incaleſcit. Convolat undique „ in ſenem genus omne morborum, tam-

„ quam

„ quam exercitu coacto: quorum si nomi-
„ na sciscitari a me volueris, malus no-
„ menclator tibi videbor. Citius enim re-
„ censere possim, quot adulteros Hippia
„ suis illecebris detinuerit; quot ægrotos
„ Themison, indoctus ille medicus, uno
„ tantum autumno interfecerit; quot pro-
„ vinciales, socios populi Romani, Basilus
„ fortunis everterit; quot pupillos fidei suæ
„ commendatos, Hirrus, infidelis tutor,
„ fraude circumvenerit. Citius enumeran-
„ do percurram, quot viris Maura illa
„ procera meretrix, die uno potestatem sui
„ corporis faciat; quot adolescentulos in lu-
„ dum ejus litterarium venientes Hamillus
„ corrumpat; quot villas & prædia hoc
„ tempore possideat Crispinus, locuples li-
„ bertus; cujus operâ me uti solitum me-
„ mini dum juvenis essem. forficibus enim
„ cum sonitu mihi barbam tondebat. Ci-
„ tius, inquam, hæc omnia recensuerim,
„ quam morbos innumerabiles quibuscum se-
„ nes conflictantur. Huic enim humeri do-
„ lent, huic lumbi: hic femore invalidus
„ est: hic ambobus oculis captus, ut jam
„ invideat luscis, qui saltem unum reliquum
„ habent. Ecce tibi alius, quem chiragra

„ pro-

„ prohibet ne manibus uti poſſit: & iccir-
„ co alieno miniſterio indiget, ut labris
„ pallentibus cibum admoveat. Ipſe, quum
„ cœnæ tempus advenit, menſâ poſitâ, ni-
„ hil aliud facere poteſt, quam os aperire,
„ & ſic hiare, quemadmodum pullus hi-
„ rundinis, ad quem pleno roſtro mater
„ volat, ut eum paſcat; ipſa, ob filii ca-
„ ritatem, cibo ſe abſtinens. Verum hæc
„ de quibus adhuc diximus, leviora ſane
„ ſunt ac tolerabilia: pertinent enim ad
„ corpus, partem hominis ignobiliorem.
„ Dementia, maximum malorum profecto
„ eſt, quæ in ipſam mentis arcem invadit.
„ Ob hanc ſcilicet fit, ut miſero ſeni me-
„ moria excidant nomina ſervorum; ut a-
„ micum quem proxima nocte convivam
„ adhibuit, luce clara de facie noſcere non
„ poſſit: neque interdum liberos, quos ge-
„ nuit, quos educavit. Nam, crudeli ſane
„ exemplo, teſtamento exheredes jubet eſ-
„ ſe: eorumque loco meretricem Phialen
„ inducit, ipſique bona ſua omnia relin-
„ quit. tantam vim habet turpe ac nefan-
„ dum obſequium a muliere præſtitum im-
„ puro ſeni ac libidinoſo; a muliere, in-
„ quam, viliſſima, quæ olim ſub obſcuro

„ for-

„ fornice, & carceri quam simillimo, cui-
„ libet se venalem præbuerat. Sed velim
„ tibi concedere, senem aliquem esse posse
„ qui ad ultimum vitæ diem prudentiam
„ & intelligentiam retineat. Quid? num
„ propterea felicem dicemus? Est aliud ma-
„ lorum genus, cui sit obnoxius. Cogetur
„ nimirum carissimis liberis funus facere,
„ rogum uxoris aspicere, quam ille plus o-
„ culis suis amabat, vel dilecti fratris: vel
„ sororum ad unam omnium cadavera cre-
„ mari videbit, ac cineres reliquos in ur-
„ nam condi. Hanc scilicet pœnam, &
„ quasi mulctam, Dii longævis indixerunt,
„ ut domum idemtidem funestam mortibus
„ suorum videre debeant, atque ita nullum
„ plorandi & dolendi finem faciant, & lu-
„ gubria semel sumta numquam deponant."
Jam singula relegamus.

COMMENTARIUS.

v. 217. MINIMUS *gelido jam in corpore sanguis*] Corpora senum sicca sunt & exsucca, copiâ sanguinis atque utilium humorum in dies decrescente. Propterea senex tardus est, piger, &, quod ait Horatius in Epistola ad Pisones v. 171.

-- -- *res*

- - - - res omnes timide gelideque ministrat,
Dilator, spe longus, iners, pavidusque futuri.

Ovidius porro lib. 13. Metamorph. v. 409.

Exiguumque senis Priami Jovis ara cruorem
Combiberat - - - - - -

Idem poeta lib. 7. ejus operis v. 315. etiam vetulo arieti a Medea jugulato minimum sanguinem tribuit: *Exiguo maculavit sanguine ferrum.* v. 218. CIRCUMSILIT *agmine facto Morborum omne genus*] Catullus de passere Lesbiæ: *Sed circumsiliens modo huc modo illuc, Ad solam dominam usque pipilabat.* v. 218. AGMINE *facto*] Virgilius lib. 1. Æneidos v. 82. - - - *Venti, velut agmine facto, Qua data porta, ruunt.*

v. 220. PROMTIUS *expediam*] Expedire, interdum est absolvere, atque ad finem perducere quod susceperis & proposueris. Ita *brevi expedire*, dixit M. Tullius in libello de Senectute, pro *paucis eloqui.* v. 220. HIPPIA] Hæc, matrona fuit, meretrici tamen similior, uxor cujusdam senatoris; quæ, marito posthabito, cum Sergio gladiatore in Ægyptum profugit. De hac Satyricus noster Satyra 6. Animadvertenda hic est παρέκβασις poetæ, qui aliud agens, de via paullisper discedit, ut plures nequam homines ac mulieres

per-

perstringat. *ἔμβλημα σατυρικὸν*, haud inscite quis vocaverit. Nimis tamen aperte id facit, & longe minus venuste quam Horatius, cui hoc in genere præcipue, nemo par dici potest. v. 221. QUOT *Themison ægros autumno occiderit uno*] Hunc Themisonem, archiatrum celebrem, seu medicum principem, fuisse ferunt Juvenalis temporibus; qui tamen fama sua fretus, utrum ægri curæ ipsius commissi convalescerent, an morerentur, nihil pensi habebat. Medico enim soli hominem impune occidere licet. Vel est nomen fictum a poeta pro quolibet medico. Nam Themison in primis medicinæ auctoribus numeratur. L. Seneca Epistola 95. *Itaque alia est Hippocratis secta, alia Asclepiadis, alia Themisonis.* Meminerunt etiam Cornelius Celsus lib. 4. cap. 15. Plinius Hist. Nat. lib. 28. cap. 1. Cœlius Aurelianus Tardarum Passionum lib. 4. cap. 6. Galenus denique Methodi medendi lib. 12. cap. 1. v. 222. QUOT *circumscripserit Hirrus Pupillos*] Deceperit, ac fraudaverit, improbus tutor. *Circumscribere*, hoc loco, est dolo malo atque insidiis circumvenire; sicuti feræ indagine, laqueis, ac retibus clauduntur, ne qua supersit ad

effu-

effugiendum via. Hinc nomen verbale *circumscriptor*, quo usus est noster Satyra 15. v. 135. in re plane simili:

-- -- -- -- Pupillum ad jura vocantem
Circumscriptorem, cujus manantia fletu
Ora puellares faciunt incerta capilli.

v. 223. QUOT *longa viros exsorbeat uno Maura die*] Eumdem loquendi modum adhibuit Juvenalis Satyra 6. v. 129. quum flagitia Messalinæ, uxoris Claudii Cæsaris, describeret: sed paullo aliter idem expressit Horatius lib. 2. Sermonum Sat. 7. v. 49.

v. 224. QUOT *discipulos inclinet Hamillus*] Notat ludimagistrum aliquem pullipremonem, qui discipulorum ætatis flore abuteretur. v. 226. QUO *tondente gravis juveni mihi barba sonabat*] Crispinus enim, quem perstringit, quum primum ex Ægypto Romam commigrasset, tonstrinam in urbe exercebat: postea locuples factus, vile ministerium abjecit. Hic versus porro nostri poetæ παρῳδία est illius Virgiliani ex Ecloga 1.

Candidior postquam tondenti barba cadebat. Ait vero *tondente*, non *radente*, propterea quod juniores ad certam usque ætatem radi non solebant: verum iis barbula illa tene-

rior,

rior, primum ſuccreſcens, forficibus attondebatur. quam *gravem* appellat poeta, moleſtam ſcilicet, præſertim comtulo adoleſcenti & delicato. *Sonabat*, inquit, quia forfices, dum inter tondendum clauduntur, ſonitum edere ſolent. v. 227. *Hic coxa debilis*] Iſchiacum, vel iſchiadicum intellige, cui caput oſſis femoris luxatum eſt. C. Mæcenas in quibuſdam verſiculis, a L. Seneca, ſi bene memini, recitatis:

Debilem facito manu,
Debilem pede, coxa;
Vita dum ſupereſt, bene eſt.

Debilem, proprie vocant Latini qui membro aliquo uti non poteſt, ob infirmitatem. Hunc noſtrates appellant *ſtorpio*. *Debilitare* porro eſt quod iidem dicunt *ſtorpiare*.

v. 230. DIDUCERE *rictum*] Os adaperire, labium ſuperius & dentes ab inferiori dimovere ac ſejungere. Ceterum, *rictus* proprie dicitur de feris; quem Anacreon Ode 2. in leonibus vocavit χάσμ᾽ ὀδόντων, *hiatum dentium*. v. 236. NAM *codice ſævo Heredes vetat eſſe ſuos*] Codici, ſive tabulis teſtamenti, liberos a paterna hereditate per ſummam injuriam excludentibus, ſævitiam ſeu crudelitatem tribuit; quæ ipſi teſta-

testatori tribuenda est. Eodem fere pacto Propertius Elegia 22. lib. 3.

Me miserum! his aliquis rationem scribit avari,
Et ponit duras inter ephemeridas.

V. 238. TANTUM *artificis valet halitus oris*] Fellatricem, hanc Phialen fuisse significat, quæ turpissimo illo genere obsequii senem perditum ac flagitiosum adeo sibi conciliaverit, ut ab eo tandem scripta sit heres omnium bonorum, testamento.

V. 239. QUOD *steterat multis in carcere fornicis annis*] Verbum simplex pro composito. *steterat* ἀντὶ τοῦ *prostiterat*. Meretrices dictæ sunt *prostibula*, & *prostare*; quod ante fornicem, stabulum, seu lupanar, starent, libidini advenientium expositæ.

V. 240. DUCENDA *tamen sunt Funera gnatorum*] Proprie dicebant *funus ducere*. Erat enim quædam funeris pompa, quæ a mortui domo usque ad urbis portas lente, & cum dignitate incedebat: extra quas cadavera rogo imponebantur comburenda, & combusta sepeliebantur. Ait igitur poeta, senes illos paucissimos quibus in senectute ultima sapere contigit, hoc supplicio mulctari loco dementiæ, ut mortes carissimorum lugeant: nam si desiperent, hujusmodi calami-

lamitatibus non admodum commoverentur.

v. 245. ET *nigra veste senescant*] Vestes hasce nigras *lugubria* vocabant: subaudi *vestimenta*. Propertius lib. 4. Elegia postrema:

Et bene habet: numquam mater lugubria sumsi.

Ovidius lib. 11. Metamorph. v. 669. in fabula Ceycis mariti Halcyones:

Surge, age: da lacrimas; lugubriaque indue: nec me
Indeploratum sub inania Tartara mitte.

Rex Pylius, magno si quidquam credis Homero,
Exemplum vitæ fuit a cornice secundæ.
Felix nimirum, qui tot per secula mortem
Distulit, atque suos jam dextrâ computat annos,
Quique novum toties mustum bibit. oro, parumper
Attendas, quantum de legibus ipse queratur
Fatorum, & nimio de stamine, quum videt acris
Antilochi barbam ardentem: quum quærit ab omni,
Quisquis adest socius, cur hæc in tempora duret,
Quod facinus dignũ tam longo admiserit ævo.
Hæc eadem Peleus, raptum quum luget Achillem,
Atque alius, cui fas Ithacum lugere natantem.
Incolumi Troja Priamus venisset ad umbras
Assaraci, magnis solennibus, Hectore funus

Portante, ac reliquis fratrum cervicibus, inter
Iliadum lacrimas, ut primos edere planctus
Cassandra inciperet, scissâque Polyxena pallâ:
Si foret exstinctus diverso tempore, quo non
Cœperat audaces Paris ædificare carinas.
Longa dies igitur quid contulit? omnia vidit
Eversa, & flammis Asiam, ferroque cadentem.
Tunc miles tremulus positâ tulit arma tiarâ,
Et ruit ante aram summi Jovis, ut vetulus bos,
Qui domini cultris tenue, & miserabile collum
Præbet, ab ingrato jam fastiditus aratro.
Exitus ille utcumque hominis: sed torva canino
Latravit rictu, quæ post hunc vixerat, uxor.
Festino ad nostros, & regem transeo Ponti,
Et Crœsum, quem vox justi facunda Solonis
Respicere ad longæ jussit spatia ultima vitæ.
Exsilium, & carcer, Minturnarumque paludes,
Et mendicatus victa Carthagine panis,
Hinc caussas habuere. quid illo cive tulisset
Natura in terris, quid Roma beatius umquam,
Si circumducto captivorum agmine, & omni
Bellorum pompa, animam exhalasset opimam,
Quum de Teutonico vellet descendere curru?
Provida Pompejo dederat Campania febres
Optandas: sed multæ urbes, & publica vota
Vicerunt. igitur fortuna ipsius, & urbis
Servatum victo caput abstulit. hoc cruciatu

Lentulus, hac poena caruit; ceciditque Cethegus
Integer, & jacuit Catilina cadavere toto.

PARAPHRASIS.

Exemplis Græcorum, Barbarorum, & Romanorum, a consuetudine sua non discedens, poeta noster id quod proposuerat confirmare conatur, longam videlicet senectutem hominibus quum incommoda plurima, tum atroces calamitates plerumque afferre. Sic vero inductionem orditur. „ Nestor, qui Pyli regnavit; si Homero poetarum præstantissimo ulla in re fidem habemus; exemplum fuit vitæ longissimæ secundum ætatem cornicum. Ob id, felicem eum dixeris, quod mortem per plura secula differre potuerit, & annos suos non jam læva manu, sed dextra computare, tot autumnis recurrentibus, & novum mustum potui offerentibus. Verum, o quisquis Nestorem felicem judicas, animadverte quæso, & considera paullum, quantopere is conqueratur de legibus fatorum, & de Parcis nimio stamine vitam ipsius producentibus, quum

 „ vi-

„ videt Antilochi filii cariſſimi, ſtrenui a-
„ doleſcentis, & jam plenam pubertatem
„ adepti, rogo impoſitum cadaver combu-
„ ri: quum, inquam, voce miſerabili ſci-
„ ſcitatur a ſingulis commilitonibus, quo
„ numine lævo in hæc tempora ſit dila-
„ tus; quod crimen admiſerit, cui tam
„ prolixe vivendi pœna deberetur. Simil-
„ limæ ſunt Pelei querelæ, Achillem fi-
„ lium, ſibi ereptum in ævi flore, lugen-
„ tis. Eædem fere Laërtis, ad eum vitæ
„ finem provecti, ut deplorare poſſit Uli-
„ xem Ithacenſem, quem genuit, abſentem
„ a patria & conſpectu cariſſimorum, æru-
„ mnis & periculis terra marique jactatum.
„ Finge tibi, Priamum Trojæ regem non
„ adeo conſenuiſſe, verum vita functum
„ fuiſſe ætate adhuc florente, quo tempore
„ nondum Paris claſſem conſtruxerat auda-
„ ciæ ſuæ miniſtram, qua ſcilicet Spartam
„ profectus eſt ad Helenam conjugi Mene-
„ lao ſurripiendam. Nonne Priamus ad
„ umbram Aſſaraci progenitoris ſui viſum
„ deſcendiſſet Troja ſtante atque incolumi,
„ exſequiis ampliſſimis ac tanto rege dignis
„ honeſtatus, Hectore, & reliquis Hecto-
„ ris fratribus lecto funereo cervicem ſup-

„ po-

„ ponentibus, inter lacrimas mulierum Tro-
„ janarum, quibus, præficæ in morem,
„ planctu præcineret Caſſandra filia, pari-
„ terque Polyxena ſciſſo peplo, ut fieri a-
„ mat in luctu? Infelix vidit regnum to-
„ tum ſuum, & patriam funditus everſa:
„ vidit Aſiam, quanta eſt, incendio & ar-
„ mis Græcorum dirutam & exciſam. Tunc
„ ætate illa qua homines militiæ inepti e-
„ vadunt, loricam tamen trementibus mem-
„ bris induere, atque enſem ſtringere coa-
„ ctus fuit: tiaram vero, capitis ornamen-
„ tum, quo Phrygum reges utebantur, cum
„ galea commutare. Denique in terram
„ procidit ante aram ſupremi Jovis, occi-
„ ſus a Pyrrho Neoptolemo, non ſecus ac
„ bos reiculus & ſenio confectus, qui,
„ propterea quod ab ingrato aratore conte-
„ mnitur jam & faſtiditur, macram cervi-
„ cem & miſerabilem herili cultro ferien-
„ dam præbet. Sed Priamus atrocem qui-
„ dem vitæ finem ſortitus eſt, humanum
„ tamen: quid Hecuba ejus uxor? Nempe
„ quod ſuperſtes marito fuerit, eumque a-
„ nus nimium vivax ætate ſuperaverit, in
„ canem converſa eſt, & more canum la-
„ tratum edidit. Propero ad exempla Ro-

„ manorum: & iccirco indictum prætereo „ Mithridatem, regem illum Ponti celeberrimum; indictum Crœsum, quem, ob „ potentiam, divitias, & eventuum prosperitatem, sibi placentem, Solon Atheniensis, vir eloquentia & justitia præstans, dicto memorabili castigavit: jussit „ enim respicere vitæ quantumvis prolixæ „ diem extremam: quum interdum, quæ „ consequuntur in vita, antecedentibus non „ respondeant. Ut igitur a Romana historia petamus exempla: Marius ille Arpinas, ex milite gregario, propter virtutem, exercitûs imperator, & septies consul; quam rem aliam, præter longam „ senectutem, caussam potiorem habuit „ commutatæ fortunæ? Hinc factum est, „ ut exsularet, ut in carcerem truderetur, „ e paludibus & arundineto Minturnensium, in quibus delituerat, a Syllanis extractus: postremo, ut in Africam delatus, quam provinciam pacaverat, stipem „ ac victum quotidianum in ruderibus Carthaginis mendicaret. Quem, rogo, beatiorem hominem natura umquam protulisset, quem civem Roma vidisset huic „ Mario felicitate præferendum; si post-

„ quam

„ quam triumphi pompam egerat, ac per
„ celeberrimas Urbis vias captivorum ag-
„ mina circumduxerat, & quicquid ſolent
„ duces hoſtium victores Quiritibus oſten-
„ derat, eo temporis articulo animam ef-
„ flaviſſet victoriis florentem, & ſpoliis o-
„ pimam, quum de curru illo deſcendere
„ vellet in quo de Cimbris ac Teutonibus
„ triumphaverat? Capua, vel Neapolis urbs
„ Campaniæ Magno illi Pompejo febres
„ creaverat, non ſine quadam providen-
„ tia; quas ipſe optare debuiſſet, ut mor-
„ te præmatura imminentes calamitates ef-
„ fugere poſſet. Verumtamen vota a mul-
„ tis civitatibus pro ſalute viri ſummi pu-
„ blice ſuſcepta, pervicerunt, Diis exoratis,
„ ne moreretur. Atque ita fortuna ipſius
„ adverſa, & urbis Romæ, caput illud ve-
„ nerabile a morbo ſervatum abſtulit opti-
„ mo imperatori, quum a Cæſare in cam-
„ pis Pharſalicis victus fuiſſet, ac in ma-
„ nus Achillæ & Photini, ſatellitum Pto-
„ lemæi Ægypti regis, incidiſſet. Hoc ni-
„ mirum ſupplicio dux ille inclytus affe-
„ ctus interiit, quod effugerunt Lentulus
„ Sura, & Cethegus, qui conjuraverant in
„ rempublicam; tametſi enim morte pœ-

„ nas dederint, juſſu conſulis M. Tullii „ Ciceronis, integri nihilominus cecide- „ runt, hoc eſt capite non amputato: & „ ipſe L. Catilina, dux conjurationis, quum „ pugnaret fortiſſime, multis quidem vul- „ neribus confoſſus occubuit, non tamen „ capite ab humeris avulſo, & cadavere „ mutilato, ut infelix Pompejus. „ Hactenus allatos verſus interpretati ſumus: nunc ſingula quæ in his continentur animadverſione digna, perluſtrabimus.

COMMENTARIUS.

v. 246. REX *Pylius*] Tres in Peloponneſo Pyli fuerunt, Eliaca, Triphyliaca, Meſſeniaca. Singulæ autem alumno Neſtore gloriabantur. Ceterum Strabo libro 8. Geographiæ, vero ſimillimum exiſtimat, Pylum ubi regnavit Neſtor, Triphyliacam fuiſſe, hæc enim ſola Pylos circa fluvium Alpheum ſita erat. Ex Homero autem id colligit Strabo, qui prædia Neſtoris & poſſeſſiones ad utramque ripam Alphei, in Iliade, collocavit.

v. 246. MAGNO *ſi quidquam credis Homero*] Homerus enim de immodica Neſtoris ætate multa prædicat. Magnum appel-

lat

lat Homerum Juvenalis, fama nimirum ac meritis; quem Fabius Quinctilianus dicere non dubitavit, humani ingenii modum excessisse. v. 247. EXEMPLUM *vitæ fuit a cornice secundæ*] Solis cornicibus vivendi spatio concessit: reliquos homines longe superavit. Cornicem, crediderunt veteres, novem secula hominis vivere, sive octingentos & sexaginta quatuor annos; nam longissimam hominis ætatem sex & nonaginta annorum statuebant. Id testatur Ausonius Eidyllio XVIII. quod inscribitur De ætatibus animalium:

Ter binos deciesque novem super exit in annos,
Justa senescentum quos implet vita virorum.
Hos novies superat vivendo garrula cornix.

Neque aliter idem poeta in Gripho ternarii numeri. Propterea, decrepitas & capulares anus cornices urbane appellabant. Scriptor Carminis in Hortorum Deum:

Cornix, & caries, vetusque bustum,
Turbâ putrida facta seculorum.

v. 248. FELIX *nimirum, qui tot per secula mortem Distulit*] Opinio est per manus tradita, Nestorem tria secula, seu trecentos annos vixisse. Non defuerunt tamen qui scriberent, nonaginta natum annos

nos demum obiisse. seculum enim pro spatio centum annorum non semper accipitur, sed nonnumquam etiam pro γενεᾷ, nempe pro illo temporis intervallo quod novam hominum generationem adducit: annis videlicet triginta. Propterea Lucretius non semel usurpat *seculum* pro genere seu stirpe animalium. Sic libro 1. de Rerum Natura, ad Venerem:

Efficis ut cupide generatim secla propagent.

Ita *hominum secla*, *mortalia secla*, *scriptorum*, *ferarum secla*, alibi dixit. v. 249. ATQUE *suos jam dextrâ computat annos*] Variis gestibus sinistræ manus, & multiplici digitorum flexu notabant numeros antiqui usque ad centenarium: deinceps manu dextera significabant centena & millena. Quod liquet vel ex D. Augustino Serm. 175. novissimæ editionis: *Nonaginta enim & novem*, inquit, *in sinistra numerantur: unum adde, ad dexteram transitur*. Nestor igitur, quod centum annorum ætatem jam prætergressus fuisset, dexteram adhibebat ad annos suos dinumerandos. Plinius Hist. Nat. lib. 34. cap. 7. statuam Jani describit, *digitis ita figuratis, ut trecentorum sexaginta quinque dierum notâ, per significationem anni, temporis,*

&

& ævi, *ſe Deum indicaret*. Quem locum Plinii affert Alexander ab Alexandro Genialium Dierum lib. 1. cap. 14. eumque interpretari & illuſtrare conatur. Vide Fridericum Taubmannum ad Epidicum Plauti, 1. 1. 50. Camillus porro Silveſtrius Rhodiginus in luculentis Annotationibus ad hanc Satyram noſtri poetæ, de hac veterum conſuetudine ſcribentes laudat Rhabanum Abbatem Fuldenſem libro 1. de Computo num. 6. quod opus divulgavit Stephanus Baluzius Miſcellaneorum lib. 1. Cœlium Rhodiginum lib. 23. Antiquarum Lectionum cap. 11. & 12. Joannem Bonifacium in Arte Nutuum, parte 2. cap. 5. Antonium Nebriſſenſem in Quinquagena cap. 16. denique Pierium Valerianum in Hieroglyphicis; qui figuris etiam ſingulos numeros indicavit, digitorum geſticulatione exprimi ſolitos.

v. 250. QUIQUE *novum toties muſtum bibit*] περίστασις hæc ex earum eſt genere quas poetæ Satyrici notare ac perſequi ſolent: verum paullo frigidior. v. 251. QUANTUM *de legibus ipſe queratur Fatorum*] Leges & ſeveritatem fatorum, quibus ne Juppiter quidem obſiſtere poſſet, veteres philoſophi & poetæ ſæpius commemorant: Homerus

merus præcipue. v. 252. QUUM *videt acris Antilochi barbam ardentem*] Antilochus Neſtoris filius fuit; quod notum ex hiſtoria fabuloſa; ſtrenuus adoleſcens, & probus. Eum pater ipſe laudat apud Homerum libro 3. Odyſſeæ v. 111.

Ἔνθα δ' ἐμὸς φίλος υἱὸς ἅμα κρατερὸς καὶ ἀμύμων,
Ἀντίλοχος, περὶ μὲν θείειν ταχὺς, ἠδὲ μαχητής.
Illic meus dilectus filius (jacet), *ſimul fortis & inculpatus*,
Antilochus, admodum currendo velox, atque pugnator.

Obiit porro in ætatis flore, a Memnone occiſus filio Tithoni & Auroræ, qui Trojanis adverſus Græcos auxilio venerat; ut ſcribit auctor ὑποβολιμαῖος, antiquus tamen, Dictys Cretenſis lib. 4. de Bello Trojano, & Pindarus in Pythiis. Neque defuerunt qui falſo traderent, ab Hectore interfectum: quorum opinioni ſuffragari videtur Ovidius Epiſtola Penelopes:

Sive quis Antilochum narrabat ab Hectore victum,
Antilochus noſtri cauſſa timoris erat.

Poeta vero Aquinas quum ait σκωπτικῶς, *Antilochi barbam ardentem*, ſignificat non obſcure, juvenem illum fortiſſimum, quum in

acie

acie cecidiſſet, rogo impoſitum jam adultum, & illa ætate qua hominibus incipit barba ſuccreſcere. v. 253. QUUM *quærit ab omni, Quiſquis adeſt ſocius, cur hæc in tempora duret*] Locus pæne par eſt apud Propertium lib. 2. Elegiarum:

Neſtoris eſt viſus poſt tria ſecla cinis.
Si tam longævæ minuiſſet fata ſenectæ
Gallicus Iliacis miles in aggeribus,
Non ille Antilochi vidiſſet corpus humati;
Diceret aut, O Mors, cur mihi ſera venis?

v. 255. QUOD *facinus dignum tam longo admiſerit ævo*] Neſtor enim prolixam adeo vitam pœnam ſibi a Diis inflictam cenſebat, potius quam beneficium: & ideo cum amicis quærebat, quid tandem peccaviſſet; quo crimine ſupplicium tam acerbum commeritus fuiſſet. v. 256. HÆC *eadem Peleus, raptum quum luget Achillem*] Simillimæ ſunt querelæ Pelei querelis Neſtoris; de nimia videlicet ſenectute, qua factum ſit ut intereſſe debuerit exſequiis Achillis filii, morte immatura prærepti. Peleus Æacides, Theſſalorum princeps, Achillem ſuſcepit ex Thetide maris Dea Nerei filia, quam ipſi Juppiter uxorem dederat. Achilles porro, Græcorum fortiſſimus, e vita exceſ-

excessit valde juvenis, a Paride exceptus insidiis, & in talo sagittâ vulneratus, quum, ei spe nuptiarum Polyxenæ regiæ virginis objecta, venisset ad templum Apollinis. *Rapi* vero dicuntur quæ ante diem pereunt. Ita Propertius lib. 3. Elegia 5.

Quo rapitis miseros primæ lanuginis annos?

v. 257. ATQUE *alius, cui fas Ithacum lugere natantem?*] Laertem significat, maritum Anticleæ, qui quum ad ultimam senectutem pervenisset, Ulixem filium peregrinantem, ærumnis & periculis obnoxium, diu flevit ac desideravit. Consulendus Homerus lib. 24. Odysseæ. *Ithacus* dicitur Ulixes, quia regnavit in Ithaca, parva & aspera insula maris Ionii. Ait vero poeta noster, *fas* fuisse Laerti lugere Ulixem natantem: nimirum ipsi licuisse, ob longam ætatem: nam id sane facere non potuisset, si junior mortuus esset. Minus placent qui explicant: *Cui fas*; quem decet, cui convenit. Nam id sane friget, atque proposito alienum est. v. 258. PRIAMUS *venisset ad umbras Assaraci*] Inclyti viri morte obita credebantur ad umbras progenitorum suorum descendere. Porro Tros Trojæ rex genuit Assaracum & Ilum, Ilus Laomedon-

medontem, Laomedon Priamum; ut recte hoc loco Joannes Britannicus. *Assaraci domum* vocat Virgilius in Æneide familiam regum Trojanorum; ex qua Æneas, & Romani proceres. Ita Horatius Carminum libro 4. Ode 7. scribens ad Torquatum, Romanum hominem nobilissimum, & mortis mentione facta, commemorat umbras ducum & regum qui rem Romanam vel condiderunt, vel auxerunt:

Nos ubi decidimus
Quo pius Æneas, quo Tullus dives, & Ancus,
Pulvis & umbra sumus.

v. 259. MAGNIS *solennibus*] Solennia funeris intelligenda, quæ splendida sane & magnifica Priamo regi facta fuissent, si e vita migrasset stante ac florente Troja.

v. 259. HECTORE *funus Portante*] Hectore Trojanorum fortissimo, patri superstite, atque, ut pium filium decuisset, feretro humerum supponente quo Priami cadaver ad sepulturam efferebatur. Solebant enim regum corpora a viris principibus in funere portari: ut & hodie nonnumquam. *Funus* hoc loco pro cadavere ipso usurpatur.

v. 260. ET *reliquis fratrum cervicibus*] Multi enim erant Hectoris fratres, quos Pria-

Priamus non ex Hecuba tantum conjuge, verum & ex variis concubinis genuerat. Virgilius Æneidos lib. 2. v. 501. de eodem Priamo :

Vidi Hecubam, centumque nurus, Priamumque per aras
Sanguine fœdantem, quos ipse sacraverat ignes.
Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum.

Euripides propterea in Troadibus vocat Priamum πεντήκοντα ἀροτῆρα τέκνων, *quinquaginta filiorum seminatorem*, ut animadvertit Ludovicus de la Cerda. v. 261. UT *primos edere planctus Cassandra inciperet*] *Planctus* Latinis auctoribus brachiorum ictus proprie sunt, quibus præficæ mulieres, in funere, pectus & latera sibi percutiebant. Est autem verbale nomen, a verbo *plangere* derivatum. *Primos* autem dixit, notans præficarum consuetudinem, quæ pretio conducebantur ab iis qui curabant funera, ut cantum lugubrem præcinerent; quem etiam lessum & næniam appellabant. Horatius in Epist. ad Pisones v. 431.

Ut qui conducti plorant in funere, dicunt,
Et faciunt prope plura dolentibus ex animo - -

Hoc autem loco, Juvenalis dicit, Cassandram virginem, vatem illam celeberrimam,

sed

ſed a Trojanis numquam creditam, in funere Priami patris vice præficæ futuram fuiſſe. v. 262. SCISSAQUE *Polyxena pallâ*] Palla veſtis erat matronarum & virginum. Veſtes autem ſcindere in luctu, maximi doloris argumentum fuit, præcipue apud Orientis populos. Polyxena, Priami & Hecubæ filia, deſponſa fuerat Achilli, & ad ejus ſepulcrum poſtea mactata, ut Græci, Trojâ everſâ, feliciter in patriam redire poſſent. v. 264. COEPERAT *audaces Paris ædificare carinas*] Tribuit navibus quod eſt nautarum & navigantium. *Carina*, κυρίως, eſt infima trabs navis, & quaſi fundamentum, cui trabes minores aptantur, & inſeruntur, tamquam coſtæ aliquæ. Sed κατὰ συνεκδοχὴν uſurpatur ſæpius a poetis pro tota navi. Phereclus autem quidam ναυπηγὸς Paridi claſſem ædificavit, qua navigaret in Peloponneſum ad rapiendam Helenam, uxorem Menelai Spartæ regis. Paris ipſe in Epiſtola ad Helenam apud Ovidium v. 21. ita de hiſce navibus:

Hac duce Sigæo dubias a litore feci
Longa Phereclèâ per freta puppe vias.

Ubi tamen Nicolaus Heinſius, vir de ſcriptis Ovidii præclare meritus, legendum con-

 jicit

jicit ex veſtigiis veterum librorum, *Phalacreâ*, nempe *Idæâ*. Unus enim ex quatuor verticibus Idæ montis Φαλάκραι dicebatur; quod teſtatur Stephanus περὶ πόλεων.

v. 265. LONGA *dies igitur quid contulit?*] *Longa dies* pro *longum tempus*. Tibullus pariter lib. 1. Elegia 4.

Longa dies homini docuit parere leones,
Longa dies molli ſaxa peredit aqua.

v. 265. OMNIA *vidit Everſa, & flammis Aſiam, ferroque cadentem*] Reſpicere videtur poeta noſter ad celebres Ennii verſus ex Andromacha Tragœdia, quos recitat Cicero lib. 3. Tuſcul. Quæſt. & in Oratione pro Sextio. Andromacham Ennius ita loquentem induxerat, uti ſuſpicatur Hieronymus Columna, vir doctiſſimus, ad ejus Poetæ Fragmenta: *O pater, o patria, o Priami domus, Septum altiſono cardine templum: Vidi ego te adſtante ope barbarica, Tectis cælatis, laqueatis, Auro, ebore inſtructum magnifice. Hæc omnia vidi inflammari, Priamo vi vitam evitari, Jovis aram ſanguine turpari.*

v. 266. ET *flammis Aſiam, ferroque cadentem*] Virgilius quoque libro 2. Æneidos v. 556. Priamum appellat *ſuperbum Regnatorem Aſiæ;* non quod toti Aſiæ imperaret;

ret; ejus enim ditio erant Phrygia & Mygdonia: sed quod inter Asiaticos reges præcipuus esset atque opulentissimus. Vel est metaplasmus poeticus, ad Priami potentiam exaggerandam, & magnificentius exprimendam. v. 267. POSITA *tulit arma tiarâ*] Hecuba ipsa apud Virgilium modo memoratum, lib. 2. Æneidos v. 518. Priamum conjugem, quod senex capularis arma cepisset, ita increpat:

Ipsum autem sumtis Priamum juvenilibus armis
Ut vidit, Quæ mens tam dira, miserrime conjux,
Impulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit.
Non tali auxilio, nec defensoribus istis
Tempus eget ---- ---- ---- ---- ----

Inferius vero v. 544. imbecillitatem & languorem ejusdem Priami hoc pacto ante oculos ponit divinus poeta:

Sic fatus senior, telumque imbelle sine ictu
Conjecit: rauco quod protenus ære repulsum,
Et summo clypei nequicquam umbone pependit.

Hoc etiam loco Juvenalis, velim animadvertant studiosi juvenes ἐπίδειον σατυρικὸν & γελάσιμον: profecto enim ridicula res est *miles tremulus*. v. 267. POSITA *tulit arma tiarâ*] Deposito enim Phrygio capitis tegumento, quod tiaram vocabant, sumse-

rat Priamus cassidem, seu galeam. Phrygiæ tiaræ mentio apud nostrum Satyra *6.* v. 515. ubi de Archigallo, seu principe sacerdotum Cybeles magnæ Deæ:

------ Cui rauca cohors, cui tympana cedunt
Plebeja, & Phrygiâ vestitur bucca tiarâ.

ad quem locum animadvertit Grangæus, doctus interpres, tiaram, aliam fuisse regum, aliam sacerdotum. Regum tiara recta erat, & apicem habebat: sacerdotum, carebat acumine, & *cidaris* proprio nomine appellabatur. Servant adhuc Venetiis antiquam statuam & pulcherrimam Phrygii Ganymedis ab aquila rapti, cui tiara capiti imposita. Hoc tegumentum, infulæ seu galero simile fuit; quo etiam reges Persarum utebantur, teste, præter ceteros, Plutarcho περὶ φιλαδελφίας. Virgilius lib. 7. Æneid. v. 247. hoc vocabulum effert masculo genere:

Hoc Priami gestamen erat, quum jura vocatis
More daret populis; sceptrumque, sacerque tiaras.

v. 268. ET *ruit ante aram summi Jovis*] Quo se receperat senex miserrimus, ab Hecuba uxore admonitus, tamquam in tutissimum asylum & perfugium. v. 268. UT *vetulus bos*] Priamum regem senio confectum, a Neo-

a Neoptolemo ſeu Pyrrho Achillis filio mactatum, comparat Juvenalis vetulo bovi, quem ob multam ætatem ruſtico labori jam ineptum herus jugulari jubeat. Egregia ſane comparatio, & ἐναργής. Venit in mentem verborum Electræ apud Sophoclem, lugentis Agamemnonem patrem, Tragœdia cognomine v. 97. Μήτηρ δ' ἡ 'μὴ χὠ κοινολεχὴς Αἴγισθος, ὅπως δρῦν ὑλοτόμοι, Σχίζουσι κάρα φονίῳ πελέκει. h. e. *Sed mater mea, & conſors lecti Ægiſthus, ut quercum ſolent lignorum ſectores, Ita caput ipſius diſſecuerunt cruenta ſecuri.* Ubi Scholiaſtes vetus appoſite: πάνυ ἢ περιπαθὴς ὁ λόγος. *vehementer affecta oratio.* v. 269. QUI *domini cultris tenue & miſerabile collum Præbet*] *Tenue* dicit, quia diuturno jugo detritum; & præterea ſenio extenuatum. Propertius lib. 4. Eleg. 3. *Diceris & macie vultum tenuaſſe -- -- --*

v. 270. AB *ingrato jam faſtiditus aratro*] Nempe ab ingrato aratore, cui tamdiu ſervivit glæbis evertendis, & ſulcis ducendis. Hæc autem verba olere mihi videntur Pythagoræorum in pecudes omnes, præſertim vero bubulum genus, manſuetudinem: abſtinebant enim Pythagoræi ἀπὸ τῆς τ' ἐμψύχων φονῆς, *a cæde animatorum.* Pulchre Ovi-

dius lib. 15. Metamorph. v. 120. verbis Pythagoræ ipsius:

Quid meruere boves, animal sine fraude dolisque,
Innocuum, simplex, natum tolerare labores?
Immemor est demum, nec frugum munere dignus,
Qui potuit curvi demto modo pondere aratri
Ruricolam mactare suum: qui trita labore
Illa, quibus toties durum renovaverat arvum,
Tot dederat messes, percussit colla securi.
Nec satis est quod tale nefas committitur: ipsos
Inscripsere Deos sceleri: numenque supernum
Cæde laboriferi credunt gaudere juvenci.

Porro bos vetulus a Juvenale descriptus, mactatur ad esum, non ad sacrificium. Nam Deorum honori victimas tantum pingues & selectas jugulabant. Ovidius loco paullo ante memorato, v. 130.

Victima labe carens, & præstantissima formâ
(Nam placuisse nocet) vittis præsignis & auro
Sistitur ante aras -- --- ---- ----- ------

v. 271. EXITUS *ille utcumque hominis*] Hactenus miseriam Priami descripsit: nunc Hecubam illius conjugem marito miseriorem fuisse ostendit. Nam Priamus, quamquam infelicem, humanum saltem exitum vitæ sortitus est: Hecuba vero, postquam Poly-
dorum

dorum filium a Polymestore Thraciæ rege, cui servandus & educandus a parentibus commissus fuerat, proditum & occisum cognovisset, in furorem acta, impio regi oculos eruit, ac tandem infelix anus, rabida canis effecta est, ut narrant fabulæ.

v. 271. TORVA *canino Latravit rictu*] *Torva*, h. e. torvis & obliquis oculis, cujusmodi est aspectus rabiosarum canum.

v. 272. QUÆ *post hunc vixerat*, *uxor*] Quasi diceret, Priamum quidem Hecuba ætate superavit, ipsique superstes fuit: verumtamen ærumnis & calamitatibus eumdem antecessit. v. 273. FESTINO *ad nostros*, *& Regem transeo Ponti*] Propero, inquit Juvenalis, ad exempla senum infelicium petita ex nostris, nempe Romanis, historiis: & iccirco Mithridatem & Crœsum prætereo, barbaros reges; qui tamen & ipsi, quam sit fortuna instabilis & varia, facile ostendere possunt. Eodem fere pacto loquitur Livius in Prologo Historiarum ab U. C. *Legentium plerisque haud dubito quin primæ origines, proximaque originibus minus præbitura voluptatis sint; festinantibus ad hæc nova, quibus jampridem prævalentis populi vires se ipsæ conficiunt*. v. 273. RE-

GEM *transeo Ponti*] Ampla regio minoris Asiæ, ab Haly flumine ad Colchos usque porrecta, super Pontum Euxinum sita (hodie *Mar Nero*) ab ipso nomen acceperat, ut & ipsa Pontus diceretur. Plinius & Ptolemæus hanc regionem cum Cappadocia conjungunt: sed Strabo, scriptor accuratus, rectius separavit. Profecto enim regnum quod Mithridates in Ponto possedit, & aliud quod Ariarathes in Cappadocia, diversa regna fuerunt: ac naturæ ipsius quidem judicio atque argumento; quæ jugis montium ingentibus, Tauro parallelis, utrumque disclusit. Ponticum porro Mithridatis regnum angustius primùm fuit, deinde paullatim, etiam ultra Ponti fines, magis magisque auctum & amplificatum. De regione Pontica videndus Christophorus Cellarius, vir doctissimus, Geographiæ Antiquæ lib. 3. cap. 8. Ceterum Mithridates, magno & excelso animo rex, annos quadraginta cum Romanis, hostis acerbissimus, bellum gessit: sed tandem, *per defectionem civium, Pharnacisque filii scelere præventus, male tentatum veneno spiritum ferro expulit*. verba sunt Flori lib. 3. Historiæ Romanæ cap. 5. qui multa de Mithridatis potentia, & adversa demum fortu-

fortuna in medium affert. Consuli etiam potest Appianus Alexandrinus de Bello Mithridatico, & Justinus in libris Historiarum Trogi. v. 274. ET *Crœsum*] Crœsus, Lydiæ rex potentissimus, thesauros ingentes ultra fidem ac modum possidebat. Quamobrem se omnium omnino regum fortunas longe anteire existimabat. Tandem a Cyro Persarum rege prœlio superatus, auro spoliatus & regno, catastæ postremum igne succensæ impositus. Reliqua Herodotus accurate persequitur. v. 274. QUEM *vox justi facunda Solonis, Respicere ad longæ jussit spatia ultima vitæ*] Solon, celeberrimus Athenis legislator, quem in septem orbis terrarum sapientibus Græci numerarunt, quum Sardis ad Crœsum profectus esset, regi suas opes & magnificentiam ostentanti, ipsumque interroganti, quem hominum beatissimum judicaret; memorabile illud respondit: Ante ultimum vitæ diem neminem beatum dici oportere. quam Solonis vocem Crœsus memoria repetivit quum in eo esset ut combureretur, exclamavitque: Solonem sibi vera dixisse. De Crœso, præter Herodotum, Plinius libro 7. Histor. Nat. cap. 40. v. 275. RESPICERE *ad*

longæ

longe jussit spatia ultima vitæ] Quæ olim futura sunt, a cordatis & prudentibus *respici* dicuntur. Contra, stulti, & rerum præsentium fiducia subnixi, nullam futurorum rationem habere solent. Virgilius de Cleopatra lib. 8. Æneidos v. *696*.

Regina in mediis patrio vocat agmina sistro:
Necdum etiam geminos a tergo respicit angues.

Mortem scilicet futuram, & miserrimam quidem, haud providebat. Traditur enim Cleopatra, quum Antonius amator ipsius ab Augusto victus fuisset, aspidibus brachio admotis defecisse, ne a victore in triumphum duceretur. v. 276. EXSILIUM, *& carcer*] C. Marii Arpinatis, Romanarum copiarum imperatoris fortissimi, vicem dolere incipit poeta noster. Hic enim humili genere natus, ob militarem virtutem, ex gregario milite dux evasit summus, & septem deinceps consulatus adeptus est. Hunc victoria de Cimbris, barbaris populis & ferocibus, exitio Romani imperii a Septemtrione imminentibus, præcipue nobilitavit. Sed quum bellis civilibus, adversus factionem Sullæ susceptis, attritus jam esset, ac felicis adversarii equites fugeret, *post sextum consulatum annoque* ætatis *septuagesimo*

gesimo, ut scribit Vellejus Paterculus Historiæ suæ libro 2. cap. 19. *nudus*, *ac limo obrutus*, *oculis tantummodo ac naribus eminentibus*, *extractus arundineto*, *circa paludem Maricæ*, *in quam se . . . . abdiderat*, *injecto in collum loro in carcerem Minturnensium jussu duumviri perductus est ; ad quem interficiendum missus cum gladio servus publicus natione Germanus*, *qui forte ab imperatore eo*, *bello Cimbrico captus erat*, *ut agnovit Marium*, *magno ejulatu exprimente indignationem casûs tanti viri*, *abjecto gladio profugit e carcere*. *Tum cives*, *ab hoste*, *misereri paullo antè principis viri docti*, *instructum eum viatico collataque veste*, *in navem imposuerunt*. v. 276. MINTURNARUMQUE *paludes*] Minturnæ fuerunt oppidum veteris Latii ad Lirim fluvium (hodie *Gargliano*) paullo supra ejus ἐκβολὰς, sive ostium, IX. millibus passuum ultra Formias. Huic oppido adjacebant paludes. M. Tullius Oratione in Pisonem : *Marium Italia*, *servata ab illo*, *demersum in Minturnensium paludibus. . . . . . vidit*. Ad has Ovidius quoque respexit Ponticorum lib. 4. Eleg. 3.

In cœno jacuit Marius, *cannaque palustri :*
Pertulit & tanto multa pudenda viro.

v. 277. ET *mendicatus victa Carthagine panis*] Marius exsul & senex, in Africam deportatus, quam provinciam pacaverat victo Jugurtha rege Numidarum infestissimo Romanis, eo egestatis pervenerat, ut in ruderibus Carthaginis rogare stipem, ac sibi victum quotidianum quærere cogeretur ut mendici solent. M. Tullius Oratione in Pisonem: *Marium . . . . Africa, devicta ab eodem, expulsum & naufragum vidit*. Legendus etiam Vellejus Paterculus loco paullo ante memorato. v. 278. HINC *caussas habuere*] Hæ omnes Marii calamitates, a poeta nostro enumeratæ, originem duxerunt a longa ejusdem vita; quas nimirum ille evitasset, si ante senectutem mortuus esset. v. 280. SI *circumducto captivorum agmine, & omni Bellorum pompa*] Intellige pompam triumphi, de qua ad superiora Satyræ hujus multa verba fecimus. Eam pompam splendidiorem faciebant agmina captivorum, quæ religatis post tergum manibus, ante currum triumphantis agebantur. v. 281. ANIMAM *exhalasset opimam*] Lætam, hilarem, uberem & quasi saginatam victoriis. Vel ad opima spolia respexit Juvenalis, quæ dux Romanus, ho-

stium

ſtium duce cæſo referebat : cujuſmodi obtinuere Romulus Acrone, Cornelius Coſſus Larte Tolumnio, & M. Marcellus Viridomaro propria quiſque manu occiſis. Videndus Propertius lib. 4. Elegia 11. ubi Jovis Feretrii narrat hiſtoriam. v. 282. QUUM *de Teutonico vellet deſcendere curru*] Quo ſcilicet vectus, de Cimbris ac Teutonibus triumphaverat. v. 283. PROVIDA *Pompejo dederat Campania febres Optandas*] Cn. Pompejus Magnus, rebus præclaris geſtis, biennio ante bellum civile quod cum C. Julio Cæſare, ſocero ſuo, geſſit, febri correptus eſt Neapoli, & ſatis cum periculo ægrotavit. Inquit igitur poeta noſter, cæleſtium providentia febrem illam Pompejo immiſſam fuiſſe, ut eum ſcilicet advenientibus turbis, calamitatibus, ignominiæ præriperent. Hujus porro loci optimus interpres fuerit M. Tullius lib. 1. Tuſcul. Quæſt. ex quo libro locus ipſe ſumtus videtur. *Pompejo, noſtro familiari, quum graviter ægrotaret Neapoli, melius eſt factum. Coronati Neapolitani fuerunt nimirum: etiam Puteolani vulgo ex oppidis publice gratulabantur. Ineptum ſane negotium & Græculum, ſed tamen fortunatum. Utrum igitur ſi tum eſſet exſtinctus,*

ctus, a bonis rebus, an a malis discessisset? certe a miseris: non enim cum socero bellum gessisset, non imparatus arma sumsisset, non domum reliquisset, non ex Italia fugisset, non exercitu amisso nudus in servorum ferrum & manus incidisset: non liberi defleti, non fortunæ omnes a victoribus possessæ. Qui si mortem tum obiisset, in amplissimis fortunis occidisset, is propagatione vitæ quot quantasque incredibiles hausit calamitates! Leguntur similia de Pompejo apud Vellejum Paterculum lib. 2. Histor. & L. Senecam Consolatione ad Marciam cap. 20. Campania, est Italiæ provincia nobilissima, hodie *Terra di Lavoro;* cujus caput Neapolis. *Providam* porro appellat poeta noster, eâ loquendi figurâ qua superius dixit, *codice sævo:* nam providentia, Diis (ut eo tempore loquebantur) proprie tribuenda.

v. 284. SED *multæ urbes, & publica vota Vicerunt*] Supplicationes a multis civitatibus publice institutæ pro vita & salute summi viri ægrotantis, pervicerunt & obtinuerunt a Diis ut convalesceret: sed maximo ejus malo. v. 285. IGITUR *fortuna ipsius, & Urbis Servatum victo caput abstulit*] Adversâ fortunâ Cn. Pompeji, & urbis

urbis Romæ (quæ ſcilicet victo Pompejo libertatem penitus amiſit, a Cæſare oppreſſa) factum eſt, ut caput ducis illius præſtantiſſimi, quod preces & publica vota ſervaverant, amputaretur a ſervis Ptolemæi Ægypti regis, ad quem Pompejus, victus in campis Pharſalicis, confugerat.

v. 286. HOC *cruciatu Lentulus, hac pœna caruit; ceciditque Cethegus Integer; & jacuit Catilina cadavere toto*] Comparat Juvenalis exitum vitæ ſceleratorum hominum qui conjuraverant in Romanam rempublicam, Lentuli puta, Cethegi, Catilinæ, cum exitu Pompeji, qui eamdem virtute defenderat, & victoriis amplificaverat. Hunc autem miſeriorem omnino fuiſſe affirmat. Lentulo enim Suræ, ac Cethego, juſſu Ciceronis conſulis, in carcere cervices fractæ: Catilina vero dux conjurationis, cum exercitu C. Antonii acriter pugnans, confoſſus eſt, & longe a ſuis inter hoſtium cadavera repertus; quemadmodum ſcribit Salluſtius. Nemo igitur ex illis conjuratis, capite amputato occubuit, quamvis omnes patriæ ac civibus pœnas dederint. Solus Pompejus, vir illuſtris, & de republica optime meritus, jacuit corpore mutilato. Quæ tamen

ani-

animadversio, pace dixerim Juvenalis nostri, levis admodum & frigida mihi videtur; nisi forte jocari poeta voluit: verumtamen in re tam seria & atroci futilibus cavillationibus locus non est.

Formam optat modico pueris, majore puellis
Murmure, quum Veneris fanum videt anxia mater,
Usque ad delicias votorum. Cur tamen, inquit,
Corripias? pulchrâ gaudet Latona Dianâ.
Sed vetat optari faciem Lucretia qualem
Ipsa habuit. cuperet Rutilæ Virginia gibbum
Accipere, atque suum Rutilæ dare. filius autem
Corporis egregii, miseros trepidosque parentes
Semper habet. rara est adeo concordia formæ
Atque pudicitiæ; sanctos licet horrida mores
Tradiderit domus, ac veteres imitata Sabinas:
Præterea castum ingenium, vultumque modesto
Sanguine ferventem tribuat natura benignâ
Larga manu (quid enim puero conferre potest plus,
Custode & curâ natura potentior omni?)
Non licet esse viros: nam prodiga corruptoris
Improbitas ipsos audet tentare parentes.
Tanta in muneribus fiducia. Nullus ephebum
Deformem sæva castravit in arce tyrannus:

Nec

Nec prætextatum rapuit Nero loripedem, nec
Strumoſum, atque utero pariter, gibboque tumentem.
I nunc, & juvenis ſpecie lætare tui, quem
Majora exſpectant diſcrimina. fiet adulter
Publicus, & pœnas metuet, quaſcumque maritis
Iratis debent: nec erit felicior aſtro
Martis, ut in laqueos numquam incidat. exigit autẽ
Interdum ille dolor plus, quam lex ulla dolori
Conceſſit. necat hic ferro, ſecat ille cruentis
Verberibus: quoſdam mœchos & mugilis intrat.
Sed tuus Endymion dilectæ fiet adulter
Matronæ: mox quum dederit Servilia nummos,
Fiet & illius, quam non amat: exuet omnem
Corporis ornatum. quid enim ulla negaverit udis
Inguinibus, ſive eſt hæc Hippia, ſive Catulla?
Deterior totos habet illic femina mores.

PARAPHRASIS.

Quantopere fallantur homines, ac ſibi ipſi noceant, quum divitias, magiſtratus, potentiam, gloriam vel eloquentia, vel militia partam, longam denique ſenectutem a Diis immortalibus petunt, exemplis & argumentis copioſe adhuc oſtendit Juvenalis

noster. Jam venit ad vota mulierum, delicata & mollia, quæ pro liberorum forma fieri solebant. Hæc quoque perniciosa esse affirmat: detrimenta vero quæ consequuntur egregiam corporis speciem, graphice describit, atque ob oculos ponit. „ Quum, *in-„ quit*, mater, sollicita de felicitate filio-„ rum, ædem Veneris aut ingreditur, aut „ solùm videt, statim Deæ supplicat vota „ concipiens, ut liberi quos peperit, vel „ paritura est, ejus favore formam obti-„ neant. Et id quidem facit breviore, ma-„ gisque summisso murmure pro filiis ma-„ ribus: longiore autem verborum ambitu, „ & clarius, pro puellis suis. tantum sci-„ licet vacat a negotiis gravioribus, ut has „ votorum delicias, hæc minuta & frivo-„ la persequi possit. Verum eam ita repre-„ hensoribus occurrentem audire videor : „ Quid tu, censor odiose, preces hasce no-„ stras vituperas? quid irrides? Nonne hoc „ desiderium matribus universis adeo peni-„ tus insitum est, ut Latona ipsa ex Dia-„ næ filiæ pulchritudine oculis lætitiam ca-„ piat? Non diffiteor equidem: sed Lucre-„ tia, uxor Collatini, per vim a Sexto „ Tarquinio corrupta, quod formosa esset,

„ ma-

„ matres deterrere atque avocare poteſt a
„ petenda ſimili forma filiabus ſuis. Enim-
„ vero Virginia illa, virgo plebeja, ſed
„ honeſta ſpecie & liberali, quam ab Ap.
„ Claudio Decemviro appetitam, & ſtupro
„ illius deſtinatam pater occidit, formam
„ ſuam cum Rutilæ gibbo, anûs decrepitæ
„ ac fœdæ, libentiſſime commutaſſet. Fi-
„ lius porro pulcher & venuſtus quantam
„ animi ſollicitudinem, timorem, denique
„ miſeriam affert parentibus! adeo rara eſt
„ concordia formæ ac pudicitiæ. Fac enim,
„ formoſum hunc adoleſcentem natum eſſe
„ in familia ſanctioris & ſeverioris diſci-
„ plinæ, quæ antiquarum Sabinarum caſti-
„ tatem ac ſimplicitatem imitetur: finge
„ præterea, huic juveni pudicum ingenium,
„ & vultum rubore ſuffuſum, verecundiæ
„ nimirum ac modeſtiæ argumentum, na-
„ turæ ipſius benignitate ac largitate tribu-
„ tum; (quod enim amplius beneficium,
„ & magis inſigne natura in puerum con-
„ ferre poteſt? quæ ſane, præ omni cuſto-
„ dis, atque educatoris cura, graviſſimum
„ pondus habet) nihilominus, formoſo pu-
„ dicitiam ſervare non licet, neque omni-
„ no virum eſſe. qui enim ætatis ejus flo-

„ re abuti constituit, improbæ cupiditati
„ morem gerens, pecuniæ non parcit, &
„ pudore abjecto parentes ipsos adolescentis
„ aggredi non dubitat, donisque labefacta-
„ re contendit: sperans videlicet, se mu-
„ nerum præsidio, quicquid voluerit, faci-
„ le consequi posse. Nemini umquam ty-
„ rannorum in mentem venit deformem a-
„ liquem adolescentem, in arce ubi crude-
„ litatem suam exercent mali principes,
„ medicis effeminandum locare: neque Nero
„ ille, monstrum hominis, rapuit ullum ex
„ prætextatis, sive ingenuis pueris, qui clau-
„ dus, aut strumosus esset, aut ventre si-
„ mul prominente humerisque distortis. Ite
„ nunc, stulti genitores, ac ex adolescentis
„ pulchritudine quem genuistis, lætitiam ca-
„ pite. Huic pericula imminent etiam hac-
„ tenus enumeratis majora. Matronarum
„ scilicet pudicitiam olim violabit: fronte
„ perfricta, palam adulteria committet; &
„ iccirco pœnas illas omnes timebit quas
„ mœchi maritis iratis pendere coguntur.
„ Neque enim credendum est, eum felicio-
„ ri sidere libidini operam daturum, quam
„ ipse Mars dederit Veneris corruptor; ut
„ laqueos omnes sibi paratos vitare atque

„ effu-

„ effugere possit. Dolor autem a maritis
„ de injuria illa conceptus, nonnumquam
„ graviora longe supplicia sumit quam do-
„ lentibus lex ulla permittat. Est enim
„ qui ferro adulterum occidat, est qui pla-
„ gas verbere infligat, vehementes adeo ac
„ repetitas, ut sanguis ubertim erumpat.
„ Contingit etiam aliquando, ut mugiles,
„ piscium genus bene capitatum, mœcho-
„ rum tergo imprimantur. Neque sperave-
„ ris, adolescentem hunc tuum, Endymio-
„ nem alterum, solùm cum dilecta matro-
„ na adulterium facturum: si enim Servi-
„ lia, mulier deformis quidem at copiosa,
„ pecuniam obtulerit præmium stupri, con-
„ tinuo juvenis avarus etiam hujus adulter
„ fiet, nummorum cupiditate, non amore
„ mulieris illectus. Eam scilicet auro, gem-
„ mis, mundo muliebri omnino spoliabit.
„ quid enim ulla femina effrenatæ libidini
„ non concesserit, sive hæc Hippia sit,
„ prodiga & sumtuosa, sive Catulla, sor-
„ dida & pecuniæ retinentissima? Nam id
„ experientiâ constat, mulieres etiam dege-
„ neres, & plebejarum similes ob parsimo-
„ niam, ubi semel cupiditate incaluerint,
„ humanas continuo fieri, comes, liberales,

 „ be-

„ beneficas; omnes denique mores, vitia „ quoque omnia, si Diis placet, sumere „ quæ nobilium feminarum propria sunt. „ Nunc obscuris lucem afferamus.

COMMENTARIUS.

v. 289. FORMAM *optat modico pueris, majore puellis Murmure, quum Veneris fanum videt anxia mater*] Jamdudum diximus, hanc veteribus superstitionem fuisse, ut semper taciti vota conciperent; quod animadvertit Josephus Scaliger ad ea verba Catulli ex Carmine de Nuptiis Pelei ac Thetidos: *tacito suspendit vota labello*. Taciti, inquam, vel saltem summissa admodum voce, & susurro perquam tenui. Loca plurima veterum ad hunc morem spectantia recitavimus & nos in Commentario nostro ad Veronensem poetam. Juvenalis vero id sibi vult: matrem statim ac Veneris templum videt, Deam rogare, ut formam pueris & puellis suis largiatur: pro pueris tamen orare paucis verbis, & breviore murmure: pro puellis, longiore oratione. Formam enim feminis utiliorem esse putant, quam maribus. Posset etiam hic locus alia ratione explicari: *modico murmure*, nempe tenuis-

tenuissimo, & quod a circumstantibus vix percipi & exaudiri possit; quum scilicet pudeat matrem, Deæ supplicare pro forma filiorum suorum; quibus ingenium, prudentia, vires corporis potius petendæ sunt: *majore* autem *murmure*, pro forma puellarum, nimirum clariore, quod accidat ad aures proximorum: nullus enim pudor est, si mulier mulieribus petat quæ mulieres potissimum ornare & commendare solent.

v. 290. QUUM *Veneris fanum videt*] Tibullus Elegia 4. lib. 2.

Aut rapiam suspensa sacris insignia fanis.
Sed Venus ante alios est violanda mihi.
Illa malum facinus suadet, dominamque rapacem
Dat mihi: sacrilegas sentiat illa manus.

Ceterum Spartanæ mulieres ad templum Helenæ, quod erat in loco qui dicebatur Therapne, puellas ducere solitæ erant, ibique pro illarum forma Deæ supplicabant. Exemplum vide apud Herodotum in Erato.

v. 291. USQUE *ad delicias votorum*] Vota hæc de rebus nihili, puta de forma & venustate, quæ citissime tamquam flosculi decidunt, *delicias votorum* jure optimo appellat poeta noster. conveniunt enim delicatis, & luxu perditis, quibus graviora ne-

gotia satis prospere fluunt: atque icicirco ludicra & leviora illos sollicitos habent. Idem Juvenalis Sat. 6. v. 47. impurum hominem & stultum, qui quum ipse mœcharetur, frugi nihilominus & pudicam uxorem quæreret, *delicias hominis* vocat. Eâdem Satyrâ, v. 259. *deliciæ* sunt corpora delicata, quæ vel minimis molestiis offendantur:

Hæ sunt quæ tenui sudant in cyclade, quarum
Delicias & panniculus bombycinus urit.

Satyra demum 13. v. 140. de Calvino amico suo, qui ea quæ cunctis hominibus communia sunt, moderato animo pati nesciret:

Ten', o delicias! extra communia censes
Ponendum? quia tu gallinæ filius albæ,
Nos viles pulli nati infelicibus ovis.

v. 292. PULCHRA *gaudet Latona Dianâ*] Respicit fortasse Virgilii versus elegantissimos qui leguntur Æneidos 1. v. 498.

Qualis in Eurotæ ripis, aut per juga Cynthi
Exercet Diana choros; quam mille secutæ
Hinc atque hinc glomerantur Oreades: illa pharetram
Fert humero, gradiensque Deas supereminet omnes:
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.

Nos

Nos in Elegia quadam nostra lætitiam hanc a matre conceptam de filiæ pulchritudine, a Latona in Cybelem, seu Berecynthiam, ita transtulimus:

Qualis verticibus Juno stellantis Olympi
Per medios transit maxima cælicolas.
Hanc spectat canos Cybele turrita capillos,
Maternoque fovet gaudia justa sinu.

v. 294. CUPERET *Rutilæ Virginia gibbum Accipere*] Expedivisset enim Virginiæ puellæ pulcherrimæ, at ob nimiam formam infelici, deformem potius & gibberam esse, cujusmodi fuit Livia quædam Rutilii, XCVII. annos vivendo prætergressa; teste Plinio lib. 7. Natur. Histor. cap. 48. De Virginia vero hæc monumentis litterarum tradita sunt: Appius Decemvir, cupiditate inflammatus, & juris oblitus quod ipse cum reliquis Decemviris composuerat, ingenuam hanc virginem stupro destinaverat. Porro ut meditatum facinus haud ægre perficere posset, eam judicio oppressam in servitutem trahebat. Quod quum videret Virginius pater, nihil cunctatus, arrepto cultro ex lanii taberna, in medio foro filiam manu sua interfecit, ut ea potius honesta & libera moreretur, quam serva & impudica viveret.

ret. v. 295. ATQUE *suum Rutilæ dare*] Scilicet, quod suum erat, raram & eximiam formam. Non enim dorsi tumor intelligendus, quem Virginia certe non habebat. Nisi forte *gibbus* hoc loco dorsum significat, quod rectum & decorum fuit in Virginia, distortum ac fœdum in Rutila. Eodem certe pacto usurpari videtur hæc vox a poeta nostro Satyræ hujus v. 309. ubi ait, *utero pariter*, *gibboque tumentem;* hoc est, ventre, ac tergo. Præterea, Varro lib. 2. Rei Rusticæ cap. 5. dixit, quum eximiam bovem describeret: *gibberi spina leviter remissa;* nempe dorsi. quæ lectio viris doctis immerito suspecta est. v. 295. FILIUS *autem Corporis egregii*] Forma, corporis bonum atque ornamentum est. Virgilius Æneidos lib. 1. v. 71. eodem pacto locutus:

Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ:
Quarum, quæ formâ pulcherrima, Deiopeam
Conjugio jungam stabili, propriamque dicabo.

v. 298. SANCTOS *licet horrida mores Tradiderit domus*] Domum, seu familiam, horridam vocat quæ tantum absit a vitiis & libidinibus, quantum a nimio cultu.

v. 299. VETERES *imitata Sabinas*] Qua-

rum

rum simplicitas, castitas, parsimonia, laborum patientia, celeberrima.

v. 300. CASTUM *ingenium*] Vere Ovidius Amorum lib. 3. Elegia 4.

Dure vir, imposito teneræ custode puellæ,
Nil agis: ingenio quæque tuenda suo.

v. 300. VULTUMQUE *modesto Sanguine ferventem*] *Modestum sanguinem* appellat, quia sit verecundiæ argumentum, quum subito ingenuis adolescentibus per faciem diffunditur, quos turpis alicujus facti vel dicti pudet. v. 303. CUSTODE] Pædagogos enim & custodes apponebant ephebis, formosis præsertim; ne ad eos corrumpendos improbis hominibus facilis aditus esset.

v. 306. NULLUS *ephebum Deformem sæva castravit in arce tyrannus*] Puerorum amoribus plures tyranni flagraverunt: libido enim hujusmodi, cum vi atque immanitate plerumque conjuncta est. Adolescentulos autem quorum corporibus abuti volebant, exsecari jubebant, & masculo vigore spoliari; quo diuturnam pueritiam & teneritudinem ementirentur. Suspicor, Juvenalem hoc loco, Hadriani principis, quo regnante scribebat, inquinatos mores clanculum perstringere voluisse. Notæ sunt histo-

riam

riam legentibus, Hadriani libidines in hoc præcipue genere: notus Antinous puer delicatus ejusdem, ab illo ad infamiam usque & insaniam adamatus.

v. 308. NEC *prætextatum rapuit Nero loripedem*] Pueros ingenuos prætexta, sacra vestis, tegebat, & adversus flagitiosorum cupiditates tuebatur. Nefas enim erat; prætextatum, vel prætextatam impuris manibus attingere: si qui vero attigissent, graves legibus pœnas dabant. Tyranni tamen, qui legum sanctiones contemnebant, ingenuos etiam violare non dubitabant, si formâ illorum caperentur: Nero præcipue, ac Tiberius, qui Neronis cognomen gessit. De illorum flagitiis multa Suetonius, & Cornelius Tacitus. Id autem sibi vult Juvenalis: Formosos tantummodo adolescentes a Nerone rapi & corrumpi solitos: nullum vitio aliquo corporis insignem, puta claudum, vel strumis fœdum, vel simul alvo tumentem ac distortis humeris. *Loripedes* vocabantur claudi, oblique incedentes, quibus crura in modum lori flexa essent. Noster Satyra 2. v. 23.

Loripedem rectus derideat, Æthiopem albus.

v. 308. NEC *Strumosum*] Tumorem

quem-

quemdam cervicis, gutturis, & aliarum etiam corporis partium, in quo pus & sanguis colligitur, veteres medici *strumam* appellant. Itali dicunt *scrofola*. Qui hoc vitio laborabant, *strumosi* dicebantur, & aliquando etiam *strumæ*. Catullus Carm. 52.

Sella in curuli Struma Nonius sedet.

v. 309. ATQUE *utero pariter, gibboque tumentem*] *Uterus*, hic pro ventre accipitur: est enim sermo de mare, non de femina. Ita Plautus in fragmento Bœotiæ, Comœdiæ deperditæ:

-- -- Me puero uterus hic erat solarium,
Multo omnium istorum optumum & verissimum.

v. 310. I NUNC, *& juvenis specie lætare tui*] Amara εἰρωνεία, qua poeta noster insultat stultis parentibus, quos forma filii delectat, nec terrent pericula formam consequi solita. v. 311. FIET *adulter Publicus*] A matronis plurimis expetitus & sollicitatus, ob eximiam pulchritudinem: quemadmodum Pyrgopolinices ille Plautinus, cui hoc pacto adulatur Artotrogus parasitus Milite Glorioso 1. 1. 58. *Amant te omnes mulieres, neque hercle injuria, Qui sis tam pulcher . . . . Ergo mecastor pulcher est, inquit, mihi Et liberalis visus.*

cæsa-

cæsaries quam decet! Næ illæ sunt fortunatæ quæ cum isto cubant! . . . . . . Respondet autem Pyrgopolinices: *Nimia est miseria pulchrum esse hominem nimis*. Rursus Artotrogus: *Molestæ sunt mihi, orant, ambiunt, obsecrant, Videre ut liceat: ad sese arcessi jubent. ut tuo non liceat operam dare negotio.*

v. 313. NEC *erit felicior astro Martis, ut in laqueos numquam incidat*] Interpretes hoc loco nescio quam somniant malignitatem planetæ Martis: quæ interpretatio prava omnino est atque inepta. Hæc est, si quid video, sententia Juvenalis: Iste vester formosus filius, jam publicus adulter, non erit certe Marte felicior, sidera non habebit magis propitia quam habuerit Mars, quum Veneris amoribus operam daret, lectumque maritalem Vulcani contaminaret. Incidit enim male cautus in retia quæ Vulcanus ipsi paraverat, & lecto circumdederat. Hanc fabulam diligenter narrat Homerus Odysseæ lib. 8. *Astrum* igitur *Martis* hoc loco non est ipse Mars, aut Deus, aut planeta: sed est fortuna illius: nam sideribus tribui solet a superstitiosis casuum fortuitorum moderatio. v. 315. ILLE *dolor*] Maritorum videlicet, qui adulteris, præter modum

dum irascuntur : neque ullo pacto tantam injuriam pati possunt. v. 315. PLUS *quam lex ulla dolori Concessit*] Læsis enim adulterio leges Romanæ majorem licentiam se ulciscendi concesserunt, quam ceteris affectis injuria. v. 316. NECAT *hic ferro*] Adulterum scilicet deprehensum.

v. 316. SECAT *ille cruentis Verberibus*] *Verbera* hic non significant plagas, sed flagella ipsa, quibus plagæ infligebantur. Tibullus pariter Elegia 9. lib. 1.

Ure meum potius flammâ caput, & pete ferro
Corpus, & intorto verbere terga seca.

v. 317. QUOSDAM *mœchos & mugilis intrat*] Aliud supplicii genus, quod quum ridiculum & joculare videatur, acerbissimum tamen erat, atque ignominiæ plenum. Catullus quoque hujus pœnæ mentionem facit Carm. 15.

Ah tum te miserum, malique fati!
Quem attractis pedibus, patente porta,
Percurrent rhaphanique, mugilesque.

Ceterum hæc adulterorum pericula enumerat diligenter Horatius lib. 1. Sermonum Satyra 2.

Audire est operæ pretium, procedere recte
Qui mœchis non vultis, ut omni parte laborent;

Ut-

Utque illis multo corrupta dolore voluptas,
Atque hæc rara, cadat dura inter ſæpe pericla.
Hic ſe præcipitem tecto dedit: ille flagellis
Ad mortem cæſus: dedit hic pro corpore nummos:
Hunc perminxerunt calones. quin etiam illud
Accidit, ut cuidam teſtes caudamque ſalacem
Demeteret ferrum ---- ----- --- ----

v. 318. SED *tuus Endymion dilectæ fiet adulter Matronæ*] Sed fortaſſe, o pater formoſi filii, Endymion hic tuus, quemadmodum tibi blandiris, matronæ tantum alicui operas locabit ſuas, quam ſincere & ex animo amabit: ob id ſaltem felix, & invidia dignus. Hanc quoque ſpem, o ſtulte, miſſam facere potes. Endymionem vocat poeta, egregii corporis adoleſcentem, ſimilem videlicet Endymioni illi e Caria venatori, quem fabulæ ferunt a Luna perdite amatum, quum e cælo noctu deſcenderet, ut eum in monte Latmo dormientem complecteretur.

v. 319. MOX *quum dederit Servilia nummos, Fiet & illius, quam non amat: exuet omnem Corporis ornatum*] Quaſi diceret: A pulchra quidem & dilecta matrona flagitii tyrocinium ordietur: ſed paullo poſt, ut ſunt mores juvenum leves & mutabiles, turpis quoque feminæ mancipium fiet. Pecunia

cunia scilicet nihil non potest: finge, nummos ipsi dare Serviliam, deformem anum, cujus veneres omnes in crumena sunt; jam delicatus & elegans juvenis odiosæ mulieri, sed locupleti morem geret: paullatim vero eam gemmis, auro, purpura, mundo muliebri spoliabit, & ad incitas rediget. Mulieres enim ut malam cupiditatem expleant, nullis sumtibus parcunt. Martialis Epigram. 27. lib. 4. Chloën quamdam, vulgati corporis mulierem, quæ adolescentulis imberbibus mirum in modum delectaretur, atque in eorum amores sua omnia prodigeret, ita describit:

Donasti tenero, Chloë, Luperco
Hispanas, Tyriasque, coccinasque,
Et lotam tepido togam Galeso,
Indos sardonychas, Scythas zmaragdos,
Et centum dominos novæ monetæ;
Et quicquid petit, usque & usque donas.
Væ, glabraria, væ tibi, misella:
Nudam te statuet tuus Lupercus.

Porro *nudam statuere*, quod ait Martialis, & *omnem corporis ornatum exuere*, quod ait Juvenalis noster, sunt locutiones prope pares. *Glabraria* poetæ Hispano est glabrorum puerorum amatrix, quæ læves & investes tantum

admittit: quod ſolent pleræque meretrices. Id, contra nonnullorum interpretum falſam & ridiculam explicationem, oſtendimus jampridem in Commentario noſtro ad Catullum Carm. 60. v. 142. Ceterum, *ornari* proprie dicuntur mulieres. Terentius Heautontimorumeno 2. 3. 47. ſuaviſſime:

Sine auro, tum ornatam ita uti quæ ornantur ſibi,
Nulla mala re eſſe expolitam muliebri.
Capillus paſſus, prolixus, circum caput
Rejectus negligenter. -- --

Capilli mentionem facit Comicus (ut id obiter moneam) propterea quod ornatus muliebris ad comam præcipue pertinebat. Tibullus Elegia poſtrema libri 1.

Sit ſatis, ornatus diſſolüiſſe comæ.

Propertius quoque libro 1. Elegia 2.

Quid juvat ornato procedere, vita, capillo?

Inde *ornatrices* vocabantur ancillæ quæ dominæ comam fingebant, calamiſtro vibrabant, lixivio rutilabant, diſcriminabant, ungebant, religabant: de quibus mentio non infrequens in Romanis Inſcriptionibus. Ovidius lib. 3. Artis Amatoriæ v. 239.

Tuta ſit ornatrix. odi quæ ſauciat ora
Unguibus, & raptâ brachia figit acu.

Commendat Ovidius dominabus puellas ornatri-

natrices: earumque matronarum ſævitiam abominatur quæ ſi quid ancilla inter ornandum peccaviſſet, continuo in ejus faciem unguibus involabant, vel acu de manibus ipſi erepta, brachia miſellæ crudeliter figebant ac vulnerabant. Sed hæc obiter.

v. 322. SIVE *eſt hæc Hippia*, *ſive Catulla*] Hippia, matrona fuit prodiga & diſſoluta, quam ſuperius quoque commemoravit: Catullam volunt avaram fuiſſe; at in libidines tantummodo ſumtuoſam. Hujus mentio Satyra etiam 2. v. 49.

v. 323. DETERIOR *totos habet illic femina mores*] Verſus hic ſubobſcurus eſt: nihilominus ita explicandus videtur, poſtulante ſententia: Matrona propter ſordes & avaritiam a majorum ſuorum nobilitate degenerans, quum agitur de obtemperando cupiditati, & de juvene aliquo formoſo corrumpendo, ſtatim habet mores omnes qui patriciam decent, puta venuſtatem, comitatem, liberalitatem, benignitatem. Interdum enim *mores* ſolas virtutes ſignificant. Horatius ad Cæſarem Auguſtum Epiſt. 1. lib. 2.

Res Italas armis tuteris, moribus ornes.

Propertius item Elegia poſtrema libri 4.

 de

de Cornelia matrona vita functâ: *Moribus & cælum patuit*. Verum in hac explicatione nondum acquiesco : & ulterius quærendum existimo.

Sed casto quid forma nocet? Quid profuit immo
Hippolyto grave propositum? quid Bellerophonti?
Erubuit nempe hæc, ceu fastidita repulsâ:
Nec Sthenobœa minus quam Cressa excanduit, & se
Concussere ambæ. Mulier sævissima tunc est
Quum stimulos odio pudor admovet. Elige quidnam
Suadendum esse putes cui nubere Cæsaris uxor
Destinat. optimus hic, & formosissimus, idem
Gentis patriciæ, rapitur miser exstinguendus
Messalinæ oculis. dudum sedet illa parato
Flammeolo, Tyriusque palam genialis in hortis
Sternitur, & ritu decies centena dabuntur
Antiquo: veniet cum signatoribus auspex.
Hæc tu secreta, & paucis commissa putabas?
Non nisi legitime vult nubere. quid placeat, dic:
Ni parere velis, pereundum erit ante lucernas:
Si scelus admittas, dabitur mora parvula, dum res
Nota urbi & populo contingat principis aures.
Dedecus ille domûs sciet ultimus. interea tu
Obsequere imperio, sit tanti vita dierum

Pau-

Paucorum. quicquid melius leviusque putâris, 344
Præbenda est gladio pulchra hæc & cãdida cervix.

PARAPHRASIS.

Quæ corporis formam vitia & pericula comitentur, poeta noster satis exposuit: nunc ostendere aggreditur, neque servandæ castitatis propositum gravibus & severis adolescentibus quicquam interdum prodesse ad calamitates effugiendas, si formosi fuerint. Exemplum vero affert C. Silii, patricii juvenis, & mira corporis forma præditi, qui occidit in ipso ætatis flore, quod Messalina, Claudii Cæsaris uxor, impura mulier, eum adamaverit, & maritum habere concupiverit. Horum igitur versuum sententia est: „ Audire videor aliquem ita dicentem: „ Ii quibus forma periculum creavit, pro- „ pter abusum formæ occiderunt; malis e- „ nim erant moribus & corruptis. At si „ quis cum pulchritudine castitatem conjun- „ gere studeat, quid ei tandem pulchritu- „ do officere poterit, ne sit felix? Huic e- „ quidem ita responderim: Quid immo pro-

„ fuit Hippolyto, juveni castissimo, & ab
„ amoribus remotissimo, severum pure at-
„ que honeste vivendi propositum? quid
„ profuit Bellerophonti, simili virtute or-
„ nato? Nimirum Phædra, Thesei uxor,
„ Minois Cretæ regis filia, quæ Hippoly-
„ ti privigni sui verecundiam tentaverat,
„ ab ipso repulsam passa, præter modum
„ excanduit; quum illam puderet, se ab
„ adolescente fastiditam & contemtam. Ne-
„ que minorem iram concepit Sthenobœa
„ Prœti conjux, quod Bellerophontem ina-
„ niter aggressa, ejus constantiam flectere
„ nequivisset. Utraque mulier, impotenti
„ animo & fero, sine mora ultionem me-
„ ditata est, neque ab incœpto destitit,
„ quoad optata perfecisset. Nihil enim tam
„ vehementer acuit mulierum crudelitatem,
„ quam odium pudore stimulatum. Velim
„ te, quisquis es, consilium dare adole-
„ scenti, cui Messalina, Claudii imperato-
„ ris uxor, nubere statuit: elige, inquam,
„ ex duobus quid suadendum existimes o-
„ ptimo juveni in re tam dubia. Hic ni-
„ mirum probitate insignis, & forma, i-
„ demque patricio genere natus, ducitur
„ vel invitus ad satiandos aspectu suo ocu-

„ los

„ los Meſſalinæ: quod ipſi certiſſima interitûs cauſſa futurum eſt. Illa jamdudum ſedet, parato flammeo, ut ſolent novæ nuptæ: lectus genialis purpureo ſtragulo coopertus, non clam, ſed coram omnibus, in hortis Lucullianis ponitur: dabitur item nomine dotis, ut fert vetus conſuetudo, ingens pecunia, puta decies centena millia ſeſtertiûm. Aderunt notarii qui obſignent tabulas nuptiales: aderunt auſpices. Hæc tu, C. Sili, occulta fore putaveras, & miniſterio paucorum peragenda, tamquam furtivos concubitus? Errabas, miſer, errabas: ea, vivo & ſuperſtite Claudio, tecum juſto matrimonio, ſi Diis placet, conjungi cupit. Elige propterea utrum malis. Niſi Meſſalinæ obtemperas, ante veſperam te mori oportebit. Si vero ejus cupiditati morem geras, paucorum dierum uſura tibi concedetur, dum ſcilicet flagitioſæ nuptiæ, quas nemo e populo Romano jam ignorat, Claudio etiam principi demum innoteſcant: nam is ultimus erit qui tantam ignominiam domûs auguſtæ cognitam habeat. Tu interea, o Sili, obſecunda potentis feminæ voluntati: aliquid eſſe

 exi-

„ exiſtima vel paucis diebus vitam produ-
„ cere . Ceterum id tibi aperte denuntio:
„ quicquid tandem ex duobus propoſitis me-
„ lius ac tolerabilius tibi viſum fuerit; ef-
„ fugere nullo modo poteris quin pulchram
„ hanc cervicem & candidam gladio carni-
„ ficis præbeas. „ Nunc obſcurioribus lu-
cem afferamus.

COMMENTARIUS.

V. 324. QUID *profuit immo Hippolyto grave propoſitum?*] Hippolytus Theſei filius fuit, regis Athenarum, ex Hippolyta Amazone, pulcherrimus juvenis & caſtiſſimus, venationi omnino deditus. Ejus amore correpta Phædra noverca, petere ab illo concubitum auſa eſt; ſed fruſtra. Ex amante igitur inimica facta, inſontem privignum apud Theſeum conjugem calumniari cœpit, tamquam ſi ille torum patris adulterio atque inceſtu contaminare voluiſſet. Porro Theſeus, nimium credulus, filium Athenis expulſum, in exſilium ire juſſit, ac diris devovit. Quum vero miſer adoleſcens iter faceret, curru vectus prope maris litus, equi ſubito occurſu monſtri marini, quod Neptunus immiſerat, perterrefacti, do-

dominum curru excussere, ac rotis implicitum diuque pertractum, occidére, atque in frusta discerpsere. v. 325. GRAVE *propositum*] Abstinendi nimirum ab obscœnis voluptatibus, & omni feminarum consuetudine. v. 325. QUID *Bellerophonti ?*] Bellerophontes formosus juvenis & strenuus, occiso Bellero Corinthiorum principe; unde etiam nomen accepit novum, quum antea Hipponus vocaretur; Argos profugit, ubi Prœtus regnabat. Ab eo, cædis admissæ expiationem consecutus est, atque apud illum aliquanto tempore commoratus. Interea Sthenobœa Prœti uxor, quam aliqui Anteam vocant, adolescentem amare cœpit, ac precibus de concubitu sollicitare. Quum vero ille constantissime tanti dedecoris notam aspernaretur, mulier immodice irata, mentita est viro suo, se ab adolescente compellatam. Prœtus, quum id audivisset, conscripsit epistolam de hac re, misitque Bellerophontem qui eam perferret ad Diobatam Lyciæ regem, socerum suum, patrem Sthenobœæ, ut castissimum juvenem interficiendum curaret. Diobatas quum legisset epistolam, jussit adolescentem cum Chimæra pugnare, ut ab illa occideretur. Quæ post-

postea consecuta fuere, non sunt loci hujus. Videndus Hyginus Fabula 57. Attigit etiam Horatius Ode 7. lib. 3.

Ut Prœtum mulier perfida credulum
Falsis impulerit criminibus, nimis
Casto Bellerophonti
Maturare necem -- --- ---

v. 327. NEC *Sthenobœa minus quam Cressa excanduit*] *Cressæ* nomine significat Juvenalis Phædram, Hippolyti novercam, Minois Cretæ regis filiam. *Cressa* est mulier e Creta; quemadmodum *Thressa*, vel *Threissa*, mulier e Thracia; *Libyssa*, mulier e Libya; *Phœnissa*, mulier e Phœnicia.

v. 327. ET *se Concussere ambæ*] Proprie admodum hic loquitur Juvenalis. Omnis enim timor concutit: pudor autem species est timoris. Quem enim pudet, is ignominiam & infamiam timet. Plato in Euthyphrone: Οὐκ ἄρα ὀρθῶς ἔχει λέγειν, ἵνα γὰρ δέος, ἔνθα καὶ αἰδώς· ἀλλ', ἵνα μὲν αἰδὼς, ἔνθα καὶ δέος. οὐ μέντοιγε ἵναγε δέος, πανταχοῦ αἰδώς. ἐπὶ πλέον γὰρ οἶμαι δέος αἰδοῦς. μόριον γὰρ δέους αἰδώς. hoc est: *Non ergo recte dicitur, Ubi timor, ibi & pudor: sed, Ubi pudor, ibi & timor. Non enim ubi est timor, semper est pudor. Latius enim patere existimo timorem quam pudo-*

pudorem. *nam pudor*, *timoris est pars*. Apposite ad Juvenalem Cicero lib. 4. Tusc. Quæst. *Terrorem definiunt metum concutientem*. *Ex quo fit ut pudorem rubor*, *terrorem pallor & tremor*, *& dentium crepitus consequatur*. Poterant etiam reginæ illæ impudicæ alio metu concuti quam pudore: timere scilicet, ne ab Hippolyto, ac Bellerophonte, quos frustra sollicitaverant, apud viros suos accusarentur: & iccirco antevertere studuerunt. v. 328. MULIER *sævissima tunc est Quum stimulos odio pudor admovet*] Verum hujusmodi feminas pudet non flagitii quod commissuræ sunt, sed repulsæ quam patiuntur: existimant enim se contemni, & minus formosas haberi. v. 329. ELIGE *quidnam Suadendum esse putes cui nubere Cæsaris uxor Destinat*] Ex abrupto poeta noster inducit historiam celeberrimam de Silio & Messalina; quasi diceret: O quisquis contendis, casto adolescenti eximiam formam nihil nocere, velim te huc sine mora advenire. Negotium valde perplexum, dubium, operosum mihi expedi. C. Silius adolescens nobilissimus, idemque forma præstanti, quem improba mulier Messalina, uxor Claudii imperatoris, maritum sibi expetit

petit vivo principe, consilium te rogat, quid sibi faciendum censeas: utrum obtemperare mulieri debeat, an obsistere & negare. Hic Silius, a Messalina perdite adamatus, jussu ejusdem coactus fuit, dimissa uxore sua, quum Claudius Hostiam profectus esset, palam ducere Messalinam: re propterea cognita, paullo post, principi morte pœnas dedit. Sed & ipsa Messalina merito supplicio affecta est. Consulendi Cornelius Tacitus libro Annalium 11. & Suetonius in Claudio. v. 333. DUDUM *sedet illa parato Flammeolo*] Mulieres nubentes velo caput operiebant, quod velum lutei coloris erat, & *flammeum* vocabatur. Lucanus lib. 2. Pharsaliæ v. 360.

Non timidum nuptæ leviter tectura pudorem
Lutea demissos velarunt flammea vultus.

Hoc amiciebantur ominis boni caussâ, propterea quod eo assidue uteretur Flaminica, id est Flaminis uxor, cui matronæ non licebat facere divortium. Ab hac vero consuetudine ortum est nomen *nuptiarum*. Caper enim, vetus Grammaticus, ita scribit in libro de Orthographia: *Vir ducit, mulier nubit, quia pallio obnubit caput suum genasque*. Porro Plautus in Aulularia opifices hujusmodi

jusmodi velorum *flammearios* appellat.
v. 334. TYRIUSQUE *palam genialis in hortis Sternitur*] Subaudi *lectus*. Tyrium appellat, quod stragulis Tyria purpura infectis coopertus esset. Catullus quoque Carm. 60. v. 171.

Aspice, unus ut accubans
Vir tuus Tyrio in toro
Totus immineat tibi.

Quid vero fuerit lectus genialis, tradit Servius ad librum 6. Æneidos: *Geniales eos proprie esse lectos qui puellis nubentibus sternuntur, dictos ita a generandis liberis*. Arnobius tamen lib. 3. adversus Gentes, ita vocatum fuisse scribit quod ibi Genius mariti invocaretur. v. 335. ET *ritu decies centena dabuntur Antiquo*] Nam a vetustissimis usque temporibus institutum est, dotem dari marito ab uxore, ad matrimonii onera sustinenda. Videtur autem hæc summa nummorum sestertiûm in lautiori dote solennis & legitima fuisse. Consuli potest Seneca, præter alios, Consolatione ad Helviam cap. 12. & ex recentioribus Jacobus Mazzonius, vir πολυμαθέστατος (*della Difesa di Dante lib.* 1. *cap.* 23.)
v. 336. AUSPEX] Nihil enim rei gravioris

ris antiqui suscipiebant sine auspiciis. Valerius Maximus lib. 2. Memorabilium cap. 1. *Nuptiis etiamnum auspices interponuntur, qui quamvis auspicia petere desierint, ipso tamen nomine veteris consuetudinis vestigia usurpantur.* v. 339. PEREUNDUM *erit ante lucernas*] Ante vesperam, qua hora lucernæ accenduntur. v. 342. DEDECUS *ille domûs sciet ultimus*] Narrat Dio Cassius libro 60. Histor. unumquemque aulicorum timuisse indicare Claudio tantum facinus Messalinæ: qui enim principibus gravia & molesta nuntiant, ipsi non admodum accepti esse solent. Eum igitur ignorare sinebant quæ cognita maximum dolorem allatura fuerant. v. 343. SIT *tanti vita dierum Paucorum*] Subaudi *pretii*. Est autem φράσις elegans, & poetis præcipue usitata. Ovidius Epistola Penelopes:

Vix Priamus tanti, totaque Troja fuit.

v. 345. PRÆBENDA *est gladio pulchra hæc & candida cervix.*] Ita C. Caligula, sævissimus princeps, *quoties uxoris vel amiculæ collum exoscularetur, addebat, Tam bona cervix, simul ac jussero, demetur.* Id testatur Suetonius in ejus Vita cap. 33.

Nil

Nil ergo optabunt homines? Si consilium vis,
Permittes ipsis expendere numinibus, quid
Conveniat nobis, rebusque sit utile nostris:
Nam pro jucundis aptissima quæque dabunt Dii.
Carior est illis homo, quam sibi. Nos animorum
Impulsu, & cæca magnaque cupidine ducti,
Conjugium petimus, partumque uxoris: at illis
Notum, qui pueri, qualisque futura sit uxor.
Ut tamen & poscas aliquid, voveasque sacellis
Exsta, & candiduli divina tomacula porci:
Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano.
Fortem posce animum, mortis terrore carentem:
Qui spatium vitæ extremum inter munera ponat
Naturæ, qui ferre queat quoscumque labores,
Nesciat irasci, cupiat nihil, & potiores
Herculis ærumnas credat, sævosque labores,
Et Venere, & cœnis, & pluma Sardanapali.
Monstro quod ipse tibi possis dare. Semita certe
Tranquillæ per virtutem patet unica vitæ.
Nullum numen habes, si sit prudentia: nos te,
Nos facimus, Fortuna, Deam, cæloque locamus.

FINIS SATYRÆ X. JUVENALIS.

PARAPHRASIS.

In hac tota Satyra Juvenalis noſter, cupiditates hominum quam ſtultæ ſint, preceſque Diis fuſæ pro eis explendis, quam pernicioſæ precantibus, quum exaudiuntur; nobilium exemplorum atque hiſtoriarum auctoritate declaravit. Nam hujuſmodi poetæ, ad quos pertinet falſas & pravas opiniones irridendo corrigere, ἐλεγκτικῷ ſcribendi genere magis uti amant, quam διδακτικῷ: in reprehendendo ſcilicet verſantur plurimum, doctrinam & præceptionem vix attingunt. Vivendi enim præcepta atque inſtitutiones, ex libris & diſputationibus philoſophorum, quam ex ulla Satyra, & rectius petuntur, & ſalubrius hauriuntur. Nihilominus ad exitum egregii poematis nonnullas adjungere voluit ſcriptor noſter cupiendi, ac Deos orandi regulas, aureas omnino & quantivis pretii, quæ non tantùm philoſophum hominem, ſed Chriſtianum etiam, bona ex parte decere poſſint. Hoc igitur pacto concludit: „ Humanarum cu-
„ piditatum, & quæ a cupiditatibus oriun-
„ tur precum, tot ac tanta pericula ſunt,
„ hac-

„ hactenus exposita, ut ab optando & Diis
„ rogandis omnino desistendum videatur.
„ Sed, amice, quisquis es, hoc a me con-
„ silium accipe: Deos ipsos considerare ac
„ deliberare sinito, quid nobis conveniat,
„ quid rebus nostris profuturum sit. Iis e-
„ nim posthabitis quæ nos jucunda & o-
„ ptabilia existimamus, in eorum locum
„ aptissima & utilissima nobis largientur Dii
„ immortales. Cariorem enim hominem
„ habet præstans illa ac divina natura,
„ quam ipse se habeat. Nos, animis im-
„ pellentibus, ductique temerario appetitu
„ atque immoderato, conjugium postula-
„ mus, & fecunditatem uxoris: Dii vero
„ soli noverunt, quæ, & quibus moribus
„ uxor futura sit, quos & quales liberos
„ paritura. Verumtamen ut & Deos peti-
„ tione aliqua honorare possis, & interdum
„ vota concipere, promittereque te datu-
„ rum sacellis atque aris Deorum, viscera
„ pecudum occisarum, ex patria consuetu-
„ dine, offas item de carne suis candidi
„ & electi, cujusmodi victimas Diis offerri
„ decet; præscribam tibi paucis quæ petere
„ debeas. Illud ante omnia orandum est;
„ ut sanitati mentis respondeat bona cor-

„ poris valetudo. Posce tibi constantem
„ animum atque obfirmatum, qui neque
„ mortem ipsam formidet: immo dies ul-
„ timos & finem vivendi in rerum naturæ
„ beneficiis numerandum censeat: qui par
„ sit quibuscumque laboribus sustinendis:
„ qui tantum ab ira, quantum a cupidi-
„ tate longe absit: eamque opinionem im-
„ biberit, ut ærumnas Herculis, laboresque
„ asperrimos, quorum perpessione Deus il-
„ le nobilitatus est, obscœnis voluptati-
„ bus, conviviis, deliciis, otio denique
„ Sardanapali prorsus anteferendos existi-
„ met. En ingentia bona, en felicitas,
„ quam adipisci atque obtinere, in tua po-
„ testate est. Profecto per solam virtutem
„ ad tranquillam beatamque vitam aditus
„ patet. O Fortuna, si homines deinceps
„ ad prudentiam confugiant, nullum tibi
„ imperium reliquum erit, nulla divini-
„ tas: verum nos ipsi ob inanes cupidi-
„ tates, ac stultas opiniones, te Deam fa-
„ cimus, & in cælestium numero colloca-
„ mus. „ Hanc fere sententiam continet
ἐπίλογος Satyræ hujus præclarissimæ. Ani-
madversiones nonnullas adjungemus, atque
ita labore hoc nostro, pro commodis opti-
morum

morum adolescentium, libentissime suscepto, tandem aliquando perfungemur.

COMMENTARIUS.

v. 347. PERMITTES *ipsis expendere numinibus*, *quid Conveniat nobis*] Neque enim judicium Deorum falli potest: qui soli noverunt pretia rerum, & quid quamque rem consecuturum sit. Dictum hoc videtur ex Thaletis Milesii doctrina, qui absolutam & consummatam sapientiam nulli hominum, sed soli Deo tribuebat. v. 350. CARIOR *est illis homo*, *quam sibi*] Multi veterum philosophorum, Stoici præsertim, tradiderunt, Deos immortales φιλανθρώπους esse, mira scilicet caritate affectos adversus humanum genus; cujus incolumitati omni ratione consulerent. Immo non defuerunt qui docerent, omnia quæ cælo terraque continentur, a Diis hominum caussa tantum fuisse creata. Viderunt enim & ipsi tempore illo tenebricoso scintillas quasdam veritatis. Epicurei contra, philosophorum appellatione prorsus indigni, quum providentiam e mundo sustulissent, caritatem quoque Deorum & gratiam, quod consequens

 est,

est, una sustulerunt. Epicuri autem absurdas, impias, & cœtibus hominum inimicas opiniones ejurare videtur Juvenalis.

v. 350. Nos *animorum Impulsu*] Hammonius, & Eustratius, veteres Aristotelis interpretes, & alii vulgo, duas appetitûs partes faciunt, ἐπιθυμίαν, & θυμὸν, nempe concupiscentiam, & iram. Θυμὸς Græcis est animus vehemens, item perturbatio illa qua fit ut sanguis circa cor effervescere incipiat: ἐπιθυμία etiam derivatur ab eadem origine. Hinc factum, ut Latinis quoque *animus* significet cupiditatem: *animi* vero, plurali numero, tum cupiditatem, tum iracundiam. Dicimus, *animi caussâ*, hoc est appetitûs explendi. Horatius vero Epistola 2. lib. 1. *Animum rege*, *qui nisi paret*, *Imperat*. puta cupiditatem. nisi forte *de* ira accipiendum sit: anteceffit enim: *Ira furor brevis est*. *Animos* numero multitudinis usurpat Juvenalis noster hoc loco pro acuto & vehementi desiderio. Contra Ovidius Epistola Briseidos, de superbia dixit atque iracundia:

Vince animos iramque tuam, *qui cetera vincis*.

v. 354. VOVEASQUE *sacellis Exsta*] *Sacellum* diminutivum est a *sacrum*, sicuti *lucellum* a *lucrum*: significat vero ædiculam,

seu

ſeu parvam ædem ſacram. Pompejus Feſtus: *Sacella dicuntur loca Diis ſacrata, ſine tecto.* *Exſta* porro ſunt animalium viſcera, quæ olim Deorum honori proſecabantur. Nomen acceperunt ab exſtando & eminendo. Hujuſmodi ſunt jecur, pulmo, lien, cor, præcordia, renes, lingua. Præcipue tamen jecur obſervabant haruſpices, ut ab ejus colore, poſitu, aliiſque ſignis futura divinarent. Tibullus libro 2. Elegia 5. ad Apollinem:

Tuque regis ſortes: per te præſentit haruſpex
Lubrica ſignavit quum Deus exſta notis.

v. 355. ET *candiduli divina tomacula porci*] Tomaculum farciminis genus fuit ex jecore & abdomine ſuillo, additis ovis, caſeo, pipere, liquamine. involvebant autem omento. *Candidulum* appellat *porcum*, non a colore ſætarum, ut puto, ſed potius a viſceribus candenti adipe coopertis. Videtur autem ſignificare porcellum lactentem, quales interdum Diis mactabantur, præſertim agreſtibus. Petronius Arbiter in Satyrico, ad hortorum Deum:

Non ſine honore tuum patiar decus: ibit ad aras,
Sancte, tuas hircus, pecoris pater ibit ad aras
Corniger, & querulæ fœtus ſuis hoſtia lactens.

 Ani-

Animadvertendum hoc loco Juvenalis, *ἐπίθετον* ſive adjectivum diminutum, pro ſubſtantivo diminuto. Ita Catullus dixit *aureolum malum*, Cicero *eburneolam fiſtulam*. *Divina tomacula*, ſunt quæ Deos deceant: ſed poeta noſter loquitur *εἰρωνικῶς*, ut abſurdam ſuorum temporum ſuperſtitionem perſtringat. v. 356. ORANDUM *eſt ut ſit mens ſana in corpore ſano*] *Sanitatem* proprie Latini veteres menti atque animo tribuerunt, corpori *valetudinem*. Icirco *inſania* opponitur *ſanitati*, *morbus valetudini*. Horatius Sat. 5. libri 1.

Nil ego contulerim jucundo ſanus amico.

videlicet, ſi mente conſtem, niſi delirem. Idem Satyra 4. ejuſdem libri:

Nil me pœniteat ſanum patris hujus — —

Catullus Carm. 41.

Propinqui, quibus eſt puella curæ,
Amicos medicoſque convocate:
Non eſt ſana puella. nec rogate,
Qualis ſit: ſolet hæc imaginoſum.

Nihilominus interdum *ſanitatem* dixerunt etiam de corpore. Satis eſſe poteſt illud Cornelii Celſi, nitidiſſimi ſcriptoris, quo præfationem ſuorum Medicinæ librorum exorditur: *Ut alimenta ſanis corporibus agricultu-*

ra,

ta, *sic sanitatem ægris Medicina promittit*.

v. 357. FORTEM *posce animum*, *mortis terrore carentem*] Hoc ex porticu Stoicorum præcipue derivatum. Consulendus Epictetus, vir sapientissimus, in Enchiridio.

v. 358. QUI *spatium vitæ extremum inter munera ponat Naturæ*] Etenim quum homines valde senuerunt, vitam pœnæ, mortem beneficii loco æstimare debent, ac naturæ gratias agere, quod ærumnas & miserias æternas esse noluerit. Plinius hæc Stoicorum decreta secutus, Hist. Natur. lib. 7. cap. 56. *mortem* appellat *præcipuum naturæ bonum*. Legendi etiam sunt de hoc argumento M. Tullius lib. 1. Tuscul. Quæst. qui inscribitur *de contemnenda morte*, & Lucretius in calce lib. 3. ubi Naturam ipsam loquentem inducit, & mortis metum hominibus adimere conantem. Longe diversa de morte ac mortalitate docent Christiani scriptores. Nam Sapientiæ cap. 2. vers. 24. dicitur, Invidia diaboli mortem intrasse in orbem terrarum; ut iccirco non donum naturæ, sed pœna peccati habenda sit.

v. 359. QUI *ferre queat quoscumque labores*] Hic versus ὁμοιοτέλευτος est duobus sequentibus: quod rarum omnino est apud

Latinos poetas. v. 361. HERCULIS *ærumnas*, *sævosque labores*] Qui scriptis poetarum pæne omnium celebrantur. Eurystheus Mycenarum tyrannus, quem Hercules amabat, instigante Junone, ut privignum perderet, novis in dies laboribus miserum fatigabat. Hos ille omnes fortissime & constantissime exantlavit, ac demum immortalitatem atque ἀποθέωσιν adeptus est.

v. 362. ET *Venere*, *& cœnis*, *& pluma Sardanapali*] Hic postremus fuit rex Assyriorum, vir muliere corruptior, teste Justino Historiarum Trogi libro 1. Ventri nimirum deditus, ac turpissimæ parti corporis, cum scortorum gregibus assidue volutabatur, inter quos more mulierum purpuram colo nebat, & muliebri veste indutus, quum mollitia corporis, & oculorum lascivia feminas omnes anteiret, pensa inter ancillas partiebatur. Ob ejus porro libidines atque ignaviam, imperium orbis terrarum ab Assyriis ad Medos translatum est.

v. 362. ET *pluma*] Culcitæ ac pulvini summatum hominum, pluma, vel tomento mollissimo farciri solent. Quapropter κατ' ἀναλογίαν *pluma* significare otium cœpit. Notissimum illud Petrarchæ: (*nel Son.* 7.)

La

La gola, e'l sonno, e l'oziose piume
Hanno del mondo ogni virtù sbandita.

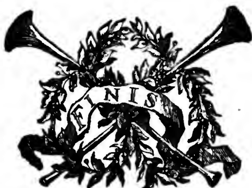
v. 363. MONSTRO *quod ipse tibi possis dare*] Stoici enim superbia elati, censebant, unumquemque, sapientem ac bonum fieri posse viribus tantum suis, absque ulla Deorum ope. Verum hæc sententia Juvenalis esse potest: Dii quum bona reliqua, tum virtutem quoque & sapientiam petentibus largiuntur. Quid igitur dubitamus, pro bonis tam eximiis, Diis vota facere? Quum in cujusque potestate sit orare Deos, erit etiam, sapientiam & virtutem adipisci, quæ Deos orantibus conceduntur.

v. 365. NULLUM *numen habes, si sit prudentia*] Convertit poeta sermonem ad Fortunam, quæ in tabulis mortalium utramque paginam faciebat, Plinio teste: aitque, illam somnium, & inane nomen futuram, si homines uti prudentia voluerint. Nam Epicurus ipse pronuntiavit, *Sapienti raro admodum intervenire Fortunam*. Sunt qui legant, *Nullum numen abest, si sit prudentia*: quasi diceret, prudentiam solam Deorum omnium loco esse posse. Verum alia lectio præferenda. Hunc versum, & dimidium sequentis repetit Juvenalis Sat. 14. v. 315.

v. 365.

v. 365. Nos *te*, *Nos facimus*, *Fortuna*, *Deam*, *cæloque locamus*] Tolle hominum insanas cupiditates, tolle eorumdem falsas de Fortuna opiniones; jam Fortunam ipsam ex universo sustuleris. Nos enim soli, si vera dicenda sunt, hoc εἴδωλον, hoc spectrum capitibus nostris imposuimus, eique, tamquam præpotenti Deæ ac cælestium uni, infinitam rerum omnium licentiam tribuimus. Tandem igitur Satyræ hujus pulcherrimæ, gravissimæ, utilissimæ exponendæ, superis adjuvantibus, finem facio.

μόνῳ τῷ Θεῷ τιμὴ καὶ δόξα.

IN-

INDEX
IN LIBRUM
DE SATYRA LATINA
& in Commentarium ad Satyram X. Juvenalis.

A

Anti-

Catul-

Con-

Demo-

F

G

Hen-

I

L

M

Me-

N

O

Sthe-

T

Thra-

V

Vir-

FINIS.

NOI

NOI RIFORMATORI
dello Studio di Padova.

AVENDO veduto per la Fede di revisione, ed approvazione del P. Fra Paolo Antonio Ambrogi Inquisitore di Padova, nel Libro intitolato: *Joannis Antonii Vulpii Liber de Satyræ Latinæ natura, & ratione, ejusque Scriptoribus, qui supersunt, Horatio, Persio, Juvenale &c. Item ejusdem Vulpii Paraphrasis perpetua &c.* non esser cosa alcuna contra la Santa Fede Cattolica, e parimente, per attestato del Segretario Nostro, niente contra Principi, e buoni costumi; concediamo Licenza a *Giuseppe Comino*, Stampatore in Padova, che possa essere stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dato li 24. Giugno 1743.

(Gio. Pietro Pasqualigo Rif.
(Giovanni Querini Proc. Rif.
(

Registrato in Libro a carte 12.

Agostino Bianchi Segretario.

PATAVII. CIƆ IƆ CC XLIV.

EXCUDEBAT JOSEPHUS COMINUS.

